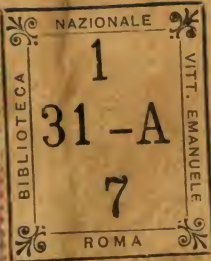

**BIOI NOMIKŌN
SIVE DE
JURISPERITIS
LIBRI DUO.
AUCTORE...**

Jean Bertrand, François
Bertrand, Tristand Bertrand, ...

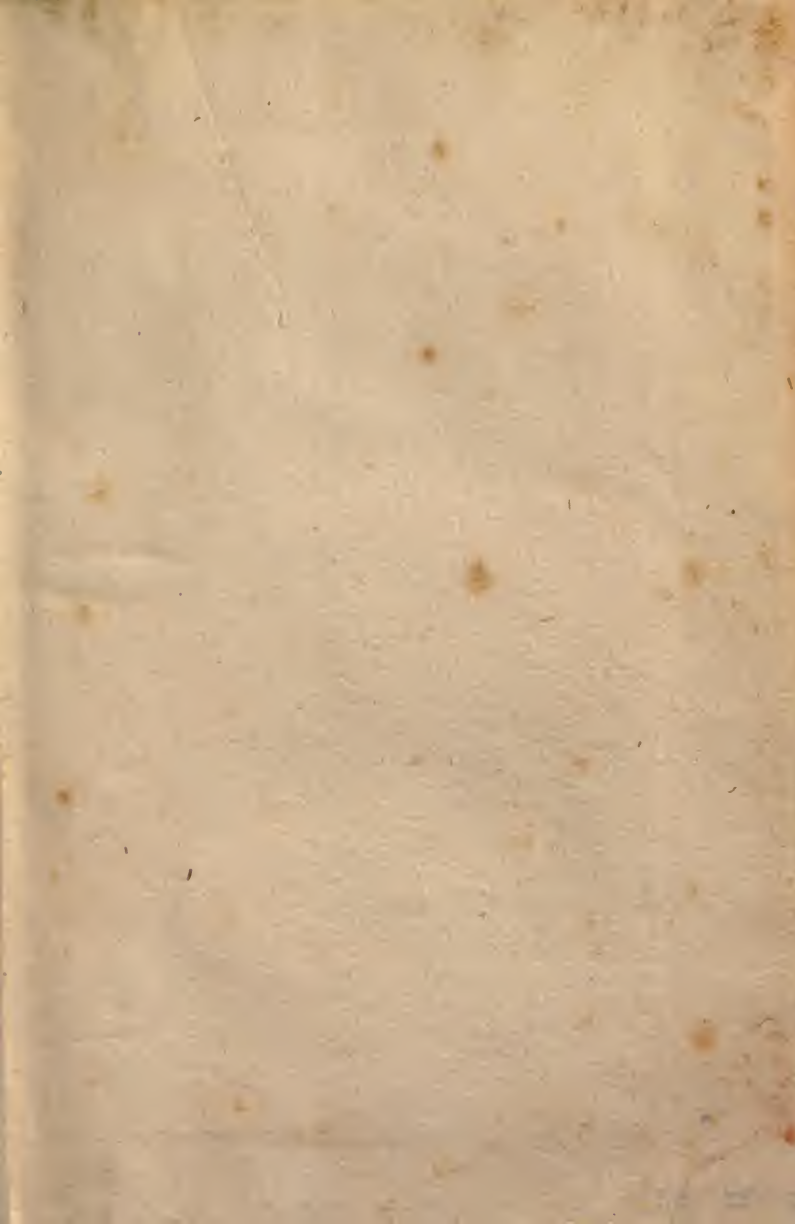

BIOI NOMIKON

SIVE

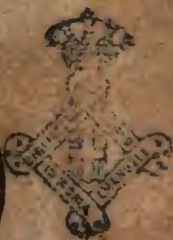
DE JURISPERITIS LIBRI DUO.

AUCTORE

JOANNE BERTRANDO
PRÆSIDE TOLOSANO.

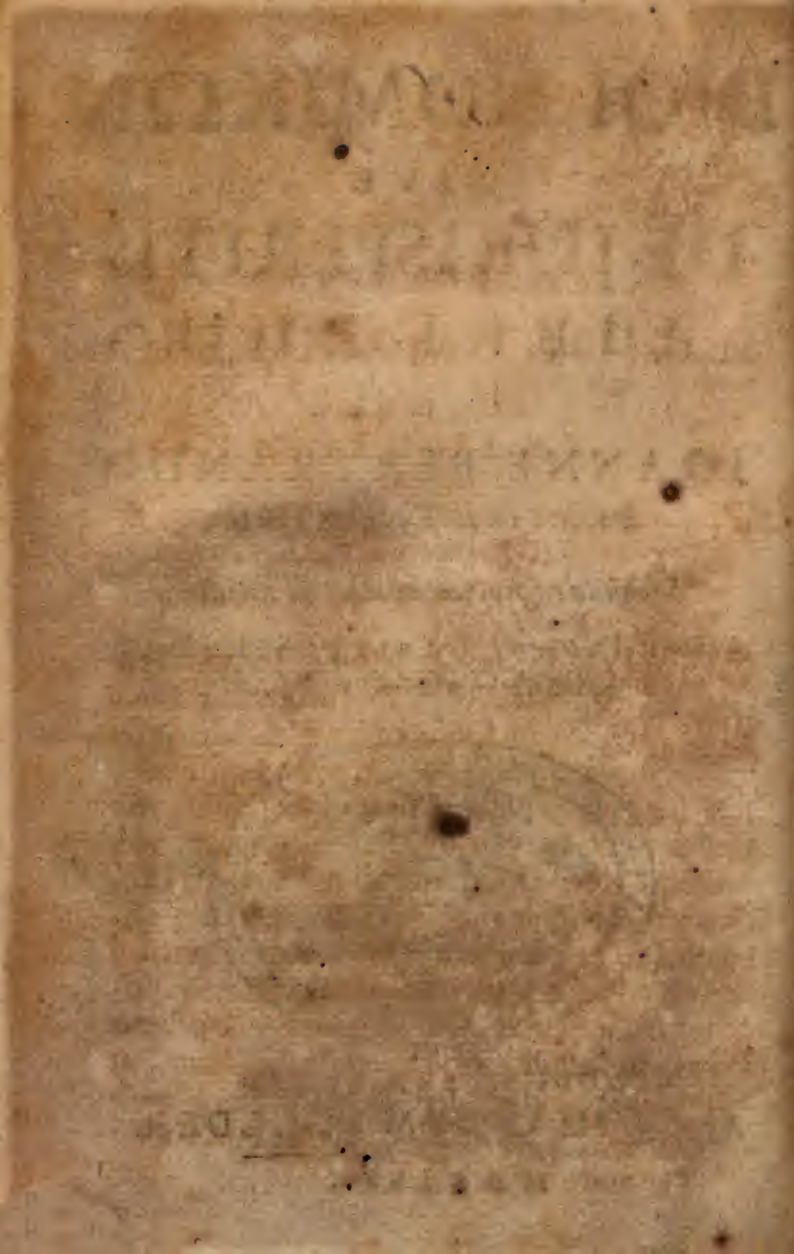
Secunda editio, emendatior & nitidior.

Accedit JACOBI LABITTI index legum
omnium, quæ in Pandectis continentur.

LUGDUNI BATAVORUM,
Apud JOHANNEM à GELDER.

M D C LXXV.

ILLUSTRI VIRO

ÆGIDIO MASUERIO
SENATUS TOLOSANI
PRINCIPI,

*Tristandus Bertrandus Senator Tolosanus, &
Franciscus Bertrandus Catoursæus
fratres S. D.*

BI N O M I K Ō N Joannis Bertrandi pa-
tris nostri, sive de Jurisperitis libros
duos, in lucem mittimus. Homines
quidem mali, & filii parum pii simus,
si hosce ingenii paterni foetus, & in fiduciaria
nostra tutela existentes, fraterno amore non
prosequamur. Quod autem illustrius veri affe-
ctus testimonium à nobis exhiberi potest, quam
eos in lucem prodeuntes nomini tuo Princeps
Senatus illustriss. dicare? cujus virtus & do-
ctrina in luce hujus regni, & in oculis clarissimæ
Provinciæ posita est; & quem non solum, ut
Masuerium; sed ut alterum Masurium * ἀπαλα-
ριστον, καὶ σοφόν, καὶ ὑδενὸς ἰσχυρότερον, cives omnes suspi-
ciunt

* Athenæus lib. 14.

ciunt & admirantur. Postulat etiam hoc à nobis paternæ dignitatis pia recordatio, & Jurisconsultorum, qui hoc in libro describuntur, nunquam satis laudata memoria. Qua enim justiore hostia paternæ laudi, horumque veterum virorum doctrinæ, parentare possumus: quam librum ejus, qui in senatu principatum tot annos non indigne sustinuit, tibi Principi senatus meritissimo, offerendo? & Jurisperitorum vitas, à Jureconsulto (hoc nobis filiis de patre effari liceat) non contemnendo scriptas, tibi Jurisconsultorum peritissimo, consecrando? His tanquam cumulus accessit, humanitatis tuæ singularis testata omnibus professio, quæ nobis non parum gratum, jucundumque hoc munus te habiturum, facile per suasit. Quod si, hoc à te suppliciter postulantes, litare possumus; satis magnum nostræ in manes paternos pietatis fructum, & tuæ erga nos benevolentix summum testimonium, percepisse videbimur. Vale.

JOAN-

JOANNIS BERTRANDI
PRÆSIDIS TOLOSANI
VITA.

AUCTORE

FRANCISCO BERTRANDO J.F.
CATOURSÆO.

A B illustri rerum Gallicarum scriptore traditum est togatos homines Reipub. vel Principibus utilissimos esse, cum boni sunt: atque perniciosissimos, cum mali & iniqui. Quod quam verum sit, ultima Galliae nostrae calamitosa tempora satis testantur. In hac enim communi & novissima rerum pene everfione, quot togati Rempub. seditionibus undique erumpentibus concussam in eos scopolos impulerunt, ad quos naufragium facturam sperabant? Quot denique è contrario, togatam omnem auctoritatem & scientiam, ad Reipub. regnique salutem conferentes, in hoc publicum naufragium colligendum & rescindendum, fideliter con-
anterque incubuerunt? Quamobrem quod de lingua hominum vulgo dicitur, eam optimam & pessimam omnium corporis humani partium esse, id ad togatos homines, vere & non ineleganter referri potest. Politia enim regia, quae corpus civile est, membr. sua partesque sicut humanam habet. Manus, sunt

JOANNIS BERTRANDI

milites : nervi , vectigalia : pedes , plebeia multitudo : Rex , pro capite constituitur : ejus consilium anima est , quæ totum civile corpus movet & regit ; linguam autem præcipuam capitis partem animæque interpretem , togati homines conficiunt. Sic Quæstor sacri palatii , qui princeps togatorum est , lingua & vox à celeberrimis auctoribus dicitur. Mala autem & incommoda quæ Reipub. togati quidam intulerunt , qui , ut Tullius linguam appellat , flabella seditionum fuere , ea quidem tanta sunt , ut à me verbis exprimi , & describi nullo modo queant. Illud tamen non minus vere , quam libere dicam , inter omnes togatos bonos cives , & Reipub. amantissimos (qui quamplurimi quidem fuere , quosque meliorem humani generis partem cum Symmacho nuncupare possumus) neminem Joanne Bertrando majori cum integritate , & constantia Rempub. capeßivisse , prudentiaque gubernasse. Cujus vitam , ob eximiam ejus virtutem , & in Occitanam provinciam merita , tanquam integritatis & religionis tabulam proponere decrevi , ut aliis admirationi , suis vero exemplo esse possit.

Certum itaque Bertrандorum gentem ab illustri Comitum Tolosanorum familia originem duxisse. Ramundus enim Bertrандus decimus Tolosanorum Comes quatuor habuit filios , Bertrандum , Guillelmum , Alphonsum , & Odophredum ; quorum tres primi comitatum obtinuerunt. Odophredus vero , qui Trinquévalli Vicecomitis Bitterensis & Carcassonnensis filiam uxorem duxit , pro portione sua hereditaria Servianum agrum in Narbonensi provincia situm habuit , cognomineque paterno , quod retinuerat , ad posteros omnes transmissio , filium reliquit Hadrianum Bertrандum , qui Rogerii Bertrандi pater fuit : quorum posteri præcipuis militaribus , & ecclesiasticis Galliæ honoribus ornati , agri Serviani illis gentilitii possessionem dominatumque adepti sunt , ad atavum usque Joannis Bertrандi , à quo abjudicatus est. Abavus qui tunc penè puer literarum
causa

PRÆSIDIS TOLOS. VITA.

causa Tolosæ alebatur, simul cum re parente amisso, se ad Bitserensis Episcopi avunculi sui fidem, potestatemque totum contulit; cui juvanda pueri fortuna in omni genere officii nec facultas, nec voluntas defuere. Sed eo paulo post obitum patris etiam mortuo, avunculi ope, opibusque paternis ille destitutus, post susceptos ex Agnete Fabritia nobili fœmina liberos, neglectis ambitionis studiis tranquillitatem vitæ sequutus est, & in Dominicano cœnobio reclusus, pie sancteque ad mortem usque vixit. Proavus togatis Reip. muneribus functus, non solum antiquitate nominis voluit, sed etiam virtute commendari. Avus in restauranda familiæ dignitate erectior, & Alebreti Principis Cancellarius factus, quatuor liberos superstites habuit: Joannem Bertrandum S. R. E. Cardinalem, Archiepiscopum Senonensem, Galliarumque Cancellarium: Petrum Episcopum & Comitem Cadurcensem: Nicolaum Senatus Tolosani Præsidentem, & Catharina Mediceæ tunc Delphine Cancellarium: aliumque Petrum Abbatem Saramonensem: qui quidem præstanti gloria, rebusque præclare gestis maximè flourerunt. Ex Nicolao autem & Antonia Jordania, natus est Joannes Bertrandus anno 1527. quinto Id Maji. Cujus prima ætatis initia cum patris diligentia, tum etiam naturali literarum desiderio munita, docilitatis suæ non parvum experimentum dedere. Deinde ex puerili institutiune edoctus, sub Antonio Usilio non indocto homine, majorem quandam rationem complexus est, confirmationemque doctrinæ. Inde ad juris scientiam delapsus, unum ex omnibus Antecessoribus Arnaldum Ferrerium, magnum ætatis suæ virum, & Jurisconsultum celeberrimum ita coluit, ut cum eo à Valentinis ad jus publice profitendum accersito, Valentiam profectus sit, ibique doctoratu accepto Tolosam continuò reversus, patrem gravi morbo, & mortifero affectum invenit. Post cujus obitum in aulam profectus ad Joannem Bertrandum patrum suum, sub Lodoico

JOANNIS BERTRANDI

Stræbeo viro doctissimo, cum Guillermo Bertrando Villamorio fratre patruele aliquandiu vixit. Paulo tamen post, necdum senatorie ætatis adolescens, Senator Tolosanus factus est. Cujus immature promotionis hæc narratur fabella. Cum jussu patrui sui Dianam Valentinæ Regulam, quæ apud Henricum secundum prima erat, salutatum iisset gratias acturus, quod ea potissimum intercedente, honorem amplissimum adeptus esset: Dianam ab illo petiisse an Cardinalis Galliarum Procancelarii ex fratre nepos esset: quo annuente, suavitati ei Diana ne Regis vultum subiret. Nec enim (inquit) Rex imberbes adolescentulos, Consiliarios habere se existimat. Tum postea regii, & sacri consistorii Consiliarius factus: tandemque Jextus Tolosani senatus præses à Carolo IX. Galliarum Rege creatus, magna integritatis, & religionis commendatione semper floruit. Quarum virtutum in eo eminentium innumera licet dentur exempla: perpauca tantum proponam, ut ex iis tota vitæ suæ inclinatio, tanquam ex ungue leo, judicari possit. Solent in senatum cooptati ulnas quasdam panni serici Principi senatus dare; is quamvis sub ejus principatu triginta in senatum lecti sint, nihil unquam à quoquam accepit. Munera vero non solum à litigantibus non sumpsit, sed ne quidem à propinquis, & conjunctioribus. Præter solemnia stipendia, congiaria annua dederat ei Rex Henricus tertius ex mulctarum curiæ exactione, ea tamen recusavit, ne videretur mulctam dicere, ut congiaria sibi solverentur, & quasi ovem deglubere, ut pellem lucraretur. Emolumenta autem illa quæ à litigantibus, ob lites calculo rationique obnoxias, iudicibus dantur, quæque Sabatina Tolosæ nuncupantur rejecit, & tanquam dignitatis senatus parum digna, condemnavit. Tantaque fide & religione vixit, ut dierum illorum quibus privatis negotiis occupatus à curia abstinuerat, stipendia regia sibi solvi noluerit, Quæstorique reddiderit. Codicillos senatorie in Curia Tolosana

PRÆSIDIS TOLOS. VITA.

Sanæ dignitatis à Carolo Lotharingio Guisianarum partium in Gallia tunc Principe datos remisit ; nec rei publicæ à se gesta remunerationem à quoquam se accepturum , nisi à Rege suo , animose & fortiter rescripsit. Quæ quidem summa innocentia ratio , eo magis in ipso emitebat , quod & liberorum numerus , & rei familiaris angustia , eum ad opes non spernendas invitare fatis videbantur. Religionis autem & pietatis antiquum prope modum exemplar : quippe qui sine ostentatione piissimus , & sine superstitione religiosissimus fuerit. Singulis diebus dominicis sacra eucharistiæ communionem utebatur : Jejunia vero ab ecclesia præcepta ita ex præscripto observabat , ut ne quidem prope septuagenarius ea unquam solvisse intelligatur. Vita ei proba , mores innocentes , animus quietus & placidus : oratio tamen severa , sed in qua non infrequenter comitas quadam urbana eluceret. His itaque animi & pietatis dotibus instructus , ad senectutem usque summam constantissime vixit. Sed hoc magnopere mirum in homine nobili , & ad res magnas nato & alto , quod magistratus sui partem ad judicia spectantem tractandam tantum susceperit : illam verò ambitiosam Reip. curam , quam tot homines & stulte & infelicitè amplectuntur , sibi fugiendam non minus , quam navigantibus Syrtes aut Scyllas putaverit. Quod autem ei de judiciario labore temporis dabatur , in studiis literisque conquiescebat , otium sine literis , mortem & hominis vivi sepulturam cum Seneca dicens. Verum in suscepto tranquillitatis consilio solidam vitam agere , fata rerum ei non concesserunt , necessitate temporum invitum eum ad Reip. curam sollicitudinemque rapiente. Sicut enim primum mobile , ceteros orbes contrarium motum habentes , rapacitate sua violentiaque secum trahit , sic universa Gallicarum rerum perturbatio , cujuscunque ordinis & naturæ homines , repentino suo impetu cursum hunc violentum , nolentes etiam , sequi coëgit. Ad instar tamen stellarum orbiumque cælestium , qui primum

JOANNIS BERTRANDI

mobile sequendo, motum suum proprium non amittunt: Joannes Bertrandus in hac rapacissima rerum omnium conversione, tranquillum moderatumque animi sui motum, & circulum semper peregit. Ita enim aquabiliter, temperateque cuncta gubernavit, ut in maximis turbinibus ac fluctibus, civitatem suam sola placabilitate, & sedatione conservavit. Verum ut, quem cursum civitas Tolosana eo gubernatore & Praside tenuerit, cunctis ostendere facile possimus, eundem nos rectâ tenebimus. Duobus itaque fratribus Duce & Cardinale Guisus, Blesios, ubi conventus Gallici agebantur, interfectis: ad hujus necis rumorem tota fere Gallia commota est, & quod medicamentum Reip. salutare credebatur, malorum fuit irritamentum. Plebecula enim urbana suapte natura ad seditionem prona, pene omnis agitata est: maximeque Tolosana, à concionatoribus quibusdam: qui quum adversus Regem quâdam seditiose perorassent, tum Joannis Stephani Durantii Senatus Principis, regni que nominis acerrimi vindicis dignitas ab eis laceratur. Qua concionum licentia, & maledictorum impunitate, factiosi de defectione cogitantes animos sumpsere, & concilium ex cunctis ordinibus, penes quod summa rerum esset, creari postularunt. Quod quidem eis concessum, repugnante Joanne Bertrando. Prævidebat enim vir ille in rebus judicandis sagax, eos ex hac administrationis concessione, quid ad Reip. eversionem possent, cognituros, ad instar Herculis apud Senecam, qui

Posse cœlum viribus vinci scis

Didicit ferendo.

Hujus autem concilii princeps constitutus est Joannes Bertrandus, ut hominum novarum rerum cupidorum turbulentas voluntates moderatione sua mitigaret, & auctoritate frenaret. Verum ed seditio serpsit, ut jam timidiore de defectione à Rege non silerent; & cum Dasyas advocatus Regius causidicum

PRÆSIDIS TOLOS. VITA.

cum quendam accusasset, quod effigiem Henrici tertii è capitolio deiciendam censuisset, tanta in eum commotio facta est, ut magnum sibi creaverit vita periculum. Itaque cum ad hoc usque tempus Durantius occulte cuniculis oppugnaretur, aperto Marte in posterum expugnari capit. Sept. enim Cal. Febr. 1589. hora post meridiem quarta, eum è Senatu exeuntem, rhedamque ingressum quamplurimi armati homines eductis gladiis aggressi, ad extremum deduxissent casum: ni rhedarius equorum velocitate è manibus eorum evadens, dominum ab omni injuria prohibuisset. Bertrandus autem cum Stephano Bertrando Quintio filio suo, qui hoc in repentino motu, cum militari manu ad patrem accurrerat, è curia domum suam incolumis se recepit: primusque aggere doliario, in modum eritii militaris, vici sui angulos clausit. Cujus exemplum sequuti reliqui cives, in singulis urbis vicis aggeres similes egere. Sed tandem Durantius in Dominicanò cœnobio, in quod cum militum custodia inclusus erat, decima quinta die post fugam, à plebe armata, sive potius plebis colluvie occisus est, cum Dafsio advocato Regio, quem in castro Narbonensi custodiri vinctum, ob servatam Regi fidem clausum habebant: & ita pluribus vulneribus confossus per totam urbem funiculo pedibus alligato, cum Regis Henrici tertii effigie maxima cum ignominia trahitur, & ad scalas D. Georgii, ubi damnati & facinorosi homines plectuntur, cum omnium bonorum mœnore suspenditur. In hac tanta tamen atrocitate temporis, Joannes Bertrandus quæ sortem civem, & Senatorem optimum decebant, gerere non destitit. Nam cum tertià ipse in lecto laboraret, filium suum Stephanum Bertrandum Quintium civibus ducem ostentavit ad hanc indignissimam calamitatem è clarissimorum virorum cervicibus depellendam. Sed cunctis perterritis, Quintius publicam causam suscipere non potuit: hanc tamen plebis facem è palatio & Dafsii nece révertentem, partim amissis gladiis

JOANNIS BERTRANDI

gladiis & telis, partim ereptis, diffugere solus ipse cum paucis amicis coëgit. A quibus autem plebs ad hunc furorem impulsæ fuerit, varie narrabatur: vel ab his qui privatas injurias publica manu vindicare tutum putabant: vel ab illis qui quum populari tantum freti potentia à Rege defecissent, credebant hoc facinore admissò, plebeculam metu supplicii ad sanitatem facile non reversuram. Hoc quidem popularis levitatis testimonium, & ætatis nostræ corrupta argumentum: inter præcipuas odii & necis causas, eam tunc vulgo ferri, quod rheda in palatium & curiam gestaretur, quasi alienum illud ab antiqua paritate, & togata modestia. Durantii vero fortis constansque animus in amplectenda morte, à multis laudatus est. Sed hoc in eo mirabile, quod hostium furori, tanquam hostiam publicam sese libenter obtulerit, & pileo quadrato, togæ dignitatisque insigni, capiti imposito, senatoriaque toga sumpta, eodem vultu quo senatum ingrediebatur, furiosam turbam ad exitium suum paratam & anhelantem adierit: ut ipse qui togæ honor & decus fuerat, vere togatus mori videretur. Hoc autem omni admiratione dignissimum, quod his senatoriis insignibus indutus, tanquam alter Arion citharædi palla, non Orthion ut ille Diis maritimis, morti se offerens: sed hoc vere orthon & rectum Christi carmen Divis cœlestibus piè cœcinerit: Domine ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Durantio itaque mortuo, Joannes Bertrandus principatum senatus obtinuit. Ne tamen publica calamitatis molestiam domestica felicitate leniret, filium natu majorem Stephanum Bertrandum Quintium nefarie trucidatum hoc ipso tempore amisit, natum annos tantum xxiii. relicto puerulo bimensi ex Francisca Vabresia à Castronovo, fœmina nobili, omnique honesto lepore conspicua. Cujus mortem quam graviter tulerit, satis intelligent qui se patres meminerint. Hoc tamen exasperabat dolorem, quod in tam misero regni statu, nullo publico solatio, privati mororis luctum levare posset. Verum tamen

sta-

PRÆSIDIS TOLOS. VITA.

statim atque civitatis Tolosana clavum tenuit, nihil antiquius habuit, quam senatus auctoritatem prostratam & afflictam erigere: Senatoresque profugos, qui ex civitate in hoc communi Optimatum periculo cesserant senatusconsulto revocare. Quod quidem fecit repugnantibus quibusdam populi primariis, nonnullisque ex senatu. Cur enim, inquiebat ille, tot Senatores viri boni, & nulla ignominia notati in eam civitatem non revertentur, in qua tot perditos & facinorosos homines non solum habitare, sed etiam auctoritatem habere sinimus. Jam Reip. Tolosana tranquilla satis & serena frons apparebat, induciaeque pactae inter Guisianarum & Regiarum partium duces, domi forisque cuncta quietiora fore pollicebantur: cum subito discordia animos hominum ad nova surgentes veluti pestilenti quodam sydere afflavit. Urbano Sangelasio Convenarum Episcopo, à senatu absente Guillermo à Joyosa Galliae Mareschallo, Occitaniae Prorege, urbis Tolosana cura demandata erat. Sed cum populariter nimis se gereret, Patres Joyosano auctore, ejusque sententia principe, de abroganda ejus potestate consentiunt. Sangelasius qui cuncta, quae adversus eum parabantur, satis superque noverat, conturbari Rempub. quam minus ipse valere malens, ut invisum plebi Joyosanum redderet, contra publici solennisque jurisjurandi religionem, eum cum haereticis hostibusque inducias fecisse criminatur: & sodalitatem nomine corporis Christi prae texens, post consilia cum plebeis novarum rerum cupidis, interdium noctuque agitata, Richardum ordinis D. Francisci à Paulo sodalem, in fano D. Mariae Dealbatae concionari jubet. Is quum de Reip. statu multa differuisset, Sangelasium tanquam Religionis catholicae verum propugnatorem, plebi commendat: Mareschallum Joyosanum, Patrumque Principem, de urbe hostibus dedenda cogitasse. Quibus sermonibus, jam per se accensi incitantur à monacho plebis animi. Cui concione finita ad arma discurrenti, Sangelasius armatus occurrit: seque pro-

liber-

JOANNIS BERTRANDI

libertate & religione arma sumpsisse clamitans, ne defenso-
rem suum in ipso discrimine periculi cives destituant precatur.
Interim Bertrandus à Mareschallo evocatus, ad Archiepisco-
patus aedes proficiscitur: ubi cuncta turbide & turbulente agita-
bantur. Quidam enim ex nobilitate, vi armisque rem agen-
dam censebant: rudem & inexercitatum turbam ensium solo
fulgore terreri. Alii tamen lenibus remediis subveniendum
putabant: vim armaque desperata Reipub. tantum medicamen-
ta: concitatos autem plebis animos, cum tutius, tum facilius
flecti posse quam frangi. In qua sententiarum ancipiti conten-
tione, Bertrandus nihil temere tendendum suadet: & vocatis
Francisco Gargasio primæ sententiæ Senatore, viro constantis-
simo prudentissimoque, & quibusdam aliis Senatoribus, qui
nihil antiquius communi salute judicabant, capitolium petit:
ibique Octumviros ad Senatus, & Mareschalli auctoritatem ar-
mis tuendam excitare tentavit. Sed cum illi in varias traherentur
sententias, nihilque certi decernerent, Bertrandus uno ex
capitolinis cum militum cohorte secum assumpto, purpureaque
toga induta, totam urbem perlustrans: civibus imperat, ut
Mareschalli Joyosani dicto tantum audientes, aliorum recusent
jussa: nec à quolibet ambitioso senatus decreta infirmari impunè
patiantur. Sed tanta vis, tabesque morbi omnes ferè cives
invasebat, ut apud quos seditio non exarserat, esset dissimula-
tio, & qui nullarum partium essent, animos ex eventu se sum-
pturos demonstrarent. Dum hæc Bertrandus ageret, alia ex
parte Sangelasius, Richardus monachus, caterique aduersæ fa-
ctionis cives Joyosanum ob inducias cum hostibus pactas cri-
minantur, concurrant circum tabernas, & multitudinis rerum
imperita sollicitando & pollicitando animos lætant. Has autem
contentiones cum nox superveniens diremisset, sequens dies re-
novavit: postridie enim summoque mane, plebe rursus tym-
pano ad arma vocata, major in plateam Dealbata, multitu-
dinis

PRÆSIDIS TOLOS. VITA.

dinis furentis sit concursus. Quo novo populi tumultu Mare-
schallus perterritus, Bertrandum invocat: plurimique ex Se-
natoribus domum ejus veniunt ferè exanimati; admonent in-
tam aperto rerum discrimine non cunctandum: sed contra
periculosissimas factiosorum potentias, conditioni senatus, bo-
norumque omnium saluti providendum. Quamobrem Bertran-
dus diutius non cunctatus, cum Senatoribus Marefchallum adit:
simulque de summa rerum agunt vocatis ad consilium patri-
bus, octumviris, & ex nobilitate proceribus. Quidam qui non
tam incolumem civitatem quarebant, quam in quorum manu
esset, tentandam rem armis censebant: hoc indecorum Gal-
lia Marefchallo, si cum urbana multitudine manum conferere
non auderet. Paucorum autem animi à certatione abhorrebant;
quorum sententia Bertrandus adjecit similia quedam verba:
Ut prius noscerent vires quas haberent exiguas, quam Mare-
schalli vitam, senatus dignitatem, Occitania tranquillitatem,
bonorum denique fortunas in discrimen adducendo, quicquam
periculo ultimo tentandum statuerent: pro dignitate antea
pugnari potuisse, nunc pro vita & salute decertandum: satis
decora, qua tuta: & gloriosiore eum exitum rerum fore, qui
partibus adhuc integris cum pace fieret. His ita dictis, legatos
ad Sangelasium mittendos censet. Sed Marefchallo cunctante,
quum legationis missa nomen, timoris signum videretur, tulère
nonnulli conditiones hæc pacis, ut qui ex capitolinis Joyosana-
rum partium erant, populo suspecti claves urbis redderent, da-
rentque eas civibus probatis, & à plebe electis. Tum deinde
Marefchallus, copias quas circum se habebat dimitteret: San-
gelasio se dimissurum suas pollicente. Quibus conditionibus Ma-
reschallo jam commoto, clamatum est à cunctis hæc frau-
dulenter dici: si claves darentur, eos in manu hostium esse:
haberent saltem liberam exitus portam; si victoriæ, fors clau-
deret. Nec imprudenter dictum, Sangelasio, tota urbe occu-
pata,

JOANNIS BERTRANDI

pata , ad Mareschallum obsidendum adventante. Quo novo fremitu crebrescentis seditionis , languere statim multorum studia coeperunt , qui primò alacres , fidem atque animum ostentaverant. Mareschallus propter exiguitatem copiarum suarum , nec occupare pericula , nec obsidionem tolerare contra concitatam multitudinem , tutum & honestum putat : in bona enim causa , sed adversa , bene cedere , quam male opprimi utilius duxit. Cum paucis itaque Mareschallus clam ab urbe exiit. Quo subitaneo discessu nonnulli Senatores perculsi , urbe cedentes cum eo ad Castrum Balmanum ex Archiepiscopatus ditione pervenerunt. Post ejus discessum , rerum omnium potitus Sangelasius , cum universo Clero militum ordinibus stipato , ad Archiepiscopatus ades profiscitur : ibique diris per omnium Sacerdotum religiones Mareschallus devovetur. Inde effrenata plebecula , nihil nisi cades & rapinas cogitabat , quum Bertrandus qui post discessum Mareschalli , domum suam se receperat , Sangelasio mandavit , ut prædas , quibus armata turba potentiorum domus minitabatur , prohiberet , provideretque ne quid detrimenti Respublica caperet : Senatûm se coacturum , rogabat ut adesset , & ne rerum non penitus desperatarum remedia negligeret. Sed cum ille iratæ plebis impetum cohibere se non posse , nec in alios ; nec in Bertrandum ipsum , qui imperium illi abrogare voluisset , acerbè & minaciter respondisset : Bertrandus ut ab urbe exiret , Mareschalli literis quotidie monebatur. Ille tamen non videbat , quemadmodum id fieri posset , nec deberet. Nec movebat eum quod Sangelasius civitatem occuparet : quum neque Solonem cum Pisistratus , neque Socratem cum triginta tyranni essent , pedem porta extulisse diceret. Conjiciebat etiam non ex alitis volatu , nec ex cantu sinistro oscinis , ut in veteri Romanorum augurum disciplina erat : sed vero prudentiæ augurio , dominationem illam vix bimestrem fore. Violenta enim imperia nemo diu continuât. Domi itaque remansit

Ber-

PRÆSIDIS TOLOS. VITA.

Bertrandus absque ulla Reip. gubernatione. Qui tamen in tam gravi vulnere, non ob erepta civitatis gubernacula, sed Reip. tantum causa dolebat. Jam enim pridem virum illum minime ambitiosum gubernare tadebat, etiam cum licebat: & ad instar fici, dulcedinem suam, id est domesticam tranquillitatem retinere malebat, quam imperium adipisci. Caterum cum ab Scipione Regulo Foyosano, qui exercitum ob vindicandam patris injuriam comparaverat, Tolosa premeretur: à nonnullis civibus viriliter ejicitur Sangelasius, dum vulgus ignavum, & nihil ultra verba ausurum ad sui auxilium frustra appellat. Sangelasio expulso Foyosanus in urbem recipitur, Bertrandoque libera civitatis administratione restituta, cuncta ita pacata redduntur, ut qui rerum magis diffiderent, Tolosam hoc in quieto statu permansuram augurarentur. Verum serena hac rerum tranquillitas, conjurationum procellas in Rep. maximas concitavit. Ex quibus Tornerianam omnium periculosissimam paucis describere statui, quoniam in ea compescenda & reprimenda, Bertrandi virtus & prudentia præcipue illuxit. Anno itaque 1590. conjuratio facta est à civibus quibusdam, religionis & pietatis nomine eam prætexentibus. In Gallia quippe rerum novatores, vel boni publici, vel religionis nomen induentes, pravum animum simulatione recti semper tegunt. Princeps autem hujus conjurationis ignoratur. Simile enim veri non est Tornerium senatus tantum advocatum, nec opibus nec auctoritate potentem, tanta conspirationis ducem fuisse: neque ejus auspiciis milites provinciales, à quibus & ipsi primarii togæ viri temporum licentia despiciebantur, ad arma convolasse credibile est. Si conjuratio valuisset, ejus principem haberemus: sed infelices successus auctores non reperiunt. Detecta autem conjuratio fuit à Galilio plebeio homine conjurationis conscio, qui cum à conjuratoribus constitutum audivisset senatores delendos VII. Id. Septemb. hora matutina, qua frequens senatus in curia esse

JOANNIS BERTRANDI.

consueverat : de vita Assesatii Senatoris amplissimi & integerimi metuens , cum quo vetus erat consuetudo , tale periculum ei haud occultum habuit. Quæ cum Bertrando Assesatius de nocte enuntiasset , capitolinis ad se vocatis , & Petro Caumello Advocato regio , statuit ille per totam urbem vigilias habendas , præsidiaque in curia ponenda esse , ut sequenti die summoque mane senatus cogeretur , quo frequente aliquid salutare Reip. tutò decerni posset. Postridie senatu vocato , quum ad eum ordinem hæc retulisset Bertrandus , decretum est eadem præsidia in urbe retinenda , Galiliumque in carcerem conjiciendum , ut conspirationis auctores , indiciaque sceleris patefaceret. Qui cum impunitatis spe allectus , Bernesium , aliosque accusasset : nominaturum eum ceteros conjurationis socios , boni sperabant : fontes autem timebant. Interim portarum urbis custodia Senatoribus probis , civibusque probatis committitur , ut eis cura esset , ne alienus homo quisquam intromitteretur. Fama tunc erat quamplurimos milites ad spem prædæ undique adscitos remissos esse , qui per varias portas vel litium persequendarum , vel aliorum negotiorum nomine , Tolosam ingredi auebant. Conjuratione itaque prodita , dum Bernesio dubitanti , negantique vincula injiciuntur , tormentaque proponuntur : reliqui conjuratores sibi pratimentes jam animo cadebant , cum Tornerius simili oratione , eos ad aggrediendum projecta erexit. Si diutius , inquit , moramur extrema supplicia nobis certa sunt. Eò itaque fortuna nostra redeunt , ut pulchrius in armis mori succurrat , & ut nobis fortiter potius (licet victis) quam vinctis turpiter , cadendum sit : neque salutis via hoc modo desperata. Eos enim qui de fuga cogitare tantum nos cogitant , conjurationemque similem aqua in olla ebullienti credunt , quæ cum detegitur fervorem amittit , inopinata aggressione terrebitur. Aspirabit sine dubio consiliis nostris fortuna , ni eam ignavia nostra contempserit : aut nisi lictores qui nos vinciant , carnificesque qui

PRÆSIDIS TOLOS. VITA.

nos ad patibulum trahant, expectare malimus. Hac oratione maxime commoti conjuratores, ut hominum fert natura, dubiam spem certo excidio anteposuerunt: & die dominica v. Id. Septemb. circa horam quartam pomeridianam, Tornerius satellitibus stipatus, Papusium & Resseguerium Senatores integerrimos, civesque optimos ex D. Francisci fano exeuntes prehendit: quos (magna voce exclamans, se libertatis & religionis vindicem) in insulam Tonisiam duxit, quæ seditionum & motuum Tolosanorum, sicut Lemnos insula, fulminum & fulgurum officina nuncupari jure poterat. Unde & Tonisiani nomen tunc in urbe, seditiosi erat synonymum. Quæ cum Petro Caumello Advocato regio nuntiata essent, imminenti urbis Senatorumque periculo permotus, Bertrandum adit, cuncta narrat, orationeque vehementi animum ejus naturâ remissum, ad ultionem ita incendit: ut cum ipsa toga domestica, qua erat amictus, è domo exierit, populumque ad publicam libertatem, & senatus salutem protegendam concitare tentaverit. Dum autem Joannes Bertrandus, Petrusque Caumellus plebem stimulant, affines eorum quamplurimi, & senatus studidosi subsidio veniunt. Quorum aduentu, palatio ab ipsis occupato, & in turre Tanusia, castrisque Narbonensis moletrinis præsidii collocatis, quæ insulam Tonisiam hac ex parte interclusam tenerent, populum denuo ad arma excitant: purpuraque induta magistratus insigni, cum tercentorum hominum manu, insulam Tonisiam versus, salutare expeditoque consilio proficiscuntur. Quò simul ac advennerunt, Templum D. Mariæ Dealbata, quod est quasi arx, & castellum insulæ, occupant. Si sanum tenuisset Tornerius, magno in periculo Tolosana civitas versabatur, plebs conjuratorum studiis favente, innata invidia, odioque inopum erga potentes: vel quod è religione ita putaret esse, à factiosis quibusdam corrupta, qui ambitionem suam religionis nomine plebi adorandam præbebant, non minus impie, quam Aretius

JOANNIS BERTRANDI

pictor meretrices suas Deorum nomine, populo colendas dedisse,
 traditur. Quibus à Bertrando cognitis, ne Cultellarii per
 fluxum Garumnæ Tonisianis suppetias ferrent, Candellium
 & Flamandum Cultellariorum duces ad se venire jussit: quibus
 in templum Dealbata conclusis patibulum & crucem denun-
 ciat, si Cultellarii, contra senatum vim susciperent. His au-
 tem remediis in hoc sabitaneo morbo, saluti publicæ subvenien-
 dum putavit: ne tamen periculosas curationes & ancipites ad-
 hibere videretur, tentandum prius animum Tornerii, conspira-
 torumque duxit, an Senatores liberos dimittere, senatusque
 dicto audientes esse vellent. Neque enim magistratus, cives
 tabe affectos statim dividunt & pracidunt: sed tantum, ut Pla-
 to vult, quum insanabiles, & his inquinati ulceribus sunt, quæ
 Plinius desperantia vocat, & medici *ἄριστοι*, & *ἰσχυροὶ*
ἔλκῃ. Sed quum Tornerius mandata Bertrandi detrectasset,
 ille non amplius cunctandum ratus, capitolinis imperat, ut è
 capitolio tormenta quædam bellica ad oppugnandam insulam de-
 duci curarent. Qui dum in ea exequenda mandata summam
 diligentiam conferrent, Aquensis Archiepiscopus qui à Cardi-
 nale Cajetano Sixti quinti summi Pontificis legato, ad sena-
 tum missus erat, Dealbatam venit, Basilio ex Franciscanis Ca-
 puccinis sodali, nonnullisque sacerdotibus è societate Jesu co-
 mitatus, qui composita ad id oratione Bertrandum à proposito di-
 movere conatus est. Sed ipse desperatis morbis extrema remedia
 adhibenda dixit, & quos legum magistratusque veneratio con-
 tinere non valuerat, armorum vi & severitate comprimendos.
 Hoc ab ipsis magistratus nomen & officium postulare, ut qui tu-
 tores Reip. essent, deteriore ejus conditionem fieri non pateren-
 tur. Rogavit demum eos ut domum se reciperent, ibique pro civi-
 tatis salute assidue vota facerent. Dum autem hæc ita colloque-
 rentur, subvenire Odetus à Sancto Ioanne unus, è sex primis
 senatus, & Antonius Chalabrinus Villa longæ Abbas, Mare-
 schalli

PRÆSIDIS TOLOS. VITA.

schalli Ioyofani ex sorore nepos, alique quamplurimi cum hominum armatorum turba. Cumque his copiis senatoria partes confirmata fuissent, jactis prius quibusdam tormentariis globis, insulam oppugnare jussit Bertrandus, Qua quidem expugnata parum cruenta victoria, conjuratorum nonnulli viribus confisi, fluvium Garumnā tranantes: reliqui vero lyntribus & naviculis salutem sibi pepererunt. Plebeculæ autem Tonisiana supplici ad pedes jacenti venia data, liberatis Resseguerio & Papusio, relictoque præsidio ad insulæ direptionem prohibendam, Bertrandus, Senatoresque sanum D. Mariæ Dealbatæ petierunt, & supplicationem Deo ob conservatam Remp. constituerunt. Moris erat secundum edictorum principalium præscripta, ut qui codicillis senatoriis frui vellent, frequente senatu jurarent, se dignitatem illam venali suffragio non emisse. Cum itaque Gabriel Vesianus vir ornatissimus, candidatus senatui se offerret, & cætu amplissimo judicante probatus esset: reliquum erat ut de more juraret. Quod quidem ille se facturum denegavit, ingenuè professus codicillos se senatorios emisse. Cumque hoc durum nonnullis videretur. Bertrandus palam testatus est tantum abesse, ut Vesianum damnaret: ut potius candorem animi sui summo opere laudandum existimaret. Neque enim honestum, perjurio homines in senatum sibi viam querere, justitiæ fundamentum fidem esse. Qua autem fide poterat is videri, qui sciens fallensque in ipso justitiæ templo pejeraret. Dolendum quidem venales regni potestates esse; hocque certissimum ruituræ Galliæ signum. Sed principibus sic placere, quos legibus solutos nemo ignorabat. Pudendum autem senatui fore, si perjuriam non solum toleraret: sed publica etiam auctoritate juberet. Quamobrem jurisjurandi illius formulam, vel potius perjurii licentiam tollendam penitus censebat. Cui sententiæ omnes ad unum assensu sunt, jusjurandumque illud abrogatum. Hæc cum domigererentur, Antonius Scipio Regulus Ioyofanus Guisiana-

JOANNIS BERTRANDI

rum partium in Occitania princeps, secundis quibusdam praliis adversus Henricum Mommorensensem usus, tantam nomini suo peperit gloriam, ut nonnulla Gallia Narbonensis oppida ei ultrò sese dederint. Inter quæ Carcasso florentissimum apud Tectosages oppidum. Cujus deditiois auctor fuit Philippus Rufus, qui magistratu in agro Carcassonensi, quem judicem majorem Occitani vocant, fungebatur; vir apud suos magna auctoritatis, & ob nomen paternum non mediocris gratiæ. Ad defectionem eum impulit libertas civium à Mommorense arce munitissima oppressa, & Francisci Sabaterii Laborgadei atrociores in eum mina, & severius imperium. Scipio itaque Joyosanus in oppidum à Philippo Rufo accersitus, ut plebis animos sibi conciliaret, arcem diripit, & Laborgadeum senatus regii principem, & Giuronium fisci patronum captivos retinet. Ambo Scipioni invidi: Laborgadeus quod post necem Guisianorum fratrum in fide Regis permanens, beneficiorum à Joyosana familia acceptorum immemor, ad Henricum Mommorensensem transisset, & ejus auctoritate fretus omnia in Occitania miscens senatum è Senatoribus quibusdam qui urbe excefferant, & novis extra ordinem allectis constituisset. Giuroniū quod quum cliens, & quasi dedititiū Joyosana familia fuisset, ingrata oratione non in causam, sed in personam invehens, frequenti senatu multa in Joyosanum acerbè & asperè dixisset. Giuroniū itaque cervice frangi jussit. Laborgadeum vero eodem mortis genere affici cupiebat Quia tamen senator magni nominis, & primæ sententiæ esset, in ejus caput nihil injuriosum & hostile, præter custodiam ausus est asserre, priusquam Joannis Bertrandi hac de re compertam voluntatem haberet. Maxima itaque qua potuit celeritate, unum ex suis, cum litteris & mandatis ad Bertrandum mittit: rogans, ut quæ ipse de Laborgadeo statuerat, à senatu probari curaret. Sed hæc duriora atrocioraque visa sunt Bertrando, quam civitas legibus stabilita & confirmata pati posset: quam-

PRÆSIDIS TOLOS. VITA.

quamobrem hanc Joyofani fevitiam damnans, rescripsit ei subito, & cum aliqua objurgationis specie. Consideraret attentius quæ gereret: neminem in caput Senatoris animadvertere posse præter senatum: Si aliquid privato imperio in Laborgadeum statuisset, senatum mirum in modum ipsi iratum fore: nec existimaret honestum esse tanta severitate in regiones homines sevire, & maxime in Senatorem clarissimum, cui quidem vitio hoc verti non poterat, quod ut se à laqueis inimicorum eriperet Tolosa cefsisset, & se totum Mommorensi commendasset; humanitatem Duci non minus expetendam, quam rei militaris scientiam. Quæ quum intellexisset Joyofanus sententiam mutavit, & Laborgadeo se pecunia redimere permisit. Quæ quidem in re non mediocre lenitatis & magnitudinis animi specimen Bertrandus præbuit. Qui licet cum Laborgadeo maximas simultates, atque etiam apertas inimicitias exercuisset: pro illius tamen salute tanto studio erga Joyofanum, & frequenti senatu agere non destitit, quanto amicus pro amicissimo agere poterit. Caterum quum virtute & prudentia Joannis Bertrandi res urbana commodiorem in statum pervenissent, sors turbulentis animis novandarum rerum materiam præbuit. Antonio enim Scipione Regulo Joyofano Occitania Prorege xv. Kal. Nov. ad Villamurium oppidum quod ipse oppugnabat submerso & rebus omnibus in exercitu perditis, de Duce novo partium eligendo varia civium sententia fuit, nonnullique è Proceribus provinciae jam inter se de præfectura contendebant. Cum Bertrandus huic ingruenti malo occurrendum ratus, senatum cogit, & Franciscum Cardinalem Joyofanum Scipionis fratrem Proregem eligendum esse proponit. Quibusdam hoc durum videbatur & periculosum: Verebantur enim ne ecclesiastici & non militaris viri, nobilitas, legionesque imperium recusarent. Quum tamen Cardinales Strossam & Armeniacum cum militari imperio Occitana provincia & civitati Tolo-

JOANNIS BERTRANDI

sanâ præfuisse Bertrandus dixisset, & sola nominis Joyosani auctoritate, suo quaque in officio contineri posse: Cardinalis Prorex Occitania senatus decreto factus est; mandatumque illi ut provideret, ne quid detrimenti provincia & civitas caperet. Cum tamen paucis abhinc diebus provinciam ille deposuisset, senatus nobilitate postulante Henricum à Joyosa Cardinalis fratrem in cænobio Capuccenorum Tolos. inter sodales tunc commorantem, Occitania Proregem fecit. Sed ne hac in re Christiani nominis religio ullâ ex parte laderetur, sacra Theologia & universitatis Tolosana collegium coactum est: quod nihil contra Christiana religionis leges fieri pronuntiavit, dummodo hæc auctore summo Pontifice agerentur. Bertrandus itaque senatus nomine, epistolam elegantem & tersam ad Pontificem Maximum Clementem VIII. scripsit, ut, quæ à senatu acta gesta que erant, ab ejus Beatitude comprobarentur.

Summo Pontifici Clementi VIII. Eccle- siæ Catholicæ Patri Sanctiss. Se- natus Tolosanus

S. D.

ET si non duditabamus, beatissime pater, quin & litteris multorum, & fama denique ipsa de morte clarissimi Ducis à Joyosa, hujus Occitana provincia Præfecti tibi esset allatum: tamen existimavimus à nobis quoque nuntium esse perferendum, quo significaremus, eam dolore nos, quantum maximum capere potuimus, affecisse: Intelligeresque ejus viri eximias excellentesque virtutes, omnes probos & pios viros semper fecisse maximi. Ex eo die quam in tam repentino casu, omnes hujus urbis ordines nullum tempus intermitterent de salute civium,
corum-

PRÆSIDIS TOLOS. VITA.

eorumque omnium qui in hac Provincia nobiscum ecclesiam catholicam sartam tectam esse cupiunt, cogitandi & agendi, ne in variis voluntatibus militem sine imperatore, hostis ad suas partes traduceret: aut quorundam circa oppidanorum animi à nobis deficerent, aut illos vis aliqua externa adoriretur. Nullam moram interposuimus, quin Cardinali Ioyosano, Tolosano Archiepiscopo munus hoc tribueremus. Qui quum non multo post illud deposuisset, virum aliquem egregie fortem, & sapientem in demortui locum creari placebat, qui hujus tam afflicta, & tantum non prostrata provinciae rebus succurreret. Unum esse dicebant ex Ioyosana familia Henricum Cardinalis & ipsius Ducis fratrem, nuper in Franciscanum Sodalitium allectum, pium quidem illum, & probitate innocentiaque præstantem: sed in quo sit præterea eximia belli scientia, multis antea præclaris ab eo rebus gestis parta, à quo solo opem auxiliumque provinciales, civesque nostri expectare possent: mora periculum, Imperatorum penuriam commemorantes: si cunctaretur, à singulis factiones perventuras: in pace consuetudini, in bello necessitati esse serviendum. Nobilitas, quæ hic ob eas causas frequens convenerat, ejus imperia æquo animo passuram pollicebatur, neque ulli alii concedere in animum inducebat. Quæ cum ille recusaret, neque convenire ista ullo modo suscepto à se vitæ proposito ostenderet: adfuere pii multi sacrarum litterarum & theologicæ facultatis professores, qui illum in tanto periculi metu & rerum discrimine, ad defendendam armis adversus ecclesiæ Romanæ hostes Occitanam provinciam non solum excitarent, sed etiam impulerunt: apud te se ejus rei consilii-que auctores fore. Quibus rebus perspectis & planè cognitis eam provinciam ci administrandam armisque tuendam facto ad hanc rem senatusconsulto commisimus, existimantes te hoc ratum gratumque habiturum, & quæ in eo censuimus, decrevimus, libenter probaturum. Et si quid ad id facilius exequendum

JOANNIS BERTRANDI

Pertinet quod à te proficisci atque impetrari debeat , si nostras ad ejus erga te preces adjungeremus facile concessurum. Quod ut facias te etiam atque etiam rogare volumus. Datum Toloſa in Parlamento 3. Non. Decemb. anno Domini 1592.

*Henrico Joyoſano Prorege factò, inducià cum Henrico Mommorantio regiarum partium principe in Occitania pacta, Provincia laxamentum aliquod calamitatis dedere. Sed domi subito exarſit nova diſſenſionis occaſio. Quum enim Regulus Joyoſanus poſt ſuſceptam provinciam in curiam veniſſet abſente Bertrando , à nonnullis è ſenatu deriſus , ludibrioſis etiam verbis laceſſitus eſt. Quorum quidem oratione Joyoſani fratres exulcerati , acceptam injuriam eorum relegatione ulciſci ſtatuunt. Quod tamen quum ſine tumultu , Reique publicæ perturbatione fieri non poſſe, judicaret , Cardinalis monachorum concionibus plebem ſuam facere , Regulus autem cohortes in hybernis collocatas accerſere diligenter curarunt : ut populari gratia , ſuiſque copiis confirmati , quamcunq; experiri poſſent fortunam. Hæc quidem Bertrandum magna affecerunt ſollicitudine , quod animo cerneret , ſi Joyoſani in ſententia permanerent , civitatem ad vim atque ad arma deſcenſuram. Cui rei ut præverteret , eos privatis admonitionibus ab hoc conſilio revocare tentavit; initioque orationis , non ſolum ſuum in Joyoſanam familiam ſummum ſtudium , ſummamque voluntatem ; ſed etiam maxima ſenatus in eos beneficia commemorat. Quod Proreges ipſi à ſenatu appellati eſſent ; quod rejeſta Mommorenſe familia , principatus provinciæ ipſis eſſet conſervatus. Docebat etiam quæ ſenatusconſulta , quòties , quamque honorifica in eos facta eſſent. Quamobrem precabatur ne ſenatus auctoritatem imminuere conarentur, à quo tantam honoris & gloriæ amplificationem accepiſſent. Si è ſenatorio ordine quidam partibus ſuſpecti eſſent, non ignorabant de capite Senatoris ſenatum tantum cognoscere poſſe : accuſationem intentarent , ſenatum eadem
aqui-*

PRÆSIDIS TOLOS. VITA.

æquitate qua solebat, jus eis redditurum: exemplum patris, & Scipionis fratris sequerentur, qui in pari causa, qua per vim & seditionem fortasse assequi potuissent, per senatum consequi maluerunt. Si in proposito permanerent, senatum suo jure usurum. Orabat denique ut respicerent, quam difficile esset Senatores expellere, quorum salutem neque senatus negligere neque civitas quod contra publicam libertatem hoc fieret, levi momento æstimare posset. Sed quum Joyosani à sententia non dimoverentur, capitulinos Bertrandus ad se vocat, qua Joyosani statuerint, exponit, & eos ad publicam libertatem, senatusque auctoritatem tuendam magnopere cohortatur. Qui quum omnem suam industriam senatui Reique publicæ polliciti essent, & præsidii per plateas urbis dispositis cuncta ad arma decurrerent; Joyosani fratres incertum rerum eventum timentes, Bertrandum rogant, ut motum omnem in urbe pacaret: quæcunque senatus vellet, se facturos. Posteroque die Cardinalis in curiam venit, ut senatum ab alienatum sibi reconciliaret: multaque in eam rem dixit, quibus familiæ Joyosanae erga senatum voluntatem testaretur maximam. Bertrandus autem de loco suo orationem Principe senatus dignam, plenamque gravitatis ex tempore habuit. Cujus inter præcipua capita, præterire nefas hæc duxi. Senatum vivam Regum imaginem: ut illis, sic & ipsi, manus oblongas dari. Cæteras Galliæ potestates, ut caducas quotidie interire: Senatum vero ut æternum corpus, nec cum ipsa regni machina periturum. Malè semper cum illis actum, qui auctoritatem ejus labefactare conati essent: patrumque memoria & Pro reges ipsos ex vinculis causam dixisse, & adhuc carnificinas sanguine eorum qui in senatum quicquam hostile tentarant, rubescere spectari. Cujus orationis magnitudine, maximam in senatu, & non parvam apud reliquos cives virtutis & constantiæ gloriam est consequutus. Cæterum nec oppressa Turnerii conjuratione, nec rebus ita constitutis, planè con-

firma-

JOANNIS BERTRANDI

firmatam senatus auctoritatem putavit, quandiu Stephani Durantii Principis senatus mortis vindicta silentio & timore abolita remaneret. Proponenda itaque Mercurialis morem jam à quibusdam annis intermissum, renovavit. Cujus caput praeipuum hoc erat, ut de Durantii nece quaestio decerneretur. Periculosa & intempestiva videbatur hujus rei agitatio nonnullis, qui minime pravam, sed quidem parvum & parum sortem animum ad Remp. conferebant. Alii vero quasi providi cives hac una re quietem publicam perturbari, & ab eo bellicum cani dicebant. Nunquam tamen virtus ejus contremuit: sed constanti egregioque animo, suam hac de re explicuit sententiam: inquam S. C. factum est. Quod tamen frustra sancitum: edicto regio, rerum omnium amnestia decreta, & promulgata. Quum autem haec Tolosa à Bertrando agerentur, Henricus IV. Galliarum & Navarra Rex, Lutetiam Parisiorum à Comite Brissacio, & civitatis Curatoribus recipitur. Quo Tolosa renuntiato, variis agitari coepit urbs motibus, quum quisque ad sua desideria inclinaret animum. Qui enim nomen regum oderant, subeunda antequam ei pareretur, cuncta pericula clamabant: jam Hispanorum auxilia ditionemque amplexabantur, & extrema quaeque cogitatione voluebant. Alii vero qui regiarum partium fautores erant, hoc nuntio quasi è somno excitati, audacter proferunt, victori & Regi parendum: ultima tentanda non esse, nisi ad pacem veniamque praeteritorum obtinendam; magnum civitati periculum impendere, nisi ad Regis clementiam confugerent: habere Parisiensem exemplum: samaeque eorum conducere, ut quos ad desiciendum sequi erant, eosdem ad novam Regi fidem praestandam imitarentur. Clamabant denique non cunctandum: ne ut officio inter ultimos, ita & gratia reponerentur. Periculosa tamen erat tam subitanea illius negotii confectio, quum maxima pars populi in contrariam traheretur partem. Ideoque Bertrandus qui nihil aliud in animo propositum habebat, quam civi-

PRÆSIDIS TOLOS. VITA.

civitatem Tolosanam tot seditionum fluctibus , partiumque ventis agitatam, leni concordia quietisque aura spirante, ad regis potestatem, tanquam ad tulissimum portum perducere : longiorem ambitum circuitumque in hujus rei tractatione, quam ardens animus postulare videretur, amplecti coactus est. Primum itaque tentandum duxit Joyosani Reguli animum, cujus maxima & in provincia, & in urbe auctoritas erat, & fluctuantes in tam ancipiti rerum voluntatumque conditione cogitationes ejus, ad id unum maximè direxit, ut ipse se à senatu non sejungeret. Rebus igitur hoc modo paulò confirmatis, convocavit senatum, qui frequens convenit propter expectationem tanti negotii, unâque cum Regulo Joyosano decretum est, ut legati cum conditionibus ad Regem mitterentur, nomine senatus, ipsius Reguli Joyosani, & civitatis Tolosanae; in quibus præter cætera, hoc unum erat caput: senatum, civitatemque orare Regem, ut Henrico Joyosano præfectura Occitanæ provinciæ confirmaretur. Quum vero Anntonijs Chalabrius Villa longæ Abbas, Petrus Raoïllius, & Franciscus Sallustius senatus advocati, legati cum mandatis ad Regem profecti essent, diversis denuò conquassata est urbs motibus. Nonnullis omnes pacis conditiones respuendas: aliis vero urbem Regi protinus dedendam, nec ea quæ à legatis gesta erant expectanda consentibus. Regulus autem Joyosanus, qui nullam sui rationem hac in deditioe ab eis haberi satis intelligebat, sibi ipsi præcavere cœpit, civitates præsidio sibi confirmare, & voluntates civium sollicitare. Bertrandus autem qui satis superque noverat, quam frangerentur senatus opes, Regisque negotia, ejus disjunctione: in hoc unum maximè incumberebat, ut animum ejus diversa cogitantem & molientem retineret. Iamque cura sua naufragium evaserat civitas, & propemodum in vado salutis res esse videbatur, quum Bertrandus tot vigilis curisque fatigatus, dysenteria laborare cœpit, & octavo morbi die è vita excessit Cal. Novemb.

JOANNIS BERTRANDI &c.

1594. Cujus morte luctuosa suis , & acerba patria , civitas in veteres seditionum scopulos recidit : iiq̃ue casus eam sequuti sunt , ut non immerito boni omnes ejus mortem , tanquam publica quietis interitum lugerent. Mortuus autem est anno atatis sue sexagesimo septimo , superstitibus relictis uxore charissima Maria à Castronovo Serviesia , fœmina primaria , ex nobilioribus Albiensis provinciæ familiis orta , & ex ea sex liberis : quorum privatis lachrymis , publicus dolor dedit se comitem.

I N D E X

Jurisconsultorum quorum vitæ hoc in libro
describuntur.

S alvius Julianus	pag. 2	Maximus	pag. 183
Æmilius Papinianus	14	Hermogenianus	185
Q. Mutius Scævola	25	Ælius Gallus	186
Sabinus	37	Junius Gracchanus	190
Proculus	47	Cato	192
Alphenus Varus	54	Tubero	193
Antistius Labeo	58	Sextus Ælius	198
Neratius Priscus	70	Publius Mutius	200
Jabolenus Priscus	74	Brutus	202
P. Juventius Celsus	78	Matcus Manilius	208
Sextus Pomponius	86	P. Rutilius Rufus	212
Aburnius Valens	92	C. Aquilius Gallus	218
Volusius Marrianus	93	Cajus Juventius	224
Julius Mauritianus	96	Servius Sulpicius	225
Terentius Clemens	97	C. Aulus Ofilius	235
Africanus	98	Aufidius Namula	239
Ulpius Marellus	101	C. Ateius Pacuvius	240
Cervidius Scævola	104	Cinna	241
Florentinus	108	Publicius Gellius	244
Titus Cajus	108	L. Tubero	245
Venuleius Saturninus	116	C. Trebatius Testa	247
Domitius Ulpianus	117	Aulus Cascellius	253
Tertullianus	135	Cajus Flaccus	258
Papirius Justus	139	Fulcinus	259
Julius Paulus	140	Cartilius	260
Claudius Triphonius	157	Pureolanus	261
Callistratus	157	Vivianus	262
Arrius Menander	163	Quintus Saturninus	263
Ælius Martianus	164	Minitius Natalis	266
Julius Aquila	169	Blesus	268
Herennius Modestinus	171	Paconius	ibid.
Tarantinus Paternus	175	C. Cassius Longinus	ibid.
Æmilius Macer	176	Plautius	277
Aurelius Arcadius Charisius	179	Vindius	278
Licinius Rufinus	180	Valetius Severus	279
P. Furius Anticus	182	Pedius	282
			Lx-

Lælius	pag. 284	Arrianus	pag. 301
Atilicinius	285	Varius Lucullus	303
Octavenus	286	Vitellius	304
Sextus Cæcilius	287	Drusus	305
Urseius Ferox	289	Fufidius	<i>ibid.</i>
Papirius Fronto	290	Cælius	306
Mela	293	Atteius Capitolinus	310
Mecius	294	Nerva	317
Campanus	295	Sextus Pompeius	319
Aristo	295	Tulcianus	321
Servilius	300		

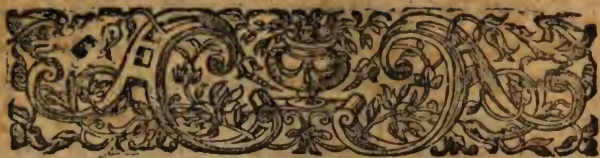
T Y P O G R A P H U S L E C T O R I .

Quæ vetus est querela, per novorum hominum novas, ac sæpe etiam numero cacatas, ut ille dicebat, chartas fieri, ut meliorum, qui germana atque liberali doctrina politi fuerunt, scripta jaceant; ea me querela movit, perpulitque, uti nihil optare instituerim magis, quam ab hac calamitate istos heroes liberatos, & statui pristino quodam quasi postliminio restitutos videre, viderique; nam hoc idem esse votum eorum, qui veram, non simulatam eruditionem affectant, dudum intelligebam. Itaque quantum quidem ipse præstare potui, feci sedulo, ut ejusmodi notæ atque ordinis scriptores aliquot quam emendatissimi rursus in manus hominum redirent; atque adeo & Cragium *de rep. Lacedæmoniorum*, & Paschaliū *de coronis*, correcte, quo ad potuit, ut indeque typis meis descriptos publico dedi; dedi etiam Labittum, atque cum eo nunc Bertrandum tibi, Benevole Lector, offero, JCum politissimum illum quidem, gravissimumque, at pessime priori, hoc est, Tolosana editione habitum, sive typhotetæ vitio, sive etiam culpa heredum, qui cum in adducendis legum capitibus, tum in ipsius rerum argumentis tradendis non nimis intelligentes, aut ut leviori verbo utamur, parum diligentes fuisse videntur. Quapropter & ea, quæ ab Ægidio Menagio *V. CL.* in libro, cui titulum fecit *juris civilis amœnitatum*, quasi errata Bertrandi sparsim observata notæque sunt; quæ item ab aliis eruditis hominibus, quorum ope consilio in hac re libenter usi sumus, animadversa: huic nostræ editioni adjecimus; non reprehendendi equidem tanti viri voluntate, sed tuo commodo. Utere hac opera istorum hominum, & nostra; quam si non ingratam tibi accidisse ostendes, porro opera dabitur, uti plurium ejusdem, id est, non publici saporis, scriptorum copiam habere per nos queas. Ex eorum numero propediem Celeberrimi Viri Jac. Gothofredi *Manuale Juris Civilis* expectare, & valere te jubeo.

Lugduni Batav. Anno æræ Christianæ 1675. a. d. xii. Kal. April.

Tuus omni studio

JOHANNES à GELDER.

D E

JURISPERITIS,

LIBER PRIMUS.

Egimus apud Spartianum , Severum Imperatorem quamplurimas ædes publicas ruinam minitantes & injuriâ temporum labentes, tantâ cum vetu-

statis reverentiâ instaurasse, ut nusquam propè suum nomen ascripserit: servatis tantùm ubique titulis conditorum. Hæc eadem fere in Justiniano antiquitatis observantia fuit. Cùm enim leges antiquas jam senio prægravatas, Jurisconsultorumque opera penè confusa & dissoluta refecit, & renovavit: licèt nomen suum præfulgere voluerit; veterum tamen Juris auctorum in primordiis Digestorum suorum inscribi nomina jussit, ut, inquit, *manifestum esset, ex quibus legislatoribus, quibusque libris, & quot millibus hoc justitiæ templum ædificatum est*; factumque ut jusserat. Nam exarata cernuntur in omnibus

Pandectarum voluminibus eorum nomina. De quibus eodem quo ille ordine dicere institui, & breviter: non enim ubertatem orationis ista desiderant, nec eam hîc cogito consecrari:

SALVIUS JULIANUS.

A Pud antiquos auctorum nomina, qui cui-dam scientiæ operam dederant, & de ea scripta posteritati mandaverant, in catalogum redigebantur, quî index vocabatur; sic indicem Jurisconsultorum Justiniani componi curavit, & Seneca mentionem facit indicis Philosophorum Epist. 39. *Sume in manus*, inquit, *indicem Philosophorum, hæc ipsa res expergisci te coget, si videris quàm multi tibi laboraverint, concupisces & ipse ex illis unus esse.* Et in his indicibus librorum ab auctoribus scriptorum numerus continebatur, ut ex indice Justiniano colligere licet, & ex Ciceronis verbis lib. 2. de Orat. *In Philosophos vestros*, inquit, *si quando incidi deceptus indicibus librorum, quòd sunt fere inscripti de rebus notis, &c.* Fiebantque è membranulis, ut est apud eundem Ciceronem. Mirabitur autem fortasse quispiam, quod Justinianus in indice Salvium Julianum primò scripserit, Quintoque Mutio Scævola, aliisque Jurisconsultis illo antiquioribus præposuerit: cum magis congruum videretur, ut hâc in re tempo-
ris

LIBER PRIMUS.

3

ris series observaretur, quàm si confusè, & sine ullâ antiquitatis ratione describerentur Jurisconsulti. Verùm hoc ideò factum puto, quòd Salvius Julianus perpetuum composuerit Edictum. Imperator autem Justinianus ad Edicti perperui imitationem totum Pandectarum opus confecit. Idcirco æquitati consentaneum ei visum est, ut qui Digestorum quasi prototypus erat, quemque ad imitandum sibi maximè proposuerat, is tanquam primus hujus operis auctor, primum locum occuparet in indice, in quo nomina Prudentum eorumque libros, ex quibus Digesta composita & concinnata sunt, exarari voluit. Nec enim assentior iis qui scripsere, Pandectarum opifices, integros non habuisse libros Jurisconsultorum: sed ex fragmentis quibusdam, quæ in foro circumferebantur, singulis prænotatis auctoris nomine librique titulo, hoc opus confecisse, & prænotatum libri numerum auctorisque nomen, ut in his portiunculis invenerant, retinuisse. Simile enim veri non est, hoc tam magnum opus Justinianum, sive potius Tribonianum ex imperfectis centonibus confuisse. Quin & ipse Justinianus contrarium testatur in *orat. ad Senatum & pop.* *In presenti autem, inquit, consummatione maximus legum obtinentium congestus est numerus, ex libris raris & qui vix inveniri poterant, & quorum nec nomina ne eruditissimi quidem in legibus complures*

homines noverant. Quorum sanè copiam nobis uberrimam dictus gloriosissimus Tribonianus præbuit multorum librorum, & qui vix numerari possunt suppeditat à multitudine, quibus omnibus perfectè lectis congesta sunt hæc volumina, &c. Salvii autem Juliani nomen apud antiquos maximæ commendationis fuit, illudque ipsi Impp. amplificis & honorificis verbis prosequuti sunt. Julianum enim Impp. fratres amicum, & clarissimum appellârunt in *l. 17. D. de Jure patr.* & Justinianus ipse, sapientissimum, in *Nov. 74. de liber. quom. eos oport. vel natur. intel.* Tantæ existimationis virum, & disertissimum Jurisperitum, in *l. non sine C. de bonis quæ lib. Juris* sublimissimum testem, in *l. pen. C. de condict. indeb.* & summum auctorem Juris scientiæ in *l. inter antiquam C. de usufr. & habit.* & optimum in *orat. ad Senat.* Eum etiam νομικῆς φάϑ, i.e. *jurisprudentiæ lumen* in veteri quodam Epigrammate Græco nuncupatum legimus.

Τῷτον Ἰουλιανὸν νομικῆς φάϑ ἔειπον ἰδῆσαι

Ρώμῃ, καὶ Βεροῦν παντὶ θεὸς δυνάτω.

Ubi tamen corruptè καὶ Βεροῦν exaratum puto: legendumque Ρώμῃ, Βέρουλω. Quamvis enim Beroës civitatis mentio fiat apud auctores, quòd ibi prædicatum sit à Paulo verbum Dei, ut in Act. Apostol. relatum est; nusquam tamen hâc in urbe doctrinam Juris publicè, vel privatim traditam legi. Berytos autem urbs est à Pomponio

LIBER PRIMUS.

5

nio Mela *lib. 1. cap. 12.* de situ orbis, in orâ primæ partis Syriæ collocata, in quâ celebre fuisse legalis scientiæ ac facultatis gymnasium constat ex Nicephoro Callisto *lib. 14. cap. 52. Eccles. histor.* Theodosii temporibus, atque etiam Diocletiani & Maximiani ex *l. 1. C. qui æt. se excus.* Et Sosomenus *Tripart. hist. lib. 1. cap. 10.* ait Tryphillum Ledrensem Episcopum, virum eloquio & sapientiâ, nec non Beryto legibus eruditum. Quamobrem arbitror legum nutricem appellari à Justiniano in proœmio Digesti. Et hâc in re similem Romæ, quam patriam legum idem vocat in *Nov. const. 10.* Et Sidonius Apollinaris domicilium legum *lib. 1. epist. 6.* Rectè autem in Epigrammate Græco *ῥώμη, Βήρυλλον* tantum ponuntur, quia prohibitum erat à Justiniano in aliis urbibus doctrinam Juris publicè tradere. Sed ut ad Julianum revertamur, non immeritò tot elogiis ornatus est, qui maxime nobilis gloriâque clarus ob juris civilis cognitionem fuisse dicitur ab Ælio Spartiano, & Edictum perpetuum, sicuti diximus, composuit; sive ut vult Justinianus *orat. 2. ad Senatum*, Hadrianus, assumpto ad id optimo Juliano. Et ad hunc sensum referenda sunt fortasse, quæ scribit Nicephorus *lib. 3. Eccles. histor. cap. 24.* Hadrianum leges ad Draconis & Solonis Atheniensium legislatorum imitationem promulgasse. Leges enim Romanas ex legibus

Draconis, & Solonis desumptas esse certissimum est. Hoc autem ei Hadrianus commisit negotium, quasi illa quæ jam antè ab Ofilio eâdere prodita erant, non sufficerent. Non enim sparsa Prætorum edicta solum compilavit, & in ordinem coëgit Salvius Julianus (ne quis ex verbis Justiniani in *l. pen. C. de condict. indeb.* hoc colligat, ubi eum Prætorii Edicti perpetui ordinatorem appellat) sed etiam de suo addidit, quæ ibi deesse videbantur; quod ex *l. qui dños de conjung. cum emancip. lib.* manifestò apparet. Ideoque Edicti perpetui conditor appellatur in *Const. 2. § sed quia. C. de veteri jure enucl.* & ab Ulpiano Edicti conceptor in *l. 1. D. commod.* Hæc enim verba qui Edictum concepit de Juliano explicanda sunt. Quædam etiam rejecit, quæ necessaria non videbantur. Gellius enim meminit Prætorii Edicti, quo Prætor de Vestalis sacerdotis, & Flaminis Dialis juramento cavebat. *Flaminem, inquit, Dialem, & Sacerdotem Vestalem jurare non cogam;* cujus tamen capitis Edicti nulla fit mentio à Juliano in suâ compositione. Quædam porrò immutavit, quæ verè concepta non videbantur: sicuti videre est in *l. 1. D. commodati*, ubi olim Pacuvius Prætor sic conceperat Edictum de commodato, *Quod quis utendum dederit judicium dabo.* Julianus verò sic concepit, *quod quis commedasse dicetur judicium dabo.* Et Ulpianus in

in *tit. de eo quod met. causâ* admonet aliter olim fuisse conceptum Edictum Prætoris, antequàm Julianus Hadriani præcepto illud ordinasset. Nonnulla denique contra receptam Jurisconsultorum sententiam scripsit, ut testatur Callistratus in *l. 1. C. de jure fisci*, his verbis: *An bona quæ solvendo non sint, ipso jure ad fiscum pertineant quæsitum est Labeo scribit, etiam ea quæ solvendo non sint, ipso jure ad fiscum pertinere, sed contra sententiam ejus Edictum perpetuum scriptum est.* Ceterùm in hâc Edicti perpetui compilatione, si quid Julianus dubitatione, vel animadversione dignum inveniret, alios Jurisconsultos consulere non dubitavit, quod colligere possumus ex *l. 6. D. de legat. præst. contra tab.* quæ Juliani est ex *lib. 23. Digestorum*; ex quâ constat Salvium Jurisconsultum Aristonem per epistolam consuluisse (sic enim legendum esse in Aristone ostendemus) super hâc parte Edicti, qua *emancipatus acceptâ contra tabulas liberorum possessione, liberis & parentibus legata præstare jubetur.* Respondetque Aristo, hanc partem Edicti multas habere reprehensiones, ut sæpe se animadvertisse testatur. Tantâ autem ingenii sedulitate hoc Edicti perpetui opus confectum est, ut in posterum Impp. Romani uti eo, tanquam vero & æquissimo jure voluerint. Idcirco Diocletianus & Maximianus illud vocant jus perpetuum in *l. Præses C. de Appellation.* quod

quidem malè interpretatur Accursius, Edictum generale in *l. un. C. quando non pet. port.* generale enim Edictum dicitur de singularibus Magistratum Edictis, quæ generaliter ad certos spectant; sicut Edictum provinciale Proconsulis de minoribus 25. annis, Cajus generale Edictum appellat in *l. 53. D. de acquir. hered.* Fuit autem hoc Edictum perpetuum à Juliano ordinatum, anno 15. Imperii Hadriani, auctore Eusebio in *lib. Chron.* Præceptorem autem se in jure civili Javolenum habuisse testatur ipse in *lege 5. D. de manum. vind.* A quo non solum ociosâ illâ doctrinâ, & in scholarum umbris delitescente institutus, & imbutus est; sed veram & puram, quæ in solem, & lucem perducitur, Philosophiam hausit. Cujus præcepta, ita infixæ in animo semper habuit, ut ad exemplum illius, in Præturâ, & in Consulatu quosdam ex servis suis vindictâ liberaverit, & aliis quibusdam Prætoribus eum consulentibus, idem suaserit. Meminerat enim Javolenum præceptorem suum in Africâ, & Syriâ cum consilium præberet, servos suos manumisisse, ut ipse scribit in *d. l. 5. D. de manum. vind.* Litterarum etiam, & rerum cognitionem ita ardentè appetiit: ut & honores assequutus, & senex in ore habuerit semper hæc verba, *ἐν τὸν πόδα ἐν τῇ σφῶϊ ἔχων προσμαθεῖν τι βυλοῖμω*, i. e. *et si pedem in tumulto haberem, addiscere aliquid vellem* auctore Pomponio in *l. apud*

l. apud Julianum D. de fideic. libert. Quam sententiam vel à Solone accepit, quem M. Tullius in libro de Senectute ait, in quibusdam versibus gloriari, se quotidie aliquid addiscentem fieri senem: vel illud vetus proverbium imitatus est, quod usurpavit Lucianus in sectis, καὶ τὸν ἕτερον πῶδα φάσιν ἐν τῇ σωφῶ ἔχων. Honores autem & Magistratus eos gessit, quos summi Jurisconsulti consequi solebant. Hadrianum enim in consilio eum habuisse cum Julio Celso, Neratio Prisco, aliisque Jurisconsultis tradit Spartianus in Hadriano: Præturamque urbanam exercuisse in Didio Juliano: & Consulem bis fuisse, idem auctor est. Julianum quidem Antonino Pio imperante, anno ab Urbe condita 901. Consulem fuisse cum Torquato tertium, apud Cassiodorum in *Chron.* vel cum Torquato secundum, in Fastis Græcis reperimus. Cuspinianus quærendum putat, an ille sit hic Salvius Julianus Jurisconsultus; Onuphrius in Fastis affirmat, cujus sententiæ libentissimè assentior; nostrum siquidem Julianum Divi Pii temporibus vixisse, indicant satis ipsius verba, quæ ex *lib. 44. Digestorum* desumpta sunt in *l. 17. D. de eo quod met. causa.* ubi cum de Antonini Pii rescripto ad Claudium Frontinum loquitur, utitur eo verbo *Imperator*, quod de Imperatore regnante, & adhuc vivente semper intelligi debere infra ostendemus. Docent etiam verba

Ulpiani in *l. i. D. ad Senatusc. Tertull.* Et Julianus rectè putat, circa Tertullianum locum esse succedenti agnato. Tertullianum enim S. C. sub D. Pio factum est. Quamobrem Salvium eum esse puto, ad quem D. Pius rescripsit in *l. i. C. ut in poss. legat.* De secundo autem Juliani Consulatu, nihil compertum habeo; quandoquidem Julianum, quem Cassiodorus Consulem factum esse cum Pisone, M. Antonino Vero imperium obtinente ait, 30 anno post Torquatum Consulem III. alium esse ab eo, qui cum Torquato Consul factus est, series temporum nos docet. Eumque potius cum Onuphrio existimarem, quem avunculum Didii Juliani Imperatoris fuisse, scribit Spartianus. Ceterum Salvius Julianus Insuber Mediolanensis fuit, Severi nomen habuit, filiumque genuit Salvium Julianum, teste Lampridio; cujus apud auctores nulla extat mentio. Sed ex eo habuit Nepotem Petronium Didium Severum, qui pater fuit Didii Juliani Imperatoris. Ex quibus constat Julianum Jurisconsultum, proavum fuisse Juliani Augusti, qui post Pertinacem imperavit auctore Ælio Spartiano in Didii Juliani vitâ, qui & ipse Jurisperitus fuit, ut Eusebius in *Chron. & Eutropius lib. 8.* Rerum Roman. scripsere. Quapropter Sextum Aurelium Victorem maximè depravatum esse constat hoc loco. At Didius (an Salvius?) Julianus fretus

Præ-

Prætorianis, quos in societatem promissis magnificentioribus perpulerat, ex præfecturâ Vigilum ad insignia dominatus processit. Genus ei pernobile, jurisque Urbani præstans scientia; quippe qui primus Edictum, quod variè; inconditeque à Prætoribus promebatur, in ordinem composuerit. Non enim existimandum est Sextum Victorem ignorasse non Didium Julianum Imperatorem, sed Salvium Julianum ejus proavum, Edictum Hadriani temporibus composuisse. Evidens quippe est, librariorum solam ignorantiam hoc tam portentosum mendum in Victore inflixisse; quem candori suo pristino restituemus, si illa verba *An Salvius* transposita, loco suo reddamus, post dictionem quippe quæ etiam corrupta est, & sic emendemus, *Qui pronepos Salvii.* cùm enim his notis, *pr. np.* verbum *pronepos* scribatur, facillimè potuit exemplaribus vetustate exesis, pro his notis, librariorum incitiâ quippe *an Salvius* exarari. quæ quidem verba subsequentes scriptores, cùm ex his nulum aptum sensum elicere possent, putaverunt separanda, & dictionem, *an Salvius*, in initio hujus loci reponendam: nec tamen scilicet, quàm alii fecere. Salvius autem Julianus noster sub D. Pio mortuus est, & miliario quinto viâ Lavicanâ sepultus, in monumento, quod sibi & posteris suis construxit; ut colligere licet ex Lampridio in Didii Juliani vitâ. Sed antequàm
diem

Ulpiani in *l. i. D. ad Senatusc. Tertull. Et Julianus rectè putat, circa Tertullianum locum esse succedenti agnato*. Tertullianum enim S. C. sub D. Pio factum est. Quamobrem Salvium eum esse puto, ad quem D. Pius rescripsit in *l. i. C. ut in poss. legat.* De secundo autem Juliani Consulatu, nihil compertum habeo; quandoquidem Julianum, quem Cassiodorus Consulem factum esse cum Pisone, M. Antonino Vero imperium obtinente ait, 30 anno post Torquatum Consulem III. alium esse ab eo, qui cum Torquato Consul factus est, series temporum nos docet. Eumque potius cum Onuphrio existimarem, quem avunculum Didii Juliani Imperatoris fuisse, scribit Spartianus. Ceterum Salvius Julianus Insuber Mediolanensis fuit, Severi nomen habuit, filiumque genuit Salvium Julianum, teste Lampridio; cujus apud auctores nulla extat mentio. Sed ex eo habuit Nepotem Petronium Didium Severum, qui pater fuit Didii Juliani Imperatoris. Ex quibus constat Julianum Jurisconsultum, proavum fuisse Juliani Augusti, qui post Pertinacem imperavit auctore Ælio Spartiano in Didii Juliani vitâ, qui & ipse Jurisperitus fuit, ut Eusebius in *Chron. & Eutropius lib. 8.* Rerum Roman. scripsere. Quapropter Sextum Aurelium Victorem maximè depravatum esse constat hoc loco. *At Didius (an Salvius?) Julianus fretus*

Prætorianis, quos in societatem promissis magnificentioribus perpulerat, ex præfecturâ Vigilum ad insignia dominatus processit. Genus ei pernobile, jurisque Urbani præstans scientia; quippe qui primus Edictum, quod variè; inconditeque à Prætoribus promebatur, in ordinem composuerit. Non enim existimandum est Sextum Victorem ignorasse non Didium Julianum Imperatorem, sed Salvium Julianum ejus proavum, Edictum Hadriani temporibus composuisse. Evidens quippe est, librariorum solam ignorantiam hoc tam portentosum mendum in Victore inflixisse; quem candori suo pristino restituemus, si illa verba *An Salvius* transposita, loco suo reddamus, post dictionem quippe quæ etiam corrupta est, & sic emendemus, *Qui pronepos Salvii.* cùm enim his notis, *pr. np.* verbum *pronepos* scribatur, facillimè potuit exemplaribus vetustate exesis, pro his notis, librariorum incitiâ quippe *an Salvius* exarari. quæ quidem verba subsequentes scriptores, cùm ex his nulum aptum sensum elicere possent, putaverunt separanda, & dictionem, *an Salvius*, in initio hujus loci reponendam: nec tamen scilicet, quàm alii fecere. Salvius autem Julianus noster sub D. Pio mortuus est, & miliario quinto viâ Lavicanâ sepultus, in monumento, quod sibi & posteris suis construxit; ut colligere licet ex Lampridio in Didii Juliani vitâ. Sed antequàm
diem

12 DE JURISPERITIS.

diem ultimum obierit multos de jure Civili scripsit libros, quorum plerique in Indice Justiniano reperiuntur; & in primis.

DIGESTORUM XCIX.

nuncupatione Jurisconsultis familiari. Sic Marcellus, sic Celsus libros Digestorum composuere, quos imitatus Justinianus in Pandectarum conscriptione, Digestorum nomine usus est. Quod quidem ita usurpatum, quoniam his in libris decisiones & disputationes juris continerentur, & quasi digestæ essent, *Orat. Justiniani ad Senatum & pop.* In his autem Digestorum libris Julianum puto, quæ in Edicto perpetuo continebantur (quod quidem brevi libello complexus erat, auctore eodem Justiniano) latissimè & fusè explicasse. Quædam autem in his libris Scævola notasseprehendimus ex *l. si venditione D. de peric. & comm. rei vind.* Labittus verò nullam legem ex *lib. 4.* Digestorum depromptam affert. Verumtamen ea quæ ab Ulpiano in *l. 7. D. de dolo malo.* ex *lib. 4.* Juliani referuntur, ex *lib. 4.* Digestorum desumpta esse existimo, & quæ ab eodem Ulpiano in *l. 17. D. ex quib. causis majores.* Scripsit etiam Julianus

AD URSEIUM FEROCES LIBB. QUATUOR.

DE AMBIGUITATIBUS LIB. UNUM.

AD MINITIUM NATALEM, LIBB. SEX.

Minutium legit Politianus *lib. 5. Epistol. & Al-*
cia-

ciatus in eâ Epistolâ, quam præposuit libris Præ-
 termissorum, qui verba hæc accipit, quasi Mi-
 nitio Julianus libros dicaverit; qui error, quòd
 facilè appareat ex inscriptione legis. *cum res.*
D. de act. empt. & ex l. Plautius. D. ad leg.
Falcid. & l. si proprietarius §. ult. D. de damno
inf. aliisque permultis, admonitionem non ma-
 gnopere desiderat. Ex *l. Minitius D. de rei*
vindicat. apparet, notas quasdam ad nonnulla
 scripta Minitii Julianum edidisse, & ex inscrip-
 tione *l. nec adversus. D. depos.* Etenim scripsisse
 de jure Minitium auctor est Pomponius, in
l. tenetur. §. si tibi. D. de act. empti. quod nos
 fusiùs ex aliis Pandectarum locis ostendemus.
 Labittus denique nactus videtur codicem, in
 quo in *l. ex empto. §. denique.* Ulpianus memi-
 nit *libri x.* Juliani ad Minitium: cùm in aliis le-
 gatur, liber quintus. Verumtamèn præter eos li-
 bros, quorum extant nomina in Indice Justinia-
 neo, scripsit tractatum

DE DOTALI PRÆDIO:

cujus meminit Justinianus in *l. non sine. C. de*
bon. quæ lib. Item

AD EDICTUM.

quod intelligitur ex inscriptione legis *l. D. de*
his qui not. infam.

ÆMILIUS PAPINIANUS.

ÆMilius Papinianus, Papiniano Hostilio patre, & matre Eugenia Gracili natus est: quod ex hac inscriptione, quæ Romæ extat, deprehenditur.

ÆMILIO. PAULO. PAPINIANO.

PRÆF. PRÆT. JUR. CONS.

QUI. VIX. ANN. XXXVI. M. IIIL. D. X.

HOSTILIUS. PAPINIANUS.

EUGENIA. GRACILIS.

TURBATO. ORDINE. IN. SENIO.

HEU. PARENTES. INFELICISS.

FILIO. OPTIMO. P. M.

FECERUNT.

Socinus in *l. cum avus, D. de condit. & demonstr.* scripsit, temporibus Sixti Summi Pontificis urnam argenteam Romæ repertam, cum aliâ quâdam de Papiniano inscriptione; quam, quòd subrustica ea mihi visa est, hîc transcribendam esse non putavi. Fuit autem Papinianus Cerbidii Scævola præceptis, & institutis eruditus; tum multo rerum aulicarum usu, morum integritate, Juris Civilis scientiâ maximam est gloriâ consequutus. Argutum genus scribendi habuit cum acumine sententiarum, & studio verborum venustatis. Itaque disertissimè nomen meruit, in *l. fin. C. de instit. & substit.*

stit. Neque illum puduit si quâ de re melius cogitâset, mutare sententiam, quod ex *l. qui. §. sed cum C. de furt. & serv. corr.* licet cognoscere. Non enim ita destinatis sententiis consecratus fuit, ut iudicio suo (quanquam erat acerrimum) magis tribuerit, quàm ratio veritatis ferre posset. Quamobrem à Sabino facilè se vinci passus est, in contrariam sententiam eum vocante, in *l. si vendito. D. de serv. export.* Quod si in Papiniano viro excellentibus animi dotibus prædito, ingenio acutissimo, & disciplinâ juris eruditissimo ferendum est, quòd quandoque sibi minimè constans, conveniensque fuerit; ne id quidem vitio verti nostris temporibus debet in tam multiplici sinuosâque hujus scientiæ tractatione, cum & Imperatores ipsos, qui jus constituunt, suas leges emendare non pigeat, ut scribit Justinianus *Novell. Const. 122. & Const. 22.* Papinianum Diocletianus in *l. utero, C. de præd. minor.* prudentissimum virum appellat; Justinianus in *l. cum acutissimi C. de fideicom.* acutissimum, & merito ante alios excellentem; in *§. sed quia Instit. de fideic. hered.* hominem excelsi ingenii; in *Nov. 4. & in l. generaliter §. cum autem C. de instit. & substit.* magnum Papinianum; in *Nov. 108.* prudentissimum. Nec immeritò tot elogiis ab Impp. ornatur; Justinianus enim narrat, ante sua tempora, qui jus civile docebant, pro more institutu-

tutoque majorum , & propter nimiam Papiniani subtilitatem , non nisi tertio anno auditoribus suis ejus scripta explicâsse : nec illa quidem omnia , sed **VIII.** tantum libros , **EX XIX.** ejus Responsorum. Ideoque tertii anni auditores Papinianistæ vocabantur: ac quò magis tanti viri nomen commendaretur, primi dies quibus illi ejus scriptorum adyta penetrabant, festi atque solemnes celebrabantur. Quas institutas ceremonias Justinianus , in præfatione suâ in Pandectas, continuandas persequendasque in posterum voluit : cavitque mutato eorum librorum ordine, quæ ab Antecessoribus juris studiosis dabantur addiscenda. *Et maneat (inquit) viri sublimissimi Præfectorii Papiniani per hoc in æternum memoria, hocque termino tertii anni doctrina concludatur.* Imperatores verò Theodosius & Valentinianus in **l. 1. de Respons. prud. C. Theod.** cùm animadverterent Juris Civilis populi Romani multiplicem cognitionem, diversasque & in omnes partes diffusas disputationes , quædam aliorum Jurisconsultorum scripta probârunt , quædam improbârunt ; Papiniani quicquid erat retinuerunt , & de discrepantibus eorum sententiis in hæc verba sanxerunt: *Ubi diversæ sententiæ proferuntur potius numerus vincat auctorum ; vel si numerus æqualis sit, ejus partis præcedat auctoritas, in quâ excellentis ingenii vir Papinianus emineat , qui ut*
sin-

singulos vincit, ita cedit duobus. Ad eam tamen Constitutionem obiter adnotabimus, quod de Notis Pauli atque Ulpiani sequitur, transpositum malè à librario quodam. Debent enim, meo judicio, quod & sensus orationis desiderat, post illa verba *ita cedit duobus*, illa subsequi, *ubi autem pares sententiæ recitantur, quarum par censetur auctoritas, quod sequi debeat, eligat moderatio judicantis.* Tum postea, *Notas Pauli, atque Ulpiani in Papiniani corpus factas, sicut dudum statutum est, præcipimus infirmari. Pauli quoque sententias semper valere præcipimus.* Ordine enim orationis inverso, non solum ordo rerum; sed etiam ratio ipsa omnis plerumque invertitur. Ex his constat, primas semper apud doctos in jure Papinianum tenuisse. Unde non miror D. Hieronymum sagacis ingenii, variæque doctrinæ virum, eum tanti fecisse, ut sub ejus nomine universum jus Romanum comprehenderit, divoque ipsum Paulo Apostolo conferre non dubitaverit in Epitaphio Fabiolæ Eliæ. Multos autem Papinianum discipulos habuisse, scribit Lampridius in Alexandro Severo, Fabium videlicet Sabinum, Sabini insignis viri filium; Domitium Ulpianum; Ælium Gordianum, Gordiani Imperatoris patrem; Julium Paulum; Claudium Venatum; Pomponium; Alphenum; Africanum; Florentinum; Martianum; Celsum; Proculum; Mo-

destinum. Ex quibus in præfecturâ Prætorianâ duos habuit assessores, Paulum, & Ulpianum: unum ad memoriam, alterum ad libellos. Paulus enim in *l. lecta*, *D. de reb. cred.* se Papiniano præfecto Prætorio assedisse scribit. Libellis etiam Papinianus præfuit, ejusque libellos agentis meminit Tryphoninus in *l. Rescriptum D. de distract. pign.* Advocatus etiam fisci fuit post Severum, cui successit, ut auctor est Ælius Spartianus in Antonino Caracallâ. Præfecturam autem Prætorianam Bassiani temporibus gessit, cujus jussu nefariè trucidatus est, qui ne voce quidem nutuque lædi debuerat. De cujus morte scripsit Spartianus in Bassiano, quæ quidem ut apertè, ejusque causa innotescat, ipsissima ejus verba referam. Scio (inquit) *de Papiniani nece multos ita in litteras retulisse ut cædis non adsciverint causam, aliis alia referentibus; Sed ego malui varietatem* (sic enim legendum, non, ut vulgò, *veritatem*) *opinionum edere, quàm de tanti viri necereticere. Papinianum amicissimum fuisse Imperatori Severo, & ut aliqui loquuntur, affinem etiam per secundam uxorem memoriæ traditur: ad hoc præcipuè utrumque filium à Severo commendatum, eumque cum Severo professum sub Scævola, & Severo in advocacione fisci successisse, atque ob hoc concordiam fratrum fovisse, egisse quinetiam ne occideretur, cum jam de insidiis ejus Bassianus quereretur, atque ideò*

*unà cum his qui fautores fuerant Getæ à militibus non solum permittente, verùm etiam suadente Antonino occisum. Multi dicunt Bassianum occiso fratre illi mandasse, ut & in Senatu pro se & apud Populum facinus dilueret, illum autem respondisse. Non tam facile parricidium excusari posse, quàm fieri. Est etiam hæc fabella, quòd dictare noluerit orationem, & constat eum quasi fautorem Getæ occisum esse. Ex quibus discere possumus, quâ integritate mentis, animique puritate vixerit Papinianus, qui rem iniquam imperanti Principi parère noluerit. Et è contra, quàm damnandus Neotericus ille Jurisconsultus, qui in libris suis de Republicâ Papinianum nostrum reprehendit, quòd hæc in re Imperatoris dicto audiens non fuerit. Meliusque Pompeius Trogus apud Justinum lib. 16. *Histor.* à quo Papinianum tam pium responsum desumpsisse auguror, de parricidio ab Antipatro in Thessalonicem matrem perpetrato, scripsit hæc aurea verba: *In parricidio nulla iusta causa ad sceleris patrocinia prætexi potest.* Fertur autem Papinianus cùm raptus à militibus ad palatium traheretur occidendus, prædivinasse dicendo: Stultissimum fore, qui in suum furrogaretur locum, nisi appetitam crudeliter præfecturam vindicaret. Securi autem percussus est à milite, cui Bassianus dixit: Gladio te exsequi oportuit meum jussu, auctore Spar-*

tiano. Tractum ejus cadaver per plateam fuit, sine aliquâ humanitate. Filium Papinianum habuit, qui quæstoriam dignitatem consequutus est, quemque idem Bassianus interfecit eodem Spartiano auctore. Ceterum libri quos Papinianus composuit, in Indice recensentur.

QUÆSTIONUM LIBRI XXVII.

In Codice Florentino QUÆSTIONON ΒΙΒΛΙΑ ΤΡΙΑΚΟΝΤΑ ΕΠΤΑ. Justinianus in dicta *Novell.* 108. in §. *novimus*, citat ex 19. libro *Quæstionum*, sapientissimum (sic enim loquitur) Papiniani dictum. Gratus autem hic fuit *Quæstionum* tractandarum modus aliis quoque Jurisconsultis, nempe Q. Mutio Scævola, Callistrato, Paulo, Martiano, Tertuliano. *Quæstionis* vocabulum tractatusque videtur confundere Aphricanus in *l. qui quadringenta. D. ad leg. Falcid.* Ex Paulo verò libro 1. *Quæst.* colligi videtur in omni quæstione tractatum præmitti, in *l. Nefennius. D. de negot. gest.* Seneca lib. *Controvers.* tractationem appellat, & à quæstione differre tradit. Sed Accursius in dictâ *l. qui quadringenta*, ex Isidoro differentiam esse commonstrat, qui definit tractatum unius rei multiplicem expositionem. qui locus refertur etiam ab eodem Accursio in *l. fin. D. si pars hered. pet.* Hanc tamen veriore differentiam existimo, scilicet: Quæstio-

stionem esse appetitionem cognitionis, ex Cicerone *lib. 4. Academ.* Tractatum verò explanationem, sive agitationem, ut loquitur Paulus *l. 1. §. veteres D. de acquir. vel amitt. poss.* ejus rei quæ tractatur. Quod satis probatur ex Ulpiano *lib. 31. ad Edictum in l. 59. D. pro socio,* & ex *Afric. lib. 4. Quæst. in l. 19. §. in proposito D. ad Senatusc. Vellejan. l. qui bonâ fide §. si quis, D. de acquir. rerum dom.* Hocque ipsa verborum Græcorum vis indicat. Tractatus enim apud Græcos dicitur διαλήψις, quod verbum à διαλαμβάνω descendit, quod *explico* significat. Sic enim apud Theophrastum ἐπὶ τὸ πᾶν διαλαβεῖν, ab interprete dicitur, *in universum explicare*; atque ita διαλήψις, rectè vertitur, *explicatio ejus rei quæ tractatur.* Quæstio autem à Græcis appellatur πρόβλημα, quod à verbo προβάλω descendit, quod *dubito* significat. Sic enim Tufanus hæc verba Nazianzeni προβεβλημένα διανοήματα, *dubias cogitationes* interpretatur. Unde & πρόβλημα quod quæstio appellatur, dicitur dubitatio apud Ciceronem, vel dubia propositio *lib. 7. Epist. ad Attic. Et simul tu hoc* δισθεκρινήσῃς πρόβλημα *sane πολυπικρόν.* Quod contra Manutium particulæ, *aut, vel,* quæ sequuntur, apertè demonstrant: quæ tantum ad dubium significandum apponuntur. Neque enim ut plurimum certa & vera sunt, quæ in his libris Quæstionum referuntur; sed potius verisimilia. Hocque satis

argumento esse potest, quod hoc verbo, *constat*, his in libris Jurisconsulti non utantur. Quod quidem jus certum Jurisconsultorum demonstrat, auctore Cicerone in Orat. pro Flacco: *Retulit*, inquit, *ad Jurisconsultos, constabat inter omnes*. Sed his verbis dubium designantibus, *potest dici*, ut Papinianus *lib. 27. Quæst. in l. si stipulatus D. de usur. & illis: facilius putabo*, ut Paulus in *l. 34. D. de negot. gest.* Denique dicendum est, in Quæstione tractatum sæpè inspicere, teste Paulo in *l. 5. D. de præsc. verb.* & ipso Papiniano *l. 6. §. si ædes D. si serv. vind.*

RESPONSORUM LIBRI XIX.

in Florentinâ editione RESPONSON BI'BAIA ÆKAENNEA. Responsionum corruptè legitur apud Politianum. Verum autem hunc numerum librorum esse apparet, ex §. tertio vero anno. præfationis Justiniani in Pandectas. Qui tanto in honore fuere, ut ante Justiniani institutum Juris Civilis constituendi, proponerentur in scholis legendi. Citatur ex his locus quidam à Diocletiano in *dictâ l. utero*; alius in *d. l. cum acutissimi*. is siquidem locus est, qui extat in *l. cum avus. 102. D. de condit. & demonstrat.* & in *l. generaliter. §. cum autem. de instit. & substit.* Alius ab eodem Justiniano in *l. si testamentum C. eod. tit.* ipsius Papiniani verbis (nisi me judicium fallat meum) expressus; sunt enim gravia, sonantia, & non vulgata.

Est

Est præterea ex iisdem libris præclara sententia in *l. si quando. §. illud de inoff. testam. Meritis magis filios ad paterna obsequia provocandos, quam pactiōibus astringendos. Quæ quidem Papinianum maximè redolet. Fuit enim pietatis patrum erga filios, & filiorum erga parentes pius æstimator. Sic in d. l. cùm avus pro liberis conjecturâ pietatis respondit: & pro parentibus in l. 15. D. de inoff. testam. Meminit Justinianus libri quinti Responsorum in §. item qui. de excusat. tut. in Instit. Liber xvi. totus de Reis capitalium criminum erat. Hunc autem Responsorum morem à Papiniano, aliisque Jurisconsultis observatum, cùm quid cuique viro responderint, condemnat Crassus lib. 2. de Orat. apud Ciceronem. Credo, inquit, ut putaremus in hominibus, non in re, consultationis, dubitationis causam aliquam fuisse. Ceterum ex præfatione Justiniani in Pandectas colligi potest, hæc Papiniani Responsa Paulianis multò difficiliora fuisse, quòd illa discipuli per semetipsos recitabant: hæc autem Professores discipulis explicabant. Sequuntur postea in Indice,*

DEFINITIONUM LIBRI DUO.

qui Regulas juris continebant.

DE ADULTERIIS LIBB. DUO.

Libri tantum singularis mentio fit in Indice vulgato, cùm tamen primi, & secundi in plerisque legum inscriptionibus existent vestigia. Ad

Q. MUTIUS SCÆVOLA.

Q. Mutius Scævola ex Mutiâ familiâ fuit, Scævolaëque cognomen hereditarium ab Q. Mutio Scævola, qui Porsennam interficere tentaverat, acceptum retinuit. Patrem P. Mutium Scævola habuit, ut colligitur ex fragmento Capitolino *CRASSUS*.... Q. MUTIUS P. F. & ex Pomponio in *l. 2. D. de orig. jur.* qui Consul fuit cum L. Calphurnio, anno ab Urbe conditâ 620. quo anno Tiberius Gracchus seditione ortâ occisus est. Avum autem habuit P. Scævola qui Consul fuit anno 578. cum M. Lepido, ut Annales Cassiodori testantur, quem de Liguribus triumphâsse apparet ex fragmento quodam Capitolino, quod Sigonius in *Commentariis Fastorum* explicat. Quintus verò Mutius noster fuit homo omnium disciplinâ Juris eruditissimus, ingenio prudentiaque acutissimus, & oratione maximè limatus; ita ut à Crasso Jurisperitorum eloquentissimus, & eloquentium Jurisperitissimus appellaretur *lib. 1. de Orat.* quod tamen elogium Cicero, tanquam Crasso & Scævolaë debitum, eis æqualiter tribuit in Bruto; Crassum enim eloquentium Jurisperitissimum: Scævola Jurisperitorum eloquentissimum appellat, quem severiorem Crasso in dicendo fuisse testatur. Hanc au-

tem eloquentiæ facultatem , Q. Mutius domesticâ consuetudine acquisiit , eodem Tullio auctore ; Juris verò Civilis scientiam tanquam gentilem hereditatem à majoribus accepit ; multos siquidem Mutios Jurisperitissimos fuisse legimus. ideòque Symmachus *lib. 3. Epist. 23.* Mauritiano scribit : *Tenet te eruditio Scævolarum , dum forenses rabulas pervigil doctor instituis.* & Antonius apud Ciceronem *2. de Orat. Istam oscitantem & dormitantem Scævolarum ,* &c. id est Juris Civilis scientiam. & *lib. 1. Patrimonium Scævolarum.* Ludum scruporum Q. Mutius Scævola amâsse videtur ex Quintiliano *lib. 2. cap. 2.* quo ex ludo memoria ejus maximè commendatur ; cùm enim calculum prior promovisset , essetque victus ; dum rus tendit , repetito totius certaminis ordine , quo dato errâsset , recordatus , rediit ad eum quî cum luserat , isque ita factum esse confessus est. Optimè etiam pilâ luisse traditur , & ad hoc diverticulum animum forensibus ministeriis fatigatum , transferre solebat auctore Valerio *lib. 8. cap. 8.* Tantâ autem nominis famâ floruit , ut omnes in Repub. maximos honores consequutus sit ; Tribunus enim plebis fuit anno post Tribunatum Crassi , de cujus tamen Tribunatu nihil memoratu dignum invenitur , nisi Crassum eo in Rostris sedente Serviliam legem suavisse. Omnibus verò aliis in magistratibus collega

lega fuit L. Craffi. unde collega, & æqualis à Craffo appellatur *lib. 1. de Orat.* præterquàm in Censurâ. neminem enim unquam Scævolarum, magistratum eum petiisse scribit Cicero in Bruto. Consules itaque simul fuere, anno ab Urbe conditâ 658. & ab his lata est lex Mutia Licinia de regundis civibus, ut in suâ quisque jus civitatis redigeretur; multi enim Italiæ populi cupiditate Civitatis Romanæ tenebantur, & Romano jure uti volebant. Quæ quidem lex (quamvis eorum Consulatu, pacem domi forisque fuisse, Julius Obsequens testetur in libello de prodigiis) gravissimum bellum, quod post triennium exortum est, procreavit, auctore Cicerone *de Offic.* & Asconio Pædiano in *Orat. de Majestate.* Eorum etiam Consulatu multa prodigia accidisse, agnum videlicet bipitem, puerum tribus manibus, totidemque pedibus natum, aliaque multa Julius Obsequens scriptis reliquit. Post Consulatum autem Asia provincia ei obvenit; cujus administratio ita laudata, ut Senatus iis, qui ad eam regendam mitterentur, exemplum Scævolæ decreto suo proponeret apud Valerium Maximum *lib. 8.* Pontificatum denique Maximum adeptus est, à quo sacerdotio denominatur; quapropter, quàm à vero aberrant, qui putant eundem esse hunc Scævola P. M. cum Augure, dignoscitur ex Tullii verbis in Dialogo de Amicitia; ubi

ait se à L. Mutio Scævola Augure, à cujus senis latere non discedebat, ad Q. Mutium Scævola Pontificem Maximum se contulisse. Et de Augure intelligenda sunt, quæ de L. Scævola tradit Valerius *lib. 8. cap. 13.* ea enim Auguri tribuit Cicero pro Cornelio Balbo. idcirco Valerius clarissimum legum vatem appellat, alludens ad nomen Auguris, qui & Vatem significat, iisque nominibus promiscuè utitur Cicero de Naturâ Deorum. Ceterum inter oratores sui temporis præcipui nominis fuit : & inter varias & multiplices causas quas egit, celebris est C. Coponii adversus L. Crassum, quæ magno concursu, magna que omnium expectatione agitata est. Cujus quæstio apud Ciceronem *lib. 1. de Orat.* hæc describitur : Paterfamilias qui gravidam uxorem putabat, postumum instituit heredem : & si postumus mortuus fuerit, antequam in suam tutelam veniret, M. Curium heredem esse voluit. Ex hac conditione lis orta est, postumus siquidem nullus fuit ; atque ita Crassus qui Curium defendebat, Curium substitutionis jure heredem esse dicebat. Hac enim mente eum fuisse, qui testamentum fecisset, sustinebat, ut si filius non esset qui in tutelam veniret, M. Curius heres esset. Q. verò Scævola qui pro Coponio defuncti agnato agebat, ex scripto testamentorum jura defendebat, negabatque nisi postumus & natus, & antequam in suam

suam tutelam venisset mortuus esset, heredem eum esse posse, qui esset secundum postumum, & natum, & mortuum heres institutus, atque ita ad Coponium jure agnationis hereditatem pertinere; cùm is postumus nec natus, nec mortuus sit. Quæ res nos docet, Scævola jus testamentorum calluisse, & illorum quæ in *l. 73. D. de Reg. jur.* traduntur ex libro singulari *ὁπῶν*, auctorem fuisse. Strenuam itaque & foro & Reipublicæ navans operam, & inter Civitatis Principes constitutus, ad senectutem usque vixit. In quâ tamen infirmissimâ valetudine fuit, auctore Cicerone 4. *ad Attic.* sive ut idem loquitur pro C. Rabirio præpeditus morbo; mancus, & membris omnibus captus. Nunquam tamen Rempublicam deseruit, sed cùm Syllanis & Marianis partibus tota civitas divideretur, Syllam acriter ac forti animo sequutus est, ac tandem à Mario interfectus, cùm ad proscriptionem fugiendam, aram Vestæ amplexaretur. Cujus mortem his elegantissimis verbis prosequutus est D. Augustinus *lib. 3. de Civit. Dei, cap. 28. Mutius Scævola Pontifex Max. quoniam nihil apud Romanos templo Vestæ sanctius habetur, aram ipsam amplexus occisus est, ignemque illum qui perpetuâ curâ virginum semper ardebat, suo penè sanguine extinxit. Et cap. 29. Marianis autem partibus quid sanctum, cui parcerent fuit, quando Mutio, Civi,*
Se-

Senatori, Pontifici aram ipsam ubi erant, ut ajunt, fata Romana, miseris ambientibus, non pepercerunt? Miror D. Augustinum inter tot elogia, Jurisconsulti epitheton omisisse: cum hâc in arte princeps fuerit, primusque jus civile constituerit auctore Pomponio in *l. 2. D. de orig. jur.* generatim illud in libros decem & octo redigendo. Cautionem etiam invenit quæ ejus nomine Mutiana in Jure appellatur, primusque cautionum formam introduxit. Unde hæc cautio remedium appellatur in *l. Mutianæ. D. de condit. & demonstr. & in l. 79. ad cujus exemplum aliæ etiam cautiones, quæ postea introductæ sunt remedia vocantur: ut cautio illa ususfructus à Senatu inventa, remedium dicitur in l. 2. D. de usufr. earum rerum, ab Cajo. Unde illa verba l. si usus fructus D. de jure dot. Quidam ergo remedii loco cautionis loco explicanda puto, ratioque nostra confirmabitur, si eam legem ex Pomponio lib. 8. ad Q. Mutium desumptam dixerimus. Cujus cautionis utilitas consistit in conditionibus quæ in non faciendo sunt conceptæ, in *d. l. Mutianæ D. de cond. & demonstr.* Et quæ morte legatariorum finiuntur *l. 73. D. eod.* Balduinus existimat Q. Mutium aliam cautionem legi Miscellæ adjecisse, hocque conjicit ex verbis *Nov. 12. cap. 43.* secundum Haloandri versionem & lectionem; qui προσνομετήσας legit, & interpretatur*

appo-

apposuit, quod si verum esset, sequeretur legem Miscellam antiquiorem Scævola fuisse: vel latam Scævola temporibus, quod tamen Cujacio displicet, qui leges Juliam & Papiam, legem Miscellam arbitratur. Hoc ex lege 62. auguratur, quæ ex Clementis libris ad leges Juliam & Papiam desumpta est; de lege tamen Miscellâ videtur loqui. Cùm verò leges Juliam & Papiam, novas leges vocari ab Ulpiano in *l. ult. D. de Reg. Caton.* tradit libro 14. *Observat. cap. 4.* destruit omninò sententiam suam. Lex enim Miscella à Justiniano lex vetusta, lex antiqua *παλαιὸς νόμος* nuncupatur, *d. Novell. 22.* Ideoque & perperam Senatusconsultum illud, quod circa legem Juliam Miscellam factum esse traditur in *l. 3. C. de indictâ viduit.* malè trahit ad Senatusconsulta Calvisianum & Pernicianum; primum enim de Senatusconsulto loquitur *l. 3.* non de Senatusconsultis: deinde Ulpianus *tit. 16.* horum Senatusconsultorum mentionem facit, ea circa legem Miscellam facta esse non scribit, nec circa leges Juliam Papiamque Popæam. Dicemus itaque contra Balduinum, nullum Q. Mutium legi Miscellæ cautionem adjecisse, sed illam Mutianam cautionem, de quâ loquuti sumus, à juris auctoribus ad conditiones etiam legis Juliæ Miscellæ productam fuisse, quod satis colligitur ex verbis *d. Nov. 22. cap. 43.* quamobrem in *l. 2. C. de ind. viduit.*

& l. 3. cùm de cautione Mutiana Justinianus scribit, non ait eam factam super legem Miscellam, sed sic loquitur: *Et lex Julia Miscella cedat cum Mutiana cautione super hoc introducta*, i. super conditionibus ad nuptias spectantibus, quod apertissimè distinguit in l. 3. his verbis: *Etiam expressim sancimus legem Juliam Miscellam; & Senatusconsultum, quod circa eam factum est, nec non Mutianam cautionem quæ super talibus nuptiis introducta est.* ubi dictio illa, *introducta* magnopere notanda est, cujus vis est, ut significet generalem illam cautionem jam à Mutio inventam, quæ ad alia negotia trahi solebat, ad tales nuptias, vel ad conditiones, quæ circa has nuptias spectant, applicatam esse à Prudentibus. Sciendum enim est, cautionem Mutianam locum habere in legatis & fideicommissis sub conditione non faciendi relictis, in hereditatibus sub eâdem conditione relictis, l. *Mutianæ. l. is qui. D. de condit. & demonstr.* in mortis causâ donationibus, & in his conditionibus legis Miscellæ. Quæ quidem cautio tam utilis reperta est, ut in his rebus in quibus ipsa cautio Mutiana interponi non poterat, Imperatores introduxerint quamdam cautionem ad exemplum Mutianæ, quam velut Mutianam vocant l. 72. *D. de condit. & demonstr.* Scripsit etiam Q. Mutius

LIBROS OPŒN,

ut ex indice Justiniani apparet.

LIBROS JURIS CIVILIS DECEM ET OCTO. quibus ut supra dixi jus Civile in artem redegit, quod ad ejus exemplum Cicero conceperat, ut ipse testatur. Ad hos libros pertinent ea, quæ extant in *l. penum D. de penu leg. in l. 19. D. de auro, & arg. leg. in l. Mutius. D. pro socio. Lib. 2.* meminit Ulpianus in *l. 27. D. de auro, arg. leg. & quæcumque ex Mutio in illo titulo adferuntur ex lib. 2.* desumpta sunt. Ad quos libros scripsit notas Pomponius, ut ex indice apparet: quas, *lectionum libros ad Q. Mutium*, nominavit; in quorum nono sententias Mutii refert varias, ut colligitur ex *l. scribit. D. de auro, arg. leg.* cujus extrema verba non indignam discussionem merentur. *Quod si, inquit, legasset uxori aurum, quod ejus causâ paratum erit, tunc rectissimè scribit Q. Mutius, ut hæc scriptura habeat in se demonstrationem legati & argumentum. Ideoque ipso jure alienata libra auri, amplius quatuor pondo non remanebunt in obligatione, nec erit utendum distinctione quâ ex causâ alienaverit testator.* Jacobus Cujacius hæc verba corrupta existimat, sicque restituere tentat *lib. 2. Observat. cap. 35.* ut pro *demonstrationem legati & argumentum* legamus *diminutionem legati & augmentum.* Et fanè *demonstrationem*, si hâc in lege legeremus, contrarium sibi Pomponium faceremus, qui in *l. nu-*

per. *D. de leg. 3.* sic scribit: *Labeo tamen scripsit etiam in futurum tempus collatum hunc sermonem, qui meus erit, pro demonstratione accipiendum: sed alio jure utimur.* hocque & Julianus confirmat in *l. Stichum D. de legat. 1.* qui hoc verbum *Erit* non demonstrationem, sed conditionem in se continere scribit. nec enim hæc verba magis conditionem legato injecisse, quam demonstrare voluisse comparativè, ut Glossa existimat, intelligenda sunt; licèt eam Bartolus & Paulus sequantur, ut scilicet conditionem & demonstrationem hæc scriptura *Stichum, qui meus erit cum moriar*, contineat, sed magis conditionem, quod ex *l. 19. §. hæc scriptura. D. de condit. & demonstr.* liquet. Julianus siquidem hoc loquutionis genere usus est; quia Proculeriani qui à Labeone descenderant hæc verba *qui meus erit* demonstrandi causâ concepta esse dicebant, *d. l. nuper.* Ipse verò qui Capitonis præceptis ut Sabinianus, adhærebat, vult ostendere ex ipsis verbis, patremfam. magis, i. potius conditionem legato injecisse, quam demonstrare voluisse. quod ex sequentibus legis verbis manifestum redditur, & ex Pomponio in *d. l. nuper.* Sabinianæ sectæ Jurisconsulto, cum ait: *Plane in mortis tempore collatum hunc sermonem: vestem, quæ mea erit, sine dubio pro conditione accipiendum puto.* Rectè itaque demonstrationis dictio ut adulterina à Cujacio hâc in

in lege damnatur : cur autem dictionem illam *argumentum* respuerit non video ; minus cur legat *diminutionem legati & augmentum*. Dictio quidem *diminutionem* mentem Jurisconsulti non turbat , sed quomodo scripturam illam augmentum in se habere Pomponius ex Murio dixerit, ignoro, cùm sequentia verba contrarium arguant. *Augmenti* itaque verbum hoc in loco rejiciamus, restitutâ antiquâ & communi dictione, *argumentum*, sicque ex conjecturâ legamus, ut *hæc scriptura habeat in se demum detractionem legati*. Et *argumentum* ex eo quod ipso jure, &c. *Argumentum* i. ex verbis Murii colligitur, ut alienatâ librâ auri ipso jure amplius quatuor pondo non remaneant in obligatione, nec utendum erit distinctione, quæ in superiori casu expressa est. Non enim diminueri legatum dicitur vel diminutio legati, nisi à Marcello semel in *l. ex asse, D. ad leg. Falcid.* sed minuire legatum vel diminuire ex legato, ut ex dictâ lege apparet, *l. si peculium. D. de pecul. leg. l. Lucius, D. de alim. legat. l. Nescennius §. si debitori, D. ad leg. Falcid. & in l. denique D. de pecul. leg.* æs alienum diminuitur, legatum minuitur. Detrahi autem legatum dicitur passim à Latinis Juris auctoribus pro minus esse in legato : ut ab Ulpiano in *d. l. denique §. item si servo* ; à Cajo in *l. 78. D. ad leg. Falcid.* & alibi : *Argumentum* autem hoc loco retine-

mus rectè, usitata loquutione à Pomponio. Sic eodem verbo usus est in *l. si usus fructus D. quando dies legat. vel fideic. & Africanus in l. 21. §. quod si stipulator. D. de fidejuss. & in l. qui negotia §. nec huic simile D. mandati.* Hocque magis moveor ad hanc lectionem probandam, quòd magis vestigia communis, quàm Cujaciana retinet. Cæterum præter ea, quæ apud Juris conditores de Mutii præceptis leguntur, quædam ab aliis auctoribus referuntur. Gellius *lib. 5. cap. 19.* tradit jusjurandum, quod in arrogando juraretur, à Q. Mutio Pontifice Maximo conceptum fuisse : & *lib. 7. cap. 15.* hanc ejus sententiam affert. *Quod cui servandum datum est, si is usus est, sive quod utendum acceperit, ad aliam rem atque accepit, usus est, furti se obligavit.* qui locus nos admonet ex his libris Ulpianum in *l. si ut certo §. commodatum. D. commod.* à Q. Mutio deprompsisse sententiam eam de commodato, quam ipse veriore esse scribit. Et Pomponius, cum dubitaretur, an usu mulieri relicto posset illa & cum marito habitare, Q. Mutium primum admisisse dicit. Hunc, Macrobius *lib. 1. cap. 3. Saturnal.* scribit se legisse, *dicere solitum non esse usurpata mulierem quæ cum Calend. Januariis apud virum matrimonii causa esse cœpisset, ad diem quartum Calendas Januarias sequentes usurpata esset, ubi quidam legendum putant, usurpatum*

*tum esset : ego ex Gellio lib. 3. cap. 2. usurpatum
isset. Q. etiam Mutii Scævolaë mentionem fa-
cit Festus, in verbo Nefrendes. Nefrendes, in-
quit, dictos asserit Provintus lego Quintus
Mutius Scævola arietes, quòd dentibus fren-
dere non possint.*

S A B I N U S.

PLures fuere Sabini Jurisconsulti. Fuit
Cælius Sabinus, cujus Pomponius memi-
nit in *l. 2. de orig. jur.* Fuit Vitellius Sabinus,
fuit Juventius Sabinus, ad quem rescriptum D.
Pii extat in *l. 1. D. ad Senat. Sillan.* Fuit Sa-
binus vir Consularis, ad quem Lampridius
ait Ulpianum libros scripsisse. Eum intelligit,
quem bis Consulem imperante Antonino Ca-
racalla liber Cuspiniani & Cassiodorus produnt.
Secundum Consulatam, alii cum Venusto:
alii cum Annullio gessisse asseverant. sed Onu-
phrius ad veritatem propiùs accedere putat eos,
qui Annullinum ei in secundo Consulatu colle-
gam adjiciunt; Id confirmat ex antiquo tubulo
plumbeo, in quo

Q. AQUILIUS SABINUS II.

& S. AUR. ANNULINUS

leguntur. cujus sententiam probare puto *legis
4. subscriptionem C. de quæst.* quæ est pars re-
scripti Imperatoris Antonini, ubi sic exaratum

est: *PP. V. Calendas Apr. Sabino & Annulino Cos.* Hunc Imp. Heliogabalus jussit occidi vocato Centurione: sed Centurio, inquit Lampridius, aure furdior imperari sibi credit, ut urbe pelleretur: hocque fecit; sic vitium Centurionis Sabino saluti fuit. Habuit filium, Fabium Sabinum, Catonem sui temporis dictum, qui eodem Lampridio auctore cum Ulpiano, Paulo, aliisque ejus ætatis Jurisconsultis, Alexandrum Severum ex bono principe meliorem fecit. sed dubitat Politianus paterne, an filius de Jure scripserit. Hi tamen alii sunt ab hoc Sabino, de quo in præsentiarum sermo est, & cujus in Indice Justiniano fit mentio, Massurius enim Sabinus vocatur. Quapropter facile crediderim allucinatum fuisse Lampridium, cum retulit, Ulpianum ad Sabinum Consularem Fabii patrem libros scripisse, cum ad Sabinum Massurium scripserit: quod ex §. 1. *de hered. instit. in Instit. & ex l. cum in libris C. de hered. instit.* comprobatur. Et verò etiam in inscriptione *l. 1. de legation.* fit mentio libri VIII. Ulpiani ad Massurium Sabinum, & lex *falsus creditur in §. qui alienum D. de furt.* si cum his quæ à Gellio tradita sunt *lib. 10. cap. ult.* jungatur, videtur non mediocriter fulcire hanc sententiam: quandoquidem quæ Gellius ex libro Massurii Sabini de Jure Civili 2. verba protulit, ea ibi

ab Ulpiano *lib. 41. ad Sabinum* conscripta feruntur. Quibus in locis admonendus lector est, animadversiones quasdam & notas Ulpianum in illis libris ad Sabini scripta edidisse, quemadmodum suprà de Juliani libris ad Minitium diximus: tantumque verba hæc *Ulpianus lib. 41. ad Sabinum* valere, quantum illa *Ex Sabino*. Assentior & Labitto, existimanti Sabinum, cujus fit mentio in *l. quæsitum § sed & si defundo instr. in l. qui penum de penu leg. in l. tutorem §. denique de his quib. ut indign.* Massurium Sabinum esse; quem ex plebe natum ob virtutem & Juris Civilis cognitionem eximiam, in Equestrem ordinem relatum fuisse credendum est, jam grandem natu, & annorum ferè quinquaginta auctore Pomponio *l. 2. de orig. jur.* ei enim amplæ facultates non fuere: sed plurimum à suis auditoribus sustentatus est, eodem teste. Quamobrem eum probitate & sapientia insignem facit Athenæus *lib. 14.* his verbis: *Μαοὺρίου ἀπαραίτου καὶ σοφοῦ καὶ ὑδενὸς δευτέρου* i. e. *Massurius omnino bonus & sapiens, & nulli secundus.* & merito nulli secundus dicitur, primas enim inter Jurisconsultos eum tenuisse, videntur demonstrare hæc verba Gellii *lib. 14. cap. 2.* *Atque in rerum quidem diffussionibus, comperendinationibus & aliis quibusdam legitimis in rebus ex ipsa lege Julia, & Sabini Massurii, & ex quorundam aliorum Jurisperitorum*

commentariis commoniti, adminiculati sumus.

Sabinum enim solum, tamquam præstantiorem, nomine proprio designat; alios verò, veluti Deos minorum gentium, silentio prætermittit, sicut Arrianus *lib. 4.* in Epictetum, legibus naturæ potius parendum esse ait, quàm Massurii i. juris civilis, quasi in Massurio totum jus civile resideret. quem locum imitatus videtur D. Hieronymus de Papiniano loquens: *Aliæ, inquit, sunt Cæsaris leges, aliæ Christi: aliud Paulus noster, aliud Papinianus præcipit.* Eò videtur spectare Persius *Satyra 5.*

Vindicta postquam meus à Prætore recessi

Cur mihi non liceat, jussit quodcumq; voluntas,

Excepto si quid Massuri rubrica vetavit.

ubi obiter adnotabo, in manuscripto, quem penes me habeo, exaratum esse: *Massura rubrica vetavit.* nec certè malè, cùm Massurius duplici β scribatur apud Græcos, & Latinos auctores. Cæterum lectioni Græcorum poëtarum operam dedisse, manifestò apparet ex *l. 1. D. de contrah. empt.* ubi Homeri versus ab eo citati referuntur; linguæ tamen Græcæ perfectam cognitionem non habuisse, atque in eo à Paulo reprehensum, quòd versus Homeri, qui permutationem significare videbantur, pro emptione afferret. Augurem quidem Massurium fuisse, vel de jure Augurii scripsisse apparet ex Plinio *lib. 10. cap. 7.* Nullum autem magistratum eum

gessisse

gessisse quidam putant; nec Pomponius ullius mentionem facit in *d. l. 2.* est tamen antiquus nummus, qui Sabini cujusdam Triumviri meminit; sic enim inscribitur:

SABINUS TURPILIANUS III. VIR.

quem Massurium asseverare ausim; Massurius siquidem Sabinus, Tiberii Cæsaris temporibus floruit, ut ex Pomponio constat: ipseque Massurius Tiberii meminit *lib. 11.* Memorabilium, ut relatum est apud Gellium; hic autem Triumvir Tiberii sæculo vixit; Turpilianus enim collega Consul fuit anno urbis conditæ DCCCXIII. cum Pæto, ut liber Cuspiniani, & Cassiodorus testantur, XXIII. annis tantum post mortem Tiberii Cæsaris. Cæterum Massurius Sabinus cum in equestrem ordinem relatus fuit, impetravit à Cæsare Tiberio, ut populo responderet, jam grandis natu & ferè annorum quinquaginta: hocque ex antiquo Romanorum more, apud quos senectutis non inertis gratum honestumque munus erat, consulentibus respondere, auctore Cicerone *lib. 1. de legib.* unde apud eundem *lib. 1. de Orat.* Crassus interpretationem juris, non solum ad usum forensẽ, sed etiam ad decus, senectutem comparasse ait. quò induci debet illud Ovidii *lib. 9. Metam.*

Jura senes norint.

atque id munus, vel domi exercebant, vel traverso foro deambulantes; fuisse enim id in-

signe, Cicero scribit *lib. 3. de Orat.* eum qui id ageret, facere civibus omnibus consilii sui copiam. Ad illos verò plerique Juris Civilis discendi studio ventitabant. Quamquam enim se ad docendum non darent, tamen, ut ait idem Tullius in Bruto, consulentibus respondendo, studiosos audiendi docebant: quod & Athenis olim factitatum existimo, indeque Romam allatum. quamobrem Demosthenes in *Orat. in Euergum* ait, Jurisconsultos quos adierat, ei dixisse, an sibi de jure responderi, vel consilium dari vellet. Hoc autem munere respondendi, nulla publica auctoritate: sed privata studiorum suorum fiducia fungebantur. Consulebatur aliquando unus solus: aliquando plerique simul. Quare recte apud Alphenum legitur in *l. 17. D. si servit. vind. Annio consilium omnes Jurisperiti dederunt.* Aliquando cum unum convenissent, ejusque responso vel consilio non contenti, propter idem negotium alios prudentes consulebant, ut colligitur ex *l. 16. D. de inst. vel instrum.* quæ ejusdem Alpheni est. Aliquando etiam ipsi quid de re, de qua consilium petebant judicarent, enarrabant, ut patet ex *l. ult. D. de minor.* Et qui consulebantur, plerumque Judicibus ipsis scribebant, aut testabantur, qui illos consuluerant, auctore Pomponio in *d. l. 2. D. de orig. jur.* Hocque obtinebat ante D. Augustum, qui primus, ut
major

major juris auctoritas haberetur, constituit, ut ex auctoritate ejus responderent: & ex illo tempore peti hoc pro beneficio cœpit. Quod tamen postea ab Hadriano remissum est, cùm ab eo viri Prætorii peterent, ut sibi liceret respondere; rescripsit eis, hoc non peti, sed præstari solere: & ideo delectari se, si qui fiduciam sui haberet, populo ad respondendum se præpararet, eodem Pomponio auctore. Renovatum deinde morem ab Augusto institutum, videtur innuere Justinianus in *Instit. tit. de fure natur. gent. in §. Responsa*: additque, post id tempus sententias & opiniones eorum, qui hoc beneficium obtinuissent, tantùm ponderis ac momenti habuisse, ut ab his recedere judici non liceret. quod quidem Tribonianus, ut Theophilum taceam, de suo adjecit: non enim credibile est rem tam notam & cognitione dignissimam, si fuisset, Pomponium hominem peritissimum Romanæ vetustatis, atque hic ex professo illam indagantem, reticere voluisse: aut certè, tantæ antiquitatis effigiem quibusdam aliorum monumentis expressam haberemus. Quin imò quamplurimùm sententias Jurisconsultorum ab ipsis Imperatoribus & judicibus sequutas non fuisse constat: ut Pauli ab Antonino in lege *Æmilius Larianus D. de minor. 25. ann.* & à Prætoris fideicommissario, in *l. quæsitum. §. penult. D. de legat. 3.* in qua mulieri tamquam

advc-

advocatus aderat. Adesse enim consueverant Jurisconsulti aliquando ut advocati, vel ut advocatis rationes juris suggererent *l. moris. D. de pæn.* nisi malimus dicere id, quod Tribonianus asserit, sub novissimis Imperatoribus constitutum: atque ita Pomponii ætate non factum. Hoc tamen non silendum puto, cum quis offerebat preces Imperatori, eum apponere solitum sententias Jurisconsultorum, qui pro eo sentiebant. Hoc colligitur ex *l. 14. C. de præd. & aliis reb. min.* ubi Impp. Diocletianus & Maximianus rescribunt Phrōminio. *Utere viri prudentissimi Papiniani responso, cæterorumque quorum precibus fecisti mentionem, sententiis.* & ex *l. 12. C. de legat.* Imperatores etiam rescripta sua Jurisconsultorum sententiis fulciebant: sic Alexander in *l. 4. C. de contrah. & commit. stipul.* rescribit Sabinæ: *Secundum responsum Domitii Ulpiani Præfecti annonæ, Jurisconsulti, amici mei, ea quæ stipulata est cum moreretur, &c.* & frequentissimè qui Jurisconsultos consulebant, principum rescripta in libello eis oblato apponebant, ut in *l. 87. D. de legat. 2.* is qui Paulum consuluit, Alexandri rescriptum ad Julianum in libello posuit. Cæterum Massurius Sabinus secundum Augusti institutum, Tiberii auctoritate, populo respondit: & in juris disciplina Capitonis sectam sequutus est; cujus erat summa, non recedere ab his quæ

tradita erant: cū Labeo plurima innovaret. Ejus scripta apud posteros maximæ auctoritatis fuere. In indice Justiniano recensentur tantū

JURIS CIVILIS LIBRI TRES.

Sic & in indice Græco, βιβλία τρία. Sparsa autem quædam in his libris fuisse de Operis libertorum, videri potest his verbis, ex *Satyra* 5. Per-
fii depromptis.

*Vindicta postquam meus à Prætore recessi,
Cur mihi non liceat, jussit quodcumq; voluntas,
Excepto si quid Masuri rubrica vetavit.*

Gellius verò *lib. 2.* Juris Civilis, quod jumentorum causa apparatus esset, quibus dominus uteretur, penori attribuisse Massurium Sabinum scribit *lib. 4. cap. 1.* Ex *3. lib.* idem Gellius hæc verba transposuit *lib. 5. cap. 13.* In officiis apud majores ita observatum est: primum tutelæ, deinde hospiti, deinde clienti, tum cognato, postea affini; de qua causa fœminæ viris potiores sunt habitæ, pupillarique tutelæ muliebris prælata; etiam adversus quem affuissent, ejus filii tutores relictī in eadem causa pupillo aderant. Omnes officiorum gradus his verbis exposuit, cū Cicero *lib. 1. de Offic.* Deorum tantū, patriæ, parentumque expressisset: reliquos verò his verbis, *deinceps gradatim reliqua reliquis debeantur*, comprehendisset. Ad eos libros pertinere arbitror, quod Plinius scribit

bit *lib. 7. cap. 5.* *Massurius*, inquit, auctor est, *Lucium Papirium Prætorē*, secundo herede lege agente, bonorum possessionem contra eum dedisse, cum mater partum se XIII. mensibus diceret tulisse, quoniam nullum certum tempus pariendi statutum videretur. Scio Cujacium in Nov. Justiniani 39. decem mensibus legere. sed de ea re quid sentiendum sit, non est præsentis disquisitionis. Illa etiam quæ ascripsit idem Gellius *lib. 11. cap. 18.* sunt ex Massurio. Manifestum, inquit, furtum, ut ait *Massurius*, quod apprehenditur, dum fit, faciendi finis est, cum perlatum est, quò ferri cœperat.

Scrispsit præter hos libros indicis Justiniane

DE INDIGENIS COMMENTARIOS

qui citantur à Gellio *lib. 3. cap. 9.*

LIBROS FASTORUM

auctore Raphaële Volaterrano *lib. 9. Anthropologiae.*

LIBROS MEMORABILIUM

quorum meminit Paulus *Jurisc. in l. Massurius D. de verb. signif.* Gellius *librum primum Memorab.* citat *lib. 5. cap. 6.* & Nonius Marcellus in verbo *Strigosus Massurii lib. 8.* quem puto Memorabilium; tot enim libros, nisi Memorabilium, edidisse non legi. Quædam refert ex Massurio Macrobius *lib. 1. cap. 10. Saturnal.* de Angerrona, & Plinius *lib. 16. cap. 18.* auctorem profert Massurium, fecisse pastores, qui rapue-

LIBER PRIMUS.

47

rapuerunt Sabinas, de spina fascēs nuptiales.
Composuit etiam librum

DE TRIUMPHIS ROMANORUM
ex Plinii *lib. 15. cap. 29.* ex quo verba desumpta certissimum est, quæ de Massurio ab eo traduntur *cap. 30.*

LIBROS AD EDICTUM PRÆTORIS URBANI,
quorum quintus citatur à Paulo in *l. suo victu D. de oper. libert.* Et

LIB. ADSESSORIORUM
cujus meminit *l. 5. §. hac lege D. de injur.*

LIBRUM DE FURTIS,
unde multa sumpsisse Gellium & Macrobius
notavit Bernardinus Rutilius.

PROCULUS.

L Icinius Proculus vir pravus & callidus,
Urbanæ militiæ impiger, auctore Tacito,
præfectus prætorio fuit sub Othone, in eo bello
quod ab Othone contra Vitellium gestum:
Honor quidem nomenque penes Titianum
fuit fratrem Othonis; jus verò ac potestas penes
Proculum præfectum, qui tamen nec auctoritate
nec imperio prospere, vel prudenter usus
est. Othonianum enim exercitum amisit cum
pugnare contra Vitellium infeliciter eum coegisset,
abnuentibus Celso & Paulino, qui militem
itinere fessum, sarcinis gravem subicere
hosti

hosti imprudentiæ esse censebant ; Titianus tamen & Proculus ubi consiliis vincebantur , ad jus imperii transibant : profligato tandem superatoque exercitu, Vitellii victoris potestati se submisit , quem tamen tristi mora squalidum tenuit Vitellius , donec auditus , necessariis magis defensionibus , quàm honestis uteretur , teste eodem Tacito *lib. 18. Annal.* Quædam tamen pro Othone in Republica non inutiliter gessit , post seditionem illam quàm prope urbi excidio fuisse scribit idem Tacitus *lib. 15.* cum milites quibusdam Tribunis & severissimis Centurionum obtruncatis palatium petiissent , ubi Otho splendidum & magnificum convivium primoribus foeminis virisque celebrabat , milites una Proculus cum Plotio Firmo alloquutus manipulatim est , ex suo quisque ingenio mitius , aut horridius : finis autem sermonis in eo , quinque millia nummum singulis militibus numerarentur. Nepos autem Proculus Sempronii cujusdam fuit , ut ipse testatur in *l. 47. D. de legat. 2.* *Sempronius* , inquit , *Proculo nepoti suo salutem* , quem consuluit , utrum Titius centum & quinquaginta , an centum dumtaxat habiturus sit , cum binæ tabulæ testamenti eodem tempore exemplarii causa scriptæ , ut vulgo fit , ejusdem patrisfamilias proferruntur , & in alteris centum , in alteris quinquaginta aurei Titio legati sunt. Eum etiam consuluit

luit Licinius Lucusta per epistolam, quæ extat *lib. 8. Epist.* ut apparet ex *l. 48. D. eod.* Hiberi etiam cujusdam familiaris fuit, ut apparet ex *l. 13. D. de Servit. Urban. præd.* Cæterum Nervæ Jurisconsulto Proculum successisse, atque auctoritate antecessisse C. Cassium Longinum Pomponius refert. Plurimum enim ipse potuit in jure tractando: unde non tenuis jurisconsultus appellatur à Divis fratribus in *l. Divi D. de jure patron.* tenuit enim certam quandam propriamque viam, in multis articulis tractandi atque explicandi Juris Civilis. Atque ejus tempore jurisprudentiæ scientia, in duas divisa est familias. qui enim institutionem ejus sequuti sunt, Proculeiani vocati, ad differentiam eorum qui Cassii sectatores erant, qui Cassianorum nomen obtinuerunt; dissimilis enim diversaque doctrina eorum fuit: unde Proculeianos diversæ scholæ auctores appellat Justinianus *tit. de empt. & vendit. §. diversæ scholæ, & tit. de mandato §. is qui exequitur in Institut.* Locī quidam eorum controversiæ leguntur in *l. si idem. §. fin. D. de Jurisd. omn. jud.* Proculus in communi actione plurium personarum singulas partes spectandas esse dicebat circa jus dicentis jurisdictionem; Cassius totam rem. deinde in *tit. 11. fragmentorum Ulpiani* eum Proculeiani dicebant esse puberem, qui 14. annos implevisset; Cassiani verò eum, qui habitu

corporis pubes appareret, i. qui generare posset. Justinianus in maribus Proculeianorum sententiam probavit in §. 1. *quib. mod. tut. finitur in Instit.* Sic in l. 79. *D. de petit. hered.* Si post litem contestatam mancipia aut jumenta aut pecora deperierint, damnari debere in specialibus petitionibus Proculo placet; Cassius contra sentit; Paulus tamen in prædonis persona Proculi sententiam laudat: in bonæ fidei possessoribus Cassii. Habemus etiam in l. 7. §. 7. *cum quis D. de acquir. rerum domin.* Proculi & Cassii controversiam; cum quis ex aliena materia speciem aliquam suo nomine fecerit: Proculus enim Nervam sequutus, putat hunc dominum esse qui fecerit; Cassius vero & Sabinus qui materiæ dominus fuerit. sed Cajus, si species ad materiam reverti possit, Cassii sententiam sequitur: si non possit reverti Nervæ & Proculi. Nota est item celebris illa dissensio inter Proculeianos, & Sabinianos sive Cassianos, cujus fit mentio in l. *possideri. D. de acquir. vel amitt. possess.* an duo unius rei possessores in solidum esse possint, Sabino existimante posse; Proculo verò non consentiente, qui à Trebatio & Labeone cœptam controversiam auxere. sed Proculi sententia posteriori ætate recepta est, ut ex d. l. *possideri* constat. Sabini autem & Trebatii probatam sententiam Ciceronis temporibus apparet ex Oratione ejus pro Quintio:

Pro-

Proficiscenti, inquit, *tibi in possessionem Prætor ipse, Sex Nævi, palam dicit, ita possideto, ut tecum simul possideat Quintius.* Denique non omitemus disceptationem illam, quæ ample describitur à Paulo in *l. 1. D. de contrah. empt.* utrum sine nummis venditio esse possit, veluti si ego togam dedi, ut tunicam acciperem, Cassio & Sabino emptionem & venditionem esse existimantibus; Nerva vero & Proculo permutationem, non emptionem: Cassius & Sabinus auctoritate Homeri utebantur ex *Iliad. 3. &* desumpta; Proculus item & Nerva eodem auctore utuntur, licet hoc à Paulo traditum non sit in *d. l. 1.* sed Tribonianus id testatur apud Justinianum. *tit. de empt. & vendit. §. sed Proculi*: ubi tamen notandum, verba Servii Virgilii interpretis in *3. Georg. Apud majores omne mercimonium in permutatione constabat, quod & Cajus Homericò confirmat exemplò*, non de Cajo Jurisc. qui Hadriani temporibus vixit intelligenda, ut quidam magni nominis vir arbitratur, eò fortasse deceptus, quod Servius aliquando illius auctoritate utatur: sed de Cajo Cassio, Cassianæ & Sabinianæ sectæ parente, ut ex superioribus verbis Triboniani apud Justinianum *d. tit. de empt. & vend.* constat: qui Cassium hujus sententiæ auctorem profert. Sæpissime enim & ab ipsis Juris auctoribus Cassius sub nomine Caji solo citatur, ut à Javo-

leno in *l. si quis. D. de condit. & demonstrat.* & in *l. si alieni. D. de solut.* quod earum legum inscriptiones satis docent. Veruntamen explorata à Paulo Cassianorum sententia, Proculi prævaluit; & meritò, inquit Justinianus *d. tit.* quod & ipse aliis Homericis versibus adjuvaretur, & validioribus rationibus argumentaretur. Ex quibus obiter animadvertendum puto, quanto in precio Homeri opera à Proculo, & aliis Juris auctoribus habita fuerint, cum quæstionem juris difficillimam Homericorum versuum auctoritate decidendam putarint: sic Martianus, sive potius Cassius (verba enim Cassii ea esse existimo) ex Homeri Odysseæ loco sues gregatim pasci, & ideo pecorum appellatione contineri probat in *l. legatis. §. pecoribus. D. de legat. 3.* & olim Athenienses de Salamina contententes testem Homeri locum adduxerunt auctore Aristotele *lib. 1. Rhetor. cap. 95.* Diodorus etiam scribit *lib. 6.* Phocenses à Philomelo Homeri versuum auctoritate adductos, ne Amphictionum publici Græciæ Concilii sententiæ starent. Sed ut ad Proculum nostrum revertamur, in *l. 14. D. de jure Codicil.* refertur hæc quæstio: *an legata, quæ postea quam instituti mortem obierint, codicillis adscripta vel adempta sint, à substitutis debeantur.* & in quæstione hujusmodi, controversia Cassii & Proculi: Cassio respondente deberi; Proculo dissentiente:

e; cujus opinio à Scævola confirmatur. Proculi enim major auctoritas, quàm Cassii & Sabinii in jure interpretando fuit, & sic verba Pomponii in *d. l. 2. de Orig. jur.* explicanda sunt. Ideoque in omnibus controversiis sententia Proculi prævaluit, præterquam in quibusdam, quæ recensentur à Justiniano in *l. quod certatum C. de post. hered. instit. in l. fin. C. de usufr. & habit. in l. fin. de servit. & aqua. in cum quidam C. de impub. & aliis substit.* in quibus Imperator explosa Proculi sententia abinianorum probat. Atque ita diu in diversas cissa sectas juris scientia remansit. Posteriores tamen Jurisconsulti nullo sectarum studio teneantur; aliquando enim Proculum sequebantur: aliquando Cassium & Sabinum: aliquando vero mediam viam tenentes, utriusque scholæ dogmata moderatione quadam temperabant. Cæterum ex hoc nostro Proculo originem sumxisse Claudium Proculum nepotem auguror, qui sub D. Hadriano Prætor fuit, & ad quem Hadriani rescriptum extat in *l. 1. §. 14. D. de entre in possess. mitt.* qui pater fuit Cornelii Proculi, cujus meminit Paulus in *l. 24. D. de ut. & curat. dat.* cui D. Marcus & Verus rescribere, qui Consul fuit cum Munatio, ut colligitur ex *l. 27. D. de liber. causa*, & Proconsul Africae sub D. Pio *l. 1. D. de jure immu.* & id id tempus referendum est D. Pii rescriptum,

quod ab Ulpiano traditur in *l. 7. D. qui satisd. cog.* qui etiam malè Cæcilius pro Æmilius dicitur in *l. 1. D. de opt. legata.* Æmilii siquidem nomen Corneliolorum gentis fuit. Habuit filiam Proculam quæ sub Commodò vixit, cujus quæstio de fideicommisso adversus fratris sui heredes extat apud Papinianum in *l. 26. D. de probat.* ad quam D. Marcus & Verus rescripsere in *l. 11. §. si in opere D. de legat. 3.* Ulpii etiam Proculi mentio fit ab Ulpiano in *l. 1. §. usque adeo D. de tut. & rat. distrab.* nisi malimus respondere Ulpium Marcellum: quod fortasse non inconcinnum. Scriptorum autem quæ Proculus noster edidit in indice Justiniano recensentur tantum

EPISTOLATUM LIB. OCTO.

Scriptisse etiam notas in quosdam Labeonis libros indicat *l. sed an ultro §. sed ut Celsus D. de negot. gest. & lex si ita expressum D. de condit. & demonstr.* Ad eum Ferox scripsit, ut notatur ex *l. 11. D. de aqua & aquæ pluvi. arc.*

ALPHENUS VARUS.

P. Alphenus Varus patria Cremonensis Acrone auctore antiquo Horatii interprete, inter decem Servii discipulos numeratur à Pomponio in *l. 2. D. de Orig. jur.* quem plurimum auctoritatis habuisse, Consulemque fuisse

se scribit. Cassiodorus quidem in Chronicis Consulem eum cum C. Vinitio adjicit sub annum ab urbe condita 754. Onuphrius vero sub annum 755. male enim apud Dionem legitur P. Alphinius. His Consulibus Vellejus Paterculus scribit Tiberium Neronem Rhodo Romam magna omnium ordinum læticia reversum esse. Alius est is ab eo Alphenus Varo, cujus mentio fit apud Tacitum *lib. 18.* qui temporibus Othonis Imperatoris præfectus Prætorio suffectus fuit in locum Sabini, & præfectus Castrorum creatus seditionem contra Valentem ortam compescuit: sed facilem crederem ejus filium fuisse. Noster autem Jurisc. P. Alphenum Varum patrem habuit, ut ex Dione colligere licet. Cremonæ sutrinam primum exercuit, si Acroni credimus, qui de eo putat intellexisse Horatium *lib. 1. Sermonum Sat. 3.*

Alphenus vaser omni

Abjecto instrumento artis clausaque taberna,

Sutor erat ; sapiens operis sic optimus omnis

Est opifex, sic rex solus.

Sutrinam enim ingenui homines Romæ olim discebant, ut notari potest ex *l. 5. §. proponitur. D. ad leg. Aquil.* Atque ita Alphenus ex sutore Jurisconsultus celeberrimus factus est, ob vafritiem illam i. subtilitatem ad jus interpretandum aptam ; unde vaser ab Horatio superioribus versibus appellatur : non ut quidam putavere pro

Varo, gentili nomine. Nam & alibi *lib. 2. Sermonum Sat. 2.* illud nomen vafri quasi epitheton, juri apposuit Horatius,

Nos expulit ille,

Illum aut nequities, aut vafri inscitia Juris.

Ex futore autem Jurisconsultus evasit Alphenus, sicut Nicodorus apud Ælianum *lib. 2.* qui cum pugil in juventute tantum esset, legislator in senectute Mantinensium præstantissimus fuit, & memoria patrum nostrorum Bernardus Malcius, qui cum coriariam exercuisset ad legum scientiam accessit, auctore Paulo Jovio. Jurisprudentiæ autem studia in Alphenorum familia ab hoc introducta per multos annos viguere. Fuit enim Alphenus Jurisconsultus sub Alexandro Imperatore, quem Papiniani discipulum Lampridius in Alexandro tradit. Noster autem Alphenus non solum juris cognitionem adeptus est, sed Philosophiæ studiis summè eruditus fertur, cujus scientiæ floribus aspergere opera sua non dubitavit, ut apparet ex *l. 76. D. de judic.* Gelliusque scribit *lib. 6. cap. 5.* eum rerum antiquarum non incuriosum fuisse. reprehenditur tamen ab eodem Gellio, ut errans in veteribus verbis interpretandis, quod eadem affinitas illi visa est horum verborum puri, & puti, quæ sit novi, & novitii, quodque putum longa prima syllaba pronunciandum esse existimasse visus est, quasi à puro ductum inclinatumque, non à pu-

à putando. Verùm hæc non faciunt, quin à Marcello in *l. ut Alphenus. D. de verb. signific. & in l. qui concubinam. §. cum ita D. de leg. 3.* nominetur tanquam auctor locuples proprietatis verborum, & à Paulo Vari tantum nomine apposito in *l. summa. §. item Varus D. de aqua & aquæ pluvie arc.* Hunc intelligit Varum Ulpianus in *l. Idem Pomponius. §. de arbore. D. de rei vindic. & Javolenus in l. si quis D. qui testam. fac. possunt.* Ceterùm fuit sæpè consultus Alphenus de legibus, quas censores dicunt in locandis vectigalibus, ut *l. in lege locati l. Cæsar vel censor de publican. & hæc sunt quas Censorias appellat ipse in l. 203. D. de verb. signif.* Reliquit autem

DIGESTORUM LIB. QUADRAGINTA, qui in indice Justiniano recensentur. Libri trigesimi meminit Gellius loco supra citato. Hos libros Paulus Jurisc. in Epitomen redegisse videtur, ex inscriptione legis *qui insulam. & l. in nave Sauphelli. D. locat. l. duo D. de præscript. verb. l. cum multi D. si pars hered. pet. l. qui scapham l. qui fundam D. de evict.* aliisque nonnullis inscriptionibus. Præterea idem Gellius scribit eum composuisse

COLLECTANEORUM LIB. QUATUOR

Intelligi etiam potest ex *l. actione §. ita scriptum D. pro soc.* collegisse quædam è Servii scriptis, è cujus schola ipse emanaverat, & ex *l. 77. D. de verb. signific.*

ANTISTIUS LABEO.

ANtistius Labeo veterum Jurisconsultorum princeps, ut apparet cum ex Pomponio in *l. 2. D. de orig. jur.* tum ex Papiniano *lib. 5. quæst. in l. 39. D. de pact.* qui cum aliquid Labeoni placuisse vult demonstrare, *veteribus* placuisse dicit, tanquam si tota Jurisconsultorum antiquitas in ejus verba juraret solum. Huc pertinet Petronii Arbitri versus:

Atque esto quicquid Servius & Labeo.

Neratiam uxorem habuit, cui testamento nominatim legavit vestem, mundum muliebrem omnem, ornamentaque muliebria omnia, ut est apud Paulum in *l. pediculis l. 6. D. de auro argento mundo.* filius autem Labeonis Antistii fuit Sulpicii auditoris, qui bello Philippiensi pro libertate fortiter occubuit. Appianus *lib. 4.*

Λαβεῶν δ' ἐπὶ σοφίᾳ γνῶριμος, ὁ πατὴρ Λαβεῶντος ἔχων ἐμπειρίαν νόμων ἐν νῦν περιωνύμους ἔτισσιν αὐτῶν τὴν οἰκίαν τὴν δεξιᾶς λαβόμενος, καὶ περιστρέψας αὐτὸν, ὡς ἐθελοῦς ἑστῶτα ῥωμαῖον ἐλευθερὸν ἐπιστρέφομεν ἕξασκε, καὶ τὸ σφαγνὸν ὑπέσχετο. Et qui conjurationis in Cæsarem factæ

particeps fuit, auctore Plutarcho in Bruto; nec est quod dubitet Bernardinus Rutilius, an is sit Labeo pater, qui Servii auditor dicitur à Pomponio, cum eum patrem nostri Labeonis ex ipsius Pomponii verbis liquido constet. Antistius itaque filius paterna in republica vestigia

sequutus, jus civile tractandum suscepit, & antiquæ libertatis amator fuit. *Agitabat*, inquit Atteius Capito in epistola quadam quæ extat apud Gellium *lib. 13. cap. 12. hominem libertas quædam nimia & vecors, usque eò, ut Divo Augusto jam principe & rempublicam obinente ratum tamen pensumque nihil haberet, nisi quod justum sanctumque esse in Romanis antiquitatibus legisset.* Hujus libertatis exemplum dat Gellius. Ac deinde, inquit, narrat quidem Labeo per Viatorem à Tribunis plebis vocatus responderit. Cum à muliere, inquit, quadam Tribuni plebis adversum eum aditi, Gellianum ad eum misissent, ut veniret & mulieri responderet, jussit eum qui missus erat redire, & Tribunis dicere, jus eos non habere neque se, neque alium quenquam vocandi, quoniam moribus majorum Tribuni plebis prehensionem haberent, vocationem non haberent. Alia ejus libertatis apparent vestigia apud Suetonium in *Augusto cap. 54. Antistius Labeo, inquit, Senatus lectione cum Triumviratum legeret, sive ut quidam legunt, vir virum legeret M. Lepidum postem olim ejus, de Octavio loquitur, & tunc exultantem legit, interrogatusque ab eo, annon essent alii digniores, suum quemque judicium habere respondit. cumque ob hanc rem infensum Octavii sibi animum reddidisset, liberè dixit: nihil se commisisse, si hominem quem Octavius*

Pon-

Pontificem esse pateretur, in Senatum ipse ascivisset. Libertatem tamen illam detrimentum numquam Labeoni attulisse idem Suetonius testatur, quod quidem (si conjectura affirmare aliquid licet) verum non puto. ei enim consulatum abstulit, quod ex Cornelio Tacito *lib. 3. Annalium* sic scribente constat: *Et Capito Atteius, de quo memoravi, principem in civitate locum studiis adsequutus civilibus, sed avo Centurione Syllano, patre Prætorio. Consulatum ei acceleraverat Augustus, ut Labeonem Antistium iisdem artibus præcellentem dignatione ejus magistratus anteiret.* Hanc tamen libertatem incorruptam, ut vocat idem Tacitus, quæ pro dignitate laudari debuerat, (si aliquid puri incorruptique adulatio innata, corruptique temporum mores in animo reliquissent) à principum assentatoribus damnatam legimus. eam enim Attejus Capito, qui hac re juris divini & humani scientiam bonasque domi artes, quibus excellebat, dehonestavit, auctore eodem Tacito, vecordiam appellat *lib. 13. citato Gellii: & Suetonius eum sequutus dicto cap. 54. contumaciam: Horatius vero lib. 1. Sermonum Satyra 3. Satyrica procacitate, insaniam nominat.* Constare igitur debet, Consulatus honorem non adeptum Labeonem, ob incorruptam libertatem, quæ in ejus animo vigeat. Quamvis Pomponius in *l. 2. de Orig. jur.* oblatum esse ab

Augusto ei Consulatum, quo suffectus fieret, eripserit, quod tamen ab aliis auctoribus relatum non est. Sed hoc sententiam nostram non destruit, ominosum quippe fuit in locum mortui vocari: & in Censura eam rem religioni misse tradit Livius *lib. 5.* Pomponius etiam testatur Labeonem hunc Consulatum recusasse. Prætor itaque, Labeo noster tantum fuit. Unde apud Plinium *lib. 35. Natur. hist. cap. 4.* legendum puto, *Parvis gloriabatur tabellis extinguis nuper in longa senectute Antistius Labeo Prætorius*, non ut in vulgaribus Codicibus *Antistius Labeo*. Ei tamen quod præturam intraisset, commendatio ex injuria oriebatur, & ut Gregorius Nazianzenus de Cæsario à Juliano jurejurato tractato scribit, magis ignominiam quam splendore clarior fuit. Capitoni vero quod Consulatum adeptus est, odium ex invidia auctore Tacito. Cæterum quamvis intra præturam steterit, Præconsulatu tamen provinciæ carbonensis functus est, ut est apud Plinium eodem loco. Itaque ætas hæc duo pacis decora lit simul; sed Capitonis obsequium dominantibus magis probatum, Tacito teste ad summam dignitatum fastigia eum evexit: Labeo libertatis illius incorruptæ amator, studiorum magis, quam honorum ambiendorum cura tegebatur, totum enim ita diviserat annum, ut primæ sex menses cum studiosis esset, & sex men-

mensibus secederet, conscribendisque libris operam daret, ut relatum est apud Pomponium dicta *l. 2.* Romæ enim viri tantum magnæ auctoritatis secessibus utebantur, quamobrem rectè a quod Ulpianum legitur in *l. 21. §. si arbiter D. de recept. arb.* Arbitri qui in eo loco qui sit circa urbem, adesse litigatores jusserit, valere jussum: si ejus auctoritatis sit arbiter, ut in secessibus soleat agere. Et cum Capito in veteribus juris præceptis constans remaneret, La-beo, ut inquit idem Pomponius, ingenii qualitate & fiducia doctrinæ fretus, ut qui & præ cæteris operis, sapientiæ operam dederat, plurima innovare instituit: sic enim apud Pomponium legere magis æquum puto, quam quorundam lectionem sequi, qui sic scribunt: qui & cæteris operis sapientiæ operam dederat: illam autem penitus rejicio, quæ ab aliis traditur, qui & præ cæteris sapientiæ operam dederat. Non enim dictio *Operis* delenda, qua Pomponius utitur ad demonstrandum universum corpus juris sive Civilis, sive Pontificii, sive publici, sive privati, ut superioribus verbis dictæ legis de *L. Ælio Tuberone* Pomponius expressit, qui complures ab eo traditur utriusque operis libros reliquisse i. publici, & privati juris, & Offilius, qui omnem partem operis fundarent, i. corporis Juris Civilis, ut nunc vocamus, distinguimus enim vulgo universum jus in Corpus

us Civile, & Corpus Canonicum, five Pontificium, loquendi genere non omnino barbaro; sic. *ζωματοποιία* legum dicitur Novel. Leonis prima. Corpus enim sumitur pro opere scripto, apud Ciceronem *Epist. 2. ad Q. Fratrem*, & *ἔμα* dicta Novella, & hoc modo Corpus Honeri scribitur ab Ulpiano in *l. 52. §. 2. D. de legat. 3.* Eadem ratione Cicero *epist. lib. 2. ad Attic.* dixit, *Hoc totum corpus curabo ut habeas.* Significat itaque Pomponius præ cæteris juris peritis partibus Labeonem sapientiæ operam edidisse i. Juri Civili. Quod hoc in loco sapientiæ nomen propriè designat, sicut & apud veteres Romanos; sic Atilium appellatum sapientem testatur Tullius in Dialogo de Amicitia, quod prudens in Jure Civili; & Sempronium vocatum σοφὸν scribit idem Pomponius, quod maximæ in Jure Civili scientiæ fuerit, & Justinianus *tit. de Codic. in Instit.* Jurisperitos sapientes appellat. Quamvis hoc nomen quibusdam nimis arrogans visum sit, qui eos juris studiosos modestiori denominatione vocarunt. Suetonius in *Nerone cap. 32.* Deinde, inquit, ut inratorum in principem testamenta ad fiscum pernerent, ac ne impune esset studiosis juris, qui ripsissent vel dictassent, &c. Et Paulus in *l. 1. D. de offic. adsess. & in l. Divus. D. de extraord. cognit.* Pythagoram imitati qui superbum nomen σοφῆς, & sapientis rejiciens, φιλόσοφος & studio-

diosus sapientiæ nominari tantum voluit: omnibus deinceps sapientiæ professoribus nomen id sibi vindicantibus. Labeonem autem ex disciplinis, Juris Civilis scientiam principali studio exercuisse nos docet Gellius *lib. 13. cap. 10.* Cæterarum verò artium expers non fuit; in Grammaticam enim sese atque Dialecticam litterasque antiquiores & altiores penetravit: Latinarum vocum origines rationesque percal lens, qua præcipuè scientia ad enodandos juris laqueos utebatur. Grammaticæ quidem præcepta normasque eum tenuisse satis apertè demonstrant, quæ apud auctores de eo leguntur, & præcipuè apud Festum, qui Antistii Labeonis auctoritatem affert, ut probet, *penatis*, posse dici singulariter. A Proculo tamen Jurisc. notatus est, quod dixisset usufructuarii ædium eas habitantem posse inquilinum quoque recipere, quod non belle inquilinus dicatur, qui cum eo habitat, sed qui solus in ædibus conductitiis, apud Ulpianum *l. 2. & 4. D. de usu & habitat.* Cognitionem etiam juris augurii eum consequutum fuisse testatur D. Augustinus *lib. 4. de Civit. Dei.* Cum præsertim Labeo, inquit de victimis Deorum loquens, quem hujusmodi rerum peritissimum prædicant; numina bona à numinibus malis, ista etiam cursus diversitate distinguat, ut malos Deos propitiari cædibus, & tristibus supplicationibus asserat: bonos autem obse-

obsequiis lætis atque jucundis, qualia sunt, ut ipse ait, ludi, convivium, lectisternia. qui locus ad scientiam eximiam juris auguralis, quæ in Labeone residebat, ostendendam locupletissimus est. Cæterum legitur Q. Labeo de 12. tab. quædam edidisse, apud Gellium *lib. 7. cap. 15. & lib. 20. cap. 1. Noct. Attic.* Meminit & Persius *Satyra 1.* Labeonis cujusdam poetæ. De Cornelio Labeone locus apud Macrobius. Noster verò Antistius quadraginta volumina reliquit, ex quibus plurima inter manus versabantur temporibus Pomponii, ut ipse testatur dicta *lege 2.* quæ omnia maximè à Trebatio Jurisc. hausit, ab eo enim institutum esse, licet Ofilius & Tiberonem etiam audierit, scribit idem Pomponius. Cujus Trebatii in Jure Civili singularis memoria, & summa scientia laudatur à Cicerone *lib. 7. epist. ad Familiares.* In indice autem Justiniano librorum Labeonis hi recensentur.

ΠΕΙΘΑΝΩΝ LIB. VIII.

i. probabilium, sive ut Politianus, vertit, verisimilium. Hos libros fuisse in Epitomen redactos à Paulo, constat ex inscriptionibus *l. fin. D. si servit. vind. l. si vehenda. D. ad leg. Rhod. de jactu. l. fin. de pignor.* aliarumque, quas hic annotare non libet. Traduntur etiam Labeonis

POSTERIORUM LIB. X.

in indice Græco βιβλία δευτερά, de quibus Gellius

lib. 13. cap. 10. scribit eos post mortem Labeonis editos fuisse, ideòque *posteriores* inscribi. Sed licet libri tantum decem in indice recenscantur, plures tamen scripsisse constat. eorum enim librorum tres continuos, 38. videlicet, 39. & 40. plenos esse id genus rerum ad enarrandam, & illustrandam linguam conducentium Gellius tradit. Ex 37. citat locum quendam Ulpianus in *l. si quis §. Labeo D. de Dolo*: Alium ex 38. Paulus in *l. sacrilegii ad leg. Iul. pecul.* in quo Labeo *peculatus* definitionem dat. Hos vero Labeonis libros fuisse in Epitomen constrictos à Javoleno, apparet ex inscriptione *legis cum colono D. quib. mod pig. vel hypoth. solv. l. si pater. de vulgari l. qui concubinam l. qui quatuor D. de legat. 3. & in l. 60. D. de acquir. vel omitt. hered.* in qua sententiam Labeonis reprehendit: contrariæ enim scholæ erat.

Præter tamen hos libros indicis Justinianeï meminit Gellius in dicto cap.

LIBRORUM AD EDICTUM

Labeonis, in quibus lepide & argute multa re-
perta inveniuntur, sicuti hoc est quod in 4. ad
Edictum libro scriptum legimus: *Soror, inquit, appellata est quod quasi seorsum nascitur separaturque ab ea domo, in qua nata est, & in aliam familiam transgreditur.* Ex eisdem libris credo erant & illa, quæ idem Gellius *lib. 4. cap. 2.* ait, Labeonem sensisse, cum quæreretur, an is ser-
vus,

vus, cui dens deesset, redhiberi posset: *Labeo*, inquit, *in causa redhibendi esse negavit*, nam & *magna inquit pars dente aliquo carent*, neque eo magis plerique homines morbofi sunt, & absurdum admodum est dicere, non sanos nasci homines, quoniam cum infantibus non simul dentes gignuntur. *Labeonis librum* 1. citat *Ulpianus in l. 1. D. de fugit. § 5.* ubi fugitivi appellatione ex fugitiva natum non contineri scribit, non enim, ut *Accursius* putat, hæc verba *Ulpiani*, *Labeo lib. 1. ad Edictum* scribit, referenda sunt ad ea quæ sequuntur. Desumpta etiam ex libris ad Edictum existimo ea quæ ex *Labeone Ulpianus* affert in *l. 1. D. de Ædil. Edicto*. *Labeonis*

LIBRORUM PRÆTORIS URBANI
idem *Ulpianus* mentionem facit in *l. Labeo. D. de verb. signif.* Ejusdem libri 31.

PRÆTORIS PEREGRINI.
in *l. si quis. §. hæc de dolo actio. D. de dolo*:

LIBRORUM EPISTOLARUM.
ejusdem, *Pomponius* in *l. rerum mixtura §. Labeo D. de usucap.* Extat etiam *Antistii Labeonis* apud *Festum* de mortis causa stipulatione locus non contemnendus. *Mortis causa*, inquit, *stipulatio existimatur fieri*, ut ait *Antistius Labeo*, quæ ita fit, ut morte promissoris confirmetur, aut, ut quidam dixerunt, cujus stipulationis mors fuit causa. Memor est idem *Festus* commentariorum *Juris Pontificii Labeonis*

in dictione *sistere*, ubi xv. *librum* citat, & in dictione *spurcum*, ubi x. profert, ex quo illa esse arbitror, quæ de virgine capienda Gellius *lib. 1. cap. 12.* tradit Labeonem scripsisse. Javolenus in *l. cum ex filio D. de vulgari.* scribit, avum quendam, qui ex filio duos nepotes habebat, alterum in potestate, alterum non, velletque utrique substituere, cum filio quem non habebat in potestate, non posset, testamentum ex consilio Labeonis, Officii, Casselli, Trebatii fecisse. moris enim erat olim, quum quis conderet testamentum, Jurisperitos vocare: unde in *l. codicillis 89. §. Lucius Titius. D. de legat. 2.* sic scriptum est: *Lucius Titius hoc meum testamentum scripsi sine ullo Jurisperito.* Citatur etiam Labeo ab Ulpiano in *l. sed est quæsitum D. de liber. & post.* nihil enim immutandum censeo, contra viri doctissimi Jacobi Cujacii sententiam, qui pro *Labeo & Cassius* scribunt, legendum putat, *Javolenus & Cassius* scribunt. ratio enim illa, quam affert, quod Cassius & Javolenus supra citentur, & *vispēp* oppugnatur, si enim nomen Javoleni supra positum esset, frustra repeteretur. Præterea Jurisconsulti solent, isque mos Ulpiano peculiarior, cum nomen alicujus auctoris repetunt, quem paulo ante nominavere, dictionem, *Idem*, semper adjicere, ut in *l. 10. D. de usu & habit. in l. 15. in l. ædiles. D. de Edil. Edicto, in l. 9. D. pro socio. & in multis aliis,*
quas

quas recensere supervacaneum esset. nec lectionem vulgarem condemnat id, quod objici potest: Labeonem scilicet & Cassium diversæ sectæ auctores esse, atque ita absurdum eadem sentire videri; Jurisconsultos enim Cassianos & Proculianos, quamvis contrariæ scholæ, in quibusdam convenire passim in Pandectis legimus. Sic Cassius, & Pegasus idem responderunt in *l. 12. D. de usufr. & quemad. quis ut.* sic Celsus & Sabinus in *l. 19. D. si servit. vind.* sicut idem Labeo & Cassius in *l. 12. D. de usu & habit.* sicuti è contra quamvis ejusdem scholæ sint, tamen inter se semper non consentiunt: sic in *l. 10. D. de negot. gest.* Proculus & Labeo diversæ sententiæ sunt, & Celsus Labeonis sententiam deridet. Cæterum his quæ ad libros Labeonis pertinebant expositis, prætereundum non reor locum illum singularem Justiniani *tit. de Codic.* qui alibi nec in nostris, alienisve auctoribus invenitur, de codicillorum origine & usu, qui à Labeone omnem auctoritatem desumpsere: quamvis enim Lucio Lentulo mortuo, qui primus codicillos introduxit, quibus ab Augusto petiit per fideicommissum, ut faceret aliquid; dicitur Augustus convocasse sapientes viros, interque eos Trebatium quoque, cujus tunc maxima auctoritas erat, & quæsisse an posset recipi, nec absconans à juris ratione codicillorum usus esset: & Trebatium suasisse

Augusto, quod diceret utilissimum & necessarium hoc civibus esse propter magnas & longas peregrinationes, quæ apud veteres fuissent: ubi si quis testamentum facere non posset, tamen codicillos posset. nec Augusti tamen, nec Trebatii auctoritas tanti fuit apud Romanos, ut contra jus vetus morem introductum reciperent. Sed post hæc tempora cum Labeo noster, qui à Trebatio institutus fuit, codicillos fecisset, nemini jam dubium fuit, quin codicilli jure optimo admitterentur. Tantæ auctoritatis apud Romanos & ponderis Labeonis sapientia fuit.

NERATIUS PRISCUS.

Neratium Pegasi sectatorem fuisse scribit Pomponius in *sine l. 2. D. de Orig. jur.* & Trajanum Imperatorem hujus consilio usum Papinianus ait in ea facti specie, in qua pater qui filium coactus emancipaverat, eo mortuo bonorum possessionem petebat *l. fin. Si à parente quis fuer. manum.* quem ita charum acceptumque habuit, tantumque de summo ejus ingenio, & spe amplissimæ dignitatis judicavit, ut in successione Imperii Hadriano antepone eum in animo habuisse, frequens fuerit opinio, auctore Spartiano in Hadriano; Prisco enim aliquando Trajanum dixisse

dixisse testatur hæc verba: *Commendo tibi provincias, si quid fatale contigerit.* Verum postquam Hadrianus imperio potitus est, nullus eum invidentiæ ventus sive potius malevolentia, qui Principum animos parum fortes conquassare plerumque solet, non dicam commovit, sed ne quidem agitavit: tantum valet ingenuitatis & candoris in animo altissime defixas habere radices; Neratium enim Priscum in consilio, cum judicaret, semper habuit, auctore eodem Spartiano: & sub Hadriano Consulem fuisse factum, colligere possumus ex eo quod collegam Annium Verum habuerit, sic enim corrigenda sunt verba *leg. is qui servum D. ad leg. Corn. de sicar. Quod Neratio Prisco & Annio Vero Cos.* qui siquidem Neratius Verus, aut Annius Priscus fuerint, non memini adhuc me invenisse: facileque fuit hunc errorem nominum commutatione impingere. hæc autem ad tertium Annii Veri Consulatum referri debent. hunc enim ter Consulem fuisse testatur Dion Nicæus, cum primum Consulatum cum Sylvano sub Vespasiano, & cum Augure sub Hadriano secundum gessisse scribat Cassiodorus in Chronicis. sed in quem annum suggeri debeat hujus Consulatus, non facilis cognitionis; sub Hadriano tamen referri debere satis apparet. Fratrem autem Neratium Marcellum habuit; cui de Jure Civili consultus per Epistolam respondit, ut

est apud Ulpianum in *l. quæsitum §. deinde D. de fundo instr.* quemque clarissimum vocat Plinius *lib. 3. epist.* Eum Haloander Consulem cum Juventio Celso Consule *11.* imperante Hadriano comparat: Marcellum & Celsum habent Fasti Græci: Celsum vero & Marcellinum Cassiodori Chronicon. veruntamen Marcellum illum qui Consul profertur cum Juventio Celso *11.* fuisse unum ex suffectis eo anno Consulibus, probat vetus illa inscriptio quam prodidit Onuphrius *lib. 2. Fastorum*, de qua infra sumus dicturi. Ille fortasse est Marcellus, quem Hadrianus quamvis amicissimum, ut ait Spartianus, compulit ad mortem sibi consciscendam, & ad quem Hadrianum Imperatorem rescripsisse Ulpianus *lib. 21. ad Sabinum* scribit. Extat præclara ejus sententia in *l. 2. D. de jur. & facti ignor. Jus finitum & esse posse & debere.* quem imitatus Justinianus in Proœmio Digestorum scripsit hanc solam juris scientiam finitam esse. Scripsit autem Neratius Priscus quamplurima juris volumina, quorum hæc in indice Justiniano reperiuntur.

MEMBRANARUM LIB. VII.

i. e. Responsorum in membranis scriptorum. moris enim erat olim apud Jurisconsultos, ut chartis & membranis responsa sua componerent, sicut Principes constitutiones suas codicibus. Hoc autem puto observatum, quod Juris-

peri-

peritis jam provecta ætate visus debilior esset. tradit siquidem Plinius *lib. 7. cap. 21.* quibus visus infirmior erat, membranarum usum familiarem fuisse: aliis vero ceræ. In *libro 2. & 3.* de Servitutibus tractavit, ut colligitur ex *l. item sit D. de servit. rust. præd.*

RESPONSORUM LIB. III.

Citatur liber secundus ab Ulpiano in *l. Inde Neratius D. de usufr. accr.* Ex his responsis unum extare arbitror in *l. Neratius D. de regul. jur.* Neratius, inquit Paulus, *consultus, an quod beneficium dare se, quasi viventi, Cæsar rescripserat, jam defuncto dedisse existimaretur. Respondit, non videri sibi, Principem, quod ei, quem vivere existimabat, concessisset, d. defuncto concessisse: quem tamen modum esse beneficii sui vellet, ipsius æstimationem esse.* Ex quibus verbis colligere possumus Beneficiorum originem à Romanis Imperatoribus ortam. sic apud Pomponium in *l. 2. de orig. jur. potestas de jure respondendi à Principibus peti pro beneficio cæpit.* & apud Ulpinianum in *l. 4. D. de his qui not. infam.* cum de ministerio designatoris loquitur, scriptum est: *Et sane locus iste hodie non pro modico beneficio datur.* Beneficia autem hujusmodi in peculiarem librum referebantur, qui liber Beneficiorum dicebatur. Hyginus *libro de limitibus.* Lampridius in Alexandro Severo. Recensentur etiam

Præter eos libros Neratii, quorum sunt in indice Justiniano conscripta nomina, edidit

EPISTOLARUM LIBROS.

Quorum quartus citatur in *d. §. denique*. Meminit etiam Ulpianus in *l. sed addes §. i. D. locati* epistolæ Neratii ad Aristonem.

Collegisse autem quædam ex Plautio indicio est *lex ergo D. de servit. rustic. præd.*

LIBRUM DE NUPTIIS

composuisse refert Gellius *lib. 4. cap. 4. Noct. Attic.* Multis denique in locis incerto librorum numero citatur à legum conditoribus.

JABOLENUS PRISCUS.

Temporibus Hadriani Trajanique Imperatoris floruit Jabolenus Priscus, ut ex Plinii epistolis colligere licet. Tempora etiam Antonini Pii attigisse videtur ex Capitolino, qui ejus consilio Pium scribit, cum quid de jure sanciret; usum fuisse. Pomponius in *l. 2. D. de orig. jur.* ait eum Cælio Sabino successisse, quod ego in juris disciplina explicanda intelligendum arbitror, ad quam cognoscendam, percipiendamque Julianus Jurisconsultus se hujus præceptis institutisque, ut diximus, fuisse instructum professus est in *l. an manumittere D. de manum. vind.* in qua Jabolenus cum consilium præberet, ser-

fervos suos manumisit. qua ex lege Jabolenum magistratum in Africa, & Syria gessisse constat. cum tantum ii qui magistratum gererent, consilium præbere possent. Ulpianus *lib. 3. de omnibus Tribunalibus in l. mandata D. de offic. ejus cui mand. est jurisd.* vocat *consilium exercere*; Accursius hæc verba interpretatus est auctoritatem manumittendi præstare, quod legisset Jabolenum cum consilium præberet manumisisse: nec quidem malè Ulpiani mentem explicat, Ulpianus enim ipse in *l. unica D. de offic. Cons.* dicit Officium Consulis esse, præbere consilium manumittere volentibus. quod quidem *συνέδριον* vocatur à Theophilo, cui præerat Romæ Prætor, & in provinciis Proconsul vel Præses: sive ut Theophilus generali nomine loquitur *ἄρχων*. Eratque Romæ consilium illud quinque Senatorum, & quinque Equitum Romanorum, in provinciis viginti recuperatorum civium Romanorum, auctore Ulpiano in *fragmentis tit. 1.* Ex his itaque colligere possumus Jabolenum Proconsulem Syriæ & Africæ fuisse; Præses enim esse non potuit, cum in notitia Provinciarum Imperii Romani Aphrica sub Proconsule ponatur. Cæterum cum magistratu perfunctus erat, in consiliis ipse adhibebatur, sic enim de eo Plinius scribit *lib. 6. epist. Interest tamen officiis, adhibetur consiliis.* i. adfessor fuit. adfessores enim Consilia-

filiarii appellantur à Paulo *lib. 1. sentent. in l. 5. D. de offic. adfess. & in l. consiliariis C. eod. & apud Heliodorum lib. 10. Gymnosophistæ οὐσιδρῶι & σύμβουλοι assessores & consiliarii simul nominantur. Et in l. 1. C. de adfessor. consiliorum participes; quæ verba me movent, ut legem 1. C. si rector provincie sic restituam: quod ita late patere volumus, ut non solum circa administrantes, sed circa etiam administrantium filios, nepotes ac propinquos & participes consiliorum domesticosque locum habeat. quæ vulgo sic legitur participes, id est, consiliarios. Unde πᾶσι περὶ οὐ esse apud Latinos Jurisconsultum Procopius scribit *lib. 1. de bello Parthico.* quod Jurisconsultorum propriè munus fuit *l. 1. D. de offic. adfess.* Ideò Celsus filius patrem in consilio Consulis fuisse scribit in *l. pater meus D. de legat. 2.* Consiliis autem Jabolenum adsedisse constat non solum magistratuum, sed etiam Principum: ut Antonini Pii in consilium admissum eum fuisse supra diximus; Jurisperitos enim in consilium Principum assumptos, præter alios docet Papinianus in *l. 3. D. de excusat. tut.* Cæterum Jabolenus amicissimum habuit Pescennium Paulum, splendidum Equitem Romanum & eruditum, ut tradit Plinius *lib. 6. epistolarum.* Ex cujus verbis dubiæ sanitatis hominem Jabolenum discere possumus. cum enim Pescennius versus recitaret, & ita cœpisset, *Brisce jubes.* ad hoc Jabolenus
Pris-*

Priscus, qui Paulo Pescennio ut amicissimus aderat: *Ego verò non jubeo*. Hic risus, joci eò majores, quo vir gravioris professionis desipuerat. De jure tamen civili publicè respondit, scripsitque plures libros. Ex quibus in indice Justiniano hi reperiuntur.

EX CASSIO XV.

Politianus legit *ex Cassio* 5. sed refellunt eum inscriptiones multarum legum, quæ sexti, septimi, octavi, noni, decimi, undecimi, duodecimi, decimitertii, decimi quarti, decimi quinti mentionem faciunt. Satis erit unius legis inscriptionem ex unoquoque illorum indicare. Ex sexto *lex adoptio D. de adoption*. Ex septimo *l. cum servo D. de contrah. empt.* Ex octavo *l. si quis. D. de negot. gest.* Ex nono *l. si is D. de interrogat. act.* Ex decimo *l. certo generi D. de servit. rustic. præd.* Ex undecimo *l. non ex omnibus D. de acquir. poss.* Ex decimotertio & decimo quinto *l. moribus l. solvendo D. de verb. signific.* In his libris multa Cassii dogmata Jabolenum libenti animo collegisse crediderim, quod ejus sectæ se adjunxerat.

AD PLAUTIUM. LIB. V. sive

EX PLAUTIO,

ut in permultis inscriptionibus legum legitur.

In nonnullis indicibus, & recentioribus reponuntur:

ΕΠΙΣΤΟΛΟΝ ΒΙΒΛΙΑ ΔΕΚΑΤΕΣΣΑΡΑ.

Ex

Ex quibus quamplurimæ leges desumptæ sunt.

Præter tamen hos libros indicis Justiniani, scripsisse eum constat

EPITOMEN IN LIBROS POSTERIORUM LABEONIS,

sive potius notas. Contrariæ enim sectæ à Labeone fuit. atque ideò *lib. 9.* Labeonem reprehendit in *l. 44. D. de injur. & fam. lib.*

P. JUVENTIUS CELSUS.

P. Juventius Celsus hic Jurisconsultus appellatur (non Jubentius, ut male legitur in indice Justiniano Haloandri) sicut in Pandect. Florentinis exaratum est in *l. 20. §. Præter. D. de petit hered.* Juventia autem familia Romæ etiam stante Rep. consularis fuit ex Tusculano antiquissimo municipio orta, teste Cicerone pro Cn. Plancio, ex qua hic Juventius qui Hadriani in consilio fuit, auctore Spartiano, si cum Cuspiniano Juventium Celsum, non Julium Celsum legamus. Fuere autem duo Celsi juris scientia commendati pater, & filius. Patrem Pomponius in *l. 2. de orig. jur.* scribit Pegaso successisse; eumque in consilio Duceni Consulis fuisse, testatur Celsus filius in *l. pater meus D. de legat. 2.* In quo consilio cum ejusmodi factum proponeretur: Otacilius Catulus filia ex asse herede instituta liberto ducenta legarat, petierat-

ratque ab eo, ut ea concubinæ ipsius daret. cum libertus vivo testatore decessisset, & quod ei relictum erat apud filiam remansisset, quærebatur, an id fideicommissum apud heredem remanere deberet, vel concubinæ cui relictum est redderetur: putavit cogi debere filiam fideicommissum concubinæ reddere, atque itum est in sententiam suam. Celsus autem filius, de quo nunc loquimur, bis Consul fuit. De primo ejus Consulatu nihil asseverare ausim: eumque suspectum augurarer, cum in Fastis primum Juventii Celsi Consulatum nullum legamus; Celsus siquidem ille, quem Cassiodorus Consulem ponit cum Crispino anno urb. cond. 863. post Trajanum VII. & Africanum Coss. alius est ab hoc Juventio Celso: quod ex Mafferiorum tabulæ loco, quem Onuphrius scriptis suis inseruit, judicari potest. in qua ita exaratum est:

L. PUBLILIO CELSO II. C. CLODIO

CRISPINO COSS. ID. APRIL.

nusquam enim Celsus noster L. Publilius nominatur. deinde Juventii Consulatum primum quærimus: hic autem Celsi secundus refertur. qui ne quidem de secundo Juventii Consulatu intelligi potest: cum in eo non Crispinum, sed Q. Julium Balbum collegam habuerit, ut ex antiqua inscriptione, quæ in ænea tabula Venetiis apud Aquilejensem Patriarcham observatur; probare licet:

IMP. CÆSAR. DIVI. TRAIANI. PARTHICI. F. DIVI.
 NERVÆ. NEPOS. TRAIANUS. HADRIANUS. AUG.
 PONT. MAX. TRIB. POTEST. XII. COS. III. P. P.

A. D. XII. CAL. MART.

P. JUVENTIO. CELSO. II. Q. JULIO. BALBO. COSS.

A. D. VIII. CAL. JAN.

MARCELLO. ET. GALLO. COSS.

Atque ita non male is Celsus, qui cum Marcel-
 cellino apud Cassiodorum refertur pro Mar-
 cello, Juventius noster erit. Hæc autem in-
 scriptio confirmatur Senatusconsulto Hadriani
 Imperatoris temporibus facto, & ab Ulpiano
 in *l. item veniunt D. de petit. hered.* relato, quod
 à Petro Pithæo viro doctissimo *lib. 2. cap. 15.*
adversariorum est emendatum.

PRIDIE. ID. MART. QUOD. L. JULIUS. BALBUS.
 ET. P. JUVENTIUS. CELSUS. T. AUFIDIUS. OE-
 NUS. SEVERIANUS. COSS. VERBA. FECERUNT.
 DE. IIS. QUÆ. IMP. CÆS. TRAIANI. PARTHICI.
 F. DIVI. NERVÆ. N. HADRIANUS. AUGUST. P. M.
 P. P. V. NON. MART. QUÆ. PROXIMÆ. FUERUNT.
 LIBELLO. COMPLEXUS. ESSET. QUID. FIERI. P. D.
 E. R. I. C.

Malè autem hic *Oenus Severianus*, quamvis ex
 Pandectis Florentinis legit vir eruditus: sicut
 etiam malè scriptum reperitur in quibusdam
 codicibus, *Onerius Severianus*. nec enim in
 Fastis, nec alibi, *Oenus* vel *Onerius Severianus*
 Consul legitur. sed reponendum *Arrius Seve-*
rianus secundum Haloandri editionem, sic
 enim

enim in Fastis Onuphrii consularibus legitur : qui cum Juventio Consul suffectus fuit , & secundum consulatum ordinarium cum Sentio Augurino gessit. Diocletianus autem & Maximianus Impp. in *l. ult. C. de serv. reip. man.* aliſus Senatusconfulti mentionem faciunt hoc Juventio Celso iterum Consule facti , sic enim legendum est non , *item* , quod & ab Antonio Augustino adnotatum est in *libro emendat. 3. cap. 5.* quo legis Vectibulici potestas ad provincias porrigebatur. Huic tamen collegam non Q. Julium Balbum , sed Neratium Marcellum unum ex suffectis dant Impp. Alios autem magistratus Juventius Celsus consequutus est , præter Consulatum ; Prætor enim fuit , ut scribit Plinius *lib. 6. epist. 5.* & in prætura cum Licinio Nepote jurgio contendit , neque contumeliis temperavit : quod in Senatu Licinius dixerat , petendum à Coss. ut referrent sub exemplo legis ambitus , de lege repetundarum , an placeret in futurum ad eam legem adjici , ut sicut accusatoribus inquirendi , testibusque denunciandi potestas ex ea lege esset : ita reis quoque fieret. Ita autem hæc rixa contentioque inflammata est , ut Celsus Nepoti ex libello responderit : Nepos vero Celso ex pugillaribus. Filium habuit Juventium Celsum , qui sub Antonino Promagister fuit , ut ex veteri marmore apud Alberinos Romæ reperto , quod

refertur à Bernardino Rutilio, & à Briffonio ex Parrhafiii Catanæique scriptis *lib. 3. Select. antiqu. cap. 7.* quod & transcribere hoc in loco non pigebit emendatius, quam ab illis traditur.

CUM ANTE HOS DIES CONJUGEM ET FILIUM
AMISERIM, ET PRESSUS NECESSITATE CORPO-
RA EORUM FICTILI SARCOPHAGO COMMEN-
DAVERIM DONEC QUIETIS LOCUS QUEM EME-
RAM ÆDIFICARETUR VIA FLAMINIA INTER MI-
LIAR. II. ET III. EUNTIBUS AB URBE PARTE
LÆVA MONUMENTI FLA. THYMELES FILIÆ
M. SINI ORIGI. ROGO DOMINE PERMITTAS
MIHI IN EODEM LOCO IN MARMOREO SARCO-
PHAGO QUEM MIHI MODO COMPARAVI EA
CORPORA COLLIGERE UT QUANDO ETIAM
EGO ESSE DESIERO PARITER CUM EIS PONAR.
SEPULCHRUM FIERI PLACET.

JUVENTIUS CELSUS PROMAGISTER SUBSCRI-
PSI III. NON. NOVEMB. ANTIO POLLIONE ET
OPIMIANO COSS. ORDINARIIS SEVERO ET SA-
BINIANO COSS.

Ex quo colligere possumus, officium Promagi-
stri in libellis Imperatori oblatis subscribendis
constituisse: cui muneri sæpissimè ab Impp. Ju-
risconsulti præficiébantur, ut Papinianus in
l. rescriptum D. de distract. pig. qui libellos
agens appellatur, & Aurelius Arcadius magi-
ster libellorum in *inscript. legis 1. D. de offic.
præf. præt.* Miror tamen virum clarissimum
Barnabam Briffonium loco supracitato tradidisse,

se, Imperatores ipsos non semper his libellis subscripsisse, sed subscribendi curam aliis mandasse, cum nullum hujus rei auctorem habeat. quinimo contrarium verum est, Imperatores scilicet ipsos subscribere solitos libellis, & cum illis Promagistros: neque aliter subscriptiones Principum legis habebant vigorem; & sic interpretanda est *lex 1. D. de constit. princ.* Qui quidem mos (quod à nemine adhuc animadversum legitur) desumptus sine dubio est à Julio Cæsare, qui subscriptos libellos manu sua, ab amplissimis viris, quos volebat, obsignari etiam jubebat, teste Cicerone *lib. 16. epist. 17. ad Attic.* in ea quæ ad Plancum est: *Adivimus, inquit, Cæsarem, verba fecimus pro Butthrotiis, liberalissimum decretum abstulimus, quod est obsignatum ab amplissimis viris.* quod olim apud nos Gallos observatum fuit, ut decreta regum & subscriptiones libellorum manu etiam procerum quorundam obsignarentur, ut ex Annalibus constat. & hæc subscriptio libellis apposita annotatio appellatur in *l. 1. C. de precib. imperat. offer.* Multa vero quæ ad Juris Civilis cognitionem pertinent à patre didicit, ejusque præceptis institutus est; se enim à patre accepisse fateatur ipse, quod servo communi legatum sit, si alter dominorum omitteret, alteri non accrescere in *l. 20. D. de leg. 2.* Ejus extat dictum apud Justinianum in *l. 10. C. qui testam. fac. poss.* nullum

esse qui penitus non exaudiat, si quis supra cerebrum illius loquatur. De Celfo autem filio intelligit Paulus in *l. si servum* 91. §. *sequitur D. de verb. oblig.* cum ait, Celsum adolescentem scripsisse, cum qui moram fecerit in solvendo Stichum quem promiserat, posse emendare eam moram postea offerendo. in qua memoranda ejus extat sententia, quam in hominum mentibus, qui juris disciplinæ navant operam, impressam esse cuperem. *Cum de bono & æquo quæritur, in eo genere plerunque sub auctoritate juris scientiæ perniciosè errari.* A Flavio Respecto Præ-tore consultus fuit de facto, cum hæc quæstio esset: Minor 25. annis, annum fortè 24. agens judicium tutelæ heredi tutoris dictaverat, & major factus pro herede sententiam acceperat, an in integrum restitui possit; & suasit Celsus Flavio, non facilè hunc in integrum restitui, nisi probaretur. calliditate adversarii id actum, ut majore eo facto liberaretur *l. 3. de min.* A Plotiana etiam consultus fuit, ut apparet ex *l. Plotiana D. de jure codic.* Familiaritate etiam conjunctus fuit cum Domitio Labeone, ut constat ex duabus epistolis sibi invicem rescriptis, quæ extant in *l. 27. D. qui testam. fac. poss.* ex qua colliget satis lector, Jacobum Cujacium hæc verba legis rerum mixtura *D. de usurpat. Labeo libris Epistolarum* ait sic frustra emendare conatum Favolenus *libris Epistolarum* ait quamvis hac ratione

moveatur, quod nulla apud auctores Labeonis Antistii Epistolarum mentio fiat. non enim verba legis *rerum mixtura* de Antistio Labcone interpretanda sunt; Domitium autem Labeonem Epistolas scripsisse de jure, more aliorum Jurisconsultorum apparet ex dicta *lege 27*. Cæterum fuit quidam Juventius Celsus Jurisconsultus, quem Cicero in Bruto ait nec indoctum fuisse, & magna Juris Civilis intelligentia; ex quibus non perperam concludemus, Juris Civilis scientiam in Juventiorum familia quasi hereditariam fuisse. Fuit etiam Celsus, qui cum quibusdam contra Domitianum conjuraverat, at salvus nec opinato conservatus est; quod luculenter Dio describit: quem patrem Celsum Jurisconsultum & ratio temporis, & aliæ conjecturæ cogunt augurari. Noster autem Celsus composuit complures libros, quorum in indice Justiniano memorantur

DIGESTORUM LIB. XXXIX.

In quorum septimo ad Epistolam Cornelii Felicis quædam scripsit, ut apparet ex Ulpiano *lib. 31. ad Edictum in l. si id D. pro socio*. Reliquit præter hos

INSTITUTIONUM LIB. XX.

EPISTOLARUM LIB. XI.

QUÆSTIONUM LIB. XIX.

Citatur enim *liber XIX. in l. 19. §. 6. D. de auro*

& arg. leg. quæ etiam meminit

COMMENTARIORUM LIB. VII.

SEXTUS POMPONIUS.

Sextus Pomponius inter splendidissimi Papi-
niani discipulos & Alexandri Severi Impera-
toris familiares & socios à Lampridio nomina-
tur, c. 68. à quo legum peritissimus appellatur :
quamvis Cujacius de fide auctoris dubitet :
ego quidem de fide codicis potius dubitarem ,
cum in eo , qui in Bibliotheca Regia servatur ,
Pomponius non numeretur à Lampridio. nihil
tamen obstat , quo minus eum rectè à Lam-
pridio inter Alexandri Severi familiares nomi-
nari credamus , certum enim est eum post Ju-
lianum vixisse , qui ad Antoninum Pium usque
pervenit , quod ex *l. 2. D. de orig. jur.* rectè
concluditur , ubi Pomponius Julianum ulti-
mum ex juris auctoribus memorat : hac autem in
lege eorum tantum qui jam è vita excesserant
mentionem facere voluit , viventium nomine
omisso , ut auctores alii facere solent , verecun-
da quadam modestia impulsus. Hoc conjicitur
etiam ex verbis ipsius Pomponii *lib. 7. epistola-
rum in l. apud Julianum 20. D. de fideicom. libert.*
qui cum refert sententiam Juliani , non ait ;
quàm ab illo audiui , sed sic loquitur , *quam
dixisse fertur Julianus.* quæ satis denotant ,
eam

am ab aliis accepisse, & eo mortuo illa verba
 ripuisse. quamvis enim Pomponius Juliani ex-
 rema tempora attigerit, non tamen inepte
 icemus epistolam illam imperante Alexandro
 evero eum scripsisse; Pomponium siquidem ex
 emporum supputatione Torquato III. & Ju-
 iano Jurisconsulto Coss. aut anno sequenti na-
 um constabit: quamvis septuagesimus octavus
 etatis suæ annus sub 4. Imperii Alexandri an-
 num incidere. Ex quibus liquidò apparet verba
 Ulpiani in l. 63. §. *si servo. 9. D. pro socio* corru-
 pta esse: *Et ait Julianus, Sextum Pomponium*
referre Sabinum respondentem non communicari,
& posse hanc sententiam defendi Julianus ait.
sicque restituenda: Et ait Sextus Pomponius, Ju-
lianum referre Sabinum respondentem non com-
municari &c. Quos honores in republica ges-
 serit scriptum non reperi. Eum quidem & ad
 senectutem extremam literarum studia pro-
 duxisse certum est, ex dicta lege *apud Julianum.*
 ubi ipse scribit: *Ego discendi cupiditate quam*
solam vivendi rationem optimam in octavum
septuagesimum annum ætatis duxi, memor sum
eius sententiæ quàm dixisse fertur Julianus,
 ὃ τὸν ἕτερον πόδα ἐν τῇ σωφρονίᾳ προσημαίνειν τι βελοῖμην.
 Et philosophiæ Stoicæ præceptionibus imbu-
 tum fuisse declarant verba legis *rerum mixtura*
D. de usurpat. & usucap. quæ Senecæ doctri-
 nam sapiunt *libri 2. Natural. quæst. cap. 2.* Is

est qui Magistratum & Jurisconsultorum successionem , & quasi Juris Civilis profapiam eleganti & brevi stylo deduxit, tantæque in Jure Civili auctoritatis fuit , ut à multis Jureconsultis , tanquam auctor sapientissimus nominetur, & præsertim ab Ulpiano plerisque in locis ; cujus tamen, ut brevitati consulamus, *legem 32. si quis à filio D. de legat. 1.* notabimus , quoniam purgatione non contemnenda illius legis hæc verba egent: *quod ita verum esset tam Sextus quàm Pomponius putat , si repetitio legatorum ad eum modum concepta sit.* quæ sic emendanda puto : *quod ita verum esse tantum Sextus Pomponius putat &c.* ut Sextus & Pomponius non diversi sint Jurisconsulti. quis enim Sextum Jurisconsultum unquam novit ? quippe eum cujus fit mentio in *l. 1. D. ad Senatusc. Silan. §. 27.* rectè Anton. Augustinus hunc Sextum Pomponium esse conjicit , & Græci non Sextum sed Σέπτιον legunt. Facile autem ex librariorum ignorantia hic error nasci potuit. dictio enim , *tantum*, eodem modo quo , *tam* , scribitur , nisi linea superjecta , quod & series orationis, sensusque legis factum satis ostendunt , nam cum Sabinus scripssisset (hæc enim sunt verba Sabini) *Si quis à filio pupillo herede instituto , cum is in tutelam suam venisset , pecuniam legaverit , & à substituto herede legata repetierat : impubere filio mortuo , secundum heredem legatum non debere :*

Ulpianus scribit, Sextum Pomponium hoc verum tantum putare, si repetitio legatorum ad eum modum concepta sit, veluti: *Quæ à filio meo legavi, quæque eum dare jussi, si mihi heres esset, id heres meus iisdem diebus dato, & non aliter*; Pomponius enim ad Sabinum libros edidit, ut infra dicemus. Cæterum Sextus Pomponius à Junio Diophanto per epistolam consultus est, quæ extat in *l. ult. D. de minor. Labeonis*que sectam minime probavit, ut ex *lib. 35. ad Sabin.* colligitur. Reliquit autem eximia doctrinæ suæ monumenta non perpauca. Hæc in indice Justiniano recensentur.

AD Q. MUTIUM LECTIONUM LIB. XXXIX.

Et index Græcus habet βιβλία περάκοντα ὀνέα. Politianus tamen legit *undequadraginta*. Ad hos libros referenda est *l. quod autem D. de servit. urb. præd.* cujus inscriptio est ejusmodi: *Pomponius lib. xxvj. ad Quintum Mutium. & lex Q. Mutius D. de act. empt.* Ex his libris illud est quod refert Ulpianus in *l. furisgentium §. adeo D. de pact.* Pomponium sensisse, posse in parte recedi ab emptione quasi repetita partis emptione, & in *l. sicut §. apud D. si servit. vindic. ex xli. libro*, non licere agere, ut quis possit fumum non gravem facere in suo. * Ex his etiam libris desumptas puto *l. 1. & 2. D. de annuis legat.* quamvis in vulgatis codicibus Ulpiano tribuantur, cum in meo manuscripto exemplari Pom-

ponii sint, stilumque ipsius maximè redoleant. Labittus quidem ad Pomponium ex *lib. 5. ad Sabinum* primam refert, ad Ulpianum vero secundam.

* AD SABINUM LIB. XXXV.

EPISTOLARUM LIB. XX.

VARIARUM LECTIONUM LIB. XV.

Martianus tamen in *l. 2. D. quibus in caus. pig. vel hypoth.* meminit *lib. 40. variarum lectionum Pomponii*, quam ideo mendosam puto, legendumque *lib. quartodecimo*, ut libri tertii-decimi mentio sit in *l. 5. quæ est ejusdem Martiani*, & ex quo *lex 7. desumpta est. in decimo enim tertio, & decimoquarto libro Pomponius de jure hypothecæ & pignoris tractavit. Quædam autem in his libris ad Edictum notata fuisse indicat inscriptio legis in prædiis D. in quibus causis pign. vel hypoth. tac. contrab.* quæ est hujusmodi: Pomponius *libro xij. ad Edictum ex variis lectionibus*, qui libraliquando *Ad edictum* tantum vocantur, ut in *l. xiii. §. 2. D. de pignor.*

AD PLAUTIUM LIB. VII.

FIDEICOMMISSORUM LIB. V.

SENATUSCONSULTORUM LIB. V.

REGULARUM LIB. SINGUL.

In indice Græco scriptum est βίβλιον εἷς. Ad hunc librum Marcellum notas scripsisse, apparet ex in-

inſcriptione *l. furioſus D. de acquir. hered.* ubi ita ſcriptum eſt: *Marcellus libro ſingulari Regularum Pomponii.*

ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟΥ LIB. II.

ſcripſiſſe etiam alium librum ſingularem Enchiridii, arguitur ex inſcriptione *legis 2. D. de orig. jur. & l. 2. D. de juſtit. & jure.*

Præter tamen eos libros qui in indice Juſtiniano Pomponio tribuuntur, ſcripſit

LIBRUM SINGULAREM DE TACITIS

FIDEICOMMISSIS.

Ex quo deſumpta eſt *l. pupillus D. de verb. ſignific.*

LIBROS AD EDICTUM.

quorum ſextus citatur ab Ulpiano in *l. jurisgentium §. adeo D. de pact.* ſeptuageſimus nonus in *l. 1. §. Pomponius D. de Carbon. Edicto*, & fortaſſe libri *lx. & lxxxiii.* qui citantur ab Ulpiano in *l. quod in herede §. 2. D. de tributor. act. & in l. 1. D. ſi quid in fraud. patron. §. 14.* non annotato loco, ad hos referri poſſunt. Ea quidem quæ de Pomponio afferuntur ab Ulpiano in *l. 1. D. ne quis eum qui in jus voc.* ex libris quos ad Edictum ſcripſit, deſumpta ſunt. Meminit idem Ulpianus *lib. viii. Pomponii.*

DE STIPULATIONIBUS.

in *l. hoc Senatusc. §. ſin. D. de uſufr. earum rerum quæ uſu.*

ABURNIUS VALENS.

IAvoleno Prisco successisse Aburnium Valentem, Pomponius ait in dicta *l. 2. D. de orig. jur.* quem Antoninum Pium in consilio habuisse Capitolinus refert. Fasti meminerunt Caii Valentis, qui Consul fuit anno urb. conditæ octingentesimo & quinquagesimo, ut scribit Eutropius *lib. 8.* cum C. Antistio, sub quibus Domitianum Imperatorem occisum, tradit Dion in Domitiano. Cuspinianus Cassiodori in commentariis nostrum esse putat, ejusque familiaritate usum Antoninum Pium, hoc Capitolini citato loco, ut auguror, inductus, eum tamen alium fuisse ab hoc nostro arbitror; Cajus enim Valens Imperium Antonini non attigit, cum eum nonaginta annos habentem in Consulatu mortuum esse scribat Dion in Domitiano, eodem anno quo Domitianus occisus est; noster autem Valens quinquaginta post Domitianum annis consuluit Pio Imperatori. quamobrem dicendum est, hunc potius esse, ad quem scribit Plinius *lib. 4. epist.* qui Trajani temporibus vixit, eumque sic alloquitur: *Mihi autem familiare est, omnes cogitationes meas tecum communicare, iisdemque te præceptis, vel exemplis monere, quibus ipse me moneo: quæ ratio hujus epistolæ fuit. quæ oratio hominis est senis,*
ado-

adolefcentem in caufis forenfibus non multum verfatum adhortantis. Nec credendum Bernardino Rutilio, qui Aburnium & Valentem duos eſſe putat; minusque, cum Valentem à Capitolino Salvium dici exiſtimat, non enim apud Capitolinum hæc dictio *Salvius* ad Valentem, ſed ad Salvium Julianum referenda eſt, quem ad Divi Pii tempora perveniſſe, ejuſque conſilio aſſediſſe, certiffimum eſt ex his, quæ ſupra diximus in Juliano. Libri ejus receſentur in indice

FIDEICOMMISSORUM LIB. SEPTEM.

Ad quos referenda ſunt, quæ apud Aburnium Valentem relata inveniriſſe ſcribit Paulus in *l. 78.*

§. cum vir D. de legat. 3. Hunc etiam

ACTIONUM LIBROS

compoſuiſſe putat Labittus, ex inſcriptione *l. fin. D. ut in poſſeſſ. legatorum eatur*: quæ tamen in vulgaribus codicibus tribuitur Javoleno. Hujus denique Valentis meminit Paulus in *l. debitor 82. §. ſervo alieno D. de legat. 2.* & in *lege ſi heres 25. D. de fideicom. libert.*

VOLUSIUS MÆTIANUS.

ANgelus Politianus epistoſularum *lib. 5.* ad Jacobum Modeſtum, ſcribit Voluſium Antonini Pii præceptorem fuiſſe. Capitolinus quidem auctor eſt, cum quid Antoninus Pius de jure

jure sanciret, habuisse hunc Mætianum in consilio, atque ab eo M. Antoninum Philosophum jus civile didicisse. Cujus, & L. Ælii Commodi Veri præclarum extat rescriptum apud Ulpianum in *l. Divi D. de jure patron.* cujus hæc sunt verba: *Sed & Volusius Mætianus amicus noster & Juris Civilis præter veterem & bene fundatam peritiam anxie diligens, religionere scripti nostri ductus est, nepotem, neque verbis neque sententia legis aut Edicti Prætoris, ex persona vel nota patris sui excludi à bonis aviti liberti.* ex quo rescripto qualis, quantusque vir fuerit Volusius, existimari potest, licet nulla extarent doctrinæ ejus monumenta. Extat aliud DD. fratrum ad Mætianum rescriptum in *l. 27. D. de liber. causa*, si Fradrinei codicis lectionem sequamur. quæ quidem si vera est, ut veram puto, eum Consulen fuisse, saltem suspectum, colligere possumus ex ipsius rescripti verbis. Cæterum Cassianæ sectæ fuit, quod ex scriptis ipsius constat: & Julianum, qui Cassianus fuit, suum ipse appellat in *l. xxx. D. ad leg. Falcid.* Ab Antonio autem Augustino Ælius Lampridius falsi crimine damnatur, quod Mætianum inter Alexandri Severi Consiliarios recenseat, quem Antonini Pii & Marci temporibus vixisse diximus. verum, simile veri non est Lampridium, qui locupletissimos hujus rei auctores affert Acholium & Maximum, tam ignoran-

ranter hac in re lapsum fuisse. existimo itaque dictionem *Mætianus* apud Lampridium corruptam esse, legendumque *Metius*, ut intelligatur de Metio Jurisconsulto illo, qui auctor est *l. 5. D. de jure fisci*; Marcum enim Metium sub Alexandro floruisse, & Consulem cum P. Turpilio Dextro fuisse, testatur vetus inscriptio relata ab Onuphrio *lib. 2. Fastorum*. Nonnullos autem de jure libros scripsit, quorum in indice Justiniano hi referuntur.

FIDEICOMMISSORUM LIB. XVI.

Citatur ab Ulpiano liber tertius quæstionum de fideicommissis in *l. si dominus D. de usufr.* & à Javolenò liber quæstionum in *l. Pannonius 86. D. de adquir. hered.* qui alius à libris fideicommissorum est. In eodem indice describuntur ejusdem Mætiani

PUBLICORUM LIB. XIV.

Præter hos scripsit etiam

AD LEG. RHODIAM LIB. I.

quem librum vulgares indices non habent, cumque Politianus ipse prætermisit. Ex eo desumpta est *l. à ξίωσις D. ad leg. Rhod. de jactu*. Notandum tamen, Mætianum non tantum de jactu, in suo libro tractare, sicut tractatur in hoc tit. Pandectarum; jactus enim tantum est caput legis Rhodiæ, Mætianus autem hoc in libro suo, universam legem Rhodiam interpretatur, ac proinde omnia navalia commercia

explicat; lex siquidem Rhodia auctore Isidoro *lib. v. cap. xvij.* est navalium commerciorum, & Antoninus Imperator non tantum de jactu, sed de rebus nauticis legem Rhodiam præscriptam tradit, & Cicero testatur *lib. i. de invent.* legem apud Rhodios esse, ut si qua rostrata in portu navis deprehensa sit, publicetur. Non mirum autem si de rebus nauticis tractare volens Mætianus, ad Rhodiam legem scripserit, nam ab Imperatore Antonino, domina maris appellatur. Εγὼ μὲν, inquit, ἔχουσιν κύριον, ὁ δὲ νόμος δὲ θαλάσσης, i. *Ego quidem mundi dominus: hæc vero lex maris.* & ut Constantinus Harmenopolus scribit, *lib. 2. prompt. tit. II.* τὰ ναυτικὰ πάντα, καὶ ὅσα χαλὰ θαλάσσαν κρίνεται, Ρωδίων τέμνεται νόμος. i. *Omnia nautica & maritima negotia Rhodia definiuntur lege.*

Scripsit etiam Mætianus librum

DE ASSE ET PARTIBUS EJUS,
qui adhuc extat. Libri ejus à Paulo Jurisc. maxime probati sunt.

JULIUS MAURITIANUS.

ALexandro Severo Mauritianum fuisse in consilio, Lampridius ait. Ejus etiam mentionem facit Ulpianus, *tit. xij. de cælibe orbo & solit. patre.* Ejus libri in indice Justiniani scribuntur

AD LEGES LIB. SEX.

Labittus refert *legem iii. de Edendo* ad secundum librum Mauriciani de Pœnis, qui tamen vulgo tribuitur Modestino.

NOTAS IN JULIANUM

scripsit, ut constat ex *l. jurisgentium 7. §. 2. D. de pact. l. sed & si quid 25. §. 1. vers. quid ergo D. de usufr.* easque in libros Digestorum Juliani factas puto.

TERENTIUS CLEMENS.

CAssiodorus Clementis mentionem facit, Consulemque ponit cum Tertullo, Severo imperante, quibus Consulibus oratio Severi in Senatu recitata est anno ab urbe cond. 944. Idib. Juniis, qua prohibiti sunt tutores & curatores prædia rustica, vel suburbana distrahere, auctore Ulpiano in *l. 1. D. de reb. eorum qui sub tut.* Citatur à Pomponio in *l. Labeo 21. D. de statulib.* Pacuvius, sive Pactumejus Clemens Jurisconsultus, referens quandam Constitutionem Antonini Imperatoris: qui quidem an noster sit, cogitandum relinquo. Terentius autem Juliani sectator fuit, ut apparet ex *lege 6. D. de vulg. & pupill. & ex l. 31. D. qui & à quib. manum.* In indice Justiniano referuntur ejus

AD LEGES LIB. XX.

G

AFRI-

AFRICANUS.

GRavis & subtilis fuit in scribendo Africanus, nec fere lex ulla est ex ejus libris deprompta in Pandectis, quæ non difficilis sit, & perobscura. Scribit autem Lampridius in Alexandro, c. 68. eum Papiniani discipulum fuisse, ejusq; consilio Alexandrum Imperatorem usum; quapropter alium existimo ab Africano illo, quem cum Crispino Cos. primum, & secundum cum Trajano vii. Cassiodori Chronicon habet, sed eum Africanum esse, quem subscriptio *leg. 13. C. de pact.* & Damasus in vita sancti Fabiani cum Maximino Imperatore Cos. produnt: hocque ex serie temporum satis constat. neque me in aliam sententiam adducunt Cujacii verba in tractatu 1. ad African. qui Sextum Cæcilium Africanum, cui consulenti Julianus respondisse fertur in *l. 3. D. de agnosc. lib.* nostrum esse putat, quod in *l. cum servus 39 D. de legat. 1.* ita scriptum sit: *Africanus libro xx. Epistolarum apud Julianum quærit.* nam Africanus ille, cui consulenti Julianus respondit, is existimandus est, quem Consulem suprâ cum Trajano diximus. Nec quidem video cur Africanus, qui à Lampridio commemoratur, alius à nostro existimari debeat: vel cur, ut quidam scribunt, allucinatum Lampridium in commemorando eo inter Papiniani

niani discipulos dicamus, cum hac in re tantum auctorem errasse verisimile non sit, qui sub Constantini Imperio vixerit, & Acholium, Maximumque Marium hujus rei auctores locupletes habeat.: quinimo hæc legis *cum servus* verba: *Africanus libro xx. Epistolarum apud Julianum querit*, non eum putaverim habere sensum, ut Julianum Africanus consuluerit, abhorrent enim ab hac explicatione ipsius legis, quæ sequuntur verba, *putatque sumptum præstandum*. quibus satis significatur, non esse cur de ea facti specie Africanus Julianum per epistolam consuluisse videatur, de qua ipse haud cunctanter sententiam exponit suam, sed magis, ut Africanus hoc in libro quæstionem à Juliano agitatam retulerit, & in ejus discussione judicium adhibuerit suum. quæstiones enim Julianum tractasse nos docet *lex 1. D. de tutel. & rat. distrab.* & Paulus in *l. 45. D. de act. empt.* sententiam nostram confirmat, cum ait Africanum referre, Julianum agitaſſe quæstionem de præstatione servi, quam movet idem Africanus in *d. l. cum servus de legat. 1. & in l. si serv. 31. D. de pign. act.* quæ ex Africani *lib. 8.* Quæstionum desumpta est. ex qua, & ex *l. 19. D. ad Senatusc. Velleian.* quæ ex Africani *lib. 4.* Quæstionum est, colligitur hos libros quæstionum, ad Juliani scripta maxime spectasse. Atque ex his non hariolabimur, si dixerimus, hæc verba di-

ABURNIUS VALENS.

IAvoleno Prisco successisse Aburnium Valentem, Pomponius ait in dicta *l. 2. D. de orig. jur.* quem Antoninum Pium in consilio habuisse Capitolinus refert. Fasti meminerunt Caii Valentis, qui Consul fuit anno urb. conditæ octingentesimo & quinquagesimo, ut scribit Eutropius *lib. 8.* cum C. Antistio, sub quibus Domitianum Imperatorem occisum, tradit Dion in Domitiano. Cuspinianus Cassiodori in commentariis nostrum esse putat, ejusque familiaritate usum Antoninum Pium, hoc Capitolini citato loco, ut auguror, inductus, eum tamen alium fuisse ab hoc nostro arbitror; Cajus enim Valens Imperium Antonini non attigit, cum eum nonaginta annos habentem in Consulatu mortuum esse scribat Dion in Domitiano, eodem anno quo Domitianus occisus est; noster autem Valens quinquaginta post Domitianum annis consuluit Pio Imperatori. quamobrem dicendum est, hunc potius esse, ad quem scribit Plinius *lib. 4. epist.* qui Trajani temporibus vixit, eumque sic alloquitur: *Mihi autem familiare est, omnes cogitationes meas tecum communicare, iisdemque te præceptis, vel exemplis monere, quibus ipse me moneo: quæ ratio hujus epistolæ fuit. quæ oratio hominis est senis,*
ado-

adolefcentem in caufis forenfibus non multum verfatum adhortantis. Nec credendum Bernardino Rutilio, qui Aburnium & Valentem duos eſſe putat; minusque, cum Valentem à Capitolino Salvium dici exiſtimat, non enim apud Capitolinum hæc dictio *Salvius* ad Valentem, fed ad Salvium Julianum referenda eſt, quem ad Divi Pii tempora perveniſſe, ejuſque conſilio aſſediſſe, certiffimum eſt ex his, quæ ſupra diximus in Juliano. Libri ejus receſentur in indice

FIDEICOMMISSORUM LIB. SEPTEM.

Ad quos referenda ſunt, quæ apud Aburnium Valentem relata inveniriſſe ſcribit Paulus in *l. 78. §. cum vir D. de legat. 3.* Hunc etiam

ACTIONUM LIBROS

compoſuiſſe putat Labittus, ex inſcriptione *l. fin. D. ut in poſſeſſ. legatorum eatur*: quæ tamen in vulgaribus codicibus tribuitur Javoleno. Hujus denique Valentis meminit Paulus in *l. debitor 82. §. ſervo alieno D. de legat. 2.* & in *lege ſi heres 25. D. de fideicom. libert.*

VOLUSIUS MÆTIANUS.

Angelus Politianus epiftolarum *lib. 5.* ad Jacobum Modeſtum, ſcribit Voluſium Antonini Pii præceptorem fuiſſe. Capitolinus quidem auctor eſt, cum quid Antoninus Pius de jure

jure sanciret, habuisse hunc Mætianum in consilio, atque ab eo M. Antoninum Philosophum jus civile didicisse. Cujus, & L. Ælii Commodi Veri præclarum extat rescriptum apud Ulpianum in *l. Divi D. de jure patron.* cujus hæc sunt verba: *Sed & Volusius Mætianus amicus noster & Juris Civilis præter veterem & bene fundatam peritiam anxie diligens, religionere scripti nostri ductus est, nepotem, neque verbis neque sententia legis aut Edicti Prætoris, ex persona vel nota patris sui excludi à bonis aviti liberti.* ex quo rescripto qualis, quantusque vir fuerit Volusius, existimari potest, licet nulla extarent doctrinæ ejus monumenta. Extat aliud DD. fratrum ad Mætianum rescriptum in *l. 27. D. de liber. causa*, si Fradrinei codicis lectionem sequamur. quæ quidem si vera est, ut veram puto, eum Consulen fuisse, saltem suspectum, colligere possumus ex ipsius rescripti verbis. Cæterum Cassianæ sectæ fuit, quod ex scriptis ipsius constat: & Julianum, qui Cassianus fuit, suum ipse appellat in *l. xxx. D. ad leg. Falcid.* Ab Antonio autem Augustino Ælius Lampridius falsi crimine damnatur, quod Mætianum inter Alexandri Severi Consiliarios recenseat, quem Antonini Pii & Marci temporibus vixisse diximus. verum, simile veri non est Lampridium, qui locupletissimos hujus rei auctores affert Acholium & Maximum, tam ignoran-

ranter hac in re lapsum fuisse. existimo itaque dictionem *Matianus* apud Lampridium corruptam esse, legendumque *Metius*, ut intelligatur de Metio Jurisconsulto illo, qui auctor est *l. 5. D. de jure fisci*; Marcum enim Metium sub Alexandro floruisse, & Consulem cum P. Turpilio Dextro fuisse, testatur vetus inscriptio relata ab Onuphrio *lib. 2. Fastorum*. Nonnullos autem de jure libros scripsit, quorum in indice Justiniano hi referuntur.

FIDEICOMMISSORUM LIB. XVI.

Citatur ab Ulpiano liber tertius quæstionum de fideicommissis in *l. si dominus D. de usufr.* & à Javolenò liber quæstionum in *l. Pannonius 86. D. de adquir. hered.* qui alius à libris fideicommissorum est. In eodem indice describuntur ejusdem Mætiani

PUBLICORUM LIB. XIV.

Præter hos scripsit etiam

AD LEG. RHODIAM LIB. I.

quem librum vulgares indices non habent, eumque Politianus ipse prætermisit. Ex eo desumpta est *l. ἀξίως D. ad leg. Rhod. de jactu*. Notandum tamen, Mætianum non tantum de jactu, in suo libro tractare, sicut tractatur in hoc tit. Pandectarum; jactus enim tantum est caput legis Rhodiæ, Mætianus autem hoc in libro suo, universam legem Rhodiam interpretatur, ac proinde omnia navalia commercia

explicat; lex siquidem Rhodia auctore Isidoro *lib. v. cap. xvij.* est navalium commerciorum, & Antoninus Imperator non tantum de jactu, sed de rebus nauticis legem Rhodiam præscriptam tradit, & Cicero testatur *lib. i. de invent.* legem apud Rhodios esse, ut si qua rostrata in portu navis deprehensa sit, publicetur. Non mirum autem si de rebus nauticis tractare volens Mætianus, ad Rhodiam legem scripserit, nam ab Imperatore Antonino, domina maris appellatur. Εγὼ μὲν, inquit, ἔ κόσμος κύριος, ὁ δὲ νόμος τῆς θαλάσσης, i. *Ego quidem mundi dominus: hæc vero lex maris.* & ut Constantinus Harmenopolus scribit, *lib. 2. prompt. tit. II.* τὰ ναυτικὰ πάντα, καὶ ὅσα κατὰ θάλασσαν κρίνεται, Ροδίῳ τέμνεται νόμῳ. i. *Omnia nautica & maritima negotia Rhodia definiuntur lege.*

Scripsit etiam Mætianus librum

DE ASSE ET PARTIBUS EJUS,
qui adhuc extat. Libri ejus à Paulo Jurisc.
maxime probati sunt.

JULIUS MAURITIANUS.

ALexandro Severo Mauritianum fuisse in consilio, Lampridius ait. Ejus etiam mentionem facit Ulpianus, *tit. xij. de cælibe orbo & solit. patre.* Ejus libri in indice Justiniani scribuntur

AD LEGES LIB. SEX.

Labittus refert *legem iii. de Edendo* ad secundum librum Mauriciani de Pœnis, qui tamen vulgo tribuitur Modestino.

NOTAS IN JULIANUM

scripsit, ut constat ex *l. jurisgentium 7. §. 2. D. de pact. l. sed & si quid 25. §. 1. vers. quid ergo D. de usufr.* easque in libros Digestorum Juliani factas puto.

TERENTIUS CLEMENS.

CAssiodorus Clementis mentionem facit, Consulemque ponit cum Tertullo, Severo imperante, quibus Consulibus oratio Severi in Senatu recitata est anno ab urbe cond. 944. Idib. Juniis, qua prohibiti sunt tutores & curatores prædia rustica, vel suburbana distrahere, auctore Ulpiano in *l. 1. D. de reb. eorum qui sub tut.* Citatur à Pomponio in *l. Labeo 21. D. de statulib.* Pacuvius, sive Pactumejus Clemens Jurisconsultus, referens quandam Constitutionem Antonini Imperatoris: qui quidem an noster sit, cogitandum relinquo. Terentius autem Juliani sectator fuit, ut apparet ex *lege 6. D. de vulg. & pupill. & ex l. 31. D. qui & à quib. manum.* In indice Justiniano referuntur ejus

AD LEGES LIB. XX.

AFRICANUS.

GRavis & subtilis fuit in scribendo Africanus, nec fere lex ulla est ex ejus libris deprompta in Pandectis, quæ non difficilis sit, & perobscura. Scribit autem Lampridius in Alexandro, c. 68. eum Papiniani discipulum fuisse, ejusq; consilio Alexandrum Imperatorem usum; quapropter alium existimo ab Africano illo, quem cum Crispino Cos. primum, & secundum cum Trajano ^{vii}. Cassiodori Chronicon habet, sed eum Africanum esse, quem subscriptio *leg. 13. C. de pact.* & Damasus in vita sancti Fabiani cum Maximino Imperatore Cos. produnt: hocque ex ferie temporum satis constat. neque me in aliam sententiam adducunt Cujacii verba in tractatu 1. ad African. qui Sextum Cæcilium Africanum, cui consulenti Julianus respondisse fertur in *l. 3. D. de agnosc. lib.* nostrum esse putat, quod in *l. cum servus 39 D. de legat. 1.* ita scriptum sit: *Africanus libro xx. Epistolarum apud Julianum quærit.* nam Africanus ille, cui consulenti Julianus respondit, is existimandus est, quem Consulem suprâ cum Trajano diximus. Nec quidem video cur Africanus, qui à Lampridio commemoratur, alius à nostro existimari debeat: vel cur, ut quidam scribunt, allucinatum Lampridium in commemorando eo inter Papiniani

niani discipulos dicamus, cum hac in re tantum auctorem errasse verisimile non sit, qui sub Constantini Imperio vixerit, & Acholium, Maximumque Marium hujus rei auctores locupletes habeat.: quinimo hæc legis *cum servus* verba: *Africanus libro xx. Epistolarum apud Julianum quærit*, non eum putaverim habere sensum, ut Julianum Africanus consuluerit, abhorrent enim ab hac explicatione ipsius legis, quæ sequuntur verba, *putatque sumptum præstandum*. quibus satis significatur, non esse cur de ea facti specie Africanus Julianum per epistolam consuluisse videatur, de qua ipse haud cunctanter sententiam exponit suam, sed magis, ut Africanus hoc in libro quæstionem à Juliano agitatam retulerit, & in ejus discussione judicium adhibuerit suum. quæstiones enim Julianum tractasse nos docet *lex 1. D. de tutel. & rat. distrab.* & Paulus in *l. 45. D. de act. empt.* sententiam nostram confirmat, cum ait Africanum referre, Julianum agitasse quæstionem de præstatione servi, quam movet idem Africanus in *d. l. cum servus de legat. 1. & in l. si serv. 31. D. de pign. act.* quæ ex Africani *lib. 8.* Quæstionum desumpta est. ex qua, & ex *l. 19. D. ad Senatusc. Velleian.* quæ ex Africani *lib. 4.* Quæstionum est, colligitur hos libros quæstionum, ad Juliani scripta maxime spectasse. Atque ex his non hariolabimur, si dixerimus, hæc verba di-

etæ legis *cum servus* libro xx. *Epistolarum* mendosa esse, reponendumque libro ix. *Quæstionum*. nec enim alius ex *Epistolarum* libris locus in *Pandectis* invenitur, cum tamem *Africani* librorum multa & frequens mentio fiat: nec in ipso indice *Justiniano* alii, præter *Quæstiones*, libri recensentur; præterea satis manifestum est, ex libris *quæstionum* *Africani* hæc verba *l. cum servus* desumpta esse, si illis prima verba *l. 45. D. de act. empti* jungamus: quæ ex libris *quæstionum* *Africani*, nec tyro quidem dubitabit esse. in his enim *quæstionum* libris, de servo legato *Africanum* tractasse apparet ex *l. xx. D. de manum. testam.* Hæc dicere volui non ut aliquid veteris amici, atque in eadem urbe nati & alti, laudi & existimationi, quæ semper à me nec obscuro nec vario sermone prædicabitur, quicquam detractum velim: sed ut quid de ea re sentiam, apud studiosorum animos testatum relinquerem. Cæterum *Julii Africani* oratoris meminit *Quintilianus lib. 10. c. 1.* quem in cura verborum parum modicum tradit. & *D. Hieronymus* in *Catal. auctorum Ecclesiast.* *Julianum Africanum* inter eos auctores nominat, cujus quinque de temporibus volumina extitisse suis temporibus scribit, eumque sub Imperatore *M. Aurelio Antonino*, qui *Macrino* successerat, legationem pro instauratione urbis *Emaus*, quæ postea *Nicopolis* vocata est,

est, suscepisse testatur. Recensentur autem Africani in indice Justiniano

QUÆSTIONUM LIB. IX.

de quibus supra diximus. Illud tantum addam, tractasse libro quinto de lege Falcidia, ex quo desumpta est *l qui quadringenta 88. D. ad leg. Falcid.* cumque nonnulli in computatione §. *qui ducenta*, maxime errasse calumniati sunt. quem tamen fortissime tuetur Alciatus *lib. 6. Paradox. cap. 6.*

ULPIUS MARCELLUS.

ANtonino Pio Marcellum familiarem fuisse certum est. ideoque *lex Antoninus D. de fideic. libert.* non Martiano sed Marcello adscribenda est, quod satis innuunt verba illa: *Antoninus Augustus noster*; nam Martianum sub Alexandro Severo, non sub Antonino Lampri- dius ponit. Marcelli filius fuit, qui sub Domitia- no adhuc juvenis apud Centumviros eloquen- tiæ fama vigeat, & rei militaris non imperitus erat, auctore Statio Papinio *lib. 4. Sylvarum 4.* his versibus ad eum scriptis:

Cessat centeni moderatrix judicis hasta.

Qua tibi sublimi jam nunc celeberrima fama,

Eminet, & juvenes facundia præterit annos.

Et postea adjicit:

— *Nec enim tibi sola potentis*

*Eloquii virtus ; sunt membra accommoda bet-
lis &c.*

Hunc hominem modestum , & frugi , Dion Nicæus appellat in Commodo , & Zonaras ἀδωρότατον , & ἄνδρα ἐγκρατῶς τε ζῶντα , καὶ σπατιωλικῶς. cuius abstinentiæ maximum exemplum tradit ; ne enim pane satiaretur , non recentem , sed ante multos dies coctum , & ut ipse loquitur , πολυημερόν τε καὶ παλαιότατον edebat. Dignitates autem amplissimas consequutus est ; Legatus enim Cæsaris fuit , & Præfectus Prætorio Pannoniæ inferioris : Virtutique & Honori , hoc honore fungens , votum sacravit , ut apparet ex hoc vetusto titulo.

VIRTUTI.

ET.

HONORI. L.

ULPIUS. MARCELLUS.

LEG. AUG.

PR. PR.

PANNON. INF.

V. S.

hocque credo fecisse , quod Marcellus gentilis suus , ædes Virtuti , & Honori sacraverat auctore Valerio *lib. 1. cap. 1.* Præturam etiam exercuit , in qua , teste Suida , vigilantiam suam maximè ostentare studuit ; ut enim totam noctem lucubrasse videretur : eaque de causa nec alius quisquam familiarium suorum dormiret , duodenos codicillos , quales è tiliis confici solebant , quolibet penè vespere conscribebat , &

man-

mandabat, ut alii aliis horis aliquibus afferrentur, ut quasi pervigil admirationi esset. Tantæ autem doctrinæ & auctoritatis in jure fuit, ut Ulpianum sententiam suam hujus auctoritate roborasse Justinianus referat in *l. penult. C. de condict. indeb.* Cassianorum partes sequutus est, quod cum ex doctrinæ suæ monumentis apparet: tum quod Julianum, qui Cassianus fuit, suum appellet in *l. 85. D. de condit. & demonstr.* A Scauro per epistolam consultus fuit in *l. x. D. de servit. urban. præd.* Scriptorum autem Marcelli in indice Justiniano hæc extant.

DIGESTORUM LIB. XXXV.

vel ut in aliis codicibus xxxi. vel ut in indice Græco. βιβλία πεδωντα. in quibus omnibus vel erratum est, vel in inscriptione *legis 2. D. de capt. & postlim. revers.* quæ ex libro xxxix. Digestorum decerpta est. Septimo autem horum Digg. libro, Marcellus multa videtur scripsisse de donationibus inter virum & uxorem factis, ex *l. 5. §. pen. ex l. 7. §. 1. & ex l. Sulpitius 49. D. de donat. inter virum & uxor.* quam tamen ultimam falsò quidam ex libro 7. Martiani Digestorum putant.

AD LEGES LIB. VI.

RESPONSORUM LIB. UNUS.

Multa etiam scripsit Marcellus, quæ non sunt in indice Justiniani comprehensa. Libros

DE OFFICIO CONSULIS,

quorum quintus citatur in *l. 1. §. fin. D. ne de statu def. post quinq.* Quædam etiam ad librum singularem regularum Pomponii notasse videtur ex inscriptione *leg. furiosus 63. D. de acquir. hered.* Notas etiam scripsisse in libros Digestorum Juliani, eumque sæpissime reprehendisse apparet ex *l. 9. §. 8. & ex inscript. l. xi. D. quod met. causa gest.* & ad eas notas pertinere puto ea, quæ traduntur ab Ulpiano *lib. xvii. ad Edict.* in *l. xii. §. Julianus D. de usufr.* ubi diversam eorum sententiam recenset Ulpianus: Juliano conditionem furtivam soli proprietario competere: Marcello vero fructuario, dicentibus. quamobrem alii Jurisconsulti, cum quid verissimum in Jure ostendere volunt, Julianum hoc dicere, & Marcellum consentire scribunt in *l. si servus 27. §. servi autem occ. 3. D. ad leg. Aquil.* & *l. 2. in fine D. de noxal. act.*

CERVIDIUS SCÆVOLA.

Hujus consilia M. Antoninum Philosophum sæpe adjuverunt. Habuit secum, inquit Capitolinus, præfectos, quorum & auctoritate & periculo semper jura dictavit; usus est Scævola præcipue Juri perito. Modestinus eum appellat juris coryphæum in *l. scire 13. §. 2. vers. sed etsi maxime D. de excus. tut.* Paulus in *l. qui plures lib. 38. §. fin. D. de vulg.* & Theodosius in

in suo Codice *tit. de test. & codic.* prudentissimum omnium Jurisconsultorum, Tryphonus nostrum Scævola in *l. xii. D. de distract. pign.* & Paulus in *l. 56. §. 3. D. de jure dot.* Severi Imperatoris præceptorem fuisse eum, tradit Angelus Politianus *Epistol. lib. 5.* Hunc autem Q. Cervidium Scævola ex gente Q. Mutii veteris Jurisconsulti fuisse Cujacius putat in *l. si aliena D. de usurpat. & usucap.* hoc cognomine Scævola, ni fallor, hallucinatus. non enim ex cognomine gens, sed ex nomine dignoscitur; quum autem hic Cervidii, non Mutii nomen habeat, diversæ genti sine dubio adscribendus est: nec magis Quinti Mutii gentilis esse potest, quamvis enim non ignorem multos diversæ etiam gentis, gentiles esse vocatos: hoc tamen fiebat, quod simili nomine appellarentur, sicut; Cicero *lib. i. Tuscul.* scribit se gentilem Servii Tullii Regis, quod uterque Tullii nomine uteretur. quod quidem in hoc Cervidio dici non potest, qui Mutii nomen non habuit. Apud Festum *gentilis* dicitur is qui simili nomine appellatur. Cæterum hunc Cervidium non Cervidium, contra Haloandri & Alciati opinionem Antonius Augustinus recte putat libro singulari ad Modestinum, in Græco enim exemplari *Κερvidι* & scribitur. Proculeianus autem fuit, ut patet ex *l. quidam referunt D. de jure codic.* Hic est Scævola, qui tractatum de postumis nepotibus

bus instituendis, cujus pars extat in *l. Gallus D. de lib. & post.* breviter, & concise more suo conscripsit. Et quanquam secundum ea quæ proponerentur respondere & cavere soleret: rem tamen non tam ad verba, quam ad eam quæ ex verbis intelligi poterat æquitatem, deflectebat. Et præ cæteris Jureconsultis intra terminos Juris Civilis se continuit, ut omnes quæstiones, præter eas, quæ juris erant, contempserit. Alciatus autem *lib. 4. cap. 1.* parergon putat eum irrideri à Claudio; cum enim quidam rogatus esset, ut Titix hereditatem restitueret, acceptis ab ea centum nummis, eaque decessisset, antequam daret centum; & quæsitum esset, an heres ejus offerendo centum, fideicommissum consequi posset: Scævola respondit, heredem conditioni parere non posse; Claudius autem qui notas in Scævola scripsit: *Magno*, inquit, *ingenio respondit Scævola de jure aperto, cum posset dubitari, an in proposito conditio esset l. à testatore 109. D. de condit. & demonstrat.* Scævola denique in indice Justiniano hi libri numerantur.

QUÆSTIONUM LIB. XX.

quæstionum variarum vocat Martianus in *l. 1. D. quæ res pign. vel hypoth.* Ad has quæstiones pertinere videntur ea, de quibus Paulus in *l. cum quidam D. de liber. & post.* ait Scævola in disputando differuisse. Ad eum referenda sunt, quæ

quæ Ulpianus in *l. 10. D. de usurp. & usuc.* Scævola scripsisse tradit: quamvis Q. Mutium Scævola idem dixisse Cicero de finibus testetur.

RESPONSORUM LIB. VI.

REGULARUM LIB. IV.

QUÆSTIONUM PUBLICE TRACTATARUM liber scilicet singularis, ut in indice scriptum est Græco, βίβλιον ἐν. Ex hoc autem libro accepisse Ulpianum conjici potest ea, quæ ipse scripsit in *l. mulier quæ duobus 22. D. ad Trebell.* Scævola retulisse de quadam facti specie, de qua Marcus Imperator in auditorio judicaverat.

. DE QUÆSTIONE FAMILIÆ
LIB. SINGULARIS.

Ad hunc librum pertinere existimo, quæ de Scævola tradit Ulpianus in *l. iii. §. eleganter 30. D. ad Senatusc. Syllan.*

DIGESTORUM LIBRI QUADRAGINTA.

Horum librorum Scævolæ, in quibus quædam etiam ad Julianum notavit, mentio fit in *l. si pactum 54. D. de pact.* cujus legis inscriptio hæc est: *Scævola apud Julianum lib. xxxii. Digestorum notat.* & in *l. si in venditione D. de peric. & commodorei vend. libro 7. Digest.* Juliani sententiam notat: & ad hos libros referenda sunt hæc Martiani verba: *Et Scævola notat in l. filius familias 114. D. de legat. 1.* Ad Marcellum etiam

in his notas scripsisse constat ex *l. xi. §. 6. D. de donat. inter virum & uxor.* Quædam etiam ad Sabinum notasse non male colligi potest ex Paulo in *l. xix. D. de negot. gest.* Variavit aliquando Scævola in *l. 23. D. de acquir. rerum dominio*; quod Cujacius *lib. 4. Observat. cap. 1.* animadvertit.

FLORENTINUS.

Florentinum cum Ulpiano, Paulo, & cæteris Papiniani discipulis, qui à Lampridio nominantur, Alexander Severus in consilio habuit. Nominantur autem tantum hujus in indice Justiniano

INSTITUTIONUM LIBRI XII.

TITUS CAIUS.

Fuisse hunc Juris auctorem Grammaticis familiarem, plerisque ignotum non est; & maxime Servio, ut ex illius verbis ad hos Virgilii versus apparet:

*Non egote vidi Damonis, pessime, caprum
Excipere insidiis, multum latrante Lycisca?*

Homericæ tamen lectioni eum deditum male colligit Cujacius *xi. Obs. 38.* ex his verbis Servii Virgilii interpretis 3. Georg. *Apud majores omne mercimonium in permutatione constabat,*
quod

quod & *Cajus Homericus confirmat exemplo.* non enim hæc de Tito Cajo intelligenda esse, sed de Cajo Cassio supra docuimus in *Proculo*. Vixisse autem hunc Cajum Hadriani Imperatoris temporibus, scriptis ipse suis testatus est in *l. utrum D. de reb. dub.* quam haud dubie, & ex *Pandectis Florentinis*, & aliis impressis codicibus Caji esse constat; suaque ætate reperta est mulier, quæ uno fœtu quinque liberos enixa est: *Et nostra quidem ætate*, inquit, *Serapia Alexandrina mulier ad D. Hadrianum perducta est cum quinque liberis, quos uno fœtu enixa est.* quibus ex verbis apparet, Cajum hæc scripsisse Hadriano jam mortuo, & inter Divos illos fictitios relato, & consecrato. Sed an is sit *Ælius* ille Hadrianus ex consobrina Trajani natus, xv. Romanorum Imperator: an vero Antoninus Pius, Hadriani nomine à Cajo hic intelligatur, quæri potest. sæpe enim Hadrianus in Jure pro Anton. Pio sumi videtur, ut in *l. si de vi 37. D. de judic.* quod Callistratus Hadrianum scripsisse ait: *Si de vi & possessione queratur, prius cognoscendum de vi quam de proprietate rei*, Martianus ad Pii rescriptum refert in *l. qui cætu D. ad leg. Jul. de vi publ.* Papinianus quoque in *l. deducta 58. §. 3. ad Senat. Trebell.* & in *l. acceptis 93. D. ad leg. Falcid.* scribit Hadrianum rescripsisse: *Eum qui centum nummis acceptis hereditatem restituere rogatus est, totam pecuniam jure Falcidia*

diæ percipere vidri, id ipsum constituisse Pium Imperatorem Martianus ait in *l. in quartam* 91. *D. ad leg. Falc.* Huic simile est, quod à Cujacio colligitur in titulo de Senatusc. Tertulliano ex *l. inter fidejussores* 26. *D. de fid. j.* si jungatur lex *si testamentum* 49. *ead. tit.* Sed mihi ista quæstio non faciles explicari habere videtur; nam & duo esse diversorum Imperatorum rescripta illa, quorum Callistratus & Martianus meminerunt, asseverari potest: licet utrumque τῷ κοινῷ τῶν θεοτελών scriptum legatur. Quod quidem Antonium Augustinum *lib. 4. cap. xvi.* adeo hæere fecit, ut de ea re differere maluerit, quam judicium proferre suum; fierique potuit, in simili specie eadem Pium Imperatorem constituisse, quæ antea Ælius Hadrianus constituerat. & quanquam non sim nescius, Antoninum Pium Hadriano mortuo prænomina *Imperatoris Cæsaris Hadriani filii, Trajani Parthici nepotis*, atque omnes Imperii titulos, & insignia suscepisse: nunquam tamen aliena nomina Imperatoribus tribuuntur, nisi ab eis, qui sub eorum imperio vixere. Hoc, ut mea fert opinio, vel ignorasse videtur Tribonianus, vel neglexisse in §. 2. *de Senatusc. Tertul. in Instit.* cum Senatusconsultum Tertullianum Hadriani temporibus factum esse asseruit; Tertullum enim & Sacerdotem sub Antonino Pio Coss. fuisse inficiari nemo potest. Cæterum Antonius Vacca

in *proëm. Digest. §. 1.* ait. se quandoque suspicatum, hunc Cajum vel Christianum fuisse, vel Christianis, qui tunc erant, judicium adjunxisse suum. eaque de causa *suum* à Justiniano appellatum in *§ quas ex omnibus in proëmio Instit. & in §. lex Cornelia de publ. judic.* Caji quidem cujusdam fit mentio à Nicephoro Calixto *lib. 4. Eccles. hist. cap. xii.* quem Christianum fuisse, & pro religione nonnulla scripta edidisse ab eo docemur; alium tamen ab hoc nostro puto: eumque potius augurarer esse, quem sub Zepherino Romanæ urbis Episcopo, Antonino Severi filio imperante, disputationem adversus Proculum Montani sectatorem celeberrimam habuisse scribit D. Hieronymus in *Catal. script. Eccles.* Neque autem existimandum est, Cajum à Justiniano sive Triboniano *nostrum* appellari, quod Christianus fuerit, ut Vacca arbitratur: sed quod præcipue illius scriptis fuerit delectatus in Institutionum compositione. quod ex his Triboniani verbis satis liquet: *Quas ex omnibus antiquorum Institutionibus & præcipue ex Caji nostri tam Institutionum, quam Rerum quotidianarum, aliisque multis commentariis compositas &c.* quod etiam de Pomponio dici potest in *l. cum servus D. de stipulat. servorum.* Atque hoc certè non animadverterunt homines quidam minime mali, sed parum in his rebus versati, quarum arbitrati sunt se tenere scientiam;

cum

cum Cajum Justiniani familiarem dixerunt , quod *nostrum* ipse appellarit. Nec reprehensione minus dignus Bernardinus Rutilius ab ingeniis sagacibus existimabitur , cum locum supra citatum Justiniani depravatam scribit , & vitio exemplarium nomen *Caji* in dictionem *nostri* corruptum. Multos autem Cajus de jure civili libros scripsit. quorum hi in indice Justiniano leguntur.

AD EDICTUM PROVINCIALE LIB. XXXII.

AD LEGES LIB. XV.

AD EDICTUM URBICUM QUI HABERI POTUERUNT LIB. XII.

Politianus corrupte legit *Ad edictum publicum libri xv.* Plures enim ad Edictum Cajus libros scripsit , sed Justiniani temporibus duodecim tantum extabant. quamvis in indice Græco exaratum sit τὰ μόνα, ὑπερένητα βιβλία δέκα. Edicti autem Urbici tractationem non abs re distinxisse videtur Cajus ab Edictis Provincialibus; Provincialia siquidem Edicta erant , quæ à Proconsulibus in Provinciis Consularibus , aut à Prætoribus in Prætoriis proponebantur. Hujus Edicti explicationem per titulos fuisse distributam , ex multis legum inscriptionibus constat. Erat in eo Titulus *de Publicanis l. veter. 19. D. de act. empti l. hoc Edicto 5. D. de public. & vect.* Titulus *de liberali causa. l. si liber 13. D. ad exhibendum.* cujus tamen inscriptio non ad Edictum

Etum Urbicum, sed hoc modo concepta est : *Cajus libro ad Edictum Prætoris Urbani*. quæ quidem demonstrat, his in libris Edicta Prætorum Urbanorum explicari. Titulus etiam erat *de aqua pluvia arcenda. l. sed venditor 13. D. de aqua pluv. arc.* Titulus *de damno infecto. l. in noxalibus 30. D. de nox. act. l. eorum 19. D. de damn. infecto*; Titulus *de re judicata. ex inscriptione, quam Labittus probat, l. intra dies 7. de re judicat.* Titulus *de operis novi nuntiatione l. creditori. 9. D. de oper. novi nuntiat.* Titulus *qui neque sequantur, neque ducantur. l. solutum 48. D. de verb. signific.* Titulus *de Testamentis. l. illa institutio 32. D. de her. instituend.* Titulus *de legatis. l. semper 56. D. de Regul. jur.* Hi autem libri aliquando à Jureconsultis nominantur *Ad Edictum prætoris urbani.* ut apparet ex inscriptione *d. leg. si liber xiii. D. ad exhib. & dictæ l. illa institutio.*

AUREORUM SIVE RERUM QUOTI-

DIANARUM LIB. VII.

Ex his libris plurima decerpfit Justinianus, vel Tribonianus in componendis Institutionum libris. & continebantur in iis actarum rerum plures species, quasi expressæ notæ hominum vitæ quotidianæ. quod ex *l. maleficio 4. D. de obligat. & act.* conjicere licet. Dicuntur autem libri *aureorum*, vel *rerum quotidianarum*, non ut apud Plutarchum in vita Alexandri *Dialia*, sed ut Lucretius *lib. iii.* dixit *Dicta aurea*, &

Alpheus Avitus *libros excellentium*, qui à Prisciano citantur: & apud Constantinum Harmenopulum *lib. 1. tit. 1. §. 12.* legimus posteriores Imperatores χρυσοβύλας λόγους composuisse. Cæterum in indice Græco scriptum est tantum αὐρεῶν βίβλια ἑπτα.

INSTITUTIONUM LIB. IV.

Extat apud Boëtium *lib. 3. in Top.* Ciceronis ex *lib. 1.* Institutionum Caji locus sane luculentus. Et earum Epitome ab Aniano Alarici consiliario composita sub Caji ipsius nomine legitur.

DODECADELT I LIB. VI.

In indice Græco δώδεκα δέλτα βίβλια ἐξ, i. duodecim tabularum *libri sex.* sic apud Theophilum *lex xii.* Tabularum δωδεκάδελτο νόμο dicitur.

DE VERBORUM OBLIGATIONIBUS LIBRI III.

DE MANUMISSIONIBUS LIBRI III.

FIDEICOMMISSORUM LIBRI DUO.

Ponuntur deinde quatuor

LIBRI SINGULARES

DE CASIBUS ENUCLEATIS,

REGULARUM,

DOTALIUM,

DE FORMULA HYPOTHECARIA.

quanquam plures illum edidisse argumento est, quod ex lib. singulari Caji ad orationem Antonini excerpta est *l. si quis 60. D. de ritu nupt.* ex libro

LIBER PRIMUS.

115

libro singulari ejusdem de assignatione liber-
torum *l. Senatusconsulto 59. eod tit* quodque in
procemio Digestorum §. 1. inter quatuor Caji
libros singulares, qui in sex illis libris qui à voce
magistri edocebantur ante Justiniani institu-
tum, primus de veteri rei uxoriæ actione, secun-
dus de Tutelis, tertius & quartus de Testamen-
tis & legatis commemorantur. præterea inscrip-
tio *l. Sacratiss. 7. D. ad Senat. Tertull.* est ex
libro singulari Caji ad Senatusconsultum Or-
phicianum, & *l. in suspensio* ex libro singulari
ad Senatusconf. Tertullianum.

DE CASIBUS

enucleatis, ut supra dictum est. quales autem
essent illi casus, conjici fortasse potest ex *l. Ne-
ratius 63. D. de condict. indeb.*

REGULARUM.

DOTALIUM.

DE FORMULA HYPOTHECARIA.

vel hypothecariæ : sic liber hypothecariæ in
procemio D. §. vobis autem.

Scripsit etiam Cajus notas ad libros Dige-
storum Juliani, ex quibus deprompta est *l. si
pactus 54. D. de pact.* quorum mentio fit in *l. si in
venditione 10. D. de peric. & comm. rei vend.* &
apud Marcellum in *l. sed interim 11. §. 6. D. de
donat. inter vir. & uxor.* Citantur etiam Com-
mentarii Caji à Javoleno in *l. si quis 54. D. de con-
dit. & demonst.* Sed libenter crediderim Javole-

num in dicta lege & in *l. si alieni* 78. *D. de solut. de* Cajo Cassio, cujus mentio fit in *l. 2. de orig. jur.* intellexisse. quod ex inscriptione conjicitur, quæ ex Javoleni *libro* 11. ex Cassio desumpta est, & ex *lib. vi.* & maxime ex *l. si hereditas* 28. *D. de statuliber.* quem enim alibi Cajum tantum vocat, hac in lege C. Cassium nominat.

VENULEIUS SATURNINUS.

Q. Claudius Venuleius Saturninus vocatur ab Antonio Augustino, ita ut diversorum Jurisconsultorum nomina uni soli tribuerit. **Q**. enim Saturninus, & Claudius Venuleius Saturninus diversi sunt Jurisconsulti. In chronicis autem Cassiodori Saturninus quidam cum Gailo anno ab urbe condita 951. ponitur, Septimio Severo imperante, sed an noster sit, non facile est asseverare. Nostrum quidem Venuleium recte dicemus, quem Lampridius inter illos Jurisperitos ponit, quorum consilio Alexander Severus usus est, quique ex schola emanarunt Æmilii Papiniani. ideoque non perperam judicabimus, ad eum Alexandrum Imp. scripsisse, ex inscriptione *legis* 1. *C. quib. non objic. longi temp. præscript.* quæ sic se habet. *Imp. Alexander A. Venuleio;* & Impp. Severum & Antoninum ex *l. x. C. ex quib. causis infam. irrog.* Cæterum Græcis litteris cum impense

impense operam dedisse colligi potest ex *l. xvi. D. de pœnis.*

DOMITIUS ULPIANUS.

Domitio Ulpiano origo fuit ex Phœnice splendidissima Tyrriorum colonia, ut ipse scribit in *l. 1. D. de censibus.* sic enim, non *Phœnicia*, ut vulgo, legendum recte putat Turnebus *lib. ix. Adversar. cap. xv.* Vixit temporibus Severi, & Antonini Bassiani. atque ad hoc tempus referenda sunt verba ipsius in *l. 74. D. de legat. 1. Licet Imperator noster cum patre scripserit.* quæ enim ibi rescripisse patrem dicit, in *l. si Titio lxi. §. Julianus.* Severum rescripisse testatur. & de iisdem Severo & Antonino intelligi debent ejusdem verba *l. 1. §. à præfect. 4. D. de legat. iii. Quia ei quoque epistola D. Severi & Imperatoris nostri jus deportandi datum est.* Utrumque nominat in *l. minor 18. D. de minor. viginti quinque ann.* quæ quidem Ulpianum scripisse Antonino Bassiano solo imperante ex eo clare liquet, quod Severo Divi nomen apposuerit; quod Imperatoribus non dabatur, nisi post illorum obitum, cum inter Deos referebantur, divina solemnitate, quam Herodianus describit *libro 3.* Sub Alexandro tamen Severo Ulpianus magno in honore fuit, & ab eo summas dignitates consequutus est.

illum enim Alexander pro tutore habuit, primum repugnante matre: deinde gratias agente; quem sæpe à militum ira objectu purpuræ summæ defendit, ut testatur Ælius Spartianus in Alexandro Severo. quamobrem parentem suum eum vocat Alexander in *l. 4. C. de locato*. Non autem absque causâ ab Ulpiano milites purpuræ Imperatoriæ objectu abstinuisse dictum est, tanto enim honore à militibus habebatur purpura, ut ab iis adoraretur *l. 2. C. de privil. g. schol.* & Procopius *lib. 2. de bello Vandal.* sic scribit: *Gilimer & Bellisarius jussi ab his, qui Imperatoriam purpuram sustinebant, Iustinianum supplices adoraverunt.* quare adorandam nostram purpuram vocat Zeno in *l. 4. C. de consul. lib. xii.* Ideo autem à militum ira Ulpianus objectu purpuræ summæ ab Alexandro defensus traditur, quod attingere hanc purpuram milites non auderent: sed tantum qui eminentis potestatis erant *l. 1. C. de apparit. præf. urb.* Alexandri etiam consiliarius fuit, atque id est, quod Cassiodorus in Chronicis scribit, Ulpianum assessorem insignissimum ab Alexandro creatum esse Aniano & Maximino Consulibus, & Eutropius *lib. 3.* simpliciter Assessorem, Assessores siquidem Consilarii appellantur in *l. penult. D. de offic. ass. ff.* nec est, quod referamus ad adfessuram, quam sub Papiniano præf. præf. gessit, cum Papinianus ad Alexandri

tem-

tempora non pervenerit. quinimo Cassiodorus Adfessorem insignissimum Ulpianum creatum esse dicit, ad differentiam aliarum adfessurarum, quas gesserat, ut Papiniani, vel prætoris in *l. viii. D. de manumiss. vindicta*, & in *l. 9 §. 3. D. quod met. causa gest.* insignissimi enim Adfessoris nomen meretur, qui consilio Principis adsidet: quod omnium consiliorum est insigne. Neque hujus consiliis in rerum administratione uti; Alexandro parum laudis fuit: quem maximum fuisse Imperatorem, quod Ulpiani admonitionibus in republica regenda plurimum detulerit, scribit Æl. Lampridius. Ulpiani prudentiæ, & in rebus politicis experientiæ non parvum exemplum datur ab eodem Lampridio; cum enim Alexander constituisset apud se, omnibus officiis genus vestium proprium dare, & omnibus dignitatibus, ut à vestitu dignoscerentur, & omnibus servis, ut in populo possent agnosci, ne quis seditiosus esset, simul ne servi ingenuis miscerentur: hoc Ulpiano displicuit dicenti plurimum rixarum fore, si faciles homines essent ad injuriam. atque ejus consilio satis esse statuit, ut Equites Romani à Senatoribus clavi qualitate discernerentur. quod prudentissime statutum. Sic Seneca *lib. 1. de clementia cap. 24. Dicta est aliquando in Senatu sententia, ut servos à liberis cultus distingueret: deinde apparuit, quantum periculum immineret, si servi*

nostri numerare nos cœpissent. Quod desumptum ex Platone 6. *de legibus.* ἐπειδὴ δὲ δύσκολον, inquit, ἐστὶ τὸ θρέμμα ἄνθρωπον, καὶ πρὸς τὴν ἀνάγκαιαν διορίσιν τὸ δὲχλον τε ἔργον διορίζεσθαι, καὶ ἐλευθέρων, καὶ δεσποτικῶν ὁδοῦς εὐχρηστον εἶναι τε, καὶ γίνεσθαι: quodque apud Athenienses usitatum erat, ut colligitur ex Xenophonte *lib. περὶ τῆς ἀθηναίων πολιτείας.* Sed ut ad Ulpianum redeamus, fuit etiam sacrorum scriniorum magister, auctore Sexto Rufo, & eodem Lampridio: Præfectus item annonæ, ut testatur Alexander in *l. 4. C. de contrah. & commit. stipulat.* Fuit denique Præfectus prætorio: qua in præfectura Alexander cuncta ei permisit, quæ ad administrationem Imperii pertinebant, & multa quæ non recte à Sardanapalo facta erant, Ulpianus emendavit auctore Dione Nicæo in Alexandro. Præfecturam autem ab Heliogabalo accepit, eique sublatam Alexander reddidit, ut prodit Sextus Aurelius Victor *lib. de Cæsaribus.* Ejus auditorii mentio fit ab Africano in *l. Titius D. de act. empt. 4* & apud eum, cum Præfectus prætorio esset, quaesitum est: *Si impetrasset creditor à Cæsare, ut pignus possideret, idque evictum esset, an habeat pignoratitiam contrariam l. 24. D. de pignorat. act.* Flavianum autem & Chrestum interfecit, ut in præfectura eis succederet. Ipse tamen non multo post à prætorianis, qui de nocte eum invaserant, interfectus est, quanquam accurre-

rat in Palatium, & ad ipsum Imperatorem matremque ejus confugerat. sed cum adhuc Ulpianus mortuus non esset, populus Romanus dissensione orta cum prætorianis, trium dierum spacio dimicavit magno civitatis periculo. cum enim milites populo inferiores, infœlicique prælio se usos viderent, faces undique ad incendendam urbem intulerunt: quare perterritus populus, pacem cum iis iniit. Nescio autem, cur à Calepino Ulpianus dicatur Galliarum præfecturam habuisse, cum interfectus est: nec tamen mirum, si in hoc erraverit, cum Hadriani temporibus floruisse, & illius scriniis præfuisse dicat. Cæterum his rebus ita confectis, Epagathus, cujus præsertim scelere Ulpianus occisus fuerat, in Ægyptum tanquam præfectus ejus provinciæ missus fuit: ne forte, si de eo Romæ supplicium fuisset sumptum, seditio aliqua concitaretur: atque ita in Cretam reductus condemnatus est, ut scriptum reliquit Dio, qui ejus vixit temporibus. & hoc Alexandri jussu factum est, ut Ulpiani mortem ulcisceretur, quem magnopere gratum jucundumque habuit. cujus amoris præter ea quæ recensuimus, apud auctores extant nonnulla vestigia. Eum enim Alexander ipse amicum suum vocat in dicta *l. 4 C. de contrah. stipul.* quamvis ratione præfecturæ ab Imp. sic nominatum putem. hæc enim erat formula Impp. ad præfectum urbi scriben-

tium: sic in *l. 1. D. de appell.* Divi fratres Junium Rusticum præfectum urbi, amicum suum vocant. Sed ut ad Ulpianum revertamur, eum etiam nominat Alexander parentem suum in *l. 4. C. de locat.* Refertur præterea à Lampridio *c. 34.* cum Alexander inter suos convivaretur, aut Ulpianum, aut doctos homines adhibuisse, ut haberet fabulas litteratas, quibus se recreari dicebat, & pasci. eum siquidem assiduas quæstiones nonnunquam in viis, ambulationibus, balneis, librariorum tabernis proponere solitum fuisse tradit Athenæus *lib. 1.* Deipnosoph. quare vocatur ab eodem ὀνομαλοθῆρας, i. *verborum observator.* Et quidem illud insigne; quod neminem Alexander solum intra palatium præter Præfectum Ulpianum vidit, eodem Lampridio auctore. Ulpianus itaque inter proceres, & principes apud Alexandrum fuit; unde Modestinus Ulpiani cœvus, eum κράτιστον appellat *lib. 2.* excusat. κράτιστος Οὐλπιανὸς ταῦτα λέγει, i. *princeps Ulpianus hæc dicit.* sicut Homerus scripsit ἀγαθὸν Διομέδην *lib. 14.* & *lib. x.* ἀγαθὸν Μενέλαον. & in epistolis Hippocratis, in ea Artaxerxis ad Hystanem præfectum Hellesponti, & in ea Hystanis ad Hippocratem legimus ἀρίστους τῶν Περσέων, pro principibus Persarum. sic etiam Imperatores ab ipsis Jurisconsultis appellabantur, ut à Papiniano Severus & Antoninus in *l. Jurisperitos 30. D. de excusat. tut. Optimi & Maximi*

Principes, & in l. 8. D. de vacat. mun. & à Tryphonino in l. 39. D. de pæn. eodem modo, quo nos dicimus, Tres-haut & tres-puissant Prince. aliquando separatur Optimi nomen à Maximo, ut apud Pomponium in l. 2. D. de orig. jur. dicitur Hadrianus optimus Princeps, & Papinianus in l. ult. D. de accusat. sic scribit: observandum esse optimi Principes nostri generaliter rescripserunt. & in l. 67. §. si omissa D. d. legat. 2. de Severo: quam sententiam optimus quoque Imperator noster Severus sequutus est. Aliquando etiam separatur Maximi nomen ab Optimo, ut apud eundem Papinianum in l. 17. D. de quæst. quod D. Marcus, ac postea Maximus princeps judicantes secuti sunt. Inde apud Latinos nomen Optimas tractum est, pro eo qui in republica primas obtinet: & apud veteres scriptores Gallicos dictionem illam homme de bien pro nobilibus & proceribus regni usurpatam legimus: ut ad dignitatem explicandam, non ad illum animi habitum, hoc verbum hic accipiendum sit, Romanorum imitatione, qui nobiles, bonos appellabant, eosque plebi opponebant, ut videre est apud Ciceronem pro Sextio: C. Gracchus frumentariam legem ferebat, res erat jucunda plebi, repugnabant boni. & alibi. quod & sensit vulgaris interpres, qui hæc verba: κρείττιστος & Οὐλπιανός, nobilissimus Ulpianus, interpretatus est. Et ipse Antonius Augustinus

in Modestini Latina interpretatione ^{xp̄dris} ~~opt~~ vertit *Optimus*, vim hujusce dictionis hoc in loco attente considerans. Non mirum autem est quod Modestinus Ulpianum hoc honorificentissimo titulo ornaverit. tanto enim in precio ab eo Ulpianus habitus est, ut Proconsul Modestinus, de ultīma Dalmatia eum consuluerit. *l. si quis uxori 52 §. si quis asin. 20. D. de furt.* Cæterum multa inveniēmus in Ulpiano laude digna: quædam tamen vituperanda. quis enim in eo non damnabit Flaviani & Chrestī necem, & inveteratum in Christianos odium? Lactantius enim *lib. 5. Instit. cap. xi.* scribit, septem rescripta principum collegisse eum in libris de Officio proconsulis, ut doceret, quibus pœnis affici operteret eos, qui se cultores Dei profiterentur. quod quidem admirationem non mediocrem nonnullis movere potest, cum Alexandro Imperatori nemo amicior eo fuerit: Alexandrum verò non solum Christiani nominis non insectatorem fuisse: sed etiam Christum ipsum in larario suo inter Deos habuisse & coluisse legimus apud Lamprid. in ejus vita: ejusq; matrem Mammæam doctrinæ sapientiæque Origenis, Christiani doctoris, maxime studiosam fuisse, apud Eusebium *lib. vi. cap. xvi. Eccles. Histor.* ideoque verisimile non videtur, Ulpianum tam infenso erga Christianos animo fuisse, quibus Alexandrum favere sciebat: aut si fuerit, tam aperte de-

declarasse : cum aulici commutare vultum & sermonem ad sensum & voluntatem Principis soleant. verum admirationis nulla causa supererit , si hos libros de officio proconsulis , ante imperium Alexandri , sub Heliogabalo ab Ulpiano scriptos sciverimus ex *l. observare D. de offic. procons. ex l. solent D. eod. ex l. 6. D. de legation.* permultisque aliis quamvis Genebrardus in Chronologia contrarium sentire videatur. Præterea non est quod credamus, Alexandrum à Christianorum persecutione omnino abstinuisse , ut quidam censent : licet forte ea crudelitate , qua alii Principes , adversus eos non sævierit. sic enim scriptum est in Martyrologio Romano : *Sancta Martina virgo Romæ sub Alexandro Imperatore diversis tormentorum generibus cruciata, tandem gladio martyrii palmam adeptæ est. & 6. Non. Martii : Item Romæ plurimorum sanctorum Martyrum , qui sub Alexandro Imperatore, & Ulpiano Præfecto diu cruciati, ad extremum capitali sententia damnati sunt.* nec enim hac in re constantem rationem Imperatores habuere ; sub eodem enim Principe & Christiani laudabantur , & lædebantur. sic Hadrianum Lampridius in Alexandro scribit cogitasse Christo templum facere, eumque inter Deos recipere, templaque in omnibus civitatibus sine simulachris ob eam causam jussisse fieri, eum tamen in loco passionis Christi

fi,

sti, simulachrum Jovis consecrassè; Bethleem-
que Adonis templo prophanasse testatur Pau-
linus *Epist. 2. ad Severum*. Cæterum tanta fuit
Ulpiani in jure civili experientia, ut ab Eutro-
pio juris conditor appellatus sit, & à Justiniano
in *novel. 97. c. 6.* sapientissimus. in *l. fin. C. de inst.*
vel substit. disertissimus, & in *l. un. §. ne autem 9.*
C. de cad. toll. summi ingenii vir. Fuit porro
Ulpianus quidam miles temporibus Gordiani,
ut apparet ex inscriptione *l. vii. C. de usufr. &*
habitat. fuit & Ulpianus Rhetor: sed alii à no-
stro. Ulpiani Basilicam Romæ nominari scribit
Bernardinus Rutilius. Multa de jure scripsit.
in indice Justiniano ejus libri numerantur.

AD EDICTUM LIB. LXXXIII.

quorum fit mentio à Justiniano in *l. maximum*
vitium C. de lib. præter. nam de Edicto præ-
torio verba ejus *l.* intelligi debent, ut apparet
ex *l. 1. D. de pecun. constit.* ex *l. si duo 16. eod. tit. &*
aliis: ideoque in *l. 1. D. si quis jus dic. non ob-*
temp. pœnam ex eo Edicto post annum non
dari recte dicitur, quia prætoria est: ut in *l. 24.*
D. de in jus voc. Inscriptionem autem *l. 1. D.*
si pars hered. pet. quæ sic se habet: *Ulpianus lib:*
5. ad Edictum mendosam esse existimo, repo-
nendumque *lib. 15.* hoc enim in libro contine-
bantur omnes actiones, quæ ad hereditatis peti-
tionem à Præторе proponebantur, ut apparet ex
legibus quæ sumptæ sunt ex dicto libro Ulpiani
in

in tit. si pars hered. pet. & tit. de poss. hered. petit.
 Tribonianus enim in sua pandectarum compositione, ordinem Ulpiani sequutus est. Hos autem ad Edictum libros, ante libros ad Sabinum editos fuisse cognoscitur ex *l. cum hic status 32. §. si quis spons. 27. D. de donat. inter vir. & uxor. juncta cum l. quæsitum. 9. D. de sponsal.*

AD SABINUM LIB. LI.

De Massurio Sabino hoc intelligendum, quemadmodum docuimus supra, cum de Sabino ageremus. In his libris quædam erant, quæ effugiebant legis Miscellæ observationem, ut scribit Justinianus in *l. 3. C. de ind. viduit.* His autem libris totum fere jus complexus est. eos enim ad Sabini libros juris civilis scriptos puto.

AD LEGES LIB. XX.

Ex quorum xiii. desumptam credo *l. 31. D. de legib.* eaque ex parte, in qua leges Julia & Poppæa enarrabantur, quæ multa capita continebant. Ad quas etiam Terentius Clemens libros scripsit viginti. sic enim in veteri indice Græco legitur ΤΕΡΕΝΤΙΟΥ ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ *ad leges βιβλία ἑκοσι.* ex quorum xv. & xviii. desumptæ sunt *l. si mihi 59. D. de legat. 2. & l. operis 5. D. de oper. serv.* Hos autem libros ad leges Juliam & Papiam, imperante Commodò ab Ulpiano scriptos, quidam putant ex *l. 45. D. de ritu nupt.* quæ ex lib. iii. *ad leg. Juliam & Papiam* desumpta est; hæc verba: *ut rescripto Imperatoris nostri, & Divi*
 pa-

patris ejus continetur. sic interpretantes; moti l.x. D. de in jus voc. & l.iii. §. is plane D. de suis & legit. hered. verum hæc l. 45. ad Impp. Severum, & Antoninum ejus filium referenda est. Quæ res nobis causam præbebit obiter notandi legem verum. 11. pr D de minor. xxv. ann. mendosam esse hoc loco: Cæterum ex delicto in servitutem facto, domino adversus eum post libertatem actio non competit, & hoc rescripto Divi Severi continetur. expungendamque dictionem, Divi, tanquam adulterinam. hoc enim rescriptum est Alexandri Severi, quod refertur in l. 1. C. de noxal. act. Alexandrum autem Severum ab Ulpiano Divum appellari posse non putandum, cum Ulpiano Alexander supervixerit.

DISPUTATIONUM LIB. X.

Hos libros Politianus prætermisit, ad quos pertinere existimo duas illas quæstiones, quas se invenisse apud Ulpianum Justinianus ait in *l. si quis duobus C. de impub. & aliis substit. & illa quoque de quibus idem Justinianus in l. si plures C. de condit. insert.* Harum disputationum fit mentio in inscript. *legis in bonæ fidei 36. D. de pecul.* Publicas fuisse disputationes ad perennem scientiam & memoriam agnoscitur ex *l. Divo Marco. C. de quæst.*

OMNIUM TRIBUNALIUM LIB. X.

in quibusdam codicibus legitur

PROTRIBUNALION BIBAIA ΔΕΚΑ.

Ex libro x. nulla lex desumpta est. Tribunalia Magistratuum erant. Quæ autem appellantur *Omnia tribunalia* ab Ulpiano, *universa fora* dicuntur à Valentiniano & Martiano in novel. quam scribunt Storacio præf. præf. nondum edita, & à Seneca *omnia fora lib. iiii. de benef. cap. vii.* Non omittemus autem, verba quædam *l. si per error. 15. D. de jurisd. omnium jud.* quæ ex *lib. 2. omnium Tribunalium* desumpta est, vulgo corrupte legi: quibus quidem restitutis verus legis sensus elicietur. Hujus itaque verba sic leguntur: *Si per errorem alius pro alio prætor fuerit aditus, nihil valebit quod actum est. nec enim ferendus est, qui dicit, eos consensisse in præsidem.* Depravatio satis apparet; quomodo enim, si alius pro alio prætor fuerit aditus, videlicet peregrinus pro urbano, in præsidem consentire potuerunt? Jacobus Cujacius, vir excelsi ingenii, & judicii, pro *in præsidem* legit *in præsentem*, i. e. in prætorem, quem adierunt: ut non præsidem, sed prætorem, aditum fuisse velit, his primis legis verbis motus: *Si per errorem alius pro alio prætor fuerit aditus.* Sed hanc Cujacii conjecturam, ut verum dicam non probo: videturque mihi membro sano remedium adhibuisse: ulcerato autem non item; dictionem enim illam *in præsidem* retinendam summopere affirmo, sed principium hujus legis

paululum corruptum non dubito. sicque sanandum: *Si per errorem alius pro prætore fuerit aditus*, rejecta illa dictione *alio*, quæ ab inepto quodam glossatore notata est, & addita ex *l. 2. D. de judic.* ubi Ulpianus eadem referens his verbis utitur: *aut si putaverunt alium esse prætorem pro alio* &c. quæ quidem postea transcriptorum inscitia in textum redacta est; Eam autem expungendam satis ostendunt, quæ sequuntur: *Nec enim ferendus est, qui dicat consensisse eos in præsidem.* quæ manifestò declarant præsidem pro prætore aditum esse. Et recte quidem hac in lege Ulpianus loquitur de præside pro prætore adito: licet dicta *l. 2. de judic.* de prætore pro alio prætore adito tantum intelligenda sit: quod hæc *l.* desumpta est ex *libro 2. de omnibus tribunalibus*, in quibus libris Ulpianus tractat de jurisdictione omnium judicum, tam urbanorum quam provincialium. *lex vero 2. de judiciis* decerpta est ex *libro III. ad Edictum*, quo in libro Ulpianus de prætoris jurisdictione & edicto tantum scribit.

ΠΑΝΔΕΚΤΟΥ LIB. X.

REGULARIUM LIB. VII.

FIDEICOMMISSORUM LIB. VI. ●

Duobus primis libris, de fideicommissis singularum rerum tractavit *vid. l. 1. D. ad Sen. Trebell.*

OPINIONUM LIB. VI.

Ex quinto desumpta est *lex. 25. D. de adopt.*
cui

LIBER PRIMUS. 131

cui contraria videtur constitutio Gordiani in *l. 5. C. ne de statu defunct.* in quarum legum conciliatione nihil rectum Glossa adducit. Ego Thalelæi explicationem veram puto: patrem ideo apud Ulpianum movere quæstionem non posse, quia pater passus est filiam testamento heredes scribere, & sic emancipationem approbarat, & adversus factum suum venire non poterat.

DE ADULTERIIS LIB. V.

DE APPELLATIONIBUS LIB. IV.

DE OFFICIO CONSULIS LIB. III.

INSTITUTIONUM LIB. II.

Hos libros citat Severinus Boëtius *lib. 2. in Top. Ciceronis*, ex quibus illa esse Joannes Tilius putat, quæ nuper ejus beneficio in vulgus ex corpore Ulpiani sunt emissa.

RESPONSORUM LIB. II.

Ad hos libros pertinebat responsum Ulpiani, secundum quod Sabinæ rescripsit Alexander Imperator in *l. 4. C. de contrah. & committ. stipul.*

AD EDICTUM ÆDILII CURULII.

Hos libros & sequentes, qui in indice Justiniano reperiuntur, prætermisit Politianus.

REGULARIUM LIBER SINGULARIS.

DE CENSIBUS LIB. VI.

DE OFFICIO PROCONSULIS LIB. X.

In his libris facile crediderim enucleasse Ulpianum tres illas difficiles & perobscuras

quæstiones, quas commemorat Justinianus in *l. sanximus 7. §. fin. C. de Senatusc. Trebell.* Libri sexti meminit *lex 1. C. de communi servo manum.* In his autem libris, septem rescripta Principum, quibus doceret, qua poena afficerentur Dei veri cultores, Ulpianum collegisse supra docuimus ex Lactantio *lib. 5. de instit. cap. xi.* Hos autem libros expunctos ex albo cæterarum legum fuisse à Christianis Imperatoribus existimat Baronius Soranus in commentario Martyrologii: quos ego ab ipso Justiniano, sive potius Triboniano, cum reliquis Jurisconsultorum libris suppressos arbitror. Ex libro tamen tertio hæc de Christianis referuntur in *l. 3. §. ult. D. de Decurion.* *Eos qui Judaicam superstitionem sequuntur, Divi Severus & Antoninus honores adipisci permiserunt: sed & necessitatem eis imposuerunt, quæ superstitionem eorum non læderent.* ubi Alciatus corrupte exaratum putat *DD. Severus & Antoninus,* reponitque *lib. iii. Dispunct. cap. viii. DD. Verus & Antoninus.* Hos enim existimat, per rescriptum Christianorum dogma confirmasse, & æquales aliis in honoribus adipiscendis constituisse, propter beneficium receptum à Christianis militibus in bello Marcomannico; quod tamen falsum; cum ex Julio Capitolino in Marci Antonini vita Verus obiisset, antequam M. Antoninus Marcomannos debella-

bellaret. atque ita appareat Marcum Antoninum solum hoc edictum constituisse. Quod & confirmat epistola, quæ extat apud Justinum in fine secundæ apologiæ, quæ à M. Aurelio Antonino solo ad Senatum scripta est, de beneficio à Christianis recepto in hoc bello. Sic Tertullianus in Apolog. cap. 5. *Si literæ*, inquit, *Marci Aurelii gravissimi Imperatoris requirantur, quibus illam Germanicam sitim Christianorum forte militum imbre discussam testantur &c.* Recte itaque legitur in dicta. l. 3. *DD. Severus & Antoninus*, i. e. Septimius Severus, & Antoninus Bassianus filius, qui simul imperarunt, auctore Spartiano in Severo; de his enim loquitur Tertullianus lib. ad Scapulam: *Nam & Proculum Christianum qui Torpacion cognominabatur, Euhodæe procuratorem, qui eum per oleum aliquando curaverat, requisivit, & in palatio suo habuit usque ad mortem ejus, quem & Antoninus optime noverat lacte Christiano educatus. Sed & clarissimas fœminas & clarissimos viros Severus sciens hujus sectæ esse, non modo non læsit, verum & testimonio & populo furenti in os palam restitit. Quod autem Tertullianus ait: Antoninus lacte Christiano educatus, sic intelligendum est: quia cum infans esset, collusorem Christianum habuit, ut testatur Spartianus in ejus vita, Septennis, inquit, puer, de Antonino loquens, cum colluso-*

rem puerum ob Judaicam religionem gravius verberatum audiisset, neque patrem pueri, vel auctores verberum diu respexit. Adnotabimus etiam obiter Ulpianum libro supra dicto scripsisse, Imperatores Christianis non solum honores adipiscendi libertatem dedisse, sed etiam necessitatem imposuisse; respuebant enim Christiani Romanos honores, neque sibi licitum gerere putabant. Unde Tertullianus Apolog. cap. 45. Ecce Pythagoras apud Thurios, Zenon apud Priennenses tyrannidem affectant: Christianus vero nec ædilitatem. Hac de re etiam ample differit lib. de idololatria: Hinc proxime disputatio oborta est, an servus Dei, alicujus dignitatis, aut potestatis administrationem capiat, &c. quod quidem agitatum apud Christianos puto, ob eam necessitatem honores adipiscendi, ab Imperatoribus ipsis impositam.

DE SPONSALIBUS.

DE OFFICIO PRÆFECTI URBI.

DE OFFICIO PRÆFECTI VIGILUM.

DE OFFICIO CURATORIS REIPUBLICÆ.

DE OFFICIO PRÆTORIS TUTELARIS.

DE OFFICIO QUÆSTORIS.

Præter autem eos libros qui in indice Justiniano reperiuntur, in Papiniani corpus eum scripsisse Theodosius testis est locuples in l. 1. de respons. prud. Cod. Theod. ex quibus deprompsit

psit Tribonianus versiculum *Ulpianus notat l. liberto 31. §. 2. D. de negot. gest. & quæ Ulpiano tribuuntur in l. curatores 3. D. de administr. rerum ad civit. pertin. & in l. servum 27. D. de pignor.* Notas etiam ad Aristonem scripsisse colligitur ex *l. Aristo 9. D. de jure codicill.* Item ad Marcellum ex *l. tutor 28. §. 1. de administr. tut.* Præterea compilasse non pauca ad Minitii libros indicat inscriptio legis *vinaria 206. D. de verb. signific.*

TERTULLIANUS.

Tertullianus sive ut alii Tertyllianus, maximus juris interpretis fuit: ideoque hunc Justinianus vocat interpretem juris antiqui in *l. ult. C. de curat. fur.* ejusque citat *librum singularem de Castrensi peculio.* Cæterum errore labi mihi videtur Rivallius, cum putat hunc esse, quo referente Senatusconsultum Tertullianum factum est; nec vero Tertullianus ille dictus est, sed Tertullus: nec à Tertulliano substantivo nomine, Tertullianum adjectivum deduci potest. Adde quod Senatusconsultum Tertullianum factum est imperante Antonino Pio, Tertullo & Sacerdote Coss. Hic autem mentionem facit auctore Ulpiano in *l. cum quidam 30. §. suum heredem 6. D. de acquir. hered.* Pomponii Jurisconsulti, quem ad ejusdem Se-

natusconsulti explicationem pertinentia quædam decrevisse idem Ulpianus scribit in *l. ii. §. sed & si quis D. ad Sen. Tertull.* qui etiam meminit hujus Tertulliani in *l. si ve ingenua. 2. §. tractarit. 44. D. ad Senatusc. Tertull.* Bernardus autem Rutilius, Joannes Fricardus, cæteri que magni nominis viri, hunc Tertullianum esse existimant Q. Septimium Florentem Tertullianum, Ecclesiasticum auctorem, cujus adhuc multa extant opera. quæ quidem opinio omnes fere jam literatorum animos opplevit. Tantum valet apud eos eruditissimorum hominum auctoritas: quam tamen si veritas ipsa convellat, rogabo lectorem ne repugnet; sed eam animis libentibus remittat: ratio enim eorum præcipua, quamque nulla vi labefactari posse credunt, conjectura tantum levi nititur ex verbis Eusebii *lib. 2. cap. 2. Ecclesiast. Histor.* desumpta, quæ sic se habent: *Hæc Tertullianus vir & legum & institutionum Romanarum peritissimus, & inter nostros scriptores admodum clarus.* Quis autem ex iis concludet Tertullianum Christianum auctorem, eum esse Jurisconsultum, cujus fit mentio in Pandectis? nemo me hercule Dialecticus. Sicuti nec dicere possumus (nisi verba nostra omnium irrisione ludi cupiamus) Sextum Pompeium, de quo Tullius in Bruto, eum esse Jurisconsultum, quem citat Pomponius in *l. & hoc Tiber. Cæsar. 41.*

D. de

D. de hered. instit. quod illum Sextum Pompeium, præstantissimum ingenium ad summam juris civilis scientiam habere Cicero scripserit. Nec Julianum qui Pertinacem occidit, cujus meminit Eusebius *in Chronicis*, eum esse existimamus, quem tanquam juris & perpetui edicti auctorem Pandectæ nostræ habent: licet de eo Eusebius sic scripserit: *Pertinax occiditur Juliani jurisperiti scelere*. Porro rationibus quibusdam non omnino contemnendis moveor, ut credam Tertullianum Christianum diversum esse ab hoc nostro Jurisconsulto: & in primis quidem quod ab Ulpiano tantum citatur, eumque sententiæ suæ sæpissime assertorem habeat; simileque veri non est, Ulpianum, qui tanto odio Christianos prosequutus est, Christiani scriptoris auctoritate opinionem suam confirmare voluisse. Deinde D. Hieronymus *in Catal. auct. Ecclesiast.* Tertulliani Christiani scripta commemorans, nullum de *libris Quæstionum*, neque de *Castrensi peculio* sermonem habuit: quos tamen Jurisconsultum nostrum scripsisse certum est. Denique Christianum sub Septimio Severo floruisse satis apparet ex Cassiodori Chronico, ubi 16. anno imperii Severi Pompeiano & Avito *coff.* sic scriptum est: *His coff. Tertullianus Afer Christianorum scriptor celeberrimus habetur, & ex libro 1. contra Marcionem*, qui quidem cum 15.

anno imperii Seprimii librum illum scripsisse nos docet, & sub Claudio Apologeticum. Originem enim & progressum religionis Christianæ ad sua tempora describens omnes Imperatores à Tiberio, cujus tempore nomen Christianum in seculum introivit, ad Verum usque recenset: quamobrem si Tertullianus noster, Christianus auctor sit, eum sub *Verò libros quæstionum*, & *de Castrensi peculio* composuisse dicendum est: scilicet antequam Christo nomen daret: quod & ipsimet verum asserunt. Tertullianum autem nostrum Pomponii Jurisconsulti mentionem facere supra diximus in *l. cum quidam. 30. §. suum heredem. 6. D. de acquir. hered.* qui inter Papiniani discipulos numeratur à Lampridio in Alexandri Severi vita. Quo igitur pacto fieri potest, Tertullianum nostrum sub *Verò* juris civilis scientiam professum fuisse, & Papiniani discipuli auctoritate sententiam suam confirmasse? Papinianus enim sub Caracalla xxxv i. ætatis anno interfectus fuit: atque ita ex serie temporum constat, Papinianum extremis Veri temporibus x. aut xi i. annum tantum attigisse: qua quidem ætate eum juris scientiam publice professum, discipulosque habuisse, nemo est, qui dicere audeat. Existimarem quidem libentissime, Christianum cum nostro Jurisconsulto affinitate conjunctum fuisse, ejusque mentionem illum facere in *lib. de præscript. adversus hæret.*

hæret. cum ait, *Meus quidem propinquus ex eodem poëta, inter cætera styli otia Pinacem Ceбетis explicuit.* quamvis Renatus Laurentius, quis ille fuerit, invenire se non poruisse asserat in *commentar.* Propinquum enim illum Tertulliani nomen habuisse ex eo conjicere possumus, quod alio nomine eum non designaverit: satisque notum putaverit hac appellatione: nec enim si aliud nomen habuisset, illud omisisset. Præterea auctorem illum ex his verbis *inter cætera styli otia* graviore arte & scientia, jurisprudentiam scilicet, professum fuisse manifesto apparet. Deinde juniorem Tertulliano Christiano, ex ipsis verbis colligimus: quod maxime ad Tertullianum Jurisconsultum referri potest: cujus in indice hi libri reperiuntur.

QUÆSTIONUM LIBR. TRES.

Citatur Tertullianus *lib. 4. quæstionum in dicto S. suum heredem*: nec male ut puto, in indice enim Græco legitur,

QUÆSTIONUM ΒΙΒΛΙΑ ΟΚΤΩ.

DE CASTRENSI PECULIO LIB. UNUS.

PAPIRIUS JUSTUS.

PApirii Justi memorantur tantum

CONSTITUTIONUM LIBRI XX.

in indice Justiniano, in quibus Antonini, & Veri Imperatorum fratrum constitutiones putaverim

verim eum compilasse. Hujus rei conjecturam capio ex *l. Imperatores. D. de servit. rusticorum præd. l. Imperatores D. de servitut. urban. præd. l. Imperatores. D. de rebus auctoritate judicum possid. l. Imperatores 71. D. de contrah. empt. l. Imperatores. D. de curat. bon. dando. l. Imperatores. D. de appellat. l. Imperatores. D. de pact. l. Imperatores. D. de re jud. l. Imperatores. D. de Decurion. l. Imperatores. D. de administr. rerum ad civit. pertin. l. Imperatores. D. de pollicit. & ex l. imperatores D. ad leg. Jul. de annona.*

JULIUS PAULUS.

Patavinum fuisse Julium Paulum Bartachinus scribit, testimonioque esse statuat supra ostium ædium magistratus Patavini positam. Credidi eum Tyrium fuisse: ideoque ab Ulpiano & Mammæa Alexandri uxore tantopere dilectum, ut semper socius Ulpiani fuerit: quem quidem cum Mammæa Tyrium fuisse supra dixi, aut ex Tyriorum colonia. Hocque confirmatur, quod in syntaxi Latinarum vocum, aliorum consilio usus sit: *Nomen, inquit, penus mihi traditum est, omnibus generibus dici in l. nam quod. §. 3. D. de penu legata; & proprietatem verborum Latinorum ignoraverit in l. xvii. D. de except. cum servitutes, corpora appellat: verisimileque non est, Latinum hominem &*
do-

doctum, dictionum Latinarum vim non caluisse. Juvat conjecturam nostram, quod Græcas artes in explananda juris civilis scientia attulerit in *l. 9. D. de supellect. leg.* & quod in *l. xii. D. de statu hom.* Hippocratis auctoritate sententiam confirmarit suam, & dictiones Latinas per verba Græca explicuerit in *l. 7. §. hæc vox. D. de edendo.* Quæ res fortasse impulit Hotomanum in verbo *abalienare*, ut Paulum, hominem Græcum existimaverit: cujus tamen rei nullum argumentum affert. Addi potest & illud, quod Suidas scribit, Paulum Tyrium quendam, oratorem Hadriani temporibus fuisse, qui cum legationem Romæ egisset sub Hadriano, metropolim Tyrum effecit: eumque patrem nostri Pauli fuisse augurarer: & fortasse, uxore ejus in ea legatione Patavii enixa, Patavini suum esse Paulum Jurisconsultum ideo contenderunt. Unde recte apud Cujacium *lib. 21. cap. 26. Observat.* nonnulla Pauli in *l. 25. D. de probat. ex lib. 3.* desumpta observantur, quæ Græcum hominem sapiunt: ut, cum prudentem & attentum patrem familias, vocat *studiosum*, cum cautionem *confessionem* vocat, ut Græci *δμολογίαν*. Male autem cum non Pauli, sed Tribonianum arguit, quod Græcum hominem sapiant. Nam & verbo *confessionis*, pro cautione usus est etiam Marcellus in *l. 20. D. de donation.* Nec eo nomine Cujacii sententia confirmatur, quod hæc

hæc verba legantur : *Et vir simplicitate gaudens, aut desidiæ deditus* : quibus manifesto descriptam esse conditionem monachi tradit hæc enim verba ad monachorum referri statum non debent : sed ad Christianos, quibus maxime infensus Paulus fuit, quos *desidiæ deditos* appellat ille, injurioso nomine : quia Christiani plerique, etiam sub imperio Septimii Severi, sub quo Paulum hos quæstionum libros scripsisse certum est, reipubl. omnia munia, tanquam rem Christiano homine indignam respuebant. Hujus rei locupletissimus auctor est Tertullianus, qui sub Severo scripsit, in *Apolog. cap. 45. Ecce Pythagoras apud Thurios, Zenon apud Priennenses tyrannidem affectant : Christiani vero nec ædilitatem, & apertius in libro de idololatria. Hinc proxime disputatio oborta est, an servus Dei alicujus dignitatis, aut potestatis administrationem capiat.* quamobrem Paulus Christianos, quos magnopere oderat, *desidiæ deditos* appellat : sicuti Imperator Valens, qui monachos ut Arrianus oderat, *ignavia sectatores* appellat in *l. quidam 26. C. de Decurion.* Non ergo hæc verba *l. 25. D. de probat.* de monachis intelligenda sunt, ut Triboniano tribuantur : cum nihil, quin Pauli sint, prohibere possit : ut satis aperte, ni fallor, declaravimus. Magna vero eum juris civilis scientia præditum, cum ipsius scripta, tum de eo auctorum

etorum & Imperatorum amplissima testimonia fidem faciunt: eum enim Lampridius in Alexandro Severo jurisperitissimum appellat: Justinianus in *l. & si contra. C. de nupt.* virum prudentissimum, imitatus Diocletianum & Maximianum in *l. xi. C. ad leg. Cornel. de fals.* & Modestinus *lib. singulari de excusat. tut.* χορηγοῦντος quod vocabulum, Principem significare Ciceronis verba declarant *lib. i. de natura Deorum.* Ejus autem universæ leges ita obscuræ, ambiguæ, verborumque tenebris involutæ sunt, ut id quod de Chrysippo Cicero *de divinatione* scripsit, de Paulo dicere verissime possimus, eum totum hoc volumen implevisse oraculis flexiloquis, & obscuris, ut interpretes egeat interprete, & fors ipsa referenda sit ad sortes. Cæterum Septimii Severi Imperatoris cum Tryphonino, Messio, & Papiniano in consilio fuit: à quo sæpe dissensit, ut apparet *ex l. fin. de jure fisci.* & *ex l. 97. D. de acquir. hered.* & Antonini Caracallæ Septimii filii, à quo etiam dissensit, ut constat *ex l. c. Emilius 38. D. de minor. xxv. ann.* verbum enim illud *pronunciavit* ad Imperatorem referendum est; leges siquidem illæ desumptæ sunt ex libris Pauli *decretorum*, sive *Imperialium sententiarum in cognitionibus prolatarum*: ubi sæpe Paulus improbat decreta Principum. Removit autem eum ab aula Hellogabalus, hac ratione fortasse motus, quod de-

decreta ejus non probaret: revocavit tamen eum Alexander Imperator, ejusque consilio usus est, auctore Lampridio; cum enim Alexander in animo haberet, omnibus officiis genus vestium proprium dare; & ne servi ingenuis simul miscerentur, hoc Paulo displicuit, politica illa & prudenti ratione, quam supra in Ulpiano retulimus. Itaque quod ex Lampridio diximus, Alexandrum, quod Ulpiani consiliis usus sit, ex bono Imperatore meliorem factum, addere possumus Paulum nostrum hac in laudis parte, ex Sexto Aurelio Victore *lib. de Caesaribus*, qui sic scribit: *Adhuc Domitium Ulpianum, quem Heliogabalus Prætorianis præfecerat, eodem honore retinens: Pauloque inter exordia patriæ reddito, juris auctoribus, quantus erga optimos atque æqui studia esset, edocuit. Assessorem autem se fuisse Papiniani scribit ipse in l. lecta. §. dicebam D. de reb. cred. cum Ulpiano: unus quidem ad memoriam: alter ad libellos. Postea vero Præfecti facti sunt, Severi decreto observato: qui Assessores provincias, quibus assedissent, administrare iussit, ut testatur Ælius Spartianus in *Poscennio Nigro*. An tamen Heliogabalus Præfectum fecerit Paulum, an Alexander: dubitatum esse scribit Lampridius in *Alexandro*. Filium autem Paulus habuit, ad quem libros*

RECEPTARUM SENTENTIARUM.

scri-

scripsit. Eum vero nomini Christiano maxime infensum is non dubitabit, qui Ulpiani coævum sociumque fuisse sciverit. quapropter ea quæ libro 5. *sententiarum tit. 21.* traduntur, adversus Christianam religionem ab eo scripta conjicere possumus: *Qui novas, inquit, & usu vel ratione incognitas religiones inducunt, ex quibus animi hominum moveantur: honestiores deportentur, humiliores capite puniantur.* Cæterum meminit Gellius *Julii Pauli poetæ lib. 5. noct. Attic. cap. 4. & lib. 19. cap. 7.* sed alius est ab hoc nostro Jurisconsulto, cujus libri, qui in indice Justiniano reperiuntur, hi sunt:

AD EDICTUM LIB. OCTOGINTA.

Prætoris scilicet. *Libro 1.* tractavit de *jurisdictione*, & *officio magistratuum*: quod & notavit Cujacius *lib. 24. cap. 6. observat.*

QUÆSTIONUM LIB. XXXIII.

Justinianus in *l. cum in antiquioribus 19. C. de jure deliber.* scribit se in his quæstionum libris, regulam hanc ad jus deliberandi pertinentem invenisse: *Filiosfamilias paternam hereditatem transmittere*, & alia quædam adjecta, quæ in ejusmodi personis præcipua essent. *Libro 1.* existit quæstio illa *de cautione* agitata in auditorio Papiniani Præf. præt. inter eum, & Ulpianum, quem tamen cum reprehendit non no-

minat: sed utitur eo verbo: *Quidam dicebat*; & LIBRO. XXXII. *ad Edictum in l. 3. D. mand.* Sabini & Cassii sententiam improbens, scribit: *Quidam negaverunt*; stylo Jurisconsultis non exotico: sic Julianus in *l. 21. D. de reb. cred.* de Proculeianis ait: *quidam existimaverunt*; & Scævola in *l. 14. D. de jure cod. quidam referunt.* & Callistratus in *l. 82. D. de cond. & demonst. quidam hoc ajunt &c.* quo loquendi genere usus est Aristoteles in Platone reprehendendo, & Seneca in Aristotele, verbo *aliquis lib. iii. de ira cap. iii.* sicut in Evangelio, quorum dicta vel facta damnantur, nomina supprimuntur: sed utitur Scriptura sacra verbo *Quidam*, vel alio simili. Cæterum Paulus non solum in Ulpiani sententia damnanda hoc verbo utitur: sed etiam cum eam probat, & laudat, ut in *l. 8. ususf. quemadm. cav.* his verbis *Quidam*, hoc de Ulpiano, & *Martianus heredi*, &c. quod ab eo factum ideo credo, aut ut in coætaneo & socio citando, omnem vel maligni animi vel adulatorii notam vitaret: vel forte Græcorum more, ut & ipsum Græcum diximus, qui de his quos maxime colebant verba facientes, verbo *αὐτὸς* vel alio utebantur: ut apud *Theophrastum in Charact. c. 3.* καὶ τῆς ἀπαυλῶντας ἐπιστῆναι μηδὲν κελεύσασθαι ἕως ἂν αὐτὸς παρέλθῃ, & apud *Aristophanem in nebul. Act. I. Sc. II. vers. antep.*

Στ. φέρε τίς γάρ ἐστὶ ἐπὶ τῷ κρεμάθρας ἀνὴρ

Μα. αὐτός. Στ. τίς αὐτός Μ. Σαχράτης.

& ibi Scholiastes. Inde illud Pythagoreorum αὐτός ἴσα. Refertur autem quæstio à Nymphidio proposita Paulo Jurisc. in l. 81. *D. de condit. & demonstr.* quæ ex lib. 21. quæst. desumpta est. Justinianus etiam refert sententiam, quam Paulum in suis quæstionibus scripsisse tradit: *Infantem non posse ingratum à matre sua vocari, nisi hoc fecerit odio mariti sui, ex quo infans progenitus est*: quam tamen iniquam judicavit.

RESPONSORUM. LIB. XXXIII.

Horum librorum meminit Justinianus in *præfatione digestorum* §. 1. *vers. 30. autem anno.* Ex quibus in veterum scholis, vix decem & octo recitabantur. Extat unum ex responsis Pauli in l. *etsi* 6. *C. de nupt.* Ex his etiam libris *legem* 22. *D. ad leg. Falcid.* desumptam existimo.

FIDEICOMMISSORUM. LIB. III.

Meminit LIBRI III. Justinianus in l. 1. *C. de communi servo manumisso*, in quo mentio facta erat cujusdam *constitutionis* Severi & Antonini; qua *cogebatur socius vendere partem socio servi communis*, quatenus *libertas servo imponeretur*: *quanquam ex bonis socii morientis nihil consequeretur*, *precio constituto arbitrio Prætoris.* Atque hoc III. LIBRO. Paulum de fideicommissariis libertatibus tra-

etasse opinor, & Senatusconsultum Rubrianum interpretatum fuisse ex *l. 33. D. de fideicom. libert.* ideoque *legem 5. ejusdem tituli* mendosam esse puto: *Senatus Hadriani temporibus censuit*, legendumque, *Senatus Trajani temporibus*: hæc enim verba de Senatusc. Rubriano intelligenda sunt, quod Trajani temporibus Rubrio Gallo, & Cælio Hispione Coss. factum est *l. 26. §. 7. D. de fideic. libert.* qui quidem Coss. suffecti fuere: quorum etiam meminit Plinius.

BREVIS. EDICTI. LIB. XXIII.

Libro octavo. quæ ad Tutelarum materiam pertinebant, tractavit. Vocantur autem hi libri aliquando *Brevium*. Quamobrem conjicio *brevia Edicta* hic collegisse Paulum, id est, quæ è re nata, & ut negotia nascebantur Prætores proponebant: qualia erant *Edicta evocatoria*, quorum fit mentio ab Ulpiano in *l. impuberibus 7. §. ult. D. de suspect. tut.* & *l. nonnunq. 72. D. de judic.* Imperatorum etiam *breves constitutiones Brevia* vocabantur, Zonaras in *concil. Carthag.* βρεβίων ἢ βριτομὴ λέγειται, καὶ σωτόμῳ γραφή: unde in *Nov. cv. de Consulibus, cap. 2.* βρεβιάτορες *brevium proscriptores Imperatoriorum*. Sic postea summi Pontifices *Breve* appellarunt apostolicum diploma, ceu rescriptum - in parvis negotiis concessum. quod nomen eos ab hac veteri *Edictorum brevium* denominatione desumpsisse puto. Alio

tamen modo sumitur *Brevis* in *l. 1. de excusat. artif. lib. x. Cod.* scilicet pro notitia & quasi indice; & pro rationibus privatorum in *Synopsi Basil. lib. 7. tit. 18. cap. 14.* τὰ ἑκὸς ἀντιδίχῃς οὐ βέλτερά. ut in *l. ult. C. de conven. fisci deb.* pro chartula debitorum. Ne igitur existimes hos libros ad *Edictum perpetuum* à Juliano compositum, referendos esse: licet Justinianus in *orat. ad Senatum. §. si vero*, illud *brevem libellum* appellet.

AD PLAUTIUM LIB. DECEM ET OCTO
aliàs; *Questionum ad Plautium.*

AD SABINUM LIB. SEXDECIM.

AD LEGES LIB. DECEM.

aliàs; *ad leges Juliam & Papiam.*

REGULARUM. LIB. SEPTEM.

SENTENTIARUM. SIVE. FACTORUM.

LIB. SEX.

SENTENTIARUM. RECEPTARUM. LIB.
QUINQUE.

AD. VITELLIUM. SABINUM. LIB. QUATUOR.

AD. NERATIUM. LIB. QUATUOR.

FIDEI. COMMISSORUM. LIB. TRES.

DECRETORUM. LIB. TRES.

Decreta hujusmodi & imperiales sententiæ in cognitionibus prolatae, pro eadem re sunt accipienda: quanquam enim Justinianus in quibusdam legum inscriptionibus tantum meminerit *Decretorum*, ut in lege *Æmilius 38. D. de*

minor. in l. fin. D. quod cum eo. in l. quædam
 41. *D. famil. ercisc. in aliis autem, Imperia-*
lium sententiarum in cognitionibus prolatarum
tantum, ut in l. cum quærebatur 240. de verb.
signif. in aliis tamen inscriptionibus utrumque
conjunxit, ut in l. fin. D. ad Sen. Trebell. in l.
fin. D. de hered. instit. Ex quibus constat Pau-
lum, in sex libros totam hujusmodi tractatio-
nem conclusisse. sed in indice Justiniano trium
dumtaxat librorum mentio facta est, quod his
solis Justinianus usus sit. Præter autem hos sex
libros, Paulus librum singularem

DE COGNITIONIBUS

edidit: ex quo decerpta est *l. municeps. 228. D.*
de verborum signif. & l. 101. D. de regul. jur. quem
imperante Caracalla composuit. Leguntur
etiam in indice,

DE. ADULTERIIS. LIB. III.

MANUALIUM. LIB. III.

INSTITUTIONUM. LIB. III.

DE. OFFICIO. PROCONSULIS. LIB. II.

AD. LEGEM. JULIAM. LIB. II.

AD. LEGEM. ÆLIAM. SENTIAM. LIB. III.

DE. JURE. FISCO. LIB. II.

AD. EDICTUM. ÆDILIUM. CURULIUM.

LIB. II.

REGULARUM. LIB. VII.

Libri singulares.

REGULARUM. ITERUM.

REGULARUM. TERTIO.

DE. POENIS. MILITUM.

DE. POENIS. OMNIUM. LEGUM.

DE. USURIS.

DE. GRADIBUS. ET. ADFINIBUS.

DE. JURE. CODICILLORUM.

DE. EXCUSATIONIBUS. TUTELARUM.

AD. SENATUSCONSULTUM. TERTULLIANUM.

Justinianus in l. lege xii. tabularum 14. C. de legit. hered. refert, Julium Paulum in libri hujus principio docuisse, impiam fuisse differentiam post XII. tabulas introductam in successione inter mares & foeminas, quantum ad adoptionis jus pertinebat. Ex his autem quæ supra diximus cum de Tertulliano scriberemus, fatis liquet, non posse hoc Senatusconsultum, ad consulatum Tertulli, & Clementis referri: nam isti Coss. facti sunt Septimio Severo imperante, ut ex Fastis apparet.

AD. S. C. ORPHITIANUM.

quo liberi ad matrum intestatarum bona admittuntur, factum Orphito & Rufo Coss.

AD. REGULAM. CATONIANAM.

AD. SENATUSCONSULTUM. SYLLANIANUM. ET. CLAUDIANUM.

AD. SENATU. SC. VELLEIANUM.

AD. S. C. LIBONIANUM.

DE. OFFICIO PRÆFECTI. URBI.

DE. OFFICIO. PRÆTORIS. TUTELARIS.

DE. OFFICIO. ASSESSORUM.

Hunc librum scripsit , cum assessor Papiniani erat cum Ulpiano.

DE. EXTRAORDINARIIS. CRIMINIBUS.

AD. HYPOTHECARIAM. FORMULAM.

AD. MUNICIPALEM.

DE. PUBLICIS. JUDICIIS.

DE. INOFFICIOSO. TESTAMENTO.

DE. CENTUMVIRALIBUS JUDICIIS.

Apud Labitum , & Antonium Augustinum legitur *De septemviralibus Judiciis*. Causas autem de quibus cognoscebant Centumviri , enumerat Tullius *lib. i. de Orat.* Quemadmodum autem ea , quæ Prætores decernebant , *edicta* dicebantur: sic quæ Centumviri , *judicia*. Hæc autem *Centumvitalia judicia* , longo tempore post oppressam rempub remansisse constat ex *Quintiliani* , *Pliniique Secundi libris* , & viguisse etiam D. Hieronymi temporibus ex *Apologetico ejus* ad Domitionem intelligi potest , & magnitudinem auctoritatemque *Centumviralis judicii* Justinianus ipse prædicat in *l. xii. C. de petit. hered.* Præcipuæ autem causæ , de quibus temporibus Jurisconsultorum Centumviri cognoscebant , hæ erant: *de inofficioso testamento* , & *de petitione hereditatis*. Unde Tribonianus titulo *De inofficioso testamento* , subjecit titulum *De petitione hereditatis* , in Pandect a-

dectarum compilatione, & Scævola in *l. 13. D. de inoffic. testam. Centumvirale iudicium*, pro querela inofficiosi testamenti posuit: & Paulus, pro petitione hereditatis in *l. petitor. 30. D. de liberat. leg.* Ideoque lectio Labitti, & Antonii Augustini, licet ex Pandectis Florentinis decerpta, à me probari non potest: sed liberè vulgarem indicis scripturam sequor. In quot autem consilia & tribunalia dividerentur Centumviri, & de forma iudiciorum vide *Cujacium lib. 10. cap. 20. observat.*

DE. JURE. SINGULARI.

DE. SECUNDIS. TABULIS.

AD. ORATIONUM. D. SEVERI:

AD. ORATIONEM. D. MARCI. ET. COMMODI.

AD. LEGEM. VELLEIAM.

AD. LEGEM. CINCIAM.

de donis & muneribus, de qua *Cicero lib. 2. de Orat.* Eam ideo latam Livius *lib. 34. cap. 4.* refert, quia vectigalis jam, & stipendiaria plebs esse Senatui cœperat. Corrupte itaque legitur in inscriptione *l. 29. D. de leg. Paulus libro singul. ad legem Cinniam pro Cinciam.* Quamquam non sim nescius à Vellejo memoriæ proditum, L. Cinnam legem agitasse: hæc autem à Cincio Trib. pleb. lata est, cujus inter cæteros meminit Tacitus *lib. xiii. Annal. c. 42.* quæ ab eodem vocatur *Senatusconsultum* eodem modo, quo lex *Ælia Sentia*, de qua in §. *Eadem lege*

qui & quib. ex causis. apud Justin. *Senatusconsultum* dicitur ab Ulpiano in *lege 1. D. de Offic. Cos.* his verbis: *Cum & ipse sit qui ex S. C. consilii causam examinat*, i. e. ex lege *Ælia Sentia*: nihil enim hic immutandum censeo.

AD. LEGEM. FALCIDIAM.

DE. TACITO. FIDEICOMMISSO.

DE. PORTIONIBUS. QUÆ. LIBERIS. DAMNATORUM. CONCEDUNTUR.

DE. JURIS. ET. FACTI. IGNORANTIA.

DE. ADULTERIIS.

DE. INSTRUCTO. ET. INSTRUMENTO. MONO-
BIBLION.

aliter

DE INSTRUMENTI. SIGNIFICATIONE,
ex inscriptione legis *Servis 99. D. de legat. 3. & l. Rhedæ 4. D. de suppell. legat.* Differt autem instructum, ab instrumento in *l. quæsitum 12. S. sed si fundus 27. de instructo & instr.*

DE. APPELLATIONIBUS.

DE. JURE. LIBELLORUM.

DE. TESTAMENTIS.

DE. JURE. PATRONATUS.

DE. JURE. PATRONATUS: QUOD. EX. LEGE.
JULIA. ET. PAPIA. VENIT.

DE. ACTIONIBUS.

DE. INTERCESSIONIBUS. FOEMINARUM.

Quemadmodum Paulus de *Centumviralibus judiciis*, & postea separatim de *inofficioso testamento*

mento scripsit, sic etiam *de Senatusconsulto Velleiano* Pauli librum supra recensuimus: nunc *de intercessionibus fæminarum* libellum ejus proferimus. qui quidem idem ferè cum libro *de Senatusc. Velleiano* est; Velleianum enim S. C. *de intercessionibus* appellatur in *l. 9. & 10. C. ad Senatusc. Vellei.* & à Martiano in *l. qui exceptionem 40. D. de condiçt. indeb.*

DE. DONATIONIBUS. INTER. VIRUM. ET. UXOREM.

DE. LEGIBUS.

DE. LEGITIMIS. HEREDITATIBUS.

DE. LIBERTATIBUS. DANDIS.

DE. SENATUSCONSULTIS.

Scripsit Paulus alios libros, qui in indice Justiniano non continentur.

• DE. ADSIGNATIONE. LIBERTORUM.

DE. OPERIBUS. LIBERTORUM.

DE. VARIIS. LECTONIBUS.

Vim & significationem verborum juris hoc in loco explicat.

EPITOMEN. ALPHENI. DIGESTORUM.

quam pluribus verbis prosequutus est. Ex ejus quinque libris multæ leges descriptæ sunt, *l. qui per certum. 15. D. commu. præd. l. sed si grandes 11. D. de usufr. l. lumen. 16. l. eum debere. 33. D. de servit. urban. præd. l. cum multi. 9. D. si pars hered. pet. l. à quo 58. D. de rei vindic. l. quicquid. 27. D. de act. empti. l. servus 36. D. de condiçt. indeb. & aliæ quædam. Scripsit etiam.*

No-

156 DE JURISPERITIS.

NOTAS. AD. JULIANUM.

quod intelligitur ex *l. Si prætor 75. D. de jud. ex l. Prætor 3. §. 1. de collat. bon. ex l. Marcellus 15. de donat. causa mort. ex l. si pater 4. §. 2. de manum. vind.*

NOTAS. IN. LIBROS. QUÆSTIONUM. PAPI-
PINIANI.

ex *l. 16. D. de public. in rem actione, ex l. 18. D. de servitut. ex l. 1. §. 1. D. de offic. ejus cui mand. est jurisd.* quæ ex lib. primo quæstionum Papi-
piniani desumpta est, ut ex inscriptione ap-
paret, in cujus legis fine sic scriptum est: *Paulus notat. Imo imperium, &c.* notat, scilicet in
hunc librum primum. Hæc enim verba Papi-
niani non sunt, sed à Triboniano adjecta. Scri-
psit etiam

NOTAS. AD. LIBROS. RESPONSORUM.

PAPINIANI.

ex inscriptione *legis nisi priores 16. D. quæ in fraud. cred.*

LIBRUM. SINGUL. AD. SENATU. TUR-
PILIANUM.

ex inscriptione *legis fin. D. de ritu nupt.*

EPITOMEN. LIBRORUM. LABEONIS.

ΠΕΡΙΘΑΝΩΝ.

Ad quam epitomen referendam puto *l. si cui ædes. 31. D. de legat. 3.*

DE. ARTICULIS. LIBERALIS. CAUSÆ.

EX

LIBER PRIMUS.

157

ex inscriptione *l. si in obscuro. 41. D. de liberali causa.*

LIBRUM. SINGULAREM. AD. LEG. FUSIAM.
CANINIAM.

ex inscriptione *leg. Potestatis. 215. D. de verb. signific. & illum, quem paulo ante dixi,*

LIBRUM. SINGULAREM. DE. COGNITIONIBUS.

Scripsit etiam

LIBRUM. DE. CONCEPTIONE. FORMULARUM. &

LIBRUM. DE. DOTIS. REPETITIONE.

CLAUDIUS TRIPHONIUS.

Claudius Triphonius, sive Triphoninus, Papiniani discipulus fuit, & cum Paulo, Ulpiano, aliisque Jurisperitis, quorum fit mentio à Lampridio, Alexandro Severo Imperatori à consiliis fuit, eique maximè familiaris, ac socius. Unde inscriptionem legis 1. *C. de in jus voc.* mendosam colligo: *Imperator Alexander A. Trophinio*, scribendumque, *Triphonio*. Hoc suggerente in *l. fin. de jure fisci*. Paulus se respondisse de quadam quæstione scribit: & ipse Triphoninus, se in auditorio dixisse tradit, in quæstione quam tractat: solam illam dotalem esse partem fundi, quæ in dotem data est in *l. 78. §. 4. D. de jure dot.* Quod quidem auditorium

rium intelligendum est Papiniani, de quo fit mentio in *l. lecta. D. de reb. cred.* non Principis, cujus meminit *l. minor. 18. §. 1. D. de minor. xxv. ann.* Colligi etiam potest sub Antonino eum Syriæ præfuisse *ex l. 1. C. de Judæ.* Cum enim Triphoninus Antoninum Imperatorem consulisset, an legatum factum à Cornelia Salvia, universitati Judæorum, qui in Antiochensium civitate constitutierant, quæ Syriæ caput erat auctore Tacito *L. 2. hist. c. 74.* valeret: rescribit ei Antoninus legatum illud peti non posse. Eum etiam ab Impp. Severo & Antonino cognitum fuisse testatur *l. 5. C. de negot. gest.* quos ipse optimos appellat in *l. 39. D. de pæn.* Qua ex lege eum Ciceronianæ lectionis non incuriosum fuisse colligi potest. Proculianæ autem fuit sectæ, quod apertè demonstrat *l. 29. D. Rerum amot.* Hic autem Triphoninus Claudii tantum nomine in plerisque Pandectarum locis nominatur in *l. Lucius 78. Titia 6. §. Idem quæsiit. 9. in l. heredibus 77. §. fin. in l. matrem 80. D. ad S. C. Trebel. in l. cum venderet D. de serv. export. in l. Lucius 88. §. Damæ 12. D. de legat. 2. in l. cum quis decedens 37. §. nuptura 4. l. pater filium. 38. §. quindecim 5. l. uxorem 41. §. Scævola 13. D. de legat. 3. l. Claudius 17. D. de fideic. libert.* Quam, quod corrupte ea legeretur, primum emendare tentavit Alciatus *lib. 2. dispunct. cap.*

xiii. Tum postea Antonius Augustinus *lib. 1. cap. 4. Emendationum.* Scripsit autem

DISPUTATIONUM. LIBROS. XXI.

Quibus in libris maximè de dotibus, aut quæ ad eas spectabant, tractabatur. Scripsit etiam

NOTAS. AD. SCÆVOLÆ. LIBROS.

quem *suum* appellat, ut indicant inscriptiones legum supra nominatarum, & maximè ad libros Digestorum, ut colligitur ex *l. qui negotiationem 58. D. de administr. & peric. tut.*

CALLISTRATUS.

CAllistratum Jurisperitum Lampridius quoque numerat inter illos præclaros viros, quos Alexandro Severo à consiliis fuisse diximus, quamvis hac de re à quibusdam notatus fuerit, & malè: quid enim impedit quò minus Alexandro assidere potuerit, cum sub Septimio Severo, & Antonino filio eum floruisse constet: quod his imperantibus LIBROS COGNITIONUM scripserit, ut apparet ex *l. 3. D. de offic. procurat. Cæs.* quæ ex libro 6. desumpta est. Idque Imperatores nostri Severus & Antoninus ad libellum *Hermiæ rescripserunt*: hoc enim verbo uti Jurisconsultos, cum de Imperatore regnante loquuntur, supra diximus. Sic & Julianus in *l. 8. D. de offic. præf. Sæpe audiui Cæsarem nostrum dicen-*

dicentem, & Plinius lib. 6. epist. 31. Evocatus in consilium à Cæsare nostro. Apparet etiam sub primis Imperatoribus non vixisse Callistratum, ex *lib. 2* quem composuit ad *Edictum monit. l. 1. D. de interrogat.* quo loci sua ætate interrogatorias actiones, jam in desuetudinem abiisse, testatur: quas sub Juliano & Papiniano in usu fuisse adhuc certum est. Solus autem Callistratus putavit deportatum, jugum servitutis subire: hac in re à reliquorum Jurisconsultorum sententia discrepans. Quod quidem Cujacius *lib. iii. cap. x. observat.* notat, Græcos inter *ἐπιστολὰν* posuisse. Cæterum plures Callistratos apud auctores invenio; Fuit Callistratus quidam Platonis auditor, de quo *Gellius lib. iii. cap. xiii. noct. Attic.* scribit; Fuit & alius Callistratus, ad quem Martialis scripsit quædam epigrammata, qui temporibus Trajani vixit, à quo forte Callistratus noster originem sumpsit. Scripsit autem

DE. COGNITIONIBUS. LIB. SEX.

Diffimili argumento fuere hi libri, à libris *Decretorum* Pauli. His enim continentur causæ, quarum cognitio à Principibus, litteris vel rescriptis, magistratibus specialiter est demandata, ut ex legum capitibus quæ ex his desumpta sunt, colligi facillime potest.

EDICTI. MONITORII. LIB. SEX.

alias ad *Edictum monitorium* auctore Labitto. In
Græ-

Græco indice *Edicton monitorion*. Erant, ni fallor, *Edicta monitoria* similia his, de quibus in *l. 2. §. eodem tempore 10. D. de orig. jur.* sic dicta quod his monebantur cives, quod jus de quaque re magistratus dicturus esset: unde Edicto admonere in *l. Divi fratres 39. de religiof. & sumpt. funerum*: Ad hoc allusit Seneca, cum *fulmina monitoria* dixit *lib. 2. Natur. quæst.*

DE JURE FISCO. LIB. QUATUOR.

in inscriptione *l. 1. D. de bon. damnat.* Florentiæ scriptum esse, *De jure fisci & populi.* tradit Antonius Augustinus *lib. 1. cap. 4. Emendat.* & apud Paulum *lib. 5. sentent. tit. XII.* inscriptio sic est posita, *De jure fisci & populi.* Non tamen hæc conjunguntur, ut fiscus & populus idem sint: licet fiscus, ab Æschine τὸ δημόσιον appelletur; res enim fiscales, propriæ & privatæ Principis sunt. *l. 2. §. hoc interdictum. 4. D. ne quid in loco publ.* quam ob rem libenter existimarem, quod *jus populi* hic appellatur, id esse, quod *jus ærarii* alibi dicitur; sic enim *ærarium* & *fiscus* differunt, ut ex his duabus familiis, quæ ad ductus aquæ parabantur intelligimus: quarum altera publica, id est, populi: altera Cæsaris vocabatur. *Commoda publicæ familiæ*, inquit Julius Frontinus *lib. 2. de aquæ ductibus*, ex ærario dantur: Cæsaris vero familia ex fisco accipit commoda. & ex

dicentem, & Plinius *lib. 6. epist. 31. Evocatus in consilium à Cæsare nostro*. Apparet etiam sub primis Imperatoribus non vixisse Callistratum, ex *lib. 2* quem composuit ad *Edictum monit. l. 1. D. de interrogat.* quo loci sua ætate interrogatorias actiones, jam in desuetudinem abiisse, testatur: quas sub Juliano & Papiniano in usu fuisse adhuc certum est. Solus autem Callistratus putavit deportatum, jugum servitutis subire: hac in re à reliquorum Jurisconsultorum sententia discrepans. Quod quidem Cujacius *lib. iii. cap. x. observat.* notat, Græcos inter *ἐπιστολῶν* posuisse. Cæterum plures Callistratos apud auctores invenio; Fuit Callistratus quidam Platonis auditor, de quo *Gellius lib. iii. cap. xiii. noct. Attic.* scribit; Fuit & alius Callistratus, ad quem Martialis scripsit quædam epigrammata, qui temporibus Trajani vixit, à quo forte Callistratus noster originem sumpsit. Scripsit autem

DE. COGNITIONIBUS. LIB. SEX.

Diffimili argumento fuere hi libri, à libris *Decretorum* Pauli. His enim continentur causæ, quarum cognitio à Principibus, litteris vel re-scriptis, magistratibus specialiter est deman-data, ut ex legum capitibus quæ ex his desumpta sunt, colligi facillime potest.

EDICTI. MONITORII. LIB. SEX.

alias ad *Edictum monitorium* auctore Labitto. In
Græ-

Græco indice *Edicton monitorion*. Erant, ni fallor, *Edicta monitoria* similia his, de quibus in *l. 2. §. eodem tempore 10. D. de orig. jur.* sic dicta quod his monebantur cives, quod jus de quaque re magistratus dicturus esset: unde Edicto admonere in *l. Divi fratres 39. de religiof. & sumpt. funerum*: Ad hoc allusit Seneca, cum *fulmina monitoria* dixit *lib. 2. Natur. quæst.*

DE JURE FISCO. LIB. QUATUOR.

in inscriptione *l. 1. D. de bon. damnat.* Florentiæ scriptum esse, *De jure fisci & populi*. tradit Antonius Augustinus *lib. 1. cap. 4. Emendat.* & apud Paulum *lib. 5. sentent. tit. XII.* inscriptio sic est posita, *De jure fisci & populi*. Non tamen hæc conjunguntur, ut fiscus & populus idem sint: licet fiscus, ab Æschine τὸ δημόσιον appelletur; res enim fiscales, propriæ & privatæ Principis sunt. *l. 2. §. hoc interdictum. 4. D. ne quid in loco publ.* quam ob rem libenter existimarem, quod *jus populi* hic appellatur, id esse, quod *jus ærarii* alibi dicitur; sic enim *ærarium* & *fiscus* differunt, ut ex his duabus familiis, quæ ad ductus aquæ parabantur intelligimus: quarum altera publica, id est, populi: altera Cæsaris vocabatur. *Commoda publicæ familiæ*, inquit Julius Frontinus *lib. 2. de aquæ ductibus*, ex ærario dantur: Cæsaris vero familia ex fisco accipit commoda. & ex

Plinio in *Paneg. ad Trajan. cap. 36.* At fortasse non eadem severitate fiscum, qua ærarium cohibes? Imo tanto majore, quanto plus tibi licere de tuo, quam de publico credis. Unde Spartianus in *Hadriano cap. 7.* fiscum privatum, & ærarium publicum dicit. Male igitur Harmenopolus *lib. 1. Epit.* bona populi Romani, publica, & fiscalia propriè dici existimat, his verbis: ταῦτα ὃ τὰ ἀφωρισθέντα τῷ Ρωμαικῷ πάντι δῆμῳ ἐλέγοντο κυρίως καὶ κατὰ ἀκρίβειαν φισκάλια, ἤτοι δημόσια; erat enim vir tantum pragmaticus, historiæ, & politicianis doctrinæ ignarus. Hoc tamen *populi* verbum hoc in loco de imperio explicandum est; populi enim potestas, tunc temporis ad Principem lege Regia omnis translata erat. Sic cum Suetonius Tranquillus in *Tiberio, cap. 49.* Vononem Regem Parthorum, in fidem *populi Romani*, Antiochiam receptum dicit: *imperii Romani* explicandum est. & apud Capitolinum in *Maximinis cap. ult.* in hac acclamatione: *Hostes populi Romani Dii persequuntur*, id est, *imperii Romani.* Cæterum Lampridius *cap. 16.* scribit, Alexandrum Severum leges *de jure fisci, & populi*, moderatas, & infinitas sanxisse. quapropter libenter existimarem, eo imperante Callistratum hos quatuor libros composuisse; verisimile enim est, Callistratum de his, de quibus Imperator statuerat, scribere voluisse: quod & confirmat *l. 2. §. 6. D. de jure fisci*; in qua

constitutionem Severi refert : *Imperator* , inquit , *noster Severus Augustus constituit* ; quæ verba de Alexandro intelligi debere , locus Lampridii satis indicat.

ARRIUS MENANDER.

HUjus Menandri meminit Macer in *l. 1. de veteranorum & militum successione* ; & in *l. quædam delicta 14. de pæn.* ubi Menandrum scripsisse refert , credo in libris *de re militari* , militem qui artem ludicram fecerit , vel in servitutem se venire passus sit , capite puniendum. De hoc Menandro intellexit Ulpianus in *l. verum. xi. §. ex facto 2. D. de minor.* Ex quo consiliarium principis Alexandri Severi eum fuisse colligimus , & à tutelæ onere hac ratione excusatum , licet Lampridius ejus nullam mentionem faciat , verba enim Ulpiani hoc satis clare demonstrant : *Susceptam, inquit, tutelam non alii solent deponere, quam qui trans mare Reipub. causa absunt, vel hi, qui circa Principem sunt occupati, ut in consiliarii Menandri Arrii persona est indultum.* Alius autem est hic Menander ab eo, cujus fit mentio in *l. postliminii 5. §. captivus. 3. D. de capt. & postlim. revers.* Idque constat ex M. Tullii orat. *pro Corn. Balbo cap. 11. Nec sine causa, inquit, de Cn. Publicio Menandro libertino homine, quem apud majores legati nostri in*

Græciam proficiscentes interpretem secum habere voluerunt, ad populum latum est ut is Publicius si domum revertisset, & inde Romam redisset, ne minus civis esset: quod ego non adnotassem, nisi Stephanus Forcatulus, vir quidem doctus, contra sensisset. Sed hoc more institutoque meo dictum sit, qui animum ad scribendum appuli, non alios reprehendendi ambitione, sed veri investigandi ratione. Composuit autem

DE. RE. MILITARI. LIB. QUATUOR.

ÆLIUS MARTIANUS.

MArtianum eum esse putat Angelus Politianus *lib. 5. epistol.* quem Princeps Julianus jussit occidi. Sub Antonino quidem non parvæ auctoritatis fuit, quem etiam consuluisse de dominica potestate invenimus in *§. sed hoc tempore. 2. Tit. de his qui sui vel alieni. in Instit.* quem *Magnum* ipse appellat in *l. 16 §. 11. D. de publican.* ejusque rescriptum affert. Hunc etiam Lampridius *cap. 68.* inter illos Jurisperitos numerat, quorum Alexandrum Severum consilio usum supra retulimus. Martianus quidem se in auditorio publico, Marcelli scripta probasse scribit in *l. 1 §. fin. D. ne de statu defunct.* quod de auditorio Alexandri Principis intelligendum est: quapropter *leg. 4. C. ne de statu defunct.* quæ est Alexandri ad hunc Martianum rescriptam esse,

esse, non incongrue dicere possumus: etiam *legem un. de reis postul. lib. 10. Cod.* ad hunc Martianum ab Alexandro Imp. rescriptam esse apparet ex *l. 7. D. de muner. & hono.* quæ ex Martiano *lib. 2. publicorum* desumpta est. in qua Martianus eandem rem scriptis tradidit, quam ab Alexandro per rescriptum acceperat in *d. l. un.* ubi obiter adnotabimus ex illarum duarum legum collatione, reum innocentiam suam purgasse non intelligi, nisi post sententiam. Ex *dicta* autem *lege 4. C. ne de statu defunct.* illud colligere licet, Martianum fratrem habuisse qui servum heredem manumissum scripsit. Ulpianum autem sequutus est in *l. à decurionatu. 5. D. de vacat. & excusat. munerum*: quemadmodum & illum Ulpianus reprehendentem Julianum, quod Julianus putaret, ex his conventionibus, quæ in nomen proprium contractus non transeunt, in factum actionem à prætore dandam; Martianus autem, civilem incerti, id est, præscriptis verbis. Idem aliquando Papinianum & Paulum eximios Jurisconsultos opinionum dissensione discrepantes, adhibita distinctione conciliare tentavit, ut Justinianus refert in *l. cum in adoptivis 10. C. de adoption.* in ea quæstione: *An liceat filio adoptivo qui præteritus à patre naturali fuerat, uti adversus ejus testamentum querela inofficiosi testamenti.* Alius autem est Martianus noster ab

co, cujus mentio fit à Callistrato in *l. 13. D. de eo quod met. ca.* Libros autem indicis Justiniani, qui Martino tribuuntur, hosce habet lector,

INSTITUTIONUM. LIB. XVI.

Ex his libris depromptum esse §. *pecoribus. l. legatis 65. de legat. 3.* ostendit Justinianus in §. 1. *de lege Aquil. in inst* Homerique versus duos ex *lib. 13. Odyss.* desumptos, retulisse Martianum in his libris testatur. Virgilium etiam auctorem habet. *lib. 3.* ex quo desumpta est *l. 6. D. de rerum divis.* quapropter *legem 7.* sequentem ejusdem Martiani esse puto: quamvis in vulgari-bus codicibus, & apud Labittum tribuatur Ulpiano, ex *lib. 25. ad edict.* Verba enim Ulpiani, *lib. 25. ad edictum*, aliter quam hæc concepta sunt, quæ referuntur, in *l. 6. D. de relig. & sumpt. fun.* Nec enim verisimile est Martianum, cenotaphium locum religiosum putasse, contra DD. fratrum constitutionem: quam virum jurisperitissimum ignorasse credendum non est: quamobrem hæc faciunt, ut hæc verba *magis placet*, corrupta sine dubio existimem: Jurisconsulti enim his dictionibus utuntur ad receptiorem sententiam denotandam, ut in Pandectis passim colligere licet. Hæc autem non fuit receptior, cum DD. fratrum constitutione contra sancitum sit. Interpret Græcus hoc sentiit; *lib. enim 46. capit. 3. Basil. pro magis placet*, dicit *magis placuit*, scilicet *antiquis*;
Hæc

Hæc tamen locum omnino non sanant; quid enim illud *magis* sibi velit, non intelligo. Legendum itaque est *majoribus placet*; non enim difficilis est dictionis *majoribus* in aliam corruptela: majoribus autem placuisse cenotaphium locum religiosum esse, probat Virgilii testimonio. Librum autem Virgilii non citat Martianus, sed *ex 3. Æneidos* desumpsisse eum jam admonuit Budæus in Annot. in Pandectas:

*Libabat cineri Andromache, manesque vocabat,
Hectoreum ad tumulum, viridi quem cespitem
inanem,*

Et geminas causam lachrymis sacra verat aras.
Quod & non ignoravit Græcus interpres loco supra citato. Martianus autem hoc in loco Servii interpretationem sequutus est, qui *tumulum inanem Virgilii cenotaphium* esse dicit. Cæterum non uno tenore orationis hos *libros institutionum* scripsit, sed per capita eos divisit: quod satis constat *ex l. qui liberos 19. D. de ritu nup.* ubi in inscriptione ejus legis, caput *trigesimum quintum libri xvi.* affertur, quod erat de lege Julia. *Liber quartus* ad res criminales spectabat. In his autem libris compendium totius juris conclusum esse existimo; nam à legis definitione orsus videtur *ex l. 2. D. de legibus.* quæ ex initio *libri 1.* desumpta est; ubi Demosthenis & Chrysippi varias legis defini-

tiones affert : quo in loco obiter animadvertendum, hæc verba Demosthenis legem definientis δόγμα ὃ φρονίων ἀνθρώπων à Papiniano *lib. 1. in l. 1. eod tit. definitionum* interpretari *Virorum prudentum consultum*. Ex quibus liquido apparet, in epistolis Hippocratis in illa Artaxerxis ad Patum, mendum his verbis inhærere : ὃ φερωνώμην σὺ ἐπὶ ἔχω μετ' ἀνδρῶν ΓΟΝΙΜΟΝ βυλεύσαοθ'. & sic legendum: μετ' ἀνδρῶν φρονίμων.

REGULARUM. LIB. QUINQUE.

DE. APPELLATIONIBUS. LIB. DUOS.

DE. PUBLICIS. JUDICIIS. LIB. DUOS.

In inscriptione *l. 7. D. de muner.* legitur Martianus *lib. 2. publicorum* : à D. Chrysostomo *tract. de cæco à nativ.* vocantur τὰ κοινὰ δικαστήρια, in concilio Toletano *cap. iii.* & concilio Carthaginienfi *cap. 9. publica judicia* dicuntur, *jurisdictiones magistratus secularis*, & opponuntur ecclesiasticis cognitionibus *can. inolita. can. placuit xi. quæst. 1.* Libros singulares.

DE. DELATORIBUS.

quem scripsit sub Alexandro *l. 15. D. ad S. C. Silani.*

AD SENATU SC. TURPILLIANUM.

AD. HYPOTHECARIAM. FORMULAM.

fuisse librum singularem constat ex inscript. *legis grege 13. D. de pignor.*

Edidit etiam Martianus præter eos libros qui in indice Justiniano nominantur,

auctore Justiniano *in l. constit. §. 6. de veteri jure enucleando*. quæ tamen ante Justiniani tempora nullam vim obtinebant, propter honorem nomenque Papiniani. Eas tamen in Pandectis conficiendis componendisque non omnino respuendas esse censuit.

LIBROS. ETIAM DIGESTORUM.

quorum *septimi* ipse meminit. Collegisse etiam videtur in unum *Constitutiones Severi ex l. 1. C. de communi servo manumisso*. Eum denique scripsisse *notas in Julianum* conjicio ex *l. jurisgentium D. de pact.*

JULIUS AQUILA.

Usebius *lib. 6. ecclesiasticæ historiæ cap. 3.* Aquilam quendam commemorat, qui tempore Severi Imperatoris Præses Ægypti Alexandriaeque fuit, quem *cap. 5.* tyrannicum judicem appellat; inhumanis enim cruciatibus ferreisque tormentis Christianos omnes afficiebat, & inter immaniora crudelitatis signa numeratur illud, quod Potamienam honestissimam foeminarum & martyrum crudelibus suppliciis laceravit. Nescio tamen an ille noster Jurisconsultus fuerit: quod quidem non admodum à veritate absonum est; Julium enim Aquila-

lam post Trajani tempora vixisse colligitur ex
 ejus *lib. 1. responsorum*, in quo rescriptum Ha-
 driani Imperatoris ad Britasium Pollionem
 Legatum Lugdunensem recensetur, in *l. ult.*
D. de suspect. tut. quod etiam à Modestino re-
 fertur, in *l. Spadonem 15. §. ult. de excus. tut.*
quæ est ex libro 6. de excus. ubi corrupte *Britasius*
Pollio, in omnibus exemplaribus exaratum est,
 cum *Vitrasius* reponendum sit, ut illud rescrip-
 tum Hadriani ad Vitrasium Pollionem, qui
 Consul bis fuit sub DD. fratribus. primum cum
 Pudente 27. anno post mortem Hadriani, & se-
 cundum sub Antonino Philosopho cum Apro,
 auctore Lampridio in *Commod. cap. 2 & 12.* nul-
 lam enim *Britasii* mentionem fieri apud aucto-
 res legi. Julius itaque Aquila post Vitrasii Pollio-
 nis tempora vixit; quamobrem illum non mul-
 tum errare putarem, qui eum Consulem fuisse
 anno urbis conditæ 953. sive, ut Onuphrius vult,
 951. existimaverit: in Fastis enim Gallus & Sa-
 turninus hoc anno Coss. numerantur. Julium au-
 tem Aquilam, Gallum vocari apparet satis ex
 indice Græco, ubi sic scriptum est: Γάλλος Ἀκυλα,
 ideoque non malè Antonius Augustinus *lib. 1.*
cap. 4. emendat. reprehendit Angelum Poli-
 tianum quod *epistola ultima lib. xi.* pro Aquila
 Gallo, Aquilium Gallum eum appellatum scri-
 pserit. Cæterum Tacitus *lib. xii. Annal. c. 15.* Julii
 Aquilæ equitis Romani meminit, quem alium
 esse

esse ab hoc nostro Jurisconsulto, series temporis demonstrat. Sed fortè non incongruè hunc ab illo Equite originem duxisse quis dixerit. Composuit autem Aquila tantum

RESPONSORUM. LIB. UNUM.

HERENNIUS MODESTINUS.

Herennum Modestinum Gordianus Imperator in *l. ad exhibendum §. C. ad exhib.* appellat, non contemnendæ auctoritatis Jurisconsultum, quem Cos. quidam cum Probo numerant, ut auctor est Labittus sub Alexandro Severo Imperatore anno urbis conditæ 981. Sed cum Modestum non Modestinum Consulem illum nominari in Fastis videam, & in antiquo illo epigrammate, cujus apud Onuphrium mentio est, à sententia illa facilè dissentio. Eum quidem certum est Alexandri consiliarium fuisse auctore Lampridio: quamobrem de Alexandro Severo interpretanda sunt Modestini verba in *l. τὰν δυὸ §. ἀρίστην. D. de excusat. tut.* καὶ τὸτο ἐξ ἐπιστολῆς Σεβήρου βασιλέως δεικνύται, ne quis de L. Septimio Severo eum loqui putet, quod superiora ejusdem verba ad Septimium referantur, καὶ τὸτο ἕως νενομοτέτηται ὑπὸ τῶ θεοτάτων Σεβήρου καὶ Ἀντονίνου. *Libros enim excusationum* sub Severo Alexandro constat eum scripsisse, mortuis jam Severo & Antonino filio: quod θεο-
τάτων

τάτων verbum, manifestum reddit. Septimius tamen & Antoninus Modestino cuidam rescribunt, Chilone & Libone Coss. Qui quidem, si noster est, fratrem habuit, qui simul cum eo patri successit. *l. 1. C. si certum pet.* Ut autem nostrum Jurisconsultum esse existimem, eò maxime moveor: quod eum juris ignarum non fuisse declarant Imperatores. Modestinum etiam Maximini junioris præceptorem fuisse colligi potest ex Capitolino in *Maximino juniore c. 1.* Gordianique tempora attigisse ex *d. l. 5. C. ad exhibendum.* Hæc enim verba: *merito tibi à non contemnendæ auctoritatis Jurisconsulto Modestino responsum est*, sic interpretanda sunt, ut sententiam & responsum Modestini Sabinianus miles apposuerit iis in precibus, quas obtulit Gordiano. Moris enim erat olim, ut qui preces Imperatori offerrent, sententias Jurisconsultorum qui jam è vita excesserant, vel quos consuluerant apponerent, ut colligitur ex *l. 14. C. de præd. & aliis reb. min.* ubi Diocletianus & Maximianus sic rescribunt Phrominio: *Utere viri prudentissimi Papiniani responso, cæterorumque quorum precibus fecisti mentionem, sententiis*; & in *l. 4. C. de contrah. & commit. stipulat. secundum*, inquit Alexander Sabinæ, *responsum Domitii Ulpiani præfecti annonæ, Jurisconsulti, amici mei, ea quæ stipulata est, cum moreretur, &c.* Quamvis autem consula-

tus Modestini nulla certa extet memoria ; Pro-
 consulem tamen Dalmatiæ eum fuisse certum
 est, & ex Dalmatia Ulpianum consuluisse, ut
 ipse Ulpianus scribit in *l. si quis uxori. 52. §. si
 quis asinum 20. D. de furt.* qua in lege Ulpia-
 nus, eum *studiosum suum* appellat. Non solum
 autem Modestinus juris scientiam exercuit ;
 sed poëseos etiam amator fuit : hocque perio-
 chæ Virgiliano operi adjectæ testantur. Cæte-
 rum Cassianum eum non fuisse, probat *l. 35. D.
 de fideicom. libert.* Justinianus autem in indice,
 libros Herennii Modestini hos posuit.

RESPONSORUM. LIB. UNDEVIGINT.

ΠΑΝΔΕΚΤΩΝ. LIB. DUODECIM.

REGULARUM. LIB. DECEM.

DIFFERENTIARUM. LIB. NOVEM.

scilicet quæ ad jus civile pertinent.

EXCUSATIONUM. LIB. SEX.

quos Græce se scripsisse Modestinus testatur in
l. i. de excusat. tut. quæ ex LIBRO I. desumpta
 est. qua in re ait, se utilissimum opus confecisse.
 Hos Ignatio Dextro dicavit.

DE. POENIS. LIB. QUATUOR.

Ex lib. I. desumpta est *l. si sine ult. D. de in jus vo-
 cando.* Cujus verba, *vel supradictam pœnam, id
 est &c.* adjecta, & interposita esse à Triboniano
 auguror. cum enim in *l. præced. 24.* quæ est
 Ulpiani, sic scriptum esset ; *in eum qui adversus
 ea fecerit, quinquaginta aureorum judicium
 datur.*

datur. & Tribonianus caput Modestini consequenter inferendo, in quo pœnæ quinquaginta aureorum mentio fit; ut eandem hanc cum superiore ostenderet, sic posuit: *vel supradictam pœnam, id est quinquaginta aureos dat.*

Lib. singulares.

DE. PRÆSCRIPTIONIBUS.

DE. INOFFICIOSO. TESTAMENTO.

Scripsit hoc in libro, tempora inofficiosi querelæ à morte testatoris currere, cui tamen sententiæ Justinianus Ulpiani dogma prætulit; qui ab adita hereditate currere tradit.

DE. MANUMISSIONIBUS.

DE. LEGATIS. ET. FIDEICOMMISSIS.

DE. TESTAMENTIS.

ΠΕΡΙ. ΕΥΦΗΜΑΤΙΚΩΝ.

ubi consilia, cautionesque, contra juris subtilitatem proponit.

DE. ENUCLEATIS. CASIBUS.

DE. DIFFERENTIA. DOTIS.

DE. RITU. NUPTIARUM.

Fit etiam mentio librorum vi. xi. xiii. & xv. *ex Cassio Modestini*, in inscriptionibus *legis censere. 111. l. littus. 112. l. morbus. 113. l. solvendo. 114. D. de verb. signif. libri xxxv. ejusdem ad Q. Mutium, in inscriptione l. homo liber D. de acquir. rerum domin.*

TARANTINUS PATERNUS.

ANgelus Politianus *epistol. libro 5. Tarruntius Paternus* legit. Cujacius vero in *l. venatoribus 6. C. de excusat. mun.* sic in indice Justiniano legendum ait, *Titus Aruntinus Paternus*. Ego *Tarruntenum* malo. Est enim hic, ni fallor, Tarruntinus Paternus, qui Præfectus Prætorio, sub Commodio Antonino fuit. Cujus consilio Lampridius in *Commod. cap. 4.* scribit, *negotium datum Claudio Pompeiano propinquo, interficiendi Commodi. Qui ingressus ad Commodum districto gladio, cum faciendi potestatem habuisset in hæc verba prorumpens, Hunc tibi pugionem Senatus mittit, detexit facinus fatuus nec implevit: quo detecto Pompeianus ipse, multique alii interfecti sunt. Paternum autem & hujus cædis auctorem, & quantum videbatur, paratæ necis Commodi conscium, & interventorem, ne conjuratio latius puniretur, instigante Tigidio per lati clavi honorem à Præfecturæ administratione submovit Commodus. Verum post paucos dies insimulavit eum conjurationis, cum diceret ob hoc promissam Juliani filio filiam Paterni, ut in Julianum transferretur Imperium. Quare & Paternum, & Julianum, & Vitruvium Secundum Paterni familiarissimum, qui epistolas Imperatorias curabat,*

Alexandri imperio floruisse existimo. Nam cum in *l. 61. D. de acquir. hered.* quæ ex *lib. 1. de Officio præsidis* deprompta est, D. Severi constitutionem affert, de Septimio Severo intelligendum est illud. Sed hoc liquido constat ex *l. 1. D. si pend. appellat.* his verbis: *Imperator noster Alexander Pletorio militi ita rescripsit.* Nescio autem an is sit, qui *Ornithogoniam* scripsit, cujus meminit Nonius Marcellus in verbo *Picumnus*. non autem *Theogoniam* ut perperam scriptum est apud Petrum Crinitum *lib. 111. de Poëtis Latinis cap. 52.* quam tribuit Æmilio Macro Veronensi, qui vixit his temporibus quibus Messala Corvinus, & Asinius Pollio, eloquentia floruerunt. Scripsit autem

DE. RE. MILITARI. LIB. DUOS.

DE. PUBLICIS. JUDICIIS. LIB. DUOS.

DE. APPELLATIONIBUS. LIB. DUOS.

ΕΙΚΟΣΤῶΝ. ΒΙΒΛΙΑ. ΔΥΟ.

sic scriptum esse Florentiæ Antonius Augustinus affirmat *lib. 1. emend. in d. cap. 4.* In Haloandrina editione scriptum est *εἰκοσῶν* sive ad legem vicesimam hereditatum libri duo. Ex quorum secundo est lex nulli *13. D. de transact.* Nulli procuratorum Principis, inconsulto Principe transigere licet, de vicesima hereditatum scilicet, atque hac de re solum, legem hanc verba facere ex inscriptione constat. Quamvis hoc ex generali

axiomate desumptum sit, quod refertur ab Ulpiano *lib. xvi. ad Edict.* in *l. 1. D. de offic. procurat. Cæsar. vel rat.* quo cautum est, procuratorem Cæsaris nihil agere posse, nec venditionis, vel transactionis, nec donationis causa, nisi consentiente Cæsare. Primus autem qui de *lege vicesima* scripsit, fuit Aulus Ofilius, auctore Pomponio *l. 2. D. de orig. jur. §. 44.* cum primum lege Julia augendi ærarii causa extraneis heredibus irrogata est, teste *Dione lib. 55.* quod ut cito crescere, & augeri posset, multa contra veteris juris regulas Impp. introduxerunt: ad id probandum uno tantum testimonio contenti erimus. Jure veteri mutus, & surdus testari non poterant: statuerunt tamen Principes, si à Principe impetraverint, testari posse in *l. 7. D. qui testam. fac. possunt.* quæ desumpta est ex Æmilio Macro *lib. 1. ad legem vicesimam hered.* Hoc autem eis indultum satis apparet, ut heredum numerus major esset, atque ita vectigal vicesimæ augetetur. quamobrem emendata est hæc lex à Nerva, à Trajano, & à M. Philosopho; tum demum penitus sublata à Gratiano, secundum Alciati sententiam, & Antonii Goveani in *l. 68. D. ad leg. Falcid.* quam tamen Jacobus Cujacius improbat, crimineque falsi Alciatum hac in re accusat. Hoc tamen legis Julix de vicesima caput, ante Justinianum sublatum esse certum est: quod & Ju-

ianus ipse videtur declarare in *l. 3. C. de Edicto D. Hadr. toll.* Præter autem libros qui in indice Justiniano leguntur, scripsit

LIBROS ANNALIUM,

quorum xvi. citat Priscianus *lib. x. cap. 1. pag. 895*

AURELIUS ARCADIUS CHARISIUS.

Post Herennii Modestini tempora vixisse videtur ex *l. munerum 18. §. mixta munera 26. D. de muner. & honor.* in qua ipse scribit: *Mixta munera sunt δευτερωτά & εἰκαστα πρωτά, ut Herennius Modestinus & notando & disputando, benè & optima ratione decrevit.* Labittus eum titulo Magistri libellorum insignivit ex *l. un. D. de offic. præf. præt.* in quibusdam tamen codicibus nulla ejus rei mentio fit. Eum quidem Christianum fuisse scribit Cujacius *lib. vii. Observat. cap. 2.* Ad eum rescribunt Carus & Numerianus ex inscript. *legis 4. C. de calumniator.* & Præses Syriæ sub Diocletiano fuit, quod colligere licet ex inscript. *l. 9. C. de quæst.* ubi tamen vulgati codices malè *Charissimum* pro *Charisio* habent. Tradit autem Justinianus in indice

Lib. singulares.

DE. TESTIBUS.

DE. OFFIC. PRÆFECTI. PRÆTORIO.

Ex hoc libro desumpta est *l. un. D. de offic. præf. præt.* ubi animadvertendum, cum Chariſius ait: *Ad vicem Magistri equitum, præfectos prætorio antiquitus institutos esse, à quibusdam scriptoribus traditum est*, de Pomponio eum intellexisse, qui *l. 2. D. de O. jur. §. 19. de Magistro equitum* loquens sic scribit: *Quod officium ferè tale erat, quale hodie Præfectorum prætorio.* Multa autem de officio Præfecti prætorio multi dixerunt: quare ab his supersedebo; locum tantum insignem in Aurelii Victoris historia Augusta esse indicabo *in Tiber.* qui ostendit Præfectum prætorio qualem in jure habemus, à Tiberio fuisse institutum. Scripsit etiam,

DE. MUNERIBUS. CIVILIBUS.

LICINIUS RUFINUS.

Junium Rufinum patrem habuit, quem Proconsulem Macedoniæ fuisse colligimus ex Callistrato in *l. 3. §. 3. D. de testib.* Nostrum Licinium Rufinum Alexandri Severi temporibus claruisse, ex hoc manifesto apparet: quod Paulum Jurisconsultum per epistolam consuluerit, quæ extat in *l. Licinius Rufinus 4. D. quib. ad libert. proclam. non licet.* Rufini meminit Ulpianus in *l. Imperatores. 4. D. de offic. præf. vig.* qui præfectus vigilum fuit: Consulatum etiam exercuit cum Laterano, sub Septimio Se-

Severo, & Antonino filio anno urb. conditæ 950. auctore Damaso in vita sancti Victoris Papæ. Quibus Consulibus, Albinus Cæsar prælio victus est, & occisus: nonnullæque constitutiones in Codicem relatæ sunt à Justiniano *l. 1. C. soluto matrim. quem. l. ult. C. de alend. liber. l. un. C. si contra matr. volunt. tut. da.* aliæque quamplurimæ, quæ Codicem percurrenti cuique obviæ esse poterunt. Hoc quidem notavi, plures eorum consulatu, Severi & Antonini constitutiones factas, quam sub aliis Coss. quod ideo evenisse puto, quia sub Cos. Jurisperito, Principes in jure reddendo frequentius se exercebant. Porro à Severo & Antonino Rufinus, *dispensator* appellatur, in *l. 1. C. si advers. fisc.* id est, thesaurorum principalium administrationem gerens; ubi Probus in minore ætate constitutus, se ab eo circumventum querebatur. Fortasse is est, qui Cuspius Rufinus vocatur à Modestino in *l. 2. D. qui petant. tut.* ad quem D. Severi epistola refertur. Composuit autem

REGULARUM. LIB. DUODECIM.

ut in indice Florentino scriptum est, *lex* tamen 34. *D. de re judic.* sumpta est ex libro 13.

COLLATIONEM. LEGUM. MOSAICARUM.

ET. ROMANARUM.

quo libro legum Dei cum legibus Romanis collationem fecit; quem librum debemus Petro

Pythæo viro doctissimo. atque ita ex eo apparet, Licinium Rufinum Christianum fuisse.

P. FURIUS ANTINUS.

Hunc nominat Politianus Anthium, vel Publium Furium Anthiani patrem. Rivalius *lib. 5. histor. juris* P Furium Anthianum patrem. Fuit autem Furius Antias Poëta insignis, cujus meminit Macrobius *lib. 1. Sat. c. 13.* & cujus Nonius Marcellus, alique Grammatici, auctoritate frequenter utuntur. Sed cum ante Virgilium vixerit, alium esse ab hoc nostro Jurisconsulto, series temporum cogitare nos cogit; quem sub Papiniano clarum fuisse certum est. Hoc quidem non dubium, utrumque Antiatem nuncupari debere, vel Antianum; idque sine aspirationis nota, quod ex Antio urbe, quæ Volscorum caput fuit, oriundi essent, cujus meminit Horatius *lib. 1. Carminum. Od. 35.* Hujus autem opera in indice Justiniano habemus.

PARTIS. EDICTI. LIB. QUINQUE.
in inscriptione *l. 29. D. de liber. causa.* scriptum est *lib. 1. ad Edictum*: quæ tamen in codicibus Fradrini, Arrio tribuitur: *in lib. vero 48. Basil. tit. 8. Africano.*

MAXIMUS.

Est hic Cornelius Maximus, cujus auditor-
em Trebatium Pomponius fuisse scribit
in *l. 2. §. 45. D. de orig. jur.* Trebatius enim se
ab eo sapere didicisse profitebatur, ut tradit Ci-
cero *lib. 7. famil. Epist. 8. ad Trebatium: Nam*
Cornelio, inquit, nihil audeo dicere, cujus tu
periculo stultus es, quando te ab eo sapere didicis-
se profiteris. Hujus idem meminit in *17. ejus-*
dem libri epistola: Hoc quemadmodum vos scri-
bere soletis in vestris libris, idem Q. Cornelio
videbatur. Hujus Maximi fit mentio in *l. 4. D.*
de inoffic. testam. Quamvis Jacobus Cujacius
inscriptionem hujus legis mutandam putet *lib.*
ii. cap. xxi. observat. reponatque ex Pandectis
Florentinis: *Cajus lib. singulari ad legem Gli-*
ciam: quod tamen (si viri auctoritas improbare
finis) probare non possum, concedamus enim
legem Gliciam latam fuisse: nihilominus tamen
non video, cur lege Glicia introductam inof-
ficiosi testamenti actionem asserat; nullum si-
quidem hujus rei auctorem habet. Putat itaque
Cujacius hunc Jurisconsultum qui μονόβελον ad
legem Falcidiam scripsit, Rutilium Maximum
vocari, ex quo nobis superesse l. si heres 125.
D. de legat. i. eumque ex novis Jurisconsultis,
arbitratur. Verum inscriptiones duarum legum

si heres. quæ sub tit. de legat. l. continentur, nec in vulgatis nec in Haloandrinæ editionis codicibus, Maximo tribuuntur : sed una Cajo, altera Juliano. Nusquam etiam Rutilium, Maximum in Pandectarum voluminibus, vel alibi vocari, legi. Antonius etiam Goveanus nactus videtur codicem, in quo inscriptio l. 68. D. ad legem Falc. erat Maximi ad legem Falcidiam. quam tamen ipse tanquam mendosam restituit tribuitque Æmilio Macro. Cornelius igitur est hic Maximus qui in indice Justiniano recensetur. Sic enim eum vocat Pomponius d. l. 2. §. 45. D. de orig. jur. qui de eadem re consultus qua Servius Sulpicius, responsum Serviano contrarium dedit, ut testatur Alphenus in l. xvi. D. de instr. vel instr. legato. Composuit itaque

AD. LEGEM. FALCIDIAM. LIB. UNUM.
 verisimile enim est statim atque lex Falcidia lata est, celebriores Jurisconsultos ejus explanationem suscepisse : hanc autem à Falcidio Tribuno pleb. sub Augusto adhuc Triumviro latam esse, ex *Dion. lib. 48.* certum & vulgatum est : cujus legis plura fuere capita, ut colligere licet ex l. 1. D. ad leg. Falcid.

HERMOGENIANUS.

Hermogenianus quasi à Mercurio genitus :
 Ita Alciatus *equos Hermogenianos* in *l. 1. de grege Dominico*. Hunc Hermogenianum quibusdam placet , illum esse Hermogenem , quem Lampridius *cap. ult.* in consilio adfuisse Alexandro Severo scribit : qua in sententia est Budæus *lib. 5. de asse* , & Cujacius *lib. 2. cap. 27. observat.* Existimarem etiam Hermogenem nostrum esse eum , qui iudex de dividenda hereditate fuit inter Carmeliam Piam , ejusque cohæredem : à quo tamen Cornelia appellavit , quod ipse non tantum res , sed etiam liberos divisisset , ut scribit Paulus in *l. Carmelia ult. D. de jure patron.* Hermogenes vero quidam fuit temporibus Severi , qui actionem habuit contra Asclepiadem , ut apparet ex *l. quamvis 2. C. si cert. pet.* quod Asclepiades ejus pecuniam suo nomine crediderat : stipulando tamen jus obligationis sibi quæsierat : quique opinionem Stoicorum sequutus , *materiam* semper fuisse sustinebat : adversus quem Tertullianus librum scripsit , cumque *hæreticum turbulentum* appellat. Quem tamen Hermogenem , alium à nostro reor , licet nostrum Christianum fuisse asseverare ausim ex ipsius verbis in *l. vitricus 60. D. de donat. int. virum & uxor. Divortii* ,

inquit, *causa donationes inter virum & uxorem concessæ sunt, sæpe enim evenit ut propter sacerdotium, vel etiam sterilitatem. veteres enim Christianos qui uxorem habentes ad sacerdotium vocabantur, ab uxoribus divortisse certissimum est: unde uxores Episcoporum viventium, viduas appellare moris erat. Composuit autem*

ΕΠΙΤΟΜΩΝ. JURIS. LIB. VI.

in indice Græco *ἐπιτομῶν βιβλία* εἴ. Quibus in libris ordinem Edicti perpetui se proficitur sequutum Hermogenianus in *l. 2. D. de statu hom.* & his proximos, atque conjunctos applicasse titulos. Horum autem sententiam non refellam, qui hos libros, Salvii Juliani epitomæ tradiderunt: hæcenim jam damnata est à Jac. Cujacio.

FIDEICOMMISSORUM etiam LIBROS scripsisse constat, ex inscriptione *l. nam quod. 14. D. ad S. C. Trebell.* nisi Cujacium quis sequi malit, qui mendosam esse illam inscriptionem existimat *lib. 2. cap. 27. observat.*

ÆLIUS GALLUS.

IN indice Florentino hujus Jurisconsulti nomen deest: Haloander tamen in eorum ordinem, ex quorum libris Pandectæ prodierunt, collocavit. quod in ipso codice Florentino le-

gis 157. *D. de verb. signific.* inscriptio sit ejusmodi *Ælius Gallus libro i. de verborum quæ adjus pertinent significatione.* Cæterum Ælium Gallum ex Romanorum gente Ælia fuisse existimo: quistamen fuerit non audeo judicare. Fuit Ælius quidam Gallus ex equestri ordine, ut testatur Plinius *lib. 6. cap. 28. natur. histor.* qui primus in Arabiam arma Romana intulit, oppidaque Egram, Anestum, Escam, Magusum, pleraque alia diruit. In Arabiam autem ab Augusto missus fuit, eo consilio scilicet ut hujus Provinciæ populos, vel sibi volentes conciliaret, vel subigeret invitos: veruntamen à Sylæo Nabatæorum legato, qui se ducem itineris promiserat deceptus est: & per devia flexuosaque loca, per stagna & per saxa ductus, magna exercitus clade & incommodo, ut ample describit Strabo *lib. 16. Geographicorum.* Nihilominus tamen multas urbes subegit, multosque hostium exercitus profligavit: & nisi Sylæus eum prodidisset, universam Arabiam felicem Romano subegisset imperio, ut idem testatur *lib. 17.* Præfectus autem Ægypti fuit, & cum Strabone stricto amicitiae vinculo devinctus, eodem auctore *lib. 2.* Galli ejusdem meminit Virgilius *Ecloga ult. Pollionis filii,* auctore Ælio Donato: quem tamen non Ælium Gallum, sed Cornelium Gallum auctores tradidere, & præcipuè Ammianus Marcel-

cellinus *lib. xvii.* de quo tamen ille etiam dubitare videtur: *Is est, inquit, si rectè existimo, Gallus poëta, quem flens quodammodo in postrema Bucolicon parte Virgilius carmine leni decantat.* Huic Cornelio Gallo primum Ægyptus Provincia commissa, ut scribit Eusebius in *Chronicis*, & Strabo *lib. 17. Geograph.* Ex quo Strabonis loco libenter colligerem, Ælium Gallum tertium Ægypti præfectum fuisse. Primum enim præfectum numerat Cornelium Gallum: subjicit deinde præfectum Petronium: postremo Ælium Gallum collocat. Composuit autem

DE. VERBORUM. QUÆ. AD. JUS. PERTINENT. SIGNIFICATIONE. LIB. XII.

Ad hos vero libros referenda arbitror, quæ Cajus scribit in *l. videamus 19. D. de usur. Gallum Ælium sensisse*: quodque Ulpianus ait in *l. frugem 77. vers. Julianus D. de verb. signific. Gallum frumentum definivisse, quod arista se contineat.* Ad illos quoque libros putaverim pertinere quæ apud Gellium *lib. xvi. cap. 5. Noct. Attic.* scripta sunt ex Gallo *lib. 2. de verb. signific. quæ ad jus civile pertinent.* quo in loco, & apud Macrobius *lib. 6. cap. 8. Saturnal.* ubi quid sit *vestibulum* quaeritur, pro Cæcilio Gallo, Ælio Gallo legendum est. Meminit etiam Ælii Galli Festus in verbo *postliminium*, ejusque *librum primum*
si-

significationum quæ ad jus perinent citat, & in verbo Tribunitia librum xii. signific. verb. ejusque verba idem Festus hæc refert: Sacrum est, quodcumque modo & instituto civitatis consecratum sit, sive ædis, sive ara, sive signum, sive locus, sive pecunia, sive quid aliud quod Diis dedicatum atque consecratum sit.

Finis Jurisconsultorum qui in indice Justiniano reperiuntur.

D E
JURISPERITIS.
LIBER SECUNDUS.

Sunt in iisdem Pandectarum libris ex aliorum Jurisconsultorum præclaris scriptis, multa conclusa & comprehensa quasi oracula illorum sapientiæ eximæ, & quasi incomparandæ eruditionis. Quorum nomina si hîc adjicerem, quidque de his compererim, explicarem, gratam me rem juris studiosis judicavi facturum: debere præterea hoc me tantis ingeniis putavi.

JUNIUS GRACCHANUS.

Junius Gracchanus Caii Gracchi temporibus fuit, à cujus amicitia *Gracchanum* appellatum Plinius ait *lib. 33. cap. 2.* ubi transcripta sunt quædam ejus verba: *Quod ad equestrem,*
in-

inquit, *ordinem attinet, antea troffulos vocabant, nunc equites vocant. Ideò quia non intelligunt, troffulos nomen quid valeat, multos pudet eo nomine appellari: quæ ex libris de potestatibus quos composuit desumpta sunt, quorum septimus citatur ab Ulpiano in l. un. D. de offic. quæstor. illudque plebiscitum quod extat apud Festum in verbo, publica pondera, quod ex Junio desumpsisse se testatur, ex Junio Gracchano de potestatibus desumptum existimo: ipsaque Plebisciti verba satis demonstrant: Publica pondera, inquit Festus, quibus Populus Rom. uti solet ex ea causa Junius in; hic quædam verba expuncta sunt, sed reponendum puto; libris de potestatibus dicta sic ait, quod duo Silii P. & M. Tribuni Pl. rogarint his verbis: ex ponderibus publicis quibus hac tempestate populus oeticr solet, ut ei coæquetur sedolo M. Quadrantal. vinei. Octoginta pondo fiet. congius vinei decem, P. fiet &c. quod quidem miror, Josephum Scaligerum virum eruditissimum, qui hoc monumentum antiquitatis corruptum restituit, & castigavit, non adnotasse. Hunc autem Gracchanum, historicum appellari in indice Pliniano Gelenii reperio. Ejus etiam meminit Varro lib. 5. de lingua lat. pag. 50. eumque Junii nomine intelligendum existimo apud Festum, & apud Macrobius. Composuit autem ut diximus*

DE. POTESTATIBUS. LIB. VII.

CA-

C A T O.

Hunc Catonem , Catonis Portiæ familiæ Principis filium natu majorem esse existimo , quem Prætorem designatum , vivo patre mortuum scribit Plutarchus *in Catone Majore* : non Uticensem , ut ex Bolonino putat Dionysius Gothofredus in *l. 4. D. de verb. obligat.* Hacque in re sequutum M. Catonis patris sui exemplum , satis constat ex Pomponio in *l. 2. D. de orig. jur. §. 38.* cujus etiam libros extitisse suis temporibus scribit , his verbis : *Deinde M. Cato princeps Portiæ familiæ , cujus & libri extant. sed plurimi filii ejus , ex quibus cæteri oriuntur.* non enim Budæi mentem probo , qui hoc in loco sic legit , *sed plurimi libri ejus.* cum hoc modo auctoris sententia omnino conturbetur. Ex his tamen Pomponii verbis colligere possumus , M. Catonem post mortem filii , opus quod fortasse filius imperfectum reliquit , cratoplevisse. Uxorem autem Cato noster habuit Pauli filiam , auctore Plutarcho : narraturque ab eo , cum de patre quereretur , quod Salonii clientis filiam ducere uxorem veller , M. Portium patrem ei dixisse : se non ejus odio hoc facere , sed quod plures filios civesque ipsi similes , patriæ relinquere cuperet. Cæterum Portius Cato funus in prætura defuncti filii tenuissimum ,

fimo, ut valuit, (nam pauper erat) sumptu fecit, teste Floro *epit. Livian. lib. 48. Regulæ autem Catonianæ*, hunc auctorem fuisse crediderim, cujus titulus extat in Pandectarum voluminibus contextus: quæ quidem *Catoniana sententia* dicitur à Martiano in *l. 86. D. de condit. & demonstrat.* Composuit autem

DE. JURIS. DISCIPLINA. LIBROS.
quos egregios fuisse testatur Gellius *lib. xiii. cap. xix. Noctium Atticarum.*

COMMENTARIORUM. JURIS. LIB. XV.
Citatur à Paulo *liber xv. Catonis in l. iiii. §. Cato i. D. de verb. oblig.* quem fuisse arbitror unum ex *libris commentariorum juris civilis*, qui Catoni tribuuntur à Festo in verbo *Mundus.*

TUBERO.

Q. Ælius Tubero Stoicus, fuit temporibus Luculli, ut refert Plutarchus in *Lucullo*, ex gente Ælia de qua Valerius *libro iv. cap. iv. L. Paulum avum, P. Africanum avunculum* habuit auctore Valerio *eodem loco, & lib. 7. cap. 5.* quem Cicero in *libro de jure civili in artem redigendo* apud Gellium *lib. i. cap. xxi.* scientia juris majoribus suis non defuisse dicit, doctrina etiam superfuisse: & in *Bruto c. 31.* nullo eum in oratorum numero fuisse testatur, sed

vita severum, & congruentem cum ea disciplina quam colebat, paulò etiam duriori. Qui quidem in triumviratu judicavit, contra P. Africani avunculi sui testimonium, vacationem Augures quo minus judiciis operam darent, non habere. Sed ut vita sic oratione durus, incultus, horridus: quæ reseffecit, ut honoribus majorum suorum respondere non potuerit: quamobrem miror Pomponium in *l. 2. de orig. jur. §. 40.* scripsisse Tuberonem Consulem fuisse: *Ab his, inquit, profecti sunt Publius Rutilius Rufus, qui Romæ Consul, & Asiæ Proconsul fuit, Paulus Virginius, & Q. Tubero ille Storcus Panætii auditor, qui & ipse Consul fuit*: quomodo enim Consul fuerit non video, si majorum honoribus, qui Consules tantum fuere, respondere non potuit. Addam adhuc quod nec in Fastis, nec apud auctores Historiæ Romanæ, consulatus ullus Q. Ælii Tuberonis legatur. Pomponium autem hæc, contra veritatem historiæ non scripsisse judicabunt satis, qui librariorum in transferendis, vel exarandis libris ignaviam notaverint; quod hoc in loco accidisse certissimum est. Pomponium itaque ab omni erroris suspitione liberabimus, si verba illius librariorum ignorantia transposita, loco suo restituamus. Hoc modo, *Ab his profecti sunt P. Rutilius Rufus, qui Romæ Consul, & Asiæ Proconsul fuit, P. alius Virginius.*

nus. (Sic enim legendum esse non *Paulus*, in Rutilio demonstrabo) qui & ipse *Consul*. P. enim *Virgin.* ex *Fastis Cuspiniani* *Consulem* fuisse constat. Cæterum *Tubero* fortis civis, & constans fuit, quod indicat *Gracchi* in eum oratio, & in *Gracchum Tuberonis*. Cujus tamen constantia severa nimis, populo Romano odiosa fuit. Cum enim epulum *Q. Maximus Africani* patruī sui nomine, *Populo Rom.* daret: rogatus est à *Maximo Q. Tubero*, ut triclinium sterneret, cum esset ejusdem *Africani* sororis filius: atque ille homo eruditissimus, ac *Stoicus*, stravit pelliculis hædinis lectulos *Punicanos*, & exposuit vasa *Samia*: quasi vero esset *Diogenes Cynicus* mortuus, & non divini hominis *Africani* mors honestaretur; &c. hujus in morte celebranda, graviter tulit *Populus Romanus* hanc perversam sapientiam *Tuberonis*; itaque homo integerrimus, civis optimus, quum esset, *L. Pauli* nepos, *Publiique Africani* sororis filius, his hædinis pelliculis prætura dejectus est, teste *Cicerone* in orat. pro *Muræna* cap. 36. Coævus autem *P. Rutilii*, cujus vitam infra describemus, fuit *Tubero*: ambos enim adolescentes induxit loquentes cum *Africano* *Tullius* in libris de *Republ.* ut ipse testatur *epist. 4. lib. 4. ad Atticum*. *Tuberonis* verò auctoritas magni ponderis apud *Celsum* fuit, sed non quidem tanti, ut non prætulerit *Tuberonis* sententiæ opinio-

nem Servii, cùm de suppellectile quæreretur in *l. 7. D. de Suppell. legata*. Hunc, auctorem peculii definitionis quidam existimant : sed hac de re nihil certi affirmare possum, cùm Tubero tantum, sine prænomine vocetur ab Ulpiano, & Celso; hic quidem est, cui Tullius *libro 3. de offic. cap. xv.* Hecatonem Rhodium Panætii auditorem, *libros de officiis* scripsisse tradit. Denique de eo quædam non contemnenda notat Baptista Egnatius *Racemationum libro cap. 9.* Cæterum nonnullos de jure reliquit libros, scilicet

DE JURE VENDITIONIS.

Refert enim Javolenus hujus Tuberonis sententiam in *l. in lege fundi 77. D. de contrah. empt.* existimantis, *Si cum in lege fundi vendundi, Lapidicinæ quæ ubique essent exceptæ fuerint, licet post multum temporis lapidicinæ in eo fundo repertæ sint, eas tamen venditoris esse.* Ulpianus aliam refert in *l. Julianus 13. §. si venditor 30. D. de action. empti.* Ex quibus colligo, Tuberonem de jure venditionis aliquid scripsisse. Alios eum promulgasse non invenio libros; nam Q. ille Tubero, quem juris publici & privati complures libros reliquisse scribit Pomponius in *l. 2. D. de orig. jur. §. 46.* alius est ab hoc nostro Tuberone Panætii auditore, & Stoico. Illum quidem doctissimum fuisse tradit Pomponius, & sermone antiquo libros affectasse scri-

scribere: ideoque libros ejus parum gratos habitos. Causis etiam agendis operam dedisse, à quibus ad jus civile eum transiisse scribit, maximè postquam Q. Ligarium accusavit, nec obtinuit apud Cajum Cæsarem, Cicerone Ligarium defendente, cujus extat oratio. Hoc autem nomine Ligarium accusasse tradit idem Pomponius, quod Q. Ligarius cùm Africæ oram teneret, infirmum Tiberonem adplicare non permisit, nec aquam haurire. Quibus verbis non mihi videtur apertè Pomponius, patrem Tiberonem, à filio distinguere; uterque enim erat in his navibus, quas ait passum non esse Ligarium Uticam appellere: Pater L. Tuberus in Africam veniebat, quam sorte obtinere debebat, Tiberonem Fil. secum ducens: cùm C. Cæsar Pompeii insequendi, qui Italia excesserat, ut se cum transmarinis auxiliis jungeret, consilium omisisset; atque in Hispaniam proficisci constituisset. Nec vero eam fuisse crediderim causam Tuberoni apud Cæsarem Ligarium accusandi, quam Pomponius affert: neque Tiberonem à Ligario adplicare impeditum; namque ipse Cæsar, Tiberonem Uticam navibus portu, & oppido, non à Ligario, sed à Varo prohibitum fuisse scribit *lib. 1. de bello civili cap. 31.* ut ne filium quidem potuerit in terram exponere ægrotantem. Et Quintilianus *lib. xi. cap. 1.* qui Tiberonis orationem legerat,

summam accusationis hanc fuisse ait, quod Ligarius postquam bellum civile exarsit, non à partibus recessisset, sed perseverasset: neque pro Cn. Pompeio, inter quem inquit & Cæsarem, dignitatis fuerat contentio, cum salvam uterque Remp. vellet: sed pro Juba, atque Afris inimicissimis populo Romano, stetisset.

SEXTUS ÆLIUS.

Gens *Ælia*, inquit Festus, appellatur, quæ ex multis familiis conficitur. Sexti autem prænomen ab ordine nascendi inductum est, datumque Ælio: quem maximum Oratorem, maximumque Jureconsultum fuisse testatur Tullius in *Bruto cap. 20.* Numeroque eodem, inquit, fuit *Sextus Ælius*, juris quidem civilis omnium peritissimus, sed etiam ad dicendum paratus: & propter eximiam juris civilis scientiam cordatum hominem ab Ennio appellatum fuisse scribit idem libro 1. de Oratore. cap. 45.

Egregie cordatus homo, catus *Ælius Sextus*. & hoc est, quod Pomponius scribit in l. 2. *D. de orig. juris §. 38.* Ennium Sextum Ælium laudasse. Fuit autem Sextus Ælius P. F. & P. N. Sic enim tabulæ Capitolinæ habent, & gener P. Pauli, ut est apud Plinium libro 33. cap. 11. Consul fuit cum T. Quintio Flaminio anno ab urbe condita D. L. V. ut tradit Cassiodorus, ejus-

ejusque consulatus meminit. Plutarchus in *Flaminio*. Fratrem habuit P. Ælium Pætum, qui Consul fuit anno ab urbe condita 552. cum Cn. Cornelio Lentulo, ut est apud Eutropium, & Cassiodorum: ideoque non malè à Pomponio scriptum est: *& duo Ælii etiam Consules fuerant*. Ex his tamen Publium, majorem natu fuisse existimo; primùm quod prior in Fastis ponatur: deinde quòd Censorem eum, priusquam S. Ælius Consul fuerit, tabulæ Capitolinæ probent cum Scipione Africano, à quibus lustrum conditum est. Sextus etiam Censor fuit cum Cn. Lentulo Cethego, auctore Livio *lib. 34. cap. 44.* Tanta autem integritate, & continentia semper vixit, ut Æliorum familiæ hereditariam paupertatem conservarit: ita ut eum nihil aliud habuisse argenti ad supremum vitæ diem, quàm duo pocula, quæ L. Paulus focer ei ob virtutem, devicto Rege Perseo donaverat, testetur Plinius *lib. 33. cap. xi.* & cùm legati Ætolorum, in consulatu prandentem in fictilibus eum adiissent, missa ab his vasa argentea, non accepisse. Multos autem *de jure civili* libros scripsit,

ÆLIANUM. Jus.

sic enim appellabatur liber ille, quem populo dedit: quo actiones alias, quam quæ à Cn. Flavio, vel à Papirio propositæ erant, composuit, teste Pomponio *l. 2. §. postea cum 7. D. de orig. jur.*

TRIPARTITA.

Sic inscriptus fuit liber ille, quoniam lege *xii. tabularum* præposita, jungitur interpretatio: deinde subrexitur legis actio auctore Pomponio *d. l. 2. D. de orig. jur.* Ideoque interpretem antiquum *xii. tabul.* Tullius *lib. 2. de legib.* eum vocat, & Justinianus in *l. 1. C. de communi servo manu. juris antiqui conditorem*, licet quid lessum in *xii. tabulis* significaret, non satis se intellexisse professum. Hic autem liber, veluti cunabula juris continebat. *d. l. 2. de origine jur.* *Ælii Sexti* verba sæpè pro verbis *xii. tabb.* accipiuntur.

COMMENTARIA.

quorum meminit Cicero *lib. 1. de orat.* Et in *P. Mutii*, inquit, *fratris sui libris & S. Ælii commentariis*, scriptum protulisse, & Pausus in *l. postquam 43. D. de petitione hered.* licet Jacobus Labittus in indice, pro *Ælius* legat *Lælius*. Ejus auctoritate utitur etiam Celsus *lib. viii. Digestorum in l. 38. de act. empt.*

PUBLIUS MUTIUS.

P. Mutius P. Mutii Scævolaë filius fuit, paterque Q. Mutii Scævolaë, cujus vitam supra descripsimus, ut ex Pomponio, & ex Fastis apparet. Fratrem habuit L. Crassum auctore Ci-

Cicerone *lib. 1. de Orat. c. 37.* qui Mutianus dictus est, apud Pomponium *l. 2. §. 40. D. de orig. jur.* Consul autem fuit cum L. Calphurnio anno ab urbe condita 621. ut testatur Cassiodorus in *chronicis*: cujus consulatu seditio perniciosissima Tiberii Gracchi orta est: legimusque apud Plutarchum in Gracchorum vita, Tiberium Gracchum cum legem Agrariam promulgare vellet, Crassum Pontificem Maximum, Mutiumque Jurisconsultum Consulem principes in Republ. cives in consilium adhibuisse: quamobrem eum Consulem esse existimo, quem Plutarchus Nasicæ ab eo petenti ut tyrannum Gracchum tolleretur, respondisse scribit: *Nullam se vim illaturum, neque civem Romanum indicta causa necaturum.* Cæterum Pomponius *d. l. 2. §. 39. D. de orig. jur.* Pontificem Maximum fuisse P. Mutium tradit. Cum autem Pontifices Maximi res omnes singulorum annorum literis mandarent, hæc consuetudo in ejus pontificatu abrogata est, ut apud Ciceronem *lib. 2. de Orat. cap. 12.* videre liquet. idem *libro 1. cap. 37.* testatur Crassum Divitem P. Scævola solitum persæpe dicere, illum in Jure civili satis illi arti facere non posse, nisi dicendi copiam assumpsisset. Obiit autem Mutius morbo pediculari, si his credimus qui Plutarchum in Sylla de hoc nostro Jurisconsulto loqui putant. Quod quidem non omnino à veritate alienum: eum enim

vocat Plutarchus *νομοδίκης* in vita Gracchorum. Nec quidem parvi nominis Jurisconsultus P. Mutius fuit : testatur siquidem Pomponius *d. l. 2. §. 39.* eum cum Bruto , & Manilio jus civile fundasse , qui Principes civitatis ea tempestate fuere , inter quos agitatam fuisse quæstionem illam , *an partus adusufructuarium pertineat*, infra in Bruto dicemus. Reliquit autem

LIBROS. XIV.

sive ut loquitur Pomponius , *libellos* : qui tamen , decem tantum libros eum reliquisse tradit : sed Paulus Jurisconsultus in *l. Mutius 30. D. pro Socio ex libro XIV.* Mutii hæc transcripsit : *Non posse societatem coiri , ut aliam damni , aliam lucri partem socius ferat.* Qua etiam ex lege Servium Sulpitium notas in hos Mutii libros scripsisse colligimus. Pomponius etiam in *l. ult. D. de legation.* refert eum in hac sententia fuisse : *quem semel populus R. jussisset dedi , ex civitate expulisse videri : sicut faceret cum aqua & igni interdiceret.*

BRUTUS.

QUis hic Brutus fuerit difficilis cognitionis est : alium enim esse à Bruto , cujus vitam Plutarchus eleganter & copiose descripsit , series temporum satis apertè indicat ; aliumque
etiam

etiam ab ejus patre puto : quamvis illum Ciceronis verba Jurisconsultum fuisse asserere videantur : *L. autem, inquit, Lucillum etiam acutum, patremque tuum, Brute, juris quoque & publici & privati sanè peritum, &c.* hacque ratione maximè moveor, quòd patrem Bruti Cælaris interfectoris, filio dissimillimum fuisse testatur Plutarchus, i. e. nec magni animi, nec ingenii: quamobrem verba illa Ciceronis non ita interpretanda sunt, ut eum de patre Bruti Catonis generi intellexisse existimemus: quamvis eo verbo *Patrem tuum* Brutum alloquens, usus sit; ampla enim est *patris* significatio, nec solum proximiorum genitorem, sed etiam avum, abavum, proavum, atavum, sub patris nomine contineri docet Valla, omnisque Grammaticorum schola. Fuit itaque Brutus noster unus ex majoribus Bruti, paterque M. Bruti, quem molestum accusatorem & vehementem vocat Tullius in *Bruto cap. 34.* Quo ex loco colligere possumus, qua laude floruerit pater, & quas nomini Brutorum maculas inusserit filius: sic enim loquitur Tullius: *Iisdem temporibus, inquit, M. Brutus, in quo magnum fuit, Brute, de decus generi vestro, qui cum tanto nomine esset, patremque optimum virum habuisset, & juris peritissimum, accusationem factitaverit, ut Athenis Lycurgus. Is magistratus non petivit, sed fuit accusator vehemens &*

molestus, ut facile cerneretur naturale quoddam stirpis bonum degeneravisse vitio depravata voluntatis. Bruto autem Jurisconsulto ut genus illustre, ita & opulentæ possessiones fuere: fundos enim tres habuit, Privernatem videlicet, Albanum, & Tiburtem, & præter hos balneas etiam: quæ quidem omnia bona, gurgitem illum & helluonem Marcum filium devorasse, vendidisseque tradit Cicero *lib. 2. de orat. cap. 54.* & pugnam Crassi oratoris quæ in causa Cn. Planci intervenit in M. Brutum, quem dignum contumelia judicabat, describit: *cum enim Brutus duos lectores excitasset, & alteri de colonia Narbonensi Crassi orationem legendam dedisset, alteri de lege Servilia, & cum contraria inter sese de Republ. capita contulisset, Crassus facetissime tres patris Bruti de jure civili libellos, tribus legendos dedit ex libro primo: FORTE. EVENIT. UT. IN. PRIVERNATI. ESSEMUS. Brute, testificatur, inquit, pater setibi Privernatem fundum reliquisse: deinde ex libro secundo: IN. ALBANO. ERAMUS. EGO. ET. M. FILIUS. Sapiens, inquit, videlicet homo cum primis nostræ civitatis, norat hunc gurgitem, metuebat ne cum is nihil haberet, nihil esse ei relictum putaretur. Tum ex libro tertio in quo finem scribendi fecit: (tot enim, ut audiavi Scævola dicere, sunt veri Bruti libri.) IN. TIBURTI. FORTE. ASSEDI-MUS. EGO. ET. M. FILIUS. Ubi sunt ii fundi, Bru-*

Brute, quos tibi pater publicis commentariis consignatos reliquit? quod nisi puberem te, inquit, jam haberet, quartum librum composuisset, & se etiam in balneis lotum cum filio scriptum reliquisset. Atque ita hoc lepore iisque facetiis refutatus est à Crasso M. Brutus nimis vehemens, & quasi tragoedus orator. Cæterum Brutus Jurisconsultus præturam exercuit, & intra eam se continuit, nunquam consulatum adeptus, ideòque prætorius rectè nominatur à Pomponio *d. l. 2. §. 39. D. de orig. jur.* Reliquit autem

DE JURE CIVILI. LIB. TRES.

quod constat ex suprà citato loco Ciceronis: quamobrem miror Pomponium in *d. l. 2.* septem libros Bruto tribuisse: verisimile enim non est, Pomponium Ciceronis verba non legisse. Verum hos duos auctores sic conciliabimus; Brutum quidem libros tres tantum reliquisse: Plures tamen Bruto tributos, quod colligi potest ex Tullii verbis: *Tot enim, inquit, ut audiui Scævolam dicere; sunt veri Bruti libri:* ex quibus & Ciceronis ætate plures quàm tres, vulgò tributos colligere possumus: qui error ad posteriora sæcula delapsus, causam fortasse præbuit Pomponio vulgarem opinionem sequuto scribendi, Brutum septem libros reliquisse; tot enim tunc temporis Bruti nomine proferri credendum est. Sed si hæc vera sint,

Pom.

Pomponium ingorantiæ crimine tacite infectari videmur: quasi quid hac de re eruditi viri senserint, ignoraverit ipse: quod quidem facile ut non admittatur, suadet auctoris perfecta eruditio. Deinde quis tam ineptus, ut existimet Pomponium vulgarem errorem, Ciceronis & Scævolaë sententiis rejectis sequi maluisse: qui tam frequenter in *d. l. 2.* Ciceronis auctoritate utitur? quamobrem dicendum puto Pomponii verba illa depravata esse: *Ex his P. Mutius etiam decem libellos reliquit, Brutus septem, Manilius tres, & extant volumina scripta Manilii monumenta. Illi duo consulares fuerunt: Brutus prætorius.* & restituenda dictionis unius transpositione hoc modo *Septem Manilius, Brutus tres.* Manilium enim hic ante Brutum à Pomponio positum esse indicant hæc verba: *Illi duo consulares fuerunt;* quæ ad Mutium & Manilium referuntur, atque ita ad primò scriptos. Dictionem siquidem *Illi* ad ultimum nominatum referri non posse sciunt & ipsi Grammatices tyrunculi. Quod quidem eveniret, si Manilius post Brutum scriptus esset, contra Latinæ syntaxeos regulas. Præterea Manilium plures quam tres libros composuisse satis constat ex ipso Pomponio, cum ait: *Et extant volumina scripta Manilii.* Dictio enim illa, *voluminum,* librorum copiam denotat. Scripsisse & Manilium libros actionum infra in Manilio dicemus.

Cæterum doctrinæ Brutianæ quædam adhuc extant in pandectis nostris vestigia Paulus enim in *l. possideri. 3. §. 3. D. de acquir. possess. & Ulpianus in l. si servus 27. §. si mulier 22. D. ad leg. Aquil.* Bruti has sententias afferunt. prima quidem est: *Eum qui fundum longa possessione cepit, & thesaurum cepisse: quamvis nesciat in fundo esse.* quam tamen non probat hac ratione: quia is qui nescit non possidet. Alia vero hæc est: *si mulier pugno, vel equa ictu percussa eiecerit, qui hoc fecit Aquilia teneri quasi rupto.* Idem Ulpianus in *l. 68. D. de usufr.* veterem fuisse quæstionem ait: *an partus scilicet ancillæ ad fructuarium pertineret.* Quam quidem quæstionem agitatam fuisse inter principes civitatis P. Mutium Scævola, Manilius, & Brutum: illis ad fructuarium pertinere asserentibus: Bruto vero dissentiente scribit Tullius *lib. 1. de finib. bonorum & mal. cap. 4.* quod & colligitur ex Ulpiano in *d. l. 68.* Sed Bruti sententia obtinuit, fructuarium in eo locum non habere. hac ratione, quod in fructu hominis homo esse non potest: quare autem homo in fructu esse non possit, non tradit Ulpianus: sed rationem Bruti desumere possumus ex Cajo in *l. 28. §. 1. D. de usur.* Cum omnes fructus rerum natura hominum gratia comparaverit; hanc enim rationem desumpsisse Cajum ex veteribus, scilicet ex Bru-

Bruto, ostendunt satis verba: *Absurdum enim videbatur.*

MARCUS MANILIUS.

AQuitati consentaneum est, ut Brutum Manilius sequatur, cum à Paulo, Pomponio, & ab ipso Tullio *libro 1. de finibus bonorum & malorum cap. 4.* conjungantur. M. itaque Manilius legum consuetudinisque ejus qua privati in civitate utebantur, & ad cavendum, & ad agendum, & ad respondendum peritus fuit: ideoque veri Jurisconsulti nomine à Cicerone *libro 1. de Oratore cap. 48.* decoratur, & *libro tertio cap. 33.* idem Cicero eum *transverso solitum ambulare foro* scribit: quod erat insigne, Jurisconsultos qui id facerent, civibus omnibus consilii sui copiam facere. Ad quos olim & ita ambulantes, & in solio sedentes domi sic adibat, ut non solum de jure civili ad eos: verum etiam de filia collocanda, de fundo emendo, de agro colendo, de omni denique aut officio, aut negotio referretur. Consularem autem Manilium fuisse rectè scribit Pomponius in *l. 2. §. D. 39. de O. jur.* Consul enim fuit cum L. Martio Censorino, auctore Cicerone in *Bruto cap. 27.* item Cassiodoro in *Chronicis*, & Censorino *cap. xvi i.* qui corrupte apud Florum in epitome Livii *libr. xlix.* M. Manlius dicitur. Horum

rum consulatu ante triennium quàm Carthago deleteretur, M. Cato perpetuus diruendæ ejus auctor mortem obiit, ut scriptum est apud Velleium Paterculum *lib. 1. cap. 13.* obsideri enim oppugnarique cepit Carthago L. Martio & M. Manilio Consulibus, auctore Floro *lib. xlix. epitom. Livii.* In qua oppugnatione, cum negelectos ab una parte muros duo Tribuni temere cum cohortibus irrupissent; & ab oppidanis graviter cæderentur, à Scipione Africano expliciti sunt, per quem & castellum Romanorum, quod nocte oppugnabant, paucis equitibus juvantibus liberatum est. Ob quod egregium factum Scipionem obsidionali corona à Manilio donatum ex Plinio colligo *libro xxii. cap. 6.* cum ait: *Æmilianum quoque Scipionem Varro auctor est, donatum obsidionali in Africa à Manilio Consule tribus cohortibus servatis, totidemque ad servandas eas eductis.* Africa enim Provincia Coss. M. Manilio & L. Martio decreta est, illisque imperium ad bellum gerendum datum: M. Manilio quidem ut pedites duceret, L. vero Martio ut equitatu præesset, sicut scribit Appianus in *Lybicis.* Veruntamen exercitui solus Manilius postea imperavit, cum L. Martius Consul Romam ad comitia iisset, & solus exercitum adversus Asdrubalem duxit; sic enim explicanda puto hæc verba Flori in *epit. Liv. lib. xlix.* Præterea cum ab irrita

*oppugnatione Carthagini Cos. (alter enim Romam ad comitia ierat) exercitum ducere adversus Asdrubalem vellet. Pisonem autem successorem in Provincia habuit, ut scribit Appianus. Plura de his quæ in consulatu & in Africa gesserit apud auctores reperiuntur. Hoc quidem Consule legem de Repetundis latam esse à L. Pisonem frugi Trib. pleb. apud Ciceronem in Bruto cap. 27. legimus. Cæterum Bartholomæus Marlianus Patritius Mediolanensis hunc M. Manilium filium putat ejus Maniliū, quem Livius lib. 45. cap. 17. Legatum ad bellum Illyricum missum esse commemorat cum P. Ælio Ligo, C. Cicereio, aliisque, qui ab eo recensentur. Qua autem ex familia ortus fuerit Manilius difficile est judicare. Hoc quidem affirmo, illum ex antiqua & illustri Manliorum familia originem non duxisse: quod tamen nonnulli existimavere: *Manliæ* enim *gentis patritiæ* decreto nemo ex ea *Marcus* appellatur, quod *M. Manlius*, qui *Capitolium* à Gallis defenderat, cum regnum affectasset, damnatus necatusque est, ut legitur apud Festum in verbo *Manliæ*. sicut de *Lucii* prænomine in *Claudiana* gente scribit Suetonius in *Tiberio* cap. 1. Hunc autem Manilium Marci prænomen habuisse ex his quæ diximus, satis apparet: quisquis tamen fuerit, magni vir iudicii eximiæque doctrinæ, nec scientiæ politicæ rudis & ignarus traditur.*

Eum

Eum enim in libris de Republica defferentem & disputantem, se introduxisse scribit Cicero *lib. 4. epist. 16. ad Atticum*. Juris peritissimum quidem eum constat fuisse ex Pomponio *d. l. 2. de orig. jur.* qui eum cum P. Mutio & Bruto jus civile fundasse scribit. Hujus doctrinæ apud Paulum in *l. possideri. 3. §. Neratius 3. D. de acqu. possess.* extant hæc reliquiæ: *Eum qui fundum longa possessione ceperit, etiam thesaurum cepisse, quamvis nesciat in fundo esse.* Quam tamen sententiam à Paulo improbatam supra diximus in Bruto. Reliquit autem

DE JURE CIVILI. LIB. VII.

auctore Pomponio: sic enim legendum esse docuimus, qui inscripti sunt *Manilii monumenta*: quamvis hæc verba suspecta aliquo modo mihi sint, tanquam notata à glossatore quodam, & postea in textum Pomponii relata.

MANILIANAS. LEGES.

Composuit enim leges quasdam de venalibus vendendis, quæ Manilianæ leges dictæ sunt, ut constat ex Cicerone *libro 1. de Oratore c. 58.* *Nec quisquam, inquit, est eorum qui si jam sit addiscendum sibi aliquid, non Teucrum Pacuvii malit, quam Manilianas venalium vendendorum leges addiscere.* Varro *lib. 2. de Rerum rusticarum cap. 7.* actiones vocat: *emptio, inquit, equina similis fere ac boum, & asinorum, quod eisdem rebus in em-*

ptione dominum mutat: ut in Manilii actionibus sunt perscripta.

P. RUTILIUS RUFUS.

P. Rutilius Rufus ex nobili Rutiliorum familia ortus avunculus Cottæ fuit: *Cicero in Brut. cap. 30*; eum etiam avunculum suum Cotta appellat apud Ciceronem *lib. 2. de Natura Deorum*. Et patrem M. Rutilium habuit, auctore eodem Tullio in *Bruto*. Ejusque adolescentiam ad opinionem & innocentiam, & juris scientiam P. Mutii commendavit domus, ut idem testatur *libro 2. Offic. cap. 13*. Eo adolescentulo in sylva sua facta cædes est, notique homines interfecti: cujus rei insimulabatur familia, hacque de re atroci magna que quærendi potestatem Senatus dedit P. Scipioni, & D. Bruto Consulibus. Veruntamen Galba tanta gravitate, tantaque vi causam illam dixit, Rutilii rogatu, ut omnibus approbantibus familia liberata sit, ut se ex eo audiisse Smyrnæ, scribit Cicero in *Bruto cap. 22*. Doctus autem vir fuit, & Græcis litteris eruditus, Panætii auditor, perfectus in Stoicis, quorum peracutum, & artis plenum orationis genus, sed tamen exile, nec satis populari assensionem accommodatum, imitatus est: ideoque summi Oratoris non habuit laudem; sunt enim ejus orationes

jeju-

jejunæ; eum tamen laudandum putat Cicero in *Bruto cap. 30.* quoniam per illum, ne hæc quidem in civitate genera, hac oratoria laude caruerunt. Magnum autem munus de jure respondendi in civitate sustinebat, cujus responsum apud auctores juris, quædam adhuc vestigia ab iis laudata, & probata extant: Ulpianus enim *libro xvi. ad Sabinum in l. si habitatio 10. §. 3. D. de usu & habitat.* scribit Celsum *lib. 19.* Digestorum ejus responsum probare, qui, cum quæreretur, utrum unius anni habitatio legata sit, an usque ad vitam? donec vivat, habitationem competere, respondit; & in *l. qui penum 3. §. ligna 9. D. de penu leg.* ligna & carbones, quæ non vendendi causa parata sunt, penoris nomine contineri dixit; multisque aliis in locis. Non solum autem juris civilis intelligentia præstitit, sed & rei militaris scientia: Tribunus enim militum fuit sub Scipione, auctore Appiano in *Romana historia*: armorumque tractandorum meditatio ab eo militibus est tradita, & nullius ante se Imperatoris exemplum sequutus, ex ludo C. Aurelii Scauri doctores gladiatorum accersitis, vitandi atque inferendi ictus, subtiliorem rationem legibus ingeneravit, virtutemque arti, & artem rursus virtuti miscuit: ut illa impetu hujus fortior: hæc, illius scientia cautior fieret, ut scribit Valerius Maximus *lib. 2. cap. 1.* & ita severe rem

bellicam administravit, ut necessitudinis præruptis vinculis, vindictam ultionemque læsæ disciplinæ militaris, cum ignominia etiam domus suæ exigere non dubitaverit: eo enim bello quod in Sicilia cum fugitivis gessit, Q. Fabium generum suum, quia negligentia Tauromitanam arcem amiserat, provincia jussit decedere, ut *ex eodem libro cap. 2.* colligere licet. Et Frontinus *libro 2.* scribit, eum in legione filium militem fecisse, cum secundum leges in contubernio suo adhuc habere posset. Tribunosque militum quos Consul faciebat, ab eo *Rufulos* appellatos esse, scribunt Festus & Paulus *lib. de verb. signific.* in verbo *Rufuli*: quod de eorum jure legem tulerit, qua eis cavebatur multis modis: posteaque mutata litera, *Rutuli* sive *Rutili* dicti sunt. Dignitates autem quas in Republica Rutilius obtinuit, hæ sunt: Quæstura scilicet: eum enim Q. Mutii Prætoris Quæstorem fuisse, scribit Asconius Pædianus in *divination.* Præturam etiam gessit: & cum Prætor esset, eum primum edixisse scribit Ulpianus in *l. 1. D. de bon. libert.* se amplius non daturum patrono quam operarum & societatis actionem: videlicet si hoc pepigisset, ut nisi ei obsequium præstaret libertus, in societatem admitteretur patronus, cum antea soliti essent patroni, à libertis durissimas exigere. Legatus etiam Q. Mucii proconsulis fuit, ut *ex Flori epitom. Liv. lib. 70.*

patet. Consulatum præterea gessit cum Cn. Mallio, ut est apud Valerium Maximum *lib. 2. cap. 3.* & ex antiquo lapide Puteolis reperto, quem Onuphrius affert, probatur: ex quoprehenditur erratum in Julii Obsequentis libro, atque Cassiodori in prodendis Consulibus anni 649. quorum alter, P. Rutilium quidem scribit: sed C. Manilium corrupte subjungit; alter vero P. Atilium & Cornelium Manilium mendose Consules ponit. Post consulatum, Asiam Proconsul provinciam obtinuit, teste Pomponio *d. l. 2. §. 40. D. de orig. Jur.* Quapropter miror Carolum Sigonium in suis commentariis, se, quam Rutilius provinciam habuerit, fateri ignorare. Cæterum, quamvis Rutilius summos honorum gradus in Republica assequutus sit, multas tamen repulsas tulit, sicuti tribunatus plebis, ut apparet ex his verbis Ciceronis in *Orat. pro Plancio cap. 21.* *Sed quid ego ædilitias repulsas colligo? quæ sæpe ejusmodi habitæ sunt, ut iis qui præteriti essent, benignè à populo factum videretur.* *Tribunus militum L. Philippus summa nobilitate, & eloquentia, Quæstor Q. Cælius clarissimus ac fortissimus adolescens: Tribuni pleb. P. Rutilius Rufus, C. Fimbria, C. Cassius, Cn. Orestes facti non sunt: quos tamen omnes Consules factos scimus esse.* Consulatus etiam repulsam tulit à M. Æmilio Scauro superatus, & quod durius videtur, in ipsa re-

pulsa ab eodem M. Æmilio ambitus postulat, quasi turpi largitione suffragia populi, ad adipiscendum consulatum corrumpere tentasset. Ut autem instrueret Æmilius accusationem, domum Rutilii venit, ejus tabulas, commentarios scilicet rerum quotidianarum reperit, iudicibusque quoddam caput ostendit, in quo scriptæ inveniebantur hæ litteræ, A. F. P. R. easque sic interpretabatur; quod id de quo accusabatur *Actum* esset *fide P. Rutilii*; atque ex eo colligebat, hujus largitionis auctorem fuisse Rutilium: Rutilius autem has explicabat *Ante factum, post relatum*. Cajus vero Cannius Eques Romanus, qui Rutilio Rufo aderat patronus, exclamat, neutrum illis litteris declarari. Quid ergo? inquit Æmilius Scaurus; respondet Cannius, *Æmilius fecit, plectitur Rutilius*. i. Æmilius largitionibus corrumpit suffragia: Rutilius vero ejus criminis, cujus Scaurus fons est, accusatur. Hæc traduntur à Cicerone *lib. 2. de Oratore cap. 69*. Rutilius quidem falsò hoc crimine à Scauro infectatus est; Vellejus enim Paterculus *lib. 2. cap. 13. eum non seculi sui, sed omnis ævi optimum appellat*. Tandem summa illa innocentia, & integritas, maliciosis accusatorum calumniis oppressa, & obruta est; sic enim Florus *epitom. Liv. lib. lxx. de eo loquitur: P. Rutilius vir summæ innocentiae, quoniam Legatus Q. Mucii Pro-*

Proconsulis, à publicanorum injuriis Asiam defenderat, invisus Equestri ordini, penes quem judicia erant, repetundarum damnatus, in exilium missus est. Hunc autem legibus pulsum, Smyrnæos non solum tanquam exulem recepisse: sed etiam civem sibi addidisse, scribit Tacitus lib. 4. Annalium cap. 43. tantum valet apud exteras etiam gentes, amor virtutis, quæ in adversa fortuna, in Rutilio maxime effulsit: namque ut Valerius Maximus scribit libro 6. cap. 4. cum magis ordinum dissensione, quam ulla culpa sua, reus factus esset; nec obsoletam vestem induit, nec insignia Senatoris deposuit, nec supplices ad genua judicum manus tetendit, nec dixit quicquam splendore præteritorum annorum humiliter: effecitque ut periculum illud, non impedimentum gravitatis ejus esset, sed experimentum: atque etiam cum ei reditum in patriam Syllana victoria præstaret, in exilio, ne quid adversum leges faceret, remansit; atque id quod tunc respondit, constantiæ, gravitatisque suæ maximum testimonium præbet: Malo, inquit, ut patria exilii mei erubescat, quam reditu mæreat, ut scribit Seneca libro 6. de Beneficiis cap. 37. Ita enim patriam dilexit, ut in illa Saturnini seditione pro salute communi, cum arma cepisse tradat Cicero in Orat. pro C. Rabirio perduellionis reo. Non solum autem facta Rutilii, sed etiam dicta laude digna censentur:

quorum hoc præclarissimum refert Valerius dicto loco. *Cum amici cujusdam injustæ rogationi resisteret, atque is per summam indignationem dixisset: Quid ergo mihi opus est amicitia tua, si quod rogo non facis? respondit: imò quid mihi tua, si propter te aliquid inhonestè facturus sim?* Fuit porrò Rutilius rufi coloris. Rutilius enim apud Festum, *rufum*, significat: atque ideo, ut ab aliis Rutiliis discerneret, à colore suo rufus, *Rufi* nomen inditum ei existimo. Librorum autem ab eo editorum hæc restant vestigia,

HISTORIA. RERUM. ROMANARUM.

auctore Athenæo *libro 6.* *ἡ περὶ ῥωμαίων ἱστορία cap. ult.* *vel rerum suo tempore gestarum.* Suidas in verb. *Ῥατίλιος*: τὰ τότε φθάσαντα γενέσθαι.

DE. VITA. SUA. LIBRI.

incerti: numerus enim non legitur. composuit etiam *orationes permultas*, inter alias,

DE. MODO. ÆDIFICIORUM.

quæ postea ab Augusto Senatui recitata est, & ab eo, populo edicto proposita, teste Suetonio in *August. c. 89.*

C. AQUILIUS GALLUS.

C. Aquilius Gallus patrem habuit M. Aquilium Gallum, quem Consulem cum C. Mario fuisse tradit Cassiodorus in *Chronicis*, bellumque servile in Sicilia concitatum conf-

fecisse Florus scribit *epit. Liv. lxxix.* Auditor Mutii fuit, teste Pomponio in *d. l. 2. §. 42.* & præceptor Servii Sulpitii eodem auctore *§. 43.* qui juris discendi causa, Servium Balbo Lucilio, & Gallo Aquilio operam dedisse scribit; instructum autem maximè à Gallo Aquilio fuisse: ex quo tamen, aut eum rei veritatem ignorasse, aut verba ejus corrupta, necessariò judicamus ex Cicerone in *Dial. de claris Oratoribus cap. 42.* quí non juris civilis discendi, sed dicendi, i. e. artis oratoriæ gratia, Servium Gallo Aquilio, & Balbo Lucilio operam dedisse tradit. *Cumque dicendi causa, inquit, de Servio loquens, duobus peritissimis operam dedisset, L. Lucilio Balbo, C. Aquilio Gallo, Galli hominis acuti, & exercitati promptam & paratam in agendo, & in respondendo celeritatem, subtilitate diligentiaque superavit: Balbi docti, & eruditi hominis, in utraque re consideratam tarditatem vicit expediendis conficiendisque rebus: sic & habet, quod uterque eorum habuit, & explevit, quod utrique defuit.* Verùm hæc ignorasse Pomponium quis credet? Rectius itaque sentiemus, si superiora verba Pomponii, Typographorum inscitia transposita, suo loco reddantur, & his verbis jungantur, ut ita legendum sit: *Servius autem qui cum in causis orandis primum locum, aut certe post M. Tullium obtineret, institutus à Balbo Lucilio: instructus*

autem maximè à Gallo Aquilio fuit Cercinæ. Itaque libri complures ejus extant Cercinæ confecti: traditur ad consulendum Q. Mutium de re amici sui pervenisse, &c. Cæterum, Gallus Aquilius tantæ fuit apud Romanos auctoritatis, ut Cic. in Orat. pro A. Cæcinnâ cap. 27. in illius laudem hæc verba populo Romano dicere non dubitaverit: vereor de tali viro ne plus dicam, quàm vos aut sentiat, aut commemorari velitis apud vos. quapropter hoc dicam, nunquam ejus auctoritatem nimium valere, cujus prudentiam Pop. Rom. in cavendo, non in decipiendo perspexerit: qui juris civilis rationem nunquam ab æquitate sejunxerit: qui tot annos ingenium, laborem, fidem suam Pop. Rom. promptam, expositamque præbuerit: qui ita justus & bonus vir est, ut naturâ non disciplinâ consultus esse videatur: ita peritus ac prudens, ut ex jure civili non scientia solum quædam, verum etiam bonitas nata videatur: cujus tantum est ingenium, ita prompta fides, ut quidquid inde haurias, purum, liquidumque te haurire sentias. Maximæ denique integritatis Galli, & in judicando religionis exemplum memorandum affert Valerius Maximus lib. 8. cap. 2. Cajus, inquit, Visellius Varro gravi morbo correptus, trecenta millia nummum ab Octacilia Laterensi, cum qua commercium libidinis habuerat, expensa ferri sibi passus est, eo consilio, ut si decessisset, ab
he-

*heredibus eam summam peteret ; quam, legati genus esse voluit, libidinosam liberalitatem debiti nomine colorando. Evasit deinde Visellius ex illa tempestate, adversus vota Octaciliæ. quæ offensa, quod spem prædæ suæ morte non maturasset ; ex amica obsequenti, subito districtam fœneratricem agere cœpit, nummos petendo ; quos ut fronte inverecunda, ita inani stipulatione captaverat. De quare C. Aquilius, vir magnæ auctoritatis, & scientia juris civilis excellens, judex adductus, adhibitis in consilium principibus civitatis, prudentia & religione sua mulierem reppulit. Quod si eadem formula & Varro damnari, & adversaria absolvi potuisset ; ejus quoque non dubito, quin turpem & inconcessum errorem libenter castigaturus fuerit, nunc privata actionis calumniam ipse compescuit, adulterii crimen publicæ quæstioni judicandum reliquit. Judex etiam fuit in causa P. Quintii, quem Cicero contra Q. Hortensium accusatorem defendebat : ex cujus orationis cap. 4. maximam Aquilio, cum Scapulis omnibus, fuisse necessitudinem colligimus : P. etiam Quintium Scapulam, cum apud Aquilium Gallum cœnaret, morte repentina obiisse, auctor est Plinius *Natur. Hist. lib. 7. cap. 53.* Caii itaque Aquilii in cavendo, non in decipiendo prudentiam perspexisse populum Romanum facilè demonstrant formulæ illæ, quas de dolo malo composuit,*

quas

quas Tullius *lib. 3. de Nat. Deor. cap. 30.* vocat
everriculum maliciarum omnium. Multa autem
 alia in jure civili nequaquam suis temporibus
 explore cognita, & percepta illustravit, in-
 duxit, & explicavit: cùm enim antea dubitare-
 tur, an in venditione, ruta & cæsa contineren-
 tur; asseruit frustra in lege venditionis, de
 rutis & cæsis contineri, quia si non specialiter
 venierint, ad exhibendum de his agi possit, ut
 ex Mela refert Ulpianus *lib. 32. ad edictum in*
l. fundi. 17. §. Si ruta 6. D. de act. empti. Et
 cum nondum esset definitum, an de servitute
 quæ oneris ferendi causa imposita erat actio
 competeret, ut & onera ferat, & ædificia refi-
 ciat ad eum modum qui servituti impositus est.
 Ulpianus in *l. et si forte 6. §. etiam de servitute.*
2. D. si servit. vindicetur. ait Gallum existimas-
 se, non posse ita servitutem imponi, ut quis
 facere aliquid cogeretur. Formulam etiam pro-
 tulit, qua, ut Scævola scribit in *l. Gallus 29.*
D. de liber. & post. heredes institui possent
 postumi, qui aliorum Jurisconsultorum opi-
 nione *alieni* dicebantur, quorum loquendi mo-
 rem retinuisse videtur Paulus in *l. pen. D. de*
legat. 1. quos tamen non omninò alienos ipse
 existimavit: cujus formulæ meminit Africanus
 in *l. si mater 33. §. 1. D. de vulg. & pup. subst.*
 Stipulationes etiam instituit ad liberandum ac-
 commodatas, quæ *Aquilianæ* vocitatz sunt, qua-

quarumque solemnia verba expressit Florentinus in *l. & uno* 18. §. 1. *D. de acceptilat.* & Justinianus in §. 1. *vers. quo genere. Tit. quibus mod. toll. obligat. in Institut.* per quas, obligationes ex tantum quæ ex verbis consistunt tolli possunt. Multa alia de jure cavit, responditque, quæ luce tanti auctoris egebant, quorum flosculi quidam agnoscuntur in *l. talis scriptura* 30. §. *ult. D. de legat.* 1. in *l. pediculis* 32. §. 1. *D. de auro & argento leg.* Cæterum præturam exercuit Aquilius, in qua collegam habuit M. Tullium Ciceronem, ut ipse auctor est in *Top.* atque in hac prætura quo tempore apud Ciceronem de pecuniis repetundis quærebat, apud C. Aquilium, causam de ambitu dictam legimus in *orat. pro Cluentio c. 53.* quæ res etiam nos admonet, eos amicitia & familiaritate invicem conjunctos fuisse, & familiarem suum Cicero eum vocat *lib. 3. de Natura Deor. cap. 30.* Habuit autem domum pulcherrimam, consensu omnium qui ætate ea vixerunt, ut scribit P. Victor in *libello de urbis Romæ regionibus, & loc.* ita ut ex ea clariorem, quàm ex juris civilis scientia Aquilium evasisse Plinius *lib. 17. cap. 1.* dicere non dubitaverit. Præterea quidam existimant C. Aquilium Gallum, cum esse quo Tribuno plebis rogante Aquiliam legem latam Ulpianus scribit in *l. 1. D. ad leg. Aquil.* sed quàm absonum hoc sit, manifestò

apparet. Primum quod Jurisconsultus noster, Tribunus plebis nunquam fuerit: deinde quod hanc legem ante Gallum Aquilium latam esse constet, ex eo quod Q. Mutius Scævola ejus mentionem faciat in *l. Quintus Mutius 39. & Brutus in l. 27. §. si mulier 22. D. ad leg. Aquil.* quos quidem Gallo Aquilio antiquiores fuisse certissimum est, ex his quæ supra scripsimus. Equitem quidem Aquilium nostrum fuisse colligitur ex Plinio *d. cap. 1. lib. 17.* Gallum etiam filium summa virtute præditum habuit Aquilius, qui patre adhuc superstite vita functus est, ut testatur Tullius *libro 4. famil. epistol. 6. ad Servium* scribens.

CAJUS JUVENTIUS.

IS est fortasse Juventius, cujus meminit Ulpianus in *l. plenum 12. §. 1. D. de usu & habitat.* quem Pomponius in *l. 2. §. 42. D. de orig. Jur.* scribit inter Q. Mutii auditores præcipuæ fuisse auctoritatis. Nescio an filius sit M. illius Juventii, qui cum Tiberio Graccho *11. Consul apud Obsequentem in libello de prodigiis*, & apud Cassiodorum in *Chronicis* commemoratur. Eum quidem esse puto, quem T. Juventium vocat Cicero in *Bruto cap. 48.* qui nimis quidem in dicendo, & pœne frigidus, sed & callidus & in capiendo adversario versutus:

futus: præterea nec indoctus, & magna cum juris civilis intelligentia ab eo describitur. Hujus auditor fuit Servius Sulpitius.

SERVIUS SULPITIUS.

Servius Sulpitius Rufus Q. filius fuit, & Lemoniæ tribus. *Lemonia* enim vocatur à Cicerone *Philipp. X. cap. ult.* vulgatumque est, antiquos sæpe à tribubus denominari. *Neminem autem plus studii quam illum, & ad dicendum, & ad omnes bonarum rerum disciplinas adhibuisse*, scribit Cicero in *Bruto cap. 41.* In iisdem enim exercitationibus ineunte ætate ambo fuerunt, & postea Rhodum unâ profecti sunt. *Servius* quidem *quo melior esset, & doctior: qui tamen ut rediit, in secunda arte primus esse maluit, quam in prima secundus: atque haud scio an par principibus esse potuisset: sed fortasse maluit (id quod est adeptus) longe omnium non ejusdem modo ætatis, sed eorum etiam qui fuissent in jure civili esse princeps.* Quod certe nomen à multis ei tribuitur, & maxime à Quintiliano, qui eum *antistitem juris* appellat *lib. xi. cap. i. institut. orator.* Quamobrem ejus auctoritas, multa in jure nova introduxit. Paulus enim in *l. Mutius 30. D. pro Socio.* auctorem facit Servium in notis Mutii hujus regulæ: *Non posse ita societatem contrahi, ut aliam damni, aliam lucri*

partem socius ferat. Eumque in libro quem composuit de dotibus scripsisse tradit Gellius *lib. 4. cap. 3.* Tum primum cautiones rei uxoriæ necessarias esse visas, cum *Sp. Carbilus*, cui *Ruga cognomentum* fuit, vir nobilis divortium cum uxore fecit, quia liberi ex ea corporis vitio non gignerentur. Fuit etiam olim inter *Q. Mutium* & *Servium Sulpitium* disceptatio non parva: si duo inter se pacti sint, ut ad unum lucri duæ partes pertineant, damni tertia: existimante Mutio, contra naturam esse hujusmodi pactio- nem, *Servii* sententiam prævaluisse refert *Justinianus* in § *de illa 2. Tit. de Societ. in Inst.* Non ita tamen cum eo disceptabat de jure, ut sibi primas partes deberi existimaret: neque in eam opinionem adduxerunt illum commendationes *Ciceronis* illustres, qui eum *Jurisconsultorum principem* vocat, Quintoque *Scævolæ* etiam anteposit, quod juris civilis quidem magnum usum & apud *Scævolam* & apud multos fuisse fateatur, artem vero tantum in hoc uno affir- met. Nunquam tamen ad *Q. Mutium* consu- lendi causa accedere recusavit: traditur enim à *Pomponio* in *d. l. 2. §. 43. de orig. jur.* ad consulendum *Q. Mutium* de re amici sui *Servium* aliquando pervenisse, cumque eum de Jure respondentem parum intellexisset & ite- rum *Quintum* interrogasset & à *Quinto* re- sponsum esset, nec tamen percepisset, objur- ga-

gatum à Q. Mutio : namque eum dixisse : *turpe esse patricio & nobili viro causas oranti, jus in quo versaretur, ignorare* : eaque velut contumelia Servium tactum operam dedisse juri civili. Atque hanc ita dedit, ut non solum urbanam orandi militiam, sed etiam respondendi, scribendi, cavendi plenam sollicitudinis ac stomachi sequutus sit, jus civile didicerit, & ita in eo laboraverit, ut vixerit ad aliorum arbitrium, non ad suum, auctore Cicerone in *Orat. pro Muræna*. Neque tamen hanc perfectam juris civilis cognitionem adeptus fuisset, nisi attulisset artem eam, quæ Dialectica appellatur, omnium artium maximam, quasi lucem ad ea quæ confuse ab aliis, aut respondebantur, aut agebantur. Cæterum Servius Sulpitius non tantum omni præcellenti doctrina, sed etiam honoribus amplissimis claruit : quæsturam enim unâ cum L. Muræna obtinuit. Prætor etiam renunciatus est : sed prætura ejus tristis, & atrox : ex altera parte lachrimarum & squallores, ex altera plena catenarum, atque indicum, scriba in ea damnatus, ordo totus alienus, Syllana gratificatio reprehensa, multi viri fortes, & prope pars civitatis offensa est, lites denique severè æstimatæ. Post præturam autem exemplum Ciceronis sequutus, in Provinciam ire noluit. Postremo consultum cum L. Muræna L. Murænæ filio petiit, in qua petitione cum ab eo victus esset,

Murænam Consulem designatum , ambitus postulavit , qui tamen à Cicerone Consule defensus hac pulcherrima oratione , quæ extat , hujus criminis omnibus sententiis absolutus est. In qua defensione Quintilianus *lib. xi. cap. i. Instit. orator.* scribit duas Ciceroni obstitisse personas , Marci Catonis, Serviique Sulpitii. Sed Sulpitio decenter cum ipse omnes concessisset virtutes , scientiam petendi consulatus ademisse. Consulem tamen postea fuisse cum M. Marcello , M. Catone repulsam ferente , scribunt Florus in *epitome Liviana lib. 108.* Dio , Plutarchus , Castiodorus , multique alii : hujusque consulatu bellum civile inter Cæsarem & Pompejum ortum est. Ideoque Valerium Maximum *lib. i. cap. 7.* mendosum esse puto : *Præcipuæ enim , inquit , admirationis etiam illa prodigia , quæ P. Volumnio & Servio Sulpitio Coss. in urbe nostra , inter initia motusque bellorum acciderunt , reponendumque est , M. Marcello & Servio Sulpitio Coss.* Quamvis autem nascente hoc bello civili Cæsaris partibus faverit , ejusque dignitatem in Senatu contra Collegam Marcellum defenderit , auctore Suetonio Tranquillo in *vita Cæsaris cap. xxix.* & contentiones magnas inter Coss. de successore C. Cæsari mittendo fuisse scripserit Florus *dicta epitome cviii.* Ejus tamen consilia ad concordiam spectasse certum est , Senatumque

accuratissimè monuisse, collectis omnibus bel-
lis civilibus, ut & illa timerent, quæ meminif-
sent : & scirent, cum superiores nullo tali exem-
plo antea in Repub. cognito, tam crudcles
fuissent ; quicunque postea Rempublicam op-
pressisset armis, multo intolerabiliorem futu-
rum testatur Cicero *lib. 4. ad familiares epist. 3.*
Anno ante consulatum interrex fuit : quo inter-
rege, Consulem sine collega Cn. Pompejum
ex Senatus sententia creatum, Plutarchus scri-
bit in *Pompeii vita*. Interfecto denique Cæ-
sare, ad M. Antonium bello imminente ex Se-
natusconsulto missus legatus est cum L. Philip-
po & L. Pisone : quam legationem, licet gravi
valetudine premeretur, non recusasse Tullius
refert *Philipp. 1x. cap. 1.* neque illum vim hye-
mis non nivem, non longitudinem itineris,
non asperitatem viarum, nec morbum ingrave-
scentem retardasse. Cum tamen jam ad con-
gressum, colloquiumque pervenisset, in ipsa
meditatione obeundi sui muneris, mortuus
est. Publius quidem Servilius sepulchrum illi
publicè decernendum, honorem verò statuæ
tribuendum non censebat legatis nisi qui ferro
essent in legatione interfecti : cui M. Tullius
respondit, censuitque (*cap. ult.*) Servio Sul-
pitio statuam pedestrem æneam in Rostris ex
Senatus sententia locandam, circumque eam,
locum gladiatoribus, ludisque liberos posterof-

que ejus, quaque versus pedes quinque habere, causamque in basi inscribendam, quod is ob Rempublicam mortem obierit. Quod fecit populus Romanus: statuam enim Servii Sulpitii pro Rostris posuisse eum scribit Pomponius dicta *lege* 2. § 43. Hi sunt itaque honoris gradus, qui Sulpitium & vivum & mortuum honestavere. Quam in re mirabilis ejus virtus & industria apparet, qui cum equitis Romani esset filius, summa tamen amplitudine à populo Romano dignus judicatus est: quamvis enim nobilis vocetur à Quintiliano dicto *lib. XI. cap. 1.* & à Pomponio dicta *l. 2. ejus tamen nobilitas*, ait Cicero *in orat. pro Muræna. c. 7. hominibus literatis & historicis erat notior: populo vero, & suffragantibus obscurior.* Pater enim fuit equestri loco. avus nulla illustri laude celebratus. Miror itaque Pomponium patritium cum vocasse, cum tantum equestris ordinis fuerit. Patritii autem erant tantum vel Senatores, vel senatorii, & equites inter plebeios numerabantur. Theophil. *Tit. 2. institut. § 4.* Sed ut hic nodus dissolvatur, dicendum puto, Serviliam gentem patritiam ab initio fuisse: plebejam autem progressu temporis factam: ideoque Cicero pro *Muræna dict. cap. 7.* Servio Sulpitio dixit, *ex annalium vetustate eruendam esse memoriam nobilitatis suæ*, eamque hominibus historicis notiozem, populo verò obscuriorem.

Sul-

Sulpitium denique in antiquum gentis suæ honorem rediisse. Hoc enim antiquitus Romæ fiebat, sicuti de gente Octavia Suetonius Tranquillus in Augusto *cap. 2.* scribit: *Ea gens, inquit, à Tarquinio Prisco rege inter minores gentes allecta in Senatum, mox à Servio Tullio in patritias transducta, procedente tempore ad plebem se transtulit, ac rursus magna vi per Divum Julium in patritiatum rediit*; in persona scilicet patris Augusti, cui patritiatum, veterem familiæ suæ dignitatem restituere fecit Julius Cæsar, ut ex eodem auctoris capite colligimus. Per multos etiam patritios in plebeias transisse familias, vel voluntate, vel adoptione testantur auctores; quod è *patritiis exire* vocat Cicero in *orat. pro domo sua*. Nunquam autem patritios, equites peditesque fuisse, cum Gruchio in *libro de comitiis Romanorum* existimabo; quamvis hoc exemplo Servii Sulpitii probare velit, locumque Livii ex *lib. 3. cap. 27.* afferat de pedite patritio ut ipsi videtur: *Magistrum equitum*, inquit Livius, *dicit L. Tarquitium patritiæ gentis, sed qui cum stipendia pedibus propter paupertatem fecisset &c.* non animadvertit vir eruditus verba Livii, sententiam suam impugnare. Tarquitium enim Livius patritiæ gentis esse dicit, sed non Patritium: rationem autem tacite videtur dare, quia stipendia pedibus propter paupertatem fecerat,

atque ita in plebem transierat: aliud enim est *patritium esse*, aliud *ex patritia gente*. P. Claudius ex Claudia patritia gente in tribunatu erat: sed quis patritium cum tunc fuisse, audebit asserere? Non solum autem stipendia pedibus facere plebeium erat, sed etiam patritiis, & nobilioribus viris, militiæ munere fungi inter pedites, ignominia nota quædam erat, & pro pœna dabatur, ut apparet ex Valerio Maximo *l. b. 2. cap. 7. jam C. inquit, Cotta P. Aurelum Pecuniolam, sanguine sibi junctum, quem obsidioni Liparitanae ad auspicia repetenda Messanam transiturus præfecerat, virgis cæsum gregalis militiæ munere inter pedites fungi coëgit: quod ejus culpa agger incensus, & penè castra fuerant capta.* Servius itaque Sulpitius patritiam dignitatem in familia sua quasi intermortuam, virtute sua renovavit, uxoremque habuit Postumiam, quam C. Julium Cæsarem corrupisse scribit Suetonius in ejus vita *cap. 50.* filiumque ex ea Sulpitium, cujus sæpè meminit Cicero in *epist.* & Festus in verbo *Municipes*: quem quidem magistratus gessisse ex eo conjicio, quod scribit idem Festus in verbo *sifus* legem Rivaliciam latam esse rogante populum Servio Sulpitio Servii filio Rufo. Cæterum multi ab eo tanquam ex officina jurisprudentiæ profecerunt. Nominat enim Pomponius in *l. 2. D. de orig. jur. §. 44.* Alphenum Varum, Cajum Aulum

Ofilium, Titum Cæsum, Aufidium Tuccam, Aufidium Namulam, Flavium Priscum, C. Ateium Pacuvium, Labeonem Antistium Labeonis Antistii patrem, Cinnam, Publicium Gellium. Servii quoque auditorum meminit Javolenus in *l. cum scriptum* 6. *de dote præleg* & in *l. quæsitum* 12. *princ. de instr. vel instrum leg.* Eum autem centum prope & octoginta libros reliquisse testatur Pomponius dicta *l. 2. §. 43.* eosque complevit scriptis & lucubrationibus auditorum Q. Mutii Scævola. Scripsit tamen

IN. SCÆVOLAM. NOTAS.

auctore Paulo in *lege Mutius* 30. *D. pro socio:* quas, *reprehensa Scævola capita* vocat Gellius *lib. 4. cap. 1.* scripsit etiam

DE. DOTIBUS. LIBRUM. SINGULAREM.

auctore eodem Gellio *libro 4. cap. 4.* & Nera-
tio *lib. 2. Membranarum* in *l. 8. D. de condict. caus. data, &c.*

DE. TESTAMENTIS. LIBROS. DUOS.

secundus enim citatur à Gellio *lib. 6. cap. 12.* nisi eo in loco legere malis, *de detestandis sacris,* quemadmodum legendum putat Josephus Scaliger in *annot. in Festum. in voce, puri.*

Extat præterea præclarum Servii responsum apud Paulum in *l. Nam & Servius* 21. *D. de negot. gest.* relatum ab Alpheno ejus auditore *lib. xxxix. Digest.* de tribus Lusitanis, quorum

unus ea conditione missus, ut pecuniam pro tribus afferret, & nisi rediisset, ut duo pro eo quoque pecuniam darent, isque reverti noluisse, & ob hanc causam illi pro tertio quoque pecuniam solvissent; æquum esse, Prætorem in eum reddere judicium. Quare opinor vel Servium *libros responsorum* scripisse, vel *responsa Servii* ab Alpheno collecta esse. quod etiam facile conjici potest ex *l. 65. item scriptum est. 8. D. pro socio.* sicut & ab Aufidio in *l. cum duobus 52. §. fin. D. pro socio,* & ab Atteio in *l. 79. D. de jur. dot.* Fit etiam mentio frequens responsorum Servii à juris auctoribus, ut à Pomponio in *l. 57. D. de legat. 1. 1.* & ab Ulpiano in *l. 58. D. eod.* dictio enim illa *rescriptum est*, de responso Servii interpretanda est ex *l. 4. D. de auro & arg. leg.* ut recte notavit Cujacius *lib. 12. observat. cap. 8.*

AD EDICTUM. LIB DUOS.

quos ad Brutum scripsit, eosque perquam brevissimos fuisse testatur Pomponius dicta *l. 2. D. de orig. jur. §. ab hoc. 44.* Sic & Julianum, librum ad edictum brevi libello complexum esse scribit Justinianus in *Orat. ad magnum Senatum de confirm. Digest.* Ad hos autem referenda sunt illa quæ ex Servio *lib. 1. ad Brutum* recenset Ulpianus *lib. 28. ad edict. in l. 5. D. de instit. act.*

Complures etiam alios libros Servius scripsit,
quos

quos *Cercinae* confectos testatur idem Pomponius loco supracitato, quæ quidem est insula Siciliae proxima: sed hos ad jus civile non spectasse, certum est ex his quæ diximus in *Gallo Aquilio*. Juri enim civili Servius non dedic operam, nisi postquam ex Athenis, Rhodo & Cercina Romam reversus est. Zasius scribit librum à Servio compositum

DE. CLARIS. JURISCONSULTIS.

Gellius *lib. 2. cap. 10.* testatur eum consuluisse M. Varronem, quæ significatio verbi *favisse* in jure cenforio esset.

INTERPRETATIONEM. AD. XII. TABULAS edidit: quod ex *l. 237. D. de verb. signif.* colligitur, si cum ejus inscriptione conferatur: constat etiam illud ex variis locis Festi, apud quem legimus Servium Sulpitium hæc verba XII. tab. *pedem struit*, interpretatum esse, *fugit*, sic & illam legem: *Sanatibus idem quod fortibus esto juris*, & illam: *Si vindiciam falsam tulit*.

C. AULUS OFILIUS.

AUdivi quosdam existimantes in *l. 2. §. 44. D. de orig. Jur.* in auditorum Servii enumeratione *Alphenus Varus*, *Cajus*, *Aulus Ofilius*, dictionem *Cajus* delendam esse, quod nescirent quis esset hic Jurisconsultus: tum etiam hac ratione moti, quia si *Cajus* inter illos

los admitteretur, undecim reperirentur, non decem, ut vult Pomponius. Ridiculam tamen eorum opinionem semper putavi, donec prodiit in lucem Jacobi Cujacii commentarius in dictam legem secundam, in quo idem ab eo probatum legi. Illius enim viri auctoritas, quæ plurimum apud me in Jurisconsultorum interpretatione valet, ut attentius hæc considerare, fecit: nihil tamen inveni, quod me ad rejiciendam hanc dictionem impelleret; quinimo retinendam necessario judicavi, expuncta tamen virgula illa, quæ post Cajum ponitur: ita ut *Cajus* non sit hoc in loco Jurisconsultus, sed prænomen Auli Ofilii, arque hoc modo legatur, *Cajus Aulus Ofilius*. Sicque in Pandectis Gregorii Haloandri scriptum est. Licet enim *Aulus* prænomen sæpissime sit, aliquando tamen pro nomine familiæ usurpatur, eodem modo quo *Paulus*, & ut legitur in *epitome lib. 10. Valerii Maximi* per *C. Titum Probum* facta, multa quæ olim prænomina fuerunt, cognomina postea facta sunt: sicut in ipso Tito Probo observatur. Nam Titi nomen, quod alii pro prænomine habent, ipsi cognomen est. Servii autem discipulus fuit Ofilius, & Cæsari familiaris, eumque in equestri ordine perseverasse scribit Pomponius *d. l. 2. D. de orig. jur.* inter discipulos Servii plurimum auctoritatis habuit: eodemque tempore quo Tre-

ba-

batiſ & Caſcellius vixit : ſed Ofilius utroque doctior fuit. Reliquit autem libros de jure civili plurimos, qui omnem partem operis fundarent.

DE. LEGIBUS. VICESIMÆ.

De quibus eum primum conſcripſiſſe teſtatur Pomponius *d. l. 2. De viceſima* autem *hereditatum*, has leges interpretandas ſupra in Æmilio Macro diximus, quæ *ad legata* etiam referri debent, ut ex Dione patet *lib. 55.* ἡ εἰκοστὴ τῶν κλήρων, καὶ τῶν δωρέων αἵ ἀν οἱ τελευτῶντές τισι, &c.

DE. JURISDICTIONE.

AD. EDICTUM. PRÆTORIS.

ad quod primum eum diligenter ſcripſiſſe tradit Pomponius. nam ante eum Servius duos perquam breviffimos libros ediderat. Apparet etiam Ofilium ad edictum prætoris ſcripſiſſe ex Ulpiano in *l. 1. D. ne quis eum qui in jus vocat. eſt.*

LIBROS. ACTIONUM.

ad quos referri debent quæ ex *l. in cauſæ cognit. 16 §. 1. D. de minor. 25. annis* in *l. item ſi obſtetrix 9. §. 3. D. ad leg. Aquil.* & in *l. 1. § 9. D. de exercit. act.* liber actionum xv. & xvi. citatur in *l. qui penum 3. § 5. & 8. D. de penu leg.*

AD. ATTICUM.

familiarem ſcilicet illum Ciceronis, ad quem ejusdem extant tot epistolæ ſcriptæ. Ad Atticum autem ſcripſiſſe colligitur ex *l. quos nos*

234 §. 2. *D. de verb. signific.* Ex qua intelligi potest verborum proprietati anxie eum studuisse. Ex quo genere sunt illa, quæ de tugurii appellatione referuntur in *l. tugurii* 180. §. 1. *eod. tit.*

JURIS. PARTITI. LIB. V.

Ex libro quinto desumpta sunt quæ ex Ofilio Ulpianus tradit in *l. ligni* 55. §. *si lignum* 7. *D. de legat* 3. de carbonum appellatione, cujus tamen nomen omissum est in *l. carbonum* 167. *D. de verb signif.* sed ab eodem Ofilio desumpta est. nam hæ ambæ leges sunt Ulpiani ex libro vicesimo quinto ad Sabinum.

Sunt ex aliis ejus scriptis in Pandectarum libris, dispersa quædam velut semina suæ eruditionis, qua lucem attulit iis rebus, quæ obscure & confuse ab aliis dicebantur in *l. 2. §. si navis* 3. *ad legem Rhodiam de jactu* in *l. 1. §. sed etsi* 5. *D. de aqua pluvia arcenda* *l. Julianus* 40. §. 1. *D. de manumiss. testam. l. 1. §. 3. D. de acquir. vel omitt. possess.* in multis denique aliis Pandectarum capitibus, quæ enumerare nimis longum esset. Cæterum Marcus Tullius *lib. 7. ad famil. epistola* 21. ait, Ofilium existimasse tabulas testamenti non esse eas, quas instituisset is qui factionem testamenti non habuerit.

AUFIDIUS NAMUSA.

Aufidius Namusa inter decem Servii discipulos numeratur à Pomponio in *d. l. 2. §. 44. D. de orig. jur. ex quibus decem, octo solum libros edidisse constat* : quorum omnes qui fuerunt libri, digesti sunt ab Aufidio Namusa in centum quadraginta libros : ideoque verba Ulpiani *lib. 20. ad Sabinum in l. qua situm 12. D. de instr. vel instrum. leg. Et ita Servium respondisse auditores ejus referunt*, explicanda sunt, in his libris scilicet, qui ab Aufidio Namusa digesti sunt. Verisimile enim est, Jurisconsultos vocasse librum illum, in quo libri auditorum Servii compilati erant, *Auditores Servii* : sicut nos librum qui ex multis Grammaticis Latinis compositus est, *Auctores linguae Latinae* appellamus : atque ita interpretanda *lex 6. D. de dote præleg. Namusa autem noster is est, cujus meminit Paulus in l. in summa 2. §. apud Namusam 6. D. de aqua pluvia arc. atque is Aufidius quem citat Ulpianus in l. cum duobus 52. §. fin. D. pro socio: cuique à Javoleno tribuuntur libri regularum in l. apud Aufidium 20. D. de opt. leg. namque Aufidium Tuccam nihil quicquam de jure conscripsisse facile asseveraverim. Alius autem Aufidius fuit Antonini Imperatoris temporibus, ad quem Antoninus Pri-*

Prisco & Apollinari Coss. scripsit, ut apparet ex *l. 2. C. de necessar. serv.* Cæterum filiam Aufidiam habuit, quam in adoptionem dedit, cujusque causam Servius Sulpitius oravit & defendit, cum patre adoptivo mortuo, ipsa ut filia, se heredem ejus diceret: hocque ei negaretur, ut conjicio ex Festo in verbo *mancipatus. in fine literæ M.*

CAJUS ATEJUS PACUVIUS.

Labeo in *l. avus 79. §. pater D. de jure dot.* ait, Ateium scripsisse, Servium respondisse: *Si pater filię nomine centum doti ita promisit, cum commodissimum erit, i. e. cum primum sine turpitudine & infamia dari possit, deberi.* Ex qua lege satis constat, Ateium illum fuisse nostrum Servii auditorem: quanquam non sim nescius, quosdam *Anteium* legere: qua in lege, si Cujacio credimus ad *tit. 6. Ulpiani*, verbum *doti promisit*, Pacuvii Ateii non est, sed Triboniani: cum Ateius scripsisset *doti dixit*; inusitata enim loquendi formula; atque hic & aliis Pandectarum locis, Tribonianus hoc verbum ita supposuit, ut in *l. 31. §. 1. & l. 44. §. 1. D. soluto matrim l. 31. in fine D. de novat.* cæterisque legum capitibus, quæ Pandectas legenti cuique occurrent. Sed ut verum fatear, credibile non est Tribonianum tot locis manum suam

suam adhibuisse, & in unius verbi expunctione tot in auctoribus laborasse. Colligitur autem Pacuvium partem illam edicti

DE COMMODATO

interpretatum esse, ex Ulpiano in *l. 1. D. §. 1. commod.* qui hoc solummodo in hujus edicti interpretatione notandum censet, quod cum is qui edictum conceperat *commodati* fecisset mentionem, Pacuvius *utendi* fecit.

CINNA.

CInnam à Servio profecisse supra diximus ex Pomponio in dicta *l. 2. §. 44. D. de orig. jur.* Quis autem fuerit, non parvi negotiū est scire. Cassiodorus in *Chronicis* Cinnam Consulem cum L. Valerio commemorat anno ab urbe condita 758. temporibus Octaviani Augusti Cæsaris. quem quidem Cinnam nostrum fuisse, si aliquid conjicere licet, dicere possumus. Servii enim discipulos ea ætate vixisse, certum est: hujus consulatus Augustus Cæsar, pater patriæ salutatus est, ut testatur Ovidius in *Fastis*. Cuspinianus hunc Cn. Cinna eundem esse putat cum L. Cinna, de quo loquitur Seneca *lib. 1. de clementia cap. 9.* solumque in prænomine erratum. Hic autem *Cn. Cinna Magnus*, sicut enim à Dione appellatur, filius fuit Cinnæ cujus meminit Appianus,

quo prætor Cæsar interfectus est, quique apud populum tyrannicidas laudavit, censuitque eos è capitolio, tanquam patriæ liberatores, libertatisque vindices, maximis cum honoribus evocandos. Seneca enim tradit Cinnam, de quo scribimus, contra Augustum conjurasse: quapropter verisimile est, cum hoc à patre odium contra Cæsaris partes, & familiam, quasi jure hereditario accepisse. Cæterum Volaterrano non adhæreo, qui hunc, Cinnam non esse putat, sed legendum *Paternum* dicit; nec Zasio, qui *Porcinnam*, allucinati his verbis *Pater Cinna*, non animadvertentes, hanc vocem *Pater* separatam esse à nomine *Cinna*, conjunctamque cum Antistio; scilicet ut *Labeo Antistius Labeonis Antistii pater* junctim legatur, & *Cinna* separatim postea ponatur, tanquam alter Servii discipulus: nam ut hic Antistius ab aliis discernatur, hoc nomine patris notatur: sicut & designationis causa, C. Antistius Vetus vocatur à Julio Frontino *lib. 2. de aquæ duct.* Alium autem à nostro Jurisconsulto existimo Cinnam poëtam, qui *Smyrnam* scripsit, cujus meminit Quintilianus *lib. 10. cap. 4. Institut. orator.* & Catullus *epigr. 96.* his versibus:

*Smyrna mei Cinnae nonam post denique messem
Quam cæpta est, nonamque edita post hyemem,
&c.*

Et Priscianus *libro 6 pag. 718.* qui hunc ejus versum profert :

At felus incesto Cinyræ crescebat in alvo.

Hac autem ratione maxime moveor, ut alium existimem, quod noster Augusti ætate vixerit : Poëtam vero, ante Augustum vixisse colligo, quod L. Crassitius Pasides, sive Pansa *commentarium in ejus Smyrnam* ediderit, quem temporibus Augusti vixisse apparet, & adhuc adolescentis. Julii enim Antonii, Triumviri filii præceptor fuit, ut scribit Suetonius in *libello de illustribus Grammaticis c. 18.* Hanc autem differentiam notandam duxi : ne quis errore nominis deceptus, Jurisconsultum pro poëta acciperet, exemplo plebis Romanæ, quæ, in funere C. Cæsaris, errore nominis decepta, C. Helvium Cinnam, quem poëtam diximus, interfecit, quasi esset Cinna Prætor, quem patrem Jurisconsulti nostri docuimus, ut auctor est Suetonius in *Julio cap. 85.* Scripsit autem de jure civili, & ejus scripta memorat Javolenus in *l. quibus diebus 40. §. 1. D. de condit. & demonstrat.* & Ulpianus in *l. denique 6. D. de ritu nupt.* qui ait : *Denique Cinna scribit eum qui absentem accepit uxorem, denique rediens à cœna juxta Tiberim periisset, ab uxore legendum responsum est.* quod responsum referendum est ad Servium Sulpitium ; ejus enim responsa ab auditoribus suis tanquam oracula, ut à Pytha-

goræis Pythagoræ verba pro lege & auctoritate, proponebantur.

PUBLICIUS GELLIUS.

Hic etiam unus est ex decem Servii discipulis, & auditoribus, auctore eodem Pomponio in dicta *l. 2. §. 44.* Male autem Horomanus in descriptione Jurisconsultorum, *Publicolam Gellium* pro *Publicio* legendum esse dicit: opinor enim Publicium esse illum, cujus fit mentio in *l. 2. §. sed si sint. 8. D. ad Senatusc. Tertyll.* & in *l. sub diversis 51. D. de condit. & demonstrat.* Publicium autem, Prætorem fuisse testatur Justinianus *tit. de action. §. 4. in Institut.* & quidem urbanum, cum M. Junio, Cicero in *orat. pro Cluentio. cap. 45.* à quo *Publiciana actio* in edicto proposita est, sive *Publicianum judicium*, ut loquitur Cajus in *l. 13. D. de Public. in rem act.* Hoc autem Publicianum edictum interpretatus est Ulpianus *lib. 16. ad edictum*, & Paulus *lib. 19.* fuit enim in edicti compilatione à Juliano positum, cujus edicti verba ab Ulpiano referuntur in *l. 1. D. de Public. in rem act. Si quis id quod traditur ex justa causa non à domino, & nondum usucaptum petet, judicium dabo.* Verba enim *l. 7. §. 11. Prætor ait, qui bona fide emit*, non solum illius edicti non sunt, ut notavit glossa, sed ne quidem Publicii.

L. TU.

L. TUBERO.

DOmum nomenque Tuberorum laudat Cicero in *orat. pro Q. Ligario*: non tamen Lucium, sed Q. Tiberonem virum patrium illum esse puto, quem Pomponius in *dicta l. 2. §. 46.* doctissimum habitum fuisse juris publici, & privati, & complures utriusque operis libros reliquisse scribit, ut in *Tuberone* docuimus. Hic autem Lucius Tuberus fuit, qui Prætor urbanus renunciatus est, de quo memorandum scribit Plinius *lib. 10. Natur. histor. cap. 18. in capite Prætoris urbani L. Tiberonis in foro jura pro tribunali reddentis, picus Martius sedit, ita placide, ut manu prehenderetur: respondere tunc vates, exitium imperio portendi, si dimitteretur. : si exanimaretur Prætori. Ille autem protinus concepsit, nec multo post implevit prodigium.* Ex quibus emendandum puto locum Varronis ex *lib. 3. de vita Pop. Rom.* qui citatur à Nonio Marcello in verbo *Picumnus*: *Ælius Pætus cum esset Prætor urbanus, & sedens in sella curuli jus diceret populo, picus Martius advolarvit, atque in capite assedit.* Legendumque *Ælius Tuberus cum esset Prætor urbanus &c.* *Ælii enim Tuberones dicebantur;* unde cum apud Valerium *lib. 5. cap. 6.* idem de Ælio Præto scribi legimus, de hoc Ælio

Tuberone intelligendum est: quapropter male Volaterranus *lib. 13.* hunc Prætorem *Cælium Pontium* vocat: unde & inscriptio illa quæ affertur ab Onuphrio *lib. 2. fast. ad annum v. c. 771.* mendum etiam habere videtur:

CERERI. AUGUST.

MATRI. AGR.

L. BENNIUS. PRIMUS.

MAG. PAGI.

BENNIA. PRIMIGENIA.

MAGISTRA. FECER.

GERMANICO. CÆSARE. II. COSS.

L. SEIO. TUBERONE.

DIES. SACRIFICII. XIII. CAL. MAI.

& ita restituenda L. *Ælio Tuberone.* non mirum autem, si hoc Tuberoni populo jus reddenti contigerit, malique ominis augurium fuerit: Suetonius enim in *Vitellio cap. 9.* narrat, cum Viennæ pro tribunali jura redderet Vitellius, gallinaceum supra humerum, ac deinde in capite ejus astitisse: quod ei infelix exitus, & mortis suæ augurium fuit: quamvis apud Christianos columbæ volatus, felix faustumque signum fuerit. Tradit enim Nicephorus Calixtus *ecclesiast. histor. lib. 5. cap. 26.* Fabiano, qui Romæ in ecclesia cum aliis ad creandum Pontificem convenerat, columbam ad caput advolasse, subitoque ab omnibus Episcopum nominatum, & in throno collocatum fuisse. Sed ut

ad Tuberonem revertar, nescio, an is fuerit, qui *libros historiarum* scripsit, quorum 14. affert Nonius Marcellus in verbo *luxuriabat*: eum tamen L. Tuberonem potius existimarem. Hujus autem Tuberonis meminit Ulpianus in *l. 2. D. de usu & habitat.* & in *l. stipulationes 2. D. de verb. obligat.* ex Celso *lib 38. Digest.* refert Tuberonem existimasse, ubi quid fieri stipulemur, si non fuerit factum, pecuniam dari oportere: ideoque in hoc genere dividi stipulationem.

C. TREBATIUS TESTA.

Cajus Trebatus Q. Cornelii Maximi auditor fuit teste Pomponio: sic enim in *d. l. 2. §. 45. de orig. jur.* cum Goveano homine acris judicii & ingenii legere malo, quam ut vulgo, qui idem Cornelii. Fuit etiam M. Tullii Ciceronis maxime familiaris, ut ostendunt plures ejus ad Trebatium scriptæ epistolæ, & liber Topicorum ad eundem scriptus: tantaque innocentix & justitiæ existimatione floruit, ut *probiorem hominem, meliorem virum, prudentiorem* eo esse neminem prædicet Tullius *lib. 7. ad fam. epist. 5.* in amicitiam Cæsaris, Ciceronis commendatione pervenit. quam vero accurata fuerit ea commendatio, qui scire voluerint, intelligent ex *d. 5. epistola*, & ita Cæsari conjunctus semper fuit, ut eum in expe-

ditionibus sequutus sit ; ut in Gallica : quamvis in Britanniam cum Cæsare profectus non sit. tribunatus etiam commoda dempto labore militiæ ei oblata contempsit *d. lib. epist. 8.* ut ejus colloquutione uti posset. Qua ex re colligere possumus Trebatii tenues fortunas fuisse : quod constat etiam ex Ciceronis verbis, *epist. 16. Balbus*, inquit Trebatium alloquens, *mibi confirmavit te divitem futurum, id utrum Romano more loquutus, bene nummatum te futurum, an quomodo Stoici dicunt, omnes esse divites qui cælo & terra frui possunt, postea videro: & epistola 13.* hoc festivo joco : *Treviros vites censeo, audio capitales esse, mallet auro, argento, ære essent.* Treviri enim Galliæ Belgicæ populi, ut scribit Cæsar *de bello Gallico*, quos *capitales* appellat, quod hostium frequentem numerum neci tradiderant, alludens ad Treviros Romanorum magistratus, qui capitalibus judiciis præerant. Ait igitur vitandos esse Treviros illos, cum capitales sint, Trebatio imbelli militaremque animum non gerenti: malleque se hos Treviros Belgicos, auro argento & ære esse, alludens semper ad magistratus Romanos. Erant enim alii magistratus Treviri pecuniæ cudendæ, qui ita inscribebantur, III. VIRI. A. A. A. F. F. i.e. auro, argento, ære flando feriundo, ut recte notat Petrus Bem-
bus, quos *Triumviros monetales* vocat Pompo-
nius

nus *l. 2. §. 30. D. de orig. jur.* post Cannensem cladem anno tertio belli Punici, rogatione Minutii Tribuni plebis creatos, teste *Livio lib. 23. cap. 21.* Ait itaque Tullius Trebatium alloquens, hos Treviros non capitales, sed monetales esse debere, qui illi nummos cudere juberent, ut amplissima pecuniæ fieret dominus. Fuit autem in jure civili singularis ejus memoria, summaque scientia, ita ut *Scævola* nomen meruerit. Sic enim Tullius eum vocat *ad Atticum. & epistolarum ad familiares lib. 7.* multosque doctrinæ suæ sectatores habuit, sive ut loquitur idem Tullius *lib. 7. epist. 5. Familiam duxit in jure civili.* Sic enim recte Victorius legit. Quamobrem si quis ex eo natam Proculianam sectam dixerit, non errabit: Labeo siquidem ab eo institutus est auctore Pomponio dicta *l. 2. de origine juris.* & multa in suis posteriorum libris à Trebatio accepisse videtur ex *l. Labeo 45. l. fundi partem 79. D. de contrahend. empt.* Veruntamen ab eo interdum dissentiebat, in *l. 1. §. si dolium 1. D. de peric. & commodorei vend. in l. si vitem 22. §. 3. D. quod vi aut clam, in l. liber homo 19. D. de acquir. rerum domin.* quandoque addebat, ut in *l. Julianus 13. §. præterea 22. D. de action. empti & vend. in l. fin. de cloacis.* Quare cum veteres aliquid dicere in Pandectis legimus, hoc de Trebatio, & Labeone, frequentissime intelligendum est. Tre-

batius inter veteres Jurisconsultos à novissimis
 numeratur. Unde Ammianus Marcellinus *lib.*
xxx. de advocatis loquens, sic scribit: Hi ut
altius jura callere videantur, Trebatium lo-
quantur, & Cascellium, & Alfenum, & Arun-
corum Sicanorumque jamdiu leges ignotas, cum
Evandri matre abhinc sæculis obrutas multis.
 Cæterum Justinianus in §. 1. *de jure codicil. in*
Institut. refert, Augustum, cum de codicillo-
rum viribus dubitaret, qui antea in usu non
fuerant, convocasse sapientes viros, inter quos
Trebatium, cujus tunc maxima auctoritas erat,
& quæsisse, an non absonans à jurisratione co-
dicillorum usus esset, recipique possit: Tre-
batium id suasisse Augusto, quod diceret,
utilissimum ac necessarium civibus esse, propter
magnas & longas peregrinationes, quæ apud
veteres fuissent; ubi si quis testamentum facere
non posset, tamen codicillos posset. Præterea
hujus diligentia, memoria interdicti à Prætore
dati ab oblivione vindicata est, ne vis fieret
dominis quo minus sua tollerent, auferrent:
si modo damni infecti repromitterent: cum
Tiberis abundasset, & multas multorum res
in aliena ædificia detulisset l. hoc amplius 9 § de
his 1. D. de damno infecto. Exercuit etiam Tre-
batium quæstio illa, quam vulgarem Ulpianus
vocat iu l. vulgaris 21. D. de furt. An is qui ex
acervo frumenti medium sustulerit, totius rei
fur-

furtum faciat : an vero ejus tantum quod abstulit. existimante Trebatio, totius rei furtum committi : nam, inquit, & qui aurem alicujus tetigit, totum videri eum tetigisse. Attamen Ulpianus putabat, in tantum eos furti teneri, quantum abstulerunt : cujus ramen sententiæ Ulpianus rationem non tradit : sed puto hac in re distinctione utendum : vel res cujus pars surripitur, illius naturæ est ut ejus partis surreptione, tota res vitietur, tunc certe Trebatii opinio Officium sequentis vera est : quia tota res inutilis est domino. Unde qui lancem rasisit, totius fur est, & furti tenetur ad id quod domini interest, apud Paulum in *l. 22. §. qui lancem 2. D. de furt* vel res cujus pars surripitur illius conditionis est, ut parte surrepta, reliqua integra maneat, & tunc opinio Ulpiani prævalet ; ut in acervo frumenti, si quis ex eo modium sustulerit, eum enim in tantum furti solummodo actione teneri, quantum abstulerit, verum est. quo ex Ulpiani loco apparet Trebatium in his questionibus furtorum dissolvendis se exercuisse, quod etiam ex Cicerone *lib. 7. ad fam. epist. 22.* colligere licet, qui scribit à Trebatio inter scyphos hanc controversiam agitatam esse : *Posset ne heres quod furtum antea factum esset, recte furti agere.* Tantam autem Trebati in respondendo vanam ostentationem, inanemque gloriolam habebat, ut sæpissime quæ plerique

que ante eum dixerant, neminem præter eum
 sensisse audacter profiteretur, ut ex his verbis
 Ciceronis *d. lib. 7. epist. 22.* apparet: *Tamen id*
caput, inquit, ad Trebatium scribens, ubi hæc
controversia est notavi, & descriptum tibi misi:
ut scires id quod tu neminem sensisse dicebas, Sex.
Ælium, M. Manilium, M. Brutum sensisse.
 Quod multorum hujusce ætatis vitium est (vi-
 tium enim malo quam malitiam nominare)
 qui suo nomini ex aliorum laudibus, libare lau-
 dem volunt. Cæterum Labeo, Ofilius, Ca-
 scellius, Trebati, quandoque eadem de re
 consilium præbuerunt in *l. cum ex filio 39. D.*
de vulg. & pup. subst. & in l. si mandavero 22. §.
si curator 10. D. mand. quandoque Trebati,
 & Ofilius, sine Cascellio in *l. quid tamen 21. D.*
de recept. arbit. quandoque Labeo, & Treba-
 ti in *l. si quis 6. §. si quis 6. D. communi divid.*
 Fuit autem alius ab hoc nostro Trebatio, *Tre-*
bati is cujus meminit Ulpianus in *l. 5. D. de*
petit. hered. cui D. Hadrianum rescripsisse
 tradit: hocque constat tum ex serie tempo-
 rum, cum ex eorum cognomine, quod illi *Ser-*
gianus erat, nostro vero *Testa*. Multa vero de
 jure civili scripsit opera. Pomponius enim in
 dicta *l. 2. §. 45. D. de orig. jur.* scribit complures
 Trebatii sua ætate libros extitisse, sed minus
 quam aliorum frequentarios esse. Certum qui-
 dem est eum scripsisse

DE. RELIGIONIBUS. LIB. DUOS.

qui citantur à Macrobio *lib. 3. cap. 3. Saturn.* & quorum secundum Gellius *lib. 6. cap. 12.* affert. Ad eos pertinere arbitror, quæ de Trebatio Ulpianus tradit in *l. & si quis 14. §. si quis 11. D. de Relig. & sumpt. fun.*

AULUS CASCELLIUS.

Aulum Cascellium numerat Pomponius in *l. 2. §. 45. D. de orig. jur.* inter præclaros viros, qui juris civilis populi Romani scientiam professi sunt: quam à Volcatio accepit auctore Plinio *lib. 8. Natur. hist. cap. 40.* Quamobrem locum illum Pomponii in *d. l. 2. D. de orig. jur.*: Fuit Aulus Cascellius, Quintus Mutius Volusii auditor, quem corruptum quamplurimi varie restituerunt, sed semper inepte; nec emendandum puto, ut fecit Antonius Augustuinus, fuit Aulus Cascellius Q. Mutii Volusii auditor; quamvis hanc emendationem à Jacobo Cujacio approbatam esse, & sequutam repererim in notis ad dictam legem secundam. Sed hanc genuinam & puram, pace tantorum virorum dixerim, hujus loci lectionem existimo, fuit Aulus Cascellius Q. Mutii, & Volcatii auditor. ut duos præceptores in jure habuerit: primum Q. Mutium Scævola, deinde eo mortuo Volcatium audiverit, ut ex loco Pli-

Plinii supracitato apparet. Nam Pomponium de duobus loquutum fuisse, denotant satis subsequencia ejus verba: *Denique in illius honorem, &c.* i. e. non proxime nominati præceptoris, sed alterius. Fuisse præterea Cascellium actorem causarum probabilem, atque in pretio habitum scribit Horatius *lib. de arte Poetica, vers. 371.* minime tamen cum Messala comparandum. Facetum quidem, elegante n, & festivi sermonis fuisse testatur Macrobius *lib. 2. cap. 6. Saturnal.* eum tamen severi & infracti animi fuisse hic locus Valerii Maximi ex *lib. 6. cap. 2.* desumptus, satis ostendit: *Cascellius*, inquit, *vir juris civilis scientia clarus, quam periculose contumax.* Nullius enim aut gratia aut auctoritate compelli potuit, ut de aliqua earum rerum, quas Triumviri dederant, formulam componeret. Hoc animi judicio, victoriæ eorum beneficia extra omnium ordinem legum ponens. Quo loci obiter adnotabo *Cascellius* recte legi, non *Cesellius* ut vulgo: licet apud Aulum Gellium *lib. 9 cap. 14* recte *Cesellius* legendum putem, quia is est alius ab hoc nostro Cascellio, eumque credo esse *Cesellium Vindicem*, cujus mentio fit ab eodem Gellio *lib. 2. cap. 16.* qui *commentaria lectionum antiquarum* composuit. Quod autem ad Cascellium attinet, is cum multa de temporibus Cæsaris loqueretur, & amici, ne id faceret, monerent: duas res quæ hominibus ama-

amarissimæ videntur, magnam sibi licentiam præbere, respondit, senectutem, & orbitatem, Valerio Maximo auctore loco supra citato. Ex quibus in senectute eum orbem fuisse, tanquam alterum Appium Claudium colligimus. quæ quidem nimia libertas temporibus illis non congrua, cum intra quæsturam retinuit. Cæterum alium ab hoc nostro, Jurisconsultum *prædiatorem* Cascellium esse puto, ad quem & ad Furium, Scævola Augurem cum de jure prædatorio consuleretur, consultores suos rejecisse scribit Cicero in *orat pro Cornelio Balbo cap. 20.* & ut à Valerio Maximo refertur *lib. 8. cap. 12.* his verbis: *Q. Scævola legum clarissimus, & certissimus vates, quotiescumq; de jure prædatorio* (Sic enim non ut in Codicibus Basileæ impressis *jure prætorio*, legendum esse Ciceronis locus satis ostendit) *consulebatur, ad Furium, & Cascellium, qui huic scientiæ dediti erant, consultores rejiciebat: quo quidem facto moderationem magis suam commendabat, quam auctoritatem minuebat.* Fieri enim non potest quin, cum in Pandectis tantus de Cascellio sermo sit, quædam in his apparerent vestigia, quæ Cascellium huic prædatoriæ scientiæ operam dedisse ostenderent. Ratio etiam seriesque temporis me movet, ut nostrum ab illo prædatorio alium esse putem, quem coætaneum Q. Scævolæ Auguris fuisse certum est, & Cicerone ad-

adhuc adolescente obiisse, ex ejus *dialogo de amicitia cap. 1.* Cascellium autem nostrum tempora Augusti Cæsaris attigisse : simileque veri non est, Cascellium prædiatorem tamdiu vixisse, cum à morte Scævola Auguris, ad victoriam usque triumviratus, sexaginta fere anni numerentur, quod Cicero clare demonstrat in *Orat. pro Balbo cap. 20.* Id enim quod supra retulimus, tanquam antiquitatis exemplum affert. Dicendum itaque est Cascellium prædiatorem, patrem Auli Cascellii fuisse. Auli etiam fit mentio in *l. 17. D. de hered. instit.* quem Aulum Cascellium esse putat vir doctissimus Cujacius in *not.* quas in hanc legem edidit. Verum ut ab eo dissentiam, veritas ipsa cogit. Hic locus, *Ut Labeo quarto posteriorum scripsit : nec Aristus, vel Aulus, utpote probabile, notant,* sine dubio mendosus est : nunquam enim alibi Cascellius in Pandectis, *Aulus* tantum nominatur. Deinde Cascellium Labeone antiquiorem fuisse, senemque Augusti tempora tantum attigisse legimus. Quamobrem ad Labeonem cum scripta edidisse dici non potest : neque ejus rei apud auctores ulla extant vestigia. Præterea temporibus Ulpiani nulla extabant Cascellii scripta, nisi *unus liber benedictorum.* Existimo itaque hac in lege pro *Aulus, Paulus* legendum, sicque exaratum est in codicibus Fradri-
lus

Ius enim *notas ad libros περὶ ἀνῶν Labeonis* scripsit, ut supra in *Paulo* docuimus. Hæc autem verba *nec Aristo vel Paulus ut pote probabile notant* de notis ad libros *Pithanon*, i. e. *probabilium* intelligenda sunt: quoniam cum ad *libros probabilium notas* ederent Jurisconsulti, notabant *ea quæ probabilia non erant*. Ex quibus recte etiam auguramur superiora verba *Labeo libro 4. posteriorum* depravata esse, reponendumque *libro 4. Pithanon*. Cascellii cujusdam meminit *Martialis lib. 7. epigram. 9.* Auli autem Cascellii prudentiæ & in jure civili scientiæ extant in *Pandectis monumenta*, & *Javoleni testimonio* eum de jure consultum sæpissime fuisse manifestum est, & *Quintilianus libro 6. instit. orator. cap. 3.* & *Macrobius lib. 2. cap. 6.* consultori cuidam, Cascellio dicenti, *navem dividere volo: perdes*, respondisse eum scribunt: & *Javolenus in l. hæres 100. D. de legat. 3.* in duabus statuis marmoreis cuidam nominatim legatis, itemque omni marmore: nullam statuam marmoream, præter duas, Cascellium putasse deberi testatur; & quanquam *Ofilius*, & *Trebatius* contra sentirent, *Labeo* tamen *Cascellii* sententiam tutatus est. contrariam sæpe *Ofilius* à *Cascellio* tenuit & discrepantem; non enim conveniebant in significatione verbi *impensæ*. Hic enim agebat precium fundi deberi: *Ofilius* negabat precium significari, ut apparet ex *l. quibus die-*

bus 40. *D. de condit. & demonstrat.* Cæterum ne nimis in Cascellio immorari videar, festivum & jocosum ejus responsum tantum afferam. Cum enim lapidatus à populo Vatinus gladiatorum munus ederet, obtinuit ut Ædiles edicerent, ne quis in arenam nisi pomum mitteret. Tunc Cascellius consultus à quodam, *an nux pinea pomum esset*: respondit ei, *si in Vatinium missurus es, pomum est*, ut scripsit Macrobius *lib. 2. cap. 6. Saturnal.* pomi enim verbo contra communem sensum, omnem fructum tam duri, quam mollioris corticis significari, videtur existimasse: sicut Apostoli in *canone* 4. verbum Græcum *ὄπωρα* sumpsere. Cascellius autem plura scripta edidit, quæ tamen periire, præter

BENEDICTORUM. LIB. UNUM.

qui extabat adhuc temporibus Pomponii, ut ipse testatur in dicta *l. 2. §. 45. D. de orig. jur.* ad quem librum pertinent, quæ ex Cascellio referuntur in *l. in usu* 158. *D. de verb. signific.* & in *§. sed & si* 7. *l. 1. quod vi aut clam.*

CAJUS FLACCUS.

CAjum Flaccum Paulus in *l. Massurius* 144. *D. de verborum signif.* librum *de jure Papyriano* scripsisse tradit. sic enim legitur in vulgatis codicibus: quanquam Jacobus Lâbittus

Granium Flaccum legendum putet. Granii Flacci meminit Festus in verborum multisque aliis in locis, & Macrobius *lib. 1. Saturn. cap. 18.* citatur etiam ab Arnobio *lib. 3.* eumque *Granium Flaccum Licinianum* vocari reperio. Granii cujusdam mentio fit apud Plutarchum in *Sylla*, quem per satellites strangulari Sylla iussit, quemque ærarii publici curam, ex hoc loco habuisse suspicari possumus, & Cicero in *Bruto cap. 46.* Q. Gravii præconis meminit, cum quo L. Tincam facetissimum hominem, dicacitate certasse scribit. Ejus doctrinæ nulla alia extant monumenta.

FULCINIUS.

PAulus Jurisconsultus in ejus quæstionis tractatione, *an ex argento surrepto, pocula facta condici possint*, Fulcinium sequutus est in *l. ex argento 13. D. de condict. furtiva.* ex qua, & ex *l. Fulcinus 7. D. quib. ex causis in possess. eatur* & *l. si mulier 20. D. de Relig. & sumpt. fun.* (quarum duarum legum Ulpianus auctor est) intelligitur, Fulcinium nonnulla quæ ad edicti explicationem pertinent, scripsisse. Eum etiam de impensis in rem dotalem factis tractasse apparet ex *l. 1. §. 3. D. de impens. in rem dot. fact.* si conferatur cum lege *impensæ 79. D. de verb. signific.*

CARTILIUS.

CArtilii nomen agnoscitur apud Proculum in *l. Cornelius 69. D. de hered. instit.* atque ita Florentiæ legi, Antonius Augustinus *lib. 3. emendat. cap. 6.* affirmat : non ut in quibusdam impressis libris mendose *Carfilius*. Hoc Proculi adductus testimonio idem existimat minime rejiciendum *Cartilii* nomen in *l. si ut certo 5. §. si me rogaveris 13. D. commod.* quod multos typographos fecisse videmus : quamvis Florentiæ ita circumscriptum esse dicatur, ut ea solent quæ respuuntur. Qua in re vehementer ego Augustini laudo judicium, credoque nimium argutam scriptoris Florentini fuisse sedulitatem. Cum hæc duo capita tantum sint, quæ ex multis ut credibile est monumentis ejus memoriam prodere nobis possint. Quare non immerito Cujacius *lib. 1. cap. 9. observat.* scribit, Antonium Augustinum Cartilium ab oblivione vindicasse. Nescio autem an Cartilius noster, sit *Catilius ille Severus*, cujus meminit Plinius *lib. 1. epist. 22.* quique amicus Aristonis Jurisconsulti fuisse videtur : sed si noster est, temporibus Trajani eum vixisse constat, & Justinianus Traini ad eum rescriptum refert in *§. plane 1. de milit. testam. in institut.* quod desumptum est ex Florentino *lib. 10. Institutio-*
num.

num. vid. l. 24. D. de milit. testam. Marci etiam Imperatoris proavus maternus fuit, auctore Capitolino in *Marco. cap. 1.* Præterea præfecturam urbis assequutus est, & bis Consul fuit, ut idem *ibidem* testatur. In vetusta inscriptione T. Aurelius Fulvius collega ei tribuitur.

PUTEOLANUS.

PUTEOLANUS LIBROS ASSESSORIORUM scripsit, quorum *primus* citatur ab Ulpiano in *l. nam & nocere 12. D. de pact.* ubi male *Assessorum* quidam putant legi. Equidem liber Assessorum recte non dici videtur, sed de officio Assessorum. Recte autem *Assessoriorum* i. e. qui de Assessoribus tractat, sive ut Gothofredus vult in *l. xii. D. de pact.* qui de rebus in assessorio judicatis tractat. Sabinus etiam librum composuit qui *assessorius* vocatur, ut Ulpianus eodem loquendi modo, librum ἀσσορικόν. Verum non incongruum est, Puteolanum *libros Adsefforum* scripsisse: Sic enim Suetonium *libros Prætorum* scripsisse, legimus apud Priscianum *lib. 8.*

VIVIANUS.

Viviani meminit Paulus in *l. sed & si 4. §. 2. D. nautæ, caup. stabul.* Ex qua intelligi potest, scripsisse illum quædam quæ *ad explanandam, interpretandamque eam partem edicti prætorii pertinebant, in qua nisi nautæ, caupnes, stabularii quod cujusque saluum fore receperint, restituerint, jud. cum se daturum Prætor pollicetur.* Nonnihil etiam *de primo capite legis Aquiliæ, in quo scriptum erat: Cæterarum rerum præter hominem, & pecudem occisos: si quis alteri damnum facit quidve ufferit, fregerit, rupe-rit injuria &c. l. 27. D. ad leg. Aquil. § 14.* Videtur præterea *ad edictum Ædilium Curulium* quædam scripsisse, ex *l. 1. §. apud Vivianum 9. & ex l. quis sit 17. §. 3. D. de Ædil. edicto.* Et ad eam partem edicti Prætoris, qua de damno *infecto* agebatur in *l. fluminum 24. §. item apud 9. D. de damno inf. & de interdicto unde vi. ex l. 1. §. non alii autem 45. D. de vi & vi arm.* Interdictum denique *de itinere, actoque privato* explicasse apparet ex *l. 1. §. Vivianus 6. D. de itin. act. priv.* Ulpianus autem eum auctorem facit hujus axiomatis, *habitationem commodari posse, sed in l. si gratuitam 19. D. de præscr. verb.* ejus sententiam moderavit: quemadmodum & Paulus in *l. in commodato 17. §. duabus 4. D. com-*

commod. Ex qua colligimus, Pomponium quædam in *Viviani scripta* notasse. Colligerem etiam libenter ex *l. qui mittuntur 35. §. ult. D. ex quib. causis major.* Vivianum ætate Proculi vixisse, vel potius post Proculum floruisse, & ex Scævola in *l. 14. D. de jure codic.* apud quem, expositam esse Sabini Cassii & Proculi controversiam refert.

QUINTUS SATURNINUS.

SATURNINUS LIBROS AD EDICTUM composuit, Squorum *decimus* citatur ab Ulpiano in *l. cum aurum 19. §. an autem. 7. D. de auro & arg. leg.* ejus etiam meminit Ulpianus in *l. si duo 13. §. Marcellus 5. D. de jurejur.* in qua illum Marcello consensisse refert. Ea autem quæ ex *Quinto Saturnino* desumpsit hac in lege Ulpianus, ex *libris ad edictum* desumpta esse reor. Cæterum cujusdam *Saturnini* mentio fit ab eodem Ulpiano in *l. 6. §. 7. D. mandat.* quem nostrum fuisse si quis dicat, non aberraverit. Ex quibus apparet eum *Q. Claudii Saturnini* nomen habuisse, & Prætorem fuisse: quo Prætore Marius Paulus quidam fidejusserat pro Daphnide, mercedem pactus ob suam fidejussionem, & sub nomine alterius ex eventu litis caverat, sibi certam quantitatem dari: quapropter ab eo majores fructus inferre jussus est, & advocationibus ei

interdictum, quemadmodum sæpè interdicebatut apud Romanos, ut apud Plinium *lib. 5. epist. 14.* Veruntamen Marius ille videbatur velle à Daphnide mandati judicio consequi quod erat condemnatus, quasi is judicatum solvi fidejussisset, & non redemptor litis extitisset: atque hac de re DD. fratres adiit, sed rectissimè ab iis rescriptum est, nullam actionem eum propter suam calliditatem habere, quia mercede pacta accesserat ad talem redemptionem: quamobrem hac lege à nobis sic enarrata, Ulpiani verba illa depravata esse, rectè colligimus: *Videbatur autem mihi judicatum solvi fidejussisse, & quasi redemptor litis extitisset, velle à Daphnide mandati judicio consequi, quod erat condemnatus, sed rectissimè Divi fratres rescripserunt, &c.* Quæ quidem Hotomanus *lib. 5. cap. 9. observat.* restituere tentavit, sed non feliciter. Scrupulus enim ille menti meæ inhæret dictionem *mihi* adulterinam esse. Ulpianus siquidem eadem ætate non vixit, qua L. Saturninus, sed longè post DD. fratres, sub Severo & Antonio cœpit juri civili operam dare: post sub Heliogobalo, & postremo sub Alexandro Severo maximè floruit. Quomodo igitur in auditorio DD. fratrum Ulpianus assidere potuerit non video, quinimo certissimum est non assidisse. Expungenda itaque est hæc dictio *mihi*, reponendumque nomen, *Marius*, quod ignoran-

rantia eorum qui in transcribendis libris incumbant, vel cum litteræ vetustate exesæ fuissent, ignaro quodam notario, vel typographo facile fuit hanc dictionem *mihi* ad constructionem Latinarum vocum accommodatam, sed ad mentem Ulpiani ineptam, reponere. Locus ergo Ulpiani ille sic legendus est: *Videbatur autem Marius quasi judicatum solvi fidejussisset, non quasi redemptor litis extitisset, velle à Daphnide mandati judicio consequi, quod erat condemnatus. Sed rectissime Divi fratres, &c.* atque ita sensus hujus legis apertissimus est. Cum enim Marius à Q. Claudio Saturnino Prætor *maiores fructus*, i. e. *duplos fructus*, ut interpretatur Cujacius *lib. 5. Observat. cap. XXI.* inferre jussus erat, (quod iniquum videretur Saturnino, eum qui advocationibus incumbere, redemptorem litis extitisse) videbatur Mario, si tanquam redemptor litis condemnatus esset à Prætor, quod judicatum solvi fidejussisset, apud Imperatores à Daphnide mandati judicio consequi posse, quod erat condemnatus: sed Divi fratres nullam actionem eum propter suam calliditatem habere rescripserunt. Saturnini pleræque sententiæ ab Ulpiano notantur. Quod quidem causam præbuit Baldo dicendi in *l. 1. C. de sacros. eccl.* notatum esse, Saturninos eos in scholis appellari, qui absurdas & parum probatas sententias proferrent. Vixit autem

Claudius Saturninus, & sub D. Pio, cujus ad Saturninum rescriptum affert Martianus in *l. 1. §. 2. D. quæ res pign. vel hypoth.* Meminit præterea Jabolenus *lib. 11. epistol. in l. 46. D. ad Senat. Trebell* Seii Saturnini archiguberni ex classe Britannica qui testamento fiduciarium reliquit heredem Valerium Maximum, sed alius is est ab hoc nostro Jurisconsulto.

MINITIUS NATALIS.

Minutius, sive Minutius Natalis, is est ad quem Julianus libros sex, quorum in indice fit mentio, scripsit. quod intelligendum est ut supra docuimus in *Juliano*, ut Julianus notas ediderit ad Minutii scripta: non autem secundum Alciati sententiam, ut Julianus libros illos sex dicaverit Minutio Natali, quod præter ea quæ diximus manifestum reddetur, si quis inscriptionem legis *Minutius 61. D. de rei vindicat.* quæ est *Julianus libro VI. ex Minutio.* cum ipsa illa lege comparare velit, quæ hæc habet: *Minutius interrogatus, si quis navem suam aliena materia refecisset, an nihilominus, (sive, num dominus) ejusdem navis maneret? Respondit manere. Sed si in ædificanda ea idem fecisset, non posse, Julianus notat; nam proprietates totius navis, earum causam sequitur. Ex secundo horum librorum decerpta est l. 8. D. ad leg. Rhod de ja-*
flu.

Ætu. Quamobrem hæc ferè cogunt, ut credam, Minutium *d. re nautica* scripſiſſe. Vixiſſe autem eum Trajani temporibus, apparet, ex *l. Divus Trajanus 9. D. feriis*, in qua reſcriptum Trajani ad eum refertur. Ex qua etiam colligo, Minutium Natalem Proconſulem fuiſſe. Hæc ſiquidem lex deſumpta eſt ex Ulpiano *lib. 7. de officio Proconſulis*. Ejus denique verba ſi quis attente legerit, Trajanum Imperatorem, Proconſulem alloqui ſatis intelliget. Cæterùm Minutius juris ſcientia maximè floruit, Sabini ſectam ſequutus ex *l. tenetur 6. D. de act empti*, & omni alia excellenti doctrina præſtitit. Quapropter Plinius *lib. VII. epiſt. 12.* ab eo, quid de libro ſuo judicaret, petere non recuſavit: quinimò emendandum ei libentiſſimè tradidit. Porrò *Minitii* cujuſdam Aſiæ Proconſulis meminit Nicephorus Calixtus *eccleſ. hiftoriæ lib. III. cap. xxvii.* qui ſub Adriano vixit, & ad quem reſcriptum pro Chriſtianis miſit, quod extat apud D. Juſtinum Martyrem, & apud Eusebium. Verum alium ab hoc noſtro eſſe exiſtimo. Ille enim *Fundanus* nominatur: noſter autem *Natalis*. Fuit etiam alius à noſtro *Minutius Felix*, quem Romæ inſignem cauſidicum fuiſſe ſcribit D. Hieronymus, & *duos dialogos* edidiſſe refert: quorum alter *Octavius* inſcribitur, alter *de fato*, cujus meminit Lactantius in ſuis libris.

BLESUS.

Labeo in *l. is qui fundum* 31. *D. de usufr. leg. Blesi* mentionem facit, Trebatii quoddam responsum referentis. *Junii Blesi* meminit Tacitus *lib. 111. Annalium cap. 35.* qui Africae Provinciae præerat.

PACONIUS.

Paconium citat Paulus in *l. Paconius* 3. *D. si à parente quis manum.* ejusque pium simul & castum responsum refert. Si quis enim à parente manumissus, turpes personas, veluti meretricem, heredes fecisset, totorum bonorum contra tab. possessionem parenti dari: & si turpis heres non esset institutus, constitutæ partis, id est tertiæ partis possessionem dari, respondit. Cornelius Tacitus *Paconii* cujusdam meminit, quem Italia depulsum fuisse cum Helvidio scribit *xvi. Annalium cap. 33.* alterius etiam *M. Paconii libro 3. ann. cap. 67.* qui Legatus C. Syllani fuit.

CAJUS CASSIUS LONGINUS.

Cassia Longina gens plebeia fuit, sed tamen antiqua & honorata, ut ex Fastis apparet, à qua

à qua originem traxit suam C. Cassius Longinus, quem ex filia Tuberonis, quæ fuit neptis Servii Sulpitii, natum esse tradit Pomponius in dicta *l. 2. D. de orig. jur.* Hic autem majorum honoribus, qui amplissimi quidem & illustres fuere, respondit. Consulem enim cum fuisse cum Quartino, temporibus Tiberii, idem Pomponius scribit. cujus tamen rei, an cum Quartino Consul fuerit Cajus Cassius Longinus, magna est inter auctores dissensio. Cuspinianus enim hunc locum mendosum putat, & cum *Q. Haterino*, non cum *Quartino* legendum asserit. Quem tamen errare manifestò ex eo colligi potest, quod, ut ipse fatetur, *Q. Haterius* 12. anno imperii Tiberii, C. Calvisio & Cn. Getulico Coss. mortuus sit: Cassium autem Longinum nono aut decimo anno post obitum ejus, Consulem tantum fuisse, Fasti testentur. Nescio tamen, quid extraordinariò de extraordinariis Coss. cogitaverit vir eruditus. Justus verò Lipsius L. Cassium, qui cum M. Vinucio Quartino Consul fuit anno urbis Dccclxxxiii, alium esse putat ab hoc Caio Cassio Longino Jurisconsulto: erudite quidem hoc demonstrat, contra Onuphrii, Antoniique Augustini sententiam: cum tamen Pomponium Jurisconsultum dicentem, *C. Cassium Longinum Consulem fuisse cum Quartino temporibus Tiberii*, errasse sustinet: cogit me, & invitum,

ut errorem ejus apertum declarem. Quid enim cum animo meo hoc reprehensionis genus : cogit me, inquam, laus & fama Pomponii, quam omnes juris studiosi puram, & intactam conservare debent, & adversus obrectatorum calumnias pertinaciter defendere. Nec enim verba Pomponii de *M. Vinutio & L. Cassio Cos.* interpretanda sunt : nec Pomponii mens unquam hæc fuit : quæ opinio virum eximia eruditione præditum, pace ejus dixerim, fefellit. Sed Pomponius de iis loquutus est, qui in *Fastis* Cassiodori appellantur *Vinicius & Longinus*, qui Consules post passionem salvatoris nostri Jesu Christi fuere. Qui quidem consulatus de alio Longino, quàm de Cassio Longino nostro intelligi non potest, cum his temporibus, auctores alium non memorent. Fuit quidem Longinus, cujus meminit Pomponius dicta *lege 2.* sed ad eum consulatus ille referri non potest, cum is ex equestri ordine sub Vespasiano floruerit, & tantum ad præturam usque pervenerit, auctore eodem Pomponio. Cajus autem Cassius noster plurimum auctoritatis in civitate habuit, donec C. Cæsar civitate eum expulit, ut est apud eundem Pomponium : quod propter nimiam ejus auctoritatem fecisse credendum est, & confirmat Lætus de *magistrat. Romanis cap. xxvi.* expulsus Cassius in Sardiniam deportatus est, dicta *lege 2. §. 47. de orig. jur.*

jur. Quæ omnia luculenter describit Tacitus lib. xvi. *Annal. cap. 7. & 8.* quamvis Philip-
pus Beroaldus in *Suetonium Tranquillum in Nerone* eum de quo Tacitus loquitur, alium ab eo de quo mentionem facit Pomponius, existimet: *Mp̄rtem*, inquit Tacitus, *Poppeæ*, ut palam tristem, ita recordantibus lætam, ob impudicitiam ejus., sævitiamque, nova insuper invidia Nero complevit, prohibendo C. Cassium officio exsequiarum, quod primum indicium mali, neque in longum dilatum est. Sed Silanus additur, nullo crimine; nisi quod Cassius opibus vetustis, & gravitate morum, Silanus claritudine generis, & modestâ juveniâ præcellebant. Igitur missa ad Senatum oratione, removendos à Republ. utrosque differuit: Objectavitque Cassio, quod inter imagines majorum, etiam C. Cassii effigiem coluisset, ita inscriptam DUCI PARTIUM, quippe semina belli civilis & defectionem à domo Cæsarium quæsitam. ac ut memoria tantum infensi nominis ad discordias uteretur, assumpsisse L. Silanum juvenem genere nobilem, animo promptum, quem novis rebus ostentaret. Ipsum dehinc Silanum increpuit iisdem quibus patruum ejus Torquatum, tanquam disponderet jam imperii curas, præficeretque rationibus & libellis & epistolis libertos: & inania simul, & falsa. Nam Silanus intentior metu, & exitio patrui, ad præcavendum exterritus erat: Inducit posthac vocabulo indi-
cum,

cum, qui in Lepidam Cassii uxorem, Silani amatam, incestum cum fratris filio, & diros sacrorum ritus confingerent. Trahebantur ut conscii Volcatius Tullinus, ac Marcellus Cornelius Senatores, & Calphurnius Fabatus Eques Romanus: qui appellato Principe instantem damnationem frustrati, mox Neronem circa summa scelera distentum, quasi minores evasere. Tunc Senatusconsulto Cassio & Silano exilia decernuntur, de Lepida Cæsar statueret: deportatusque in insulam Sardiniam Cassius, & senatus jus expectabatur. Huic autem loco vulnus inflixerunt librarii, cui mederi non posse fatetur Justus Lipsius: quem tamen sanare tentabo, licet in eo hæreat cicatrix. Legi itaque hæc ultima verba, & *senatus jus expectabatur*, corrupte in vulgaribus codicibus existimo, reponendumque, *Nec senatus jus spectabatur*, i. e. probabatur. *Spectari* enim pro *probari* usurpatum sæpè legimus. Unde *spectatio* pro probatione pecuniæ à Cicer. lib. 3. in Verrem cap 78. sumitur: *Ex omni pecunia, quam aratoribus solvere debuisti, certis nominibus deductiones fieri solebant, primum pro spectatione, & collybo: deinde pro nescio quo cenario.* Quæ lectio, orationis sensui congruit: vulgata vero, aliena prorsus à mente auctoris, qui scribit Senatusconsulto Cassium, & Silanum exilio damnatos esse: Neronem autem in Insulam Sardiniam deportasse Cassium, Silanum

verò per Centurionem interfici jussisse : atque ita apparet senatus jus, vel judicium à Nerone non probatum : *exilium* enim & *deportatio in insulam*, diversa sunt. *Exilii* nomen generale est, auctore Martiano in *l. 5 D. de interdict.* quippe & pro relegatione aliquando sumitur, quæ multo mitior est deportatione. Nec in Silani causa judicium senatus à Nerone probatum, cum eum exilio à senatu damnatum, interfici jusserit. Conjecturam etiam nostram juvat, quod Ulpianus scribit in *l. 6. D. de interd. & releg.* Principem solum in insulam deportare posse : si verò quis magistratus aliquem in insulam deportandum putat, hoc ipsum Principi scribere debet, missa plena opinione, ut Princeps æstimet, an sequenda sit ejus sententia. sic hoc in loco senatus censuit, Cassium & Silanum exilio damnandos : missam ejus Neroni plenam opinionem, credendum est, ut sæpissimè scripta mittitur : testis est præter alios, locus ille Taciti *lib. xiv. ann. cap. 42. & seqq.* quum de servis apud senatum agebatur. *item c. 49.* Quia tamen indita pœna satis dura Neroni non videbatur, non spectavit jus senatus, ut supra demonstravimus. Hoc remedium huic loco tam dilaniato imponendum putavi : quod quidem si totum penitus non sanat, non tamen exulcerat. Cassius itaque in Sardiniam contra jus senatus deportatus est à Nerone, sed revocatus post ejus mortem à

Vespasiano, ut testatur Pomponius *d. l. 2.* Antequam autem deportaretur, Syriæ præfuit, Narso succedens, cumque ibi præesset, à Claudio Cæsare Meherdatem juvenem, qui rex Parthiæ ab eo datus erat, ad Euphratis ripam deducere jubetur. Stolan etiam sacerdotalem Pontificis Judæorum, quæ antea à Tiberio Judæis reddita erat, Romanis custodiendam dedit. *Ea tempestate Cassius cæteros præminebat peritia legum: nam militares artes per otium ignotæ, industriosque ac ignavos pax in æquo tenet. Attamen quantum sine bello dabatur, revocare priscum morem, exercere legiones, cura, provisu, agere perinde ac si hostis ingrueret: ita dignum majoribus suis, & familia Cassia ratus per illas quoque gentes celebrata, ut scribit Tacitus lib. xii. annal. cap. 12.* Cæterum luminibus orbatum Cassium fuisse, legimus apud Suetonium Tranquillum. *in Nerone, cap. 37.* quæ quidem orbitas severitatis magnæ indicium luculentum est: sic Cæcellium diximus, sic Appium omnes norunt, sic Catulum Messallinum luminibus orbatum testatur Plinius *lib. 4. epist. 22.* Tanta enim Cassii in jure dicendo severitas erat, ut tribunale ejus, *reorum scopulus* appellaretur: quam deinde ipse cognovit ad sedandos motus maximè nocuam. Cùm enim Puteolani seditionem concitassent, Cassiusque adhibendo remedio delectus esset, quia severi-

tatem

tatem ejus non tolerabant, precante ipso, ad Scribonios fratres cura transfertur, ut auctor est Tacitus *lib. xiiii. Annal. cap. 48.* qui *eodem libro cap. 41.* tradit, cum Neroni, propter victoriam ab Artaxatis reportatam, arcus, continui consularatus, statux decretæ, & ut inter festos dies referretur, quo patrata victoria, quo nunciata, quo relatum de ea esset; C. Cassium de cæteris honoribus assensum; si pro benignitate fortunæ Diis grates agerentur, ne totum quidem annum supplicantibus sufficere, differuisse: eoque oportere dividi sacros, & negotiosos dies, queis divina colerentur, & humana non impedirent. Fuit autem Cassius Longinus Sabinianæ sectæ: Sabino enim successit, auctore Pomponio in *l. 2. D. de orig. jur. §. ult.* Sabinumque Cassii magistrum vocat Paulus *lib. xiiii. ad edictum in l. 19. §. 2. de recept. arb.* ubi ingenui, & probi animi memorandum, multisque nostri seculi auctoribus imitandum exemplum traditur. Cùm enim Sabinus scripsisset, arbitrum mutare posse sententiam, hocque contra juris civilis regulas responsum esse videretur: tantum abest ut Cassius eum reprehenderit, ut sententiam magistri sui totis animi viribus excusasse eum testetur Paulus: scilicet de ea sententia Sabinum non sensisse, quæ arbitrium finiat; sed de præparatione causæ: neque imitatus est Aristotelem, de quo conqueritur Plato apud Ælium

lib. 4. var. histor. cap. 9. eum ad instar muli fecisse, qui cum saturatus est lacte materno, calcibus petit matrem. Cassius præterea noster, *Cassianæ scholæ* auctor, & parens fuit, ejusque domus temporibus Trajani, à Quadrato claro oratore possessa fuit ex testamento Quadratillæ aviæ suæ, auctore Plinio *lib. 7. epist. 24.* Cujus verba hic apponere æquum esse duxi, quoniam id laudi, honorique Cassii non parum conducit: *Lætor, inquit, etiam quod domus aliquando C. Cassii, hujus qui Cassianæ scholæ princeps, & parens fuit, serviet domino non minori. Implebit enim illam Quadratus meus, ut decebit, rursusque ei pristinam dignitatem, celebritatem, gloriamque reddet, cum tantus orator inde procedet, quantus ille Jurisconsultus.* Cassius denique multos scriptis mandavit libros.

APUD. URSEIUM.

qui citantur ab Ulpiano in *l. quid tamen 10. §. 5. D. quib. mod. ususfr.*

JURIS. CIVILIS. LIBR. X.

Tot enim fuisse existimo: nam ex Cassio *lib. 8.* juris civilis hæc desumpsit Ulpianus: *fructuarium per arbitrum cogi reficere, quemadmodum subserere cogitur arbores (l. 7. §. 3. D. de usufr.) & aucupiorum, & venationum redditum ad fructuarium (l. 9. §. 5. eod. tit.) & carnem fœtus demortui ad fructuarium pertinere (l. 70. §. 2. d. t.)* Ulpianus etiam Cassium *lib. x. jur. civilis*

lis dixisse scribit: *Si gregis, vel armenti sit usus fructus legatus, nec usufructuarius ex natis gregem suppleat, teneri eum proprietario. Ex quibus apparet, Cassium his in libris de usufructu scripsisse.*

PLAUTIUS.

DE Plautii vita nihil constare Forsterus scripsit; fit tamen mentio Plautii Sylvani *in Festis*, qui Consul fuit tertio anno imperii Antonini Pii, cum Julio Severo, & ab urbe condita 894. secundum Gregorium Haloandrum. Plautiis etiam, Sylvanorum nomen fuisse ostendit Onuphrius. Ad eum Jabolenus scripsit libros v. Julius Paulus libros xviii. Ex quorum *primo*, est *l. Plautius 61. D. de procur. ex viii. l. Plautius 43. D. de condit. & demonstrat. ex ix. l. qui heredi 44. eod. tit. & l. Plautius 8. D. de auro & arg. leg. Ex xii. l. Plautius 49. D. ad leg. Falcid.* Ex ejus scriptis quoque est *§. fin. l. si proprietario 22. D. de damno infecto.* Tribuitur etiam ei *§. Plautius 1. l. si proprietario 22, D. eod. tit.* apud Plautium autem omnes juris auctores consensisse Ulpianus ait in *l. 1. §. interdum 3. D. de usufr. accresc. Usufructum scilicet constitutum, & postea amissum, nihilominus jus accrescendi admittiere.* Omnes autem juris auctores, interpretabimur u-

triusque sectæ, tam Proculeianos, quàm Cas-
sianos.

VINDIUS,

ULpianus *lib. xi. ad edict. in l. 11. §. 2. D. de minor.* Vindii cujusdam meminit: sed tamen alius est, ab hoc nostro Jurisconsulto. Ille enim temporibus Alexandri Severi vixit: hic temporibus Divi Pii floruit. Capitolinus enim Antoninum Pium Imperatorem ejus consilio usum scribit. *cap. 12. in ejus vita.* Unde apud Ælium Spartianum *in Hadriano. cap. 15.* hunc locum corruptum puto. *Vindium Quadratum, & Catilium Severum, & Turbonem graviter insequutus est:* nullus enim *Vindius Quadratus* apud auctores reperitur, minusque *Numidius*; quemadmodum corrigendum esse putavit Culpinianus *in Fastis.* Restituenda igitur putarem hæc verba sic: *Vindium*, cum virgula, quæ nomen separatum significet, *Quadratum & Catilium Severum*: hæc enim lectio literæ corruptæ prorsus conveniens est. Quæ tamen si nimis ardua videtur, sic posse etiam legi existimo: *A. Julium Quadratum.* Est enim lapis in radice Cælii montis inventus, in quo ita scriptum est: T. JULIO. CANDIDO. II. A. JULIO. QUADRATO. II. COSS. *Vindius Varus* dicitur ab Callistrato *l. 3. D. de test.* qui sub
D. Ha-

D. Hadriano Ciliciæ fuit legatus, ad quem ipse Hadrianus epistolam misit. Vindii autem testimonio Mætianus, Paulus, Ulpianusque usi sunt in *l. 2. §. si absens D. si ex nox. causa ag. l. Jurisgeutum 7. §. sed si servus. 18. D. de pact. l. si quis 5. D. de jud. ex qua intelligitur,*

DE. PRÆTORIS. EDICTO

nonnulla edidisse, &

DE. DETRACTIONE. FALCIDIÆ.

ex *l. pœnales 32. §. 4. D. ad leg. Falcid* in qua Mætianus illum vocat *suum*: ex qua Vindium Cassianæ sectæ fuisse, non pigebit dicere.

VALERIUS SEVERUS.

L. Valerii Jurisconsulti mentionem facit Cicero *lib. III. epist. 1. ad familiares*, quem commendat Appio Pulchro: sed alius est à nostro Valerio Severo, quem sub Antonino Pio vixisse existimo. Extrat enim Antonini Pii rescriptum ad Severum in *l. 1. C. de procurat.* Quapropter legendum arbitror apud Julium Capitolinum dicto *cap. 12. Vindio, Severo, Salvio, Valente. Severo non Vero*, cum quod Verus nemo unquam Jurisconsultus fuerit: tum quod Capitolinus illum cum Salvio Juliano conjungat. Julianus autem Valerii Severi responsum affert *lib. 3. Digest. in l. ex facto 30. D. de negot. gest.* Sicuti sæpissimè Jurisconsul-

tos responsis vel sententiis coætaneorum Juris-
peritorum uti, in Pandectis legimus. Hic au-
tem error ut loco *Severi* apud Capitolinum *Veri*
nomen scriptum fuerit, faciliè librariorum igno-
rantia irrepsit: sicut & in multis Pandectarum ca-
pitibus loco *Severi & Antonini* Impp. *Veri &*
Antonini corrupte legitur. Sic quem anno ab
urbe condita 879. Fasti Græci Consulem *Seve-*
rum habent, in Calliodori Chronicis *Verum*
corrupte legimus. Nec obstat, quod Callistra-
tus *Valerii* cujusdam *Veri* mentionem faciat,
ad quem de excutienda fide testium Hadrianum
Imp. rescriptum mandasse scribit in *l. testium*
3. D. de testib. Hæc enim ad Jurisconsultum
nostrum referenda nullo modo sunt, quod
mendosum illud nomen hac in lege esse certum
sit: in quibusdam siquidem codicibus *Valerius*
Varus legitur, & in Haloandri, *Valerianus Ve-*
rus, quæ lectio receptior est, licet non penitus
integra. Nihil enim de Valeriano Vero apud
auctores reperitur. Augurarer itaque *Valeria-*
num Verum vitiosè, pro *Valerio Veranio* legi,
hac nominum transpositione facta, quod sæpi-
sime Typographorum incuriosa facit inscitia.
Valerii enim Veranii meminere auctores, &
præcipuè antiqua quædam inscriptio, (*extat*
hæc apud Gruterum in inscript. pag: 108.) quæ
sub imperio Hadriani Hiberno Cos. honesta mi-
litia missum fuisse cum testatur. Arrii etiam

Severi fit mentio ab Ulpiano in *l. xi. D. de minor.* quem præturam exercuisse hoc ex loco constat: sed alium ab hoc nostro, series temporum affirmare nos cogit: cum illum sub Alexandro Severo floruisse appareat ex verbis Ulpiani, *Arrius Severus quia dubitabat ad Imperatorem Severum retulit*, i. e. ad Alexandrum Severum, qui *xiv.* curatores urbis fecit, auctore Lampridio *cap. 33.* in ejus vita. Attamen hoc nomen *Arrii* hac in lege mendosum est: nonnulli emendant *Demetrius*, alii, *Decius*. Sed Prætores illos fuisse nunquam legi, nec apud historiæ Latinæ scriptores eorum mentio temporibus illis congruens ulla fit: existimarem legendum *Annius Severus*: nec enim difficillimè pro *Annius* exaratum est *Arrius*. Annium autem Severum Alexandri Severi temporibus vixisse constat, & Gordiani senioris socerum fuisse apud Julium Capitolinum in *Gordianis. cap. 6.* Fit etiam mentio *Rutilii Severi* in *l. i. princ. D. de ventre in sp.* qui sub DD. fratribus vixit, & Severi meminit Ulpianus in *l. 4. D. de injus voc.* ubi quidam *Servium* reponendum putant, moti fortasse eo, quod Ulpianus supra, La-beonis auctoritate usus sit. Cæterum Valerium Severum de jure respondisse Julianus ait in *d. l. ex facto 3. D. de negot. gest.* Ejus scripta probavit Ulpianus in *l. filius familias 8. vers. sed & filia-familias. D. de procurat.* & in *l. i. §. quæsitum*

est 21. *D. de aqua quotid. & aestiva*. Nec omit-
tendum corrupte in codicibus Gothofredi,
Severi mentionem fieri in *l. qui concubinam* 29.
§. 1. D. de legat. III. quod satis innotescet ex
auctore illius capituli. Quî enim fieri potest, ut
Labeo Severi mentionem faciat, cum Severo
multo antiquior sit? Apparet etiam ex aliorum
Jurisconsultorum nominibus quorum sententiæ
referuntur, hoc verissimum esse, & pro Severo
Servium legendum.

PEDIUS.

Hunc *Sextum Pedium* vocat Paulus in *l.*
non distinguemus 32. *§. penult. D. de re-*
cept. arb. & in l. si servum 33. *D. ad leg. Aquil.*
& Ulpianus in *l. de pupillo* 5 *§. & belle* 9. *D. de*
oper. novi nunciat. Quem constat ante tempora
Ulpiani vixisse, ex *l. verum* 63. *§. si servo* 9. *D. pro*
socio, & inter Salvium Julianum, & Sabinum
ex Ulpiano in *l. 63. D. eod.* apud quem Ju-
lianus scribit Sextum Pedium referre respon-
sum Sabini, sic enim legendum est: & ait Ju-
lianus *Sextum Pedium referre Sabinum respon-*
disse: non ut in vulgatis codicibus corrupte: Et
ait Julianus lib. 6. vel ut in aliis, *Sextum Pom-*
ponium referre Sabinum respondisse. Julianus
enim Pomponio erat antiquior, atque ita Pom-
ponii auctoritate uti non poterat. Pedium qui-
dem

dem sub Imperatoribus vixisse, apparet ex Ulpiano *lib. 52. ad edictum, in l. 5. D. de oper. novi nunciat.* cum tamen alium puto ab hoc Pedio, quem Persius oratorem in *Satyra 1. vers. 85.* describere videtur,

*Fur es, ait Pedio, Pedius quid? criminaras
Librat in antithetis, doctas posuisse figuras
Laudatur.*

alium etiam ab illo Pedio Blæso, qui sub Nerone reptundarum damnatus est *Tac. xiv. ann. cap. 18.* Hunc autem scripsisse constat

AD EDICTUM. LIB

Ex multis Jurisconsultorum locis ex *l. si pupilli. 6. §. item quæritur 9. D. de negot. gest. l. 1. D. de dol. mal. l. item si 4. §. Pedius 2. D. de alien. judic. mut. causa fact. l. Pedius 7. l. Pomponius 12. §. recepisse 2. D. de recep. arbitr. ad quos referenda videntur, quæ ex *Pedii lib. xv.* referuntur ab Ulpiano in *l. quàm Tuberonis 7. §. pupillum autem 3. D. de pecul. & in l. 1. §. licet 1. D. de tribut. act.* Citatur à Paulo *liber xxv. Pedii ad edictum, in l. sed cum patrono 6. §. fin. D. de bonorum posses. asseverantis notas, literas non esse*; quod impulit Paulum ad credendum, notis tabulas scriptas edicto non contineri. Et ad hos *libros ad edictum* referenda sunt, quæ de eo dicuntur ab Ulpiano in *l. 3. D. ne quis eum qui in jus voc.**

LÆLIUS.

Vixisse Hadriani temporibus hunc Lælium constat ex Pauli scriptis in *l. antiqui 3. D. si pars hered. pet.* eumque vidisse in palatio liberam mulierem, quæ ab Alexandria perducta erat, ut Hadriano ostenderetur cum quinque liberis, ex quibus quatuor eodem tempore enixa dicebatur, quintum post quadragesimum diem. idem hoc contigisse sub Antonino refert Capitolinus in *Antonino Pio cap. 9.* Hanc Serapiam vocari constat ex Cajo in *l. 7. D. de reb. dub.* Ex his notandum eadem ætate qua Julianus Lælium vixisse: & Paulum maluisse, Lælii in hac historia enarranda uti auctoritate, quam Salvii Juliani: licet eandem suis scriptis inferuerit ad Urseium Ferocem, ut colligere est ex *l. 36. D. de solut.* hac utique maximè ratione, ut existimo, quod Lælius eam Alexandrinam foeminam se vidisse, cum ostenderetur Hadriano, testetur: Salvius autem qui tunc temporis Romæ non erat, hoc sibi in Ægypto affirmatum tantum asserat, atq; ita in iis quæ extra communem naturæ regulam contingunt, magis oculis, quàm auribus credendum esse nos admonet. Ex iis autem quæ dicta sunt à nobis, quis non conjiciet, Lælium Hadriano Imperatori perquam familiarem fuisse. Idem Paulus in *l. postquam.*

43. *D. de hered. petit.* sententiam suam *Laelii* auctoritate comprobavit, si credimus *Labirto*; sed tamen *Ælii* lectionem retinendam puto. *Aulus Gellius* meminit cujusdam *Laelii Felicis*, qui *de comitiis* tractavit, & *Modestinus Laelii Bassi*.

ATILICINIUS.

PAulus, Ulpianus, & Pomponius Atilicini meminerunt in *l. 4. §. 4. D. si quis caut.* in *l. si unus 27. princ. D. de pact. l. mutus 43. §. 5. D. de procurat. l. postquam 43. D. de petit. hered. l. & Atilicinius 35. D. de servit. rustic. præd. l. quod si 28. D. de relig. & sumpt. fun. l. quamvis convenerit 6. princ. D. de pignorat. act.* Maximæ auctoritatis doctrina ejus fuit apud Justinianum. In institutionibus enim *tit. de hered. instit. in princ.* ait se constitutionem edidisse, qua servos proprios instituere licet sine libertate: quod & æquius, inquit, erat, & Atilicinio placuerat. Magnam autem illi cum *Procuro* Jurisconsulto necessitudinem intercessisse, tantique fecisse *Proculi* judicium constat ex *l. Atilicinius 17. D. pact. dotal.* ut illum per epistolam aliquando consuluerit; & sæpè citantur convenientes eorum sententiæ in *l. ergo 5. D. de servit. rustic. præd.* in *l. quid tamen 21. §. si quis 9. D. de recep. arbit.* in *l. si servus 17. D. de pecul.*
Cæ-

Cæterum de jure eum respondisse, cum Nerva filio probat. *l. qui se debere* 7. *D. d. cond. et. causa data a causa non sequuta.* de eo enim explicandus est locus ille. Quare in *l. si quis* 6. §. *si quid* 8. *D. communi divid.* suo loco scriptum non esse nomen *Atilicinii* augurarer: nec cum *Sabino* conjungendum, sed cum *Nerva*, & *Sabinum* pro *Nerva* supra reponendum. Neque enim *Sabinus*, & *Atilicinius* ejusdem scholæ fuere: sed *Nerva*, & *Atilicinius*: atque ita eos eadem sensisse verisimilius est, & de eadem re simul respondisse. *Atilicinii* tamen sententiam improbatam fuisse *Ulpianus* scribit in *l. item liberatur* 6. §. *ult. D. quib. mod. pign. vel hypoth. solv. existimantis, si satisfidetur alicui certæ pecuniæ, recedere eum à pignoribus debere.*

OCTAVENUS.

CUjus Imperatoris ætate *Octavenus* vixerit, facilis non est negotii explicare. *Pomponius* quidem, cum *Aristone*, qui temporibus *Trajan*i vixit, eum conjungit, & utriusque sententiam affert. Non enim hic *Accursium* sequendum puto, qui *Pomponium* hanc epistolam ad *Octavenum* & *Aristonem* scripsisse existimat; eorum siquidem sententiam tantum profert de hac quæstione, quam ipse proposuerat: quod ex verbis ipsius legis facilius probabitur, quæ est

est 20. *D. de fideic. libert.* Paulus autem, & Ulpianus Octaveni mentionem faciunt in his capitibus, quæ ex eorum *ad edictum* libris excerpta esse inscriptiones ostendunt in *l. si familia 9 vers.* Octavenus *D. de jurisdict. l. quod si in diem 16. princ. l. item videndum 18. D. de petit. hered. l. qui iter 2. D. quemadm. servit. amitt. l. necessario 8. princ. D. de peric. & commodorei vend. l. si in rem 6. D. de rei vindicat. l. electio 26. §. penult. D. de noxal. act. l. non distinguemus 32. §. si servus 8. D. de recept. arbit. l. item videndum 18. princ. D. de petit. hered. l. si servus 27. §. si olivam 25. D. adleg. Aquil.*

Unde conjici potest, AD EDICTUM quædam illum scripsisse, & Pomponium ejus scriptis maximè delectatum.

SEXTUS CÆCILIUS.

CÆcilios multos fuisse doctos, scriptoresque, omnibus notum esse puto. Hic autem *Sextus Cæcilius* ut testatur *Gellius lib. 20. cap. 1. in disciplina juris atque legibus pop. Romani noscendis, interpretandisque, scientia, usu, auctoritatèque illustris fuit.* Unde colligimus, malè Cæcilio cuidam Gallo in dictionariis & thesauris Latinis, hæc Gellii verba tribui, cum *Ælium Gallum*, non *Cæcilium Gallum*, legendum esse apud *Macrobium lib. 6. Saturn. cap. 8.*

cap. 8. & apud Gellium *lib. 16. cap. 5.* supra in Gallo dixerimus: neque Bernardinus Rutilius audiendus, est, qui eum, cujus mentio fit in *Pandectis* à juris auctoribus, *P. Cæcilium* quendam *Servii auditorem* fabulatur. Cæterum cum Sextus Cæcilius in area Palatina salutationem Cæsaris operiretur, ad eum Philosophus Phavorinus accessit, colloquutusque est ei, Gellio, multis que aliis præsentibus: atque in illis sermonibus orta est inter eos quæstio legum xii tabularum, quæ decemvirales appellantur. Ubi cum Phavorinus obscuritatem earum legum damnaret, hoc præclarum verbum Cæcilius pronunciavit: *Obscuritates legum non assignari debere culpæ scribingentium, sed inscitiae non assequentium.* Ex quibus colligimus LEGES XII. TABUL eum apprimè calluisse; & earum præcepta maximè probasse. Unde non immerito à Justiniano in *l. 1. princ. C. de communi servo manum.* Cæcilius *juris antiqui conditor* appellatur. Quamvis in nonnullis codicibus, legatur eò loci *Sextus & Ælius.* Cæcilius tamen lectio verior est, & probatur ab Haloandro, & à Cujacio *lib. 7. cap. 25. observat.* Scripta autem Cæcilius Papinianus, Ulpianusque probaverunt in *l. Titio centum 71. D. de condit. & demonstr. in l. prospexit 12. §. 6. qui & à quibus manum. in l. si postulaverit 28. §. si liber 5. D. ad leg. Jul. de adulter.* Ex qua conjici potest, quæ-

quædam edidisse illum *ad legis* JULIÆ DE ADULT-
TERIIS *explicationem*, ad quam conjecturam
amplectendam magis impelletur, si quis huic
legi, *legem si uxor* 13. *D. eod. tit.* conjunxerit.
Ex qua etiam intelligitur, fuisse Cæcilium stu-
diosum Homericæ lectionis. Hunc enim ver-
sum Homeri affert ex *lib. ix. Iliados* desum-
ptum.

Η μῦνοι φίλεσθ' ἀλόχῃς μερόπων ἀνθρώπων

Αἴσῃ δ' αἰ;

Præterea Cujacius in *l. frater à fratre* 38. *D. de
condict. indeb.* Proculeianum eum fuisse putat.

URSEIUS FEROX.

FUIT quidam Ferox temporibus Hadriani,
vir rectus, & sanctus, quem Cos. fuisse ex
epistola Plinii ad Arrianum *lib. 2. epist. 11.* col-
ligere possumus; qui etiam curator alvei, &
riparum fuit; alius tamen ab hoc nostro: & ad
id cogitandum moveor, quod *Tit. Julius Fe-
rox* appelleretur, ut ex veteri quadam inscriptio-
ne apparet: noster autem *Urseius Ferox*, ad
quem *Julianus libros quatuor* scripsit, quorum
fit in *indice Justiniano* mentio. In quibus no-
tasse quædam Julianum ex Urseii libris, constat
ex *l. si quis 6. §. Urseius ait. ult. D. communi divid.*
Quod & *Cassius* fecisse videtur, ex *l. quid ta-
men 10. §. si massæ 5. D. quib. mod. usus fr. amitt.*

T

his

his verbis: *Cassius apud Urseium scribit. Quæ* haud dubiè intelligenda esse de C. Cassio, indicat *l. 1. §. quod si patronus 10. D. quarum rerum actio non det.* in qua ita scriptum est: *Et Cassius existimasse Urseium refert.* Urseii quoque mentio fit in lege *si servus 27. §. 1. D. ad leg. Aquil.* ex qua Proculeianum eum fuisse augurarer, & in *l. supra iter 11. §. apud Ferozem 2. D. de aqua pluvia arc.*

PAPIRIUS FRONTO.

FRontonis cognomen à *fronte* impositum esse scribit Cicero *lib. 1. de natura Deorum cap. 29.* Multi autem Frontones fuere. Fuit Octavius Fronto, quem prætura functum scribit Tacitus *lib. 11. annal. cap. 33.* fuit & alius Fronto, quem Martialis *lib. 1. epigram. 55.* vocat
Clarum militiæ togæque decus.

Frontonis etiam insignis cujusdam Oratoris meminit Eusebius in *Chron.* qui M. Antoninum Verum Latinis literis erudivit, quem eum esse puto, de quo loquitur Julius Capitolinus in *M. Antonino Philosopho. cap. 2.* quem multo in honore Antoninum habuisse, & à Senatu statuatam ei petiisse scribit. Cæterum hunc Papi-
rium Frontonem, nepotem esse Oratoris illius existimo, qui M. Aufidii Frontonis pater fuit, quem Consulem cum P. Cornelio Anulino,
im-

imperante Septimio Severo commemorat Cassiodorus *in Chronicis*. nihil enim est, quod huic sententiæ repugnet. Quin & inscriptio ab Onuphrio *in Fastis ad A.V.C. 952.* relata. Frontonem illum simpliciter nominat, nullo adjecto prænomine, vel agnomine. Ita & in ea quæ est apud Gruterum *in inscript. p. 369.*

M. AUFIDIO. FRONTONI.

PRONEPOTI.

M. CORNELI. FRONTONIS.

ORATORIS. COS.

MAGISTRI. IMPERATORUM.

LUCI. ET. ANTONINI.

NEPOTI. AUFIDI. VICTORINI.

PRÆFECTI. URBIS. II. COS.

FRONTO. COS.

FILIO. DULCISSIMO.

Jurisconsultus autem noster ad illius Frontonis tempora referri potest. Neque enim quod legitur in *l. fin. D. de acquir. hered. Aristo in decretis Frontinianis ita refert*, intelligi debet, ut Aristonem decreta Frontiniana compilasse dicamus: licet Labittus ejus sententiæ assertor fuerit. Aristonem enim Frontone recentiorum fuisse sequeretur: quod tamen incongruum, cum eum sub Trajano vixisse certum sit: sed hæc verba sic explicabimus, ut Frontonem *libros decretorum* composuisse censeamus, & in iis ex *Aristonis libris & opinionibus* nonnulla retu-

lisse ; atque eo modo Aristonem in decretis Frontinianis ita referre , rectè dicemus. Cæterum Sidonius Apollinaris *lib. 4. epist. xxi.* Frontonis cujusdam meminit , qui tamen alius est ab hoc nostro Jurisconsulto. Meminit etiam Gellius M. Frontonis , qui sermonem cum Phavorino Philosopho Academico , de generibus colorum habuit. quæ agitatio latissimè describitur *lib. 2. cap. xxvi.* Fuit & Licinius Fronto , cui per fideicommissum Philinus hereditatem dedit , si filius sine liberis vita decederet *l. 1. C. de pact.* quæ est Severi & Antonini : ad quem rescribunt iidem Imperatores in *l. eum qui 13. C. si cert. pet.* sed alius etiam est ab hoc nostro Jurisc. Forte & is , cui rescribit Ulpianus in *l. 45. D. de solut.* Unde in *l. 52. D. de manumis. testam.* hæc verba : *Impp. Severus & Antoninus Misenio Frontoni* corrupte leguntur. reponendumque *Licinio Frontoni* quondam putavi. Sed malo nunc ex Suida in verbo φρόντων legere *Emiseno* , qui sic scribit : φρόντων Εμισην & ῥήτωρ. γεγονώς ἐπὶ Σεβήρου τῷ βασιλέως ἐν Ρώμῃ. *Fronto Emisenus orator sub Severo Imperatore Romæ fuit.* Facile enim pro *Emiseno* , *Misenio* librariorum , vel typographorum ignorantia exarari potuit. Scripsit autem Fronto noster

DECRETA.

ut supra diximus.

RESPONSORUM. LIB. III.

Ter-

Tertius citatur in *l. liberorum* 22. §. 1. *D. de verb. significat.* ad quos referri debent, quæ in fine *l. navis*. 4. *D. ad leg. Rhod. de jactu.* posita sunt à Callistrato. Eleganter etiam illum dixisse Martianus refert in *l. 40. D. de pecul. peculium esse simile homini quod nascitur crescit, decrescit moritur.* Citatur quoque ab eodem in *l. filius-familias* 114 §. *quid ergo* 7. *D. de legat. 1.*

M E L A.

FAvium Melam eum appellat Ulpianus in *l. 1. §. unde Favius* 12. *D. de cloacis.* eumque solus Modestinus reprehendit in *l. Mela* 14. *D. de aliment. vel cibariis. legat.* Ejus tamen sententiam sequuti sunt Paulus, & Ulpianus sæpissimè in suis ad edictum libris, ut videre est ex *l. 2. §. sed utrum* 6. *D. de judic. l. si servus* 27. §. *si quis servum* 34. *l. per hoc* 4 §. 1. *D. commun. divid. l. summa* 21. *D. de pec. & aliis,* quæ Pandectas pervolventi cuique occurrere possunt. Quocirca satis esse argumenti videtur Melam conscripsisse,

AD. EDICTUM. LIB.

Numerum non affirmo: ejus tamen *liber decimus* citatur in *l. si soluturus* 39. *D. de solution.* ab Africano *lib. 8. quæst.* Qua ex re conicere possumus, Africanum post Melam vixisse.

MECIUS.

Mecii Jurisconsulti mentio fit à Paulo in *l. fin. D. de jure fisci*, quæ documento esse potest, illum fuisse cum Papiniano, Julio Paulo, Claudioque Triphonio Jurisperitis, ejusdem Imperatoris assessorem, unaque cum illis sententiam dixisse suam, cum ipse Imperator cognoscens decerneret. eumque Consulem fuisse cum Turpilio Dextro existimo, ut ex veteri epigrammate apparet, quod est Tibure, quodque profert Onuphr. *lib. 2. Fast. ad A.V.C. 778.* & Gruterus *inscript. pag. 49.* ubi *M. Mæcius Rufus* appellatur. Alium tamen ab eo Mecio, cujus meminit Horatius *de arte poetica vers. 387.* quem Ægypto præficere Domitianum in animo habuisse scribit Suetonius *in Domitiani vita cap. 4.* & qui tam formosus sibi videbatur, ut inde ortum sit illud Domitiani dictum: *Vellem tam formosus esse quam Mecius sibi videtur,* ad quem Statius Papinius *lib. III. Sylvarum. 2.* carmen scripsit, eumque *Mecium Celerem* vocat. Fuit etiam alius Mecius, qui sub Hadriano curator alvei, & riparum Tiberis, & cloacarum urbis fuit, ut ex veteri inscriptione Neapolitana, quæ est apud Onuphrium, item Gruterum *pag. 433.* constat *M. Mæcio Præf. Annonæ urbis sacræ cum jure gladii.* &c. Mecii Probi meminit

minit Ulpianus *lib. x. de. offic. Proconsf. in l. 7. §. 10. D. de interd. & releg.* ex qua cum Præfidem Provinciæ Hispaniæ fuisse, & Ulpiani coætaneum apparet.

CAMPANUS.

COcceius Campanus Jurisconsultus iste nominatur, ex Cocceiorum familia Romæ factis cognita ortus: temporibus Severi & Antonini vixit; ad quem illi rescriptum mandavere, quod extat apud Martianum *lib. 4. instit. in l. si quis 29. D. ad Senatusc. Treb.* & apud Justinianum in *institut. §. 3. tit. quib. mod. testam. infirm.*

ARISTO.

Temporibus Trajani Imperatoris vixit Aristos, & maximè floruit; cujus etiam consilio Trajanum usum esse colligimus ex *l. fin. D. si quis à parente fuer. manumis.* in deneganda bonorum possessione patri, quod malè contra pietatem filium affecisset. Magna inter eum & Plinium juniorem intercessit amicitia, & familiaritatis necessitudo, ut ex Plinii *libro 8. epist. 14.* dijudicari potest, à quo, si doctrinæ, virtutis, & morum Aristonis cognitionem adipisci nonnullam optamus, eam omnino hauriendam

puto: *Nihil est*, inquit, idem de Aristone loquens Plinius *lib. 1. epist. 22.* illo gravius, sanctius, doctius. ut mihi non unus homo, sed literæ ipsæ, omnesque bonæ artes, in uno homine summum periculum adire videantur. Quam peritus ille privati juris & publici! quarum rerum, quantum exemplorum, quantum antiquitatis tenet! Nihil est quod discere velis, quod ille docere non possit. Mihi certè quoties aliquid abditum quæro, ille thesaurus est. Iam quanta sermonibus ejus fides! quanta auctoritas! quàm pressa & decora cunctatio! Quid est quod non statim sciat, & tamen plerumque hæsitat. dubitat diversitate rationum: quas acri, magnoque judicio ab origine, causisque primis repetit, discernit, expendit. Ad hoc quàm parcus in victu! quàm modicus in cultu! Soleo ipsum cubiculum illius, ipsumque lectum ut imaginem quandam priscæ frugalitatis aspicere. Ornat hæc magnitudo animi, quæ nihil ad ostentationem, omnia ad conscientiam refert; recteque facti, non ex populi sermone mercedem, sed ex facto petit. in summa non facile quis quemquam ex istis qui sapientiæ studium habitu corporis præ se ferunt, huic viro compararit. Non quidem Gymnasia sectatur, aut porticus, nec disputationibus longis, aliorum otium suumque delectat: sed in toga negotiisque versatur, multos ad vocatione, plures consilio juvat. Nemini tamen istorum castitate,

pie-

pietate, justitia, fortitudine etiam primo loco cesserit. Hæc Plinius. Cæterum longæ & pertinacis valetudinis Titus Aristo fuit, ea tamen patientia valetudinem toleravit, ut dolori resisteret, ut sitim differret, & incredibilem februm ardorem immotus, opertusque transmitteret, eodem Plinio auctore. Cum ipsa tamen infirmitate & gravi valetudine ad senectutem pervenit. quod colligitur ex Pomponio *lib. 2. var. lect. in l. arbiter 40. D. de recept. arb.* qui refert Aristonem scribere, se audiisse Cassium dicentem, in eo arbitro qui non venisset, non esse commissam pœnam. quæ quidem de C. Cassio Longino intelligenda sunt, quem sub Tiberio cum M. Vinucio Quartino Consulem fuisse, supra diximus. Sexaginta verò anni numerantur inter Tiberii, & Trajani principatus. Cassium autem non tantum audivit, sed *ad ejus libros adnotasse* etiam quædam videtur ex *l. usufr. legato 7. §. 3. & ex l. 17. D. de usufr.* & apud Sabinum in *l. idem Neratius 3. §. non solum 2. D. de usufr. accresc.* Neratii etiam familiaris fuit Aristo: unde ejus meminit Neratius in *l. ab emptione 58. D. de pact.* quod & epistolæ invicem missæ testantur. Nam *ad Aristonem Neratii epistolæ* mentio fit in *l. sed addes. 19 §. 2. D. locat. & Aristonis ad Neratium* in *l. Aristo 46. D. de manum. testam.* ubi corrupte Apiano pro Prisco legitur. Eadem etiam

ætate vixit qua Celsus Jurisconsultus, & ab eo consultus fuit, ut testatur Ulpianus *lib. 4. ad edict. in l. juris gentium 7. §. 2. D. de pact.* qui responsum ejus magnopere laudat. Julianum item extrema sua ætate familiarem habuit: à quo per epistolam consultum fuisse supra diximus *in Juliano in l. 6. D. de legat. præst. contra tab.* cujus quidem hæc verba: *Salvius Aristo Juliano sal.* depravata esse manifestum est. Quis enim nescit *Salvium*, Julianum dici, non *Aristonem*, qui *Titus* vocabatur. Legendum itaque est: *Aristoni Salvius Julianus salutem.* *Aristonem* enim Julianum consuluisse verisimile non est, cum ex his quæ superius de doctrina ejus singulari ex Plinio attulimus; tum maximè quod *Aristo* provectæ jam senectutis esset, cum *Julianus* juris scientiam attigerit. Hoc denique ex ipsius legis sententia colligi omnino potest. Unde & in *l. 9. D. de jure codic.* Julianum ad scripta *Aristonis* quædam notasse legimus. Non enim (ut vulgo exaratum est) scribi debet *Ulpianus notat.* Nam *Ulpianum in Aristonem notas* edidisse nusquam reperimus: & licet edidisset, nihilo tamen magis hic, *Ulpianus* legendum est: cum hæc lex sit *Marcelli lib. 9. Digestorum*, qui sub Antonino Pio floruit, atque ita, nec *Ulpiani notas*, nec librum aliquem citare potuit. Nam fere seculo integro junior *Ulpianus Marcellus* fuit: juvat & nostram lectionem, quod

quod Marcellus Juliani scriptis maximè usus sit; ideòque Julianum, *suum*, appellat in *l. 86. D. de condit. & dem.* Cæterùm Aristo multa de jure scripsit: quorum quæ reperimus vestigia, reliquiasque dabimus: & primum

DE. FURTIS. LIB.

Gellius enim *lib. xi. cap. 18.* dixit legisse se librum quendam Aristonis Jurisconsulti, in quo ille dicit; *apud veteres Egyptios (quod genus hominum constat, & in artibus reperiendis solertes extitisse, & in cognitione rerum indaganda sagaces) furti omnia esse licita, & impunita.* quare moveor ad credendum, hunc librum Aristonis *de furtis* fuisse, & eò maximè quod, cum Aristonem multa volumina edidisse sciret Gellius. tamen quia de furtis quæstio erat, satis indicasse librum de furtis putavit, si tantum, librum Aristonis Jurisconsulti dixerit. Deinde

RESPONSORUM. LIB.

quod apparet ex *l. jurisgentium 7. §. si d. & si 1. D. de pact. l. sicuti 8. §. Aristo 5. D. si servit. vind. l. 3. quæ res pign. oblig. non possint. l. Aristo 40. D. de ritu nupt. l. patrimonii 22. D. de usufr. legato l. 3. §. item Pomponius 2. D. ad Sc. Trebell. l. si cum 16. §. 3. D. qui & à quibus manum.*

AD. C. CASSIUM.

ut supra diximus.

AD. SABINUM.

ut colligi potest ex *l. 3. D. de penu legata, & ex l. 3.*

l. 3. §. non solum 2. D. de usufr. ad cresc. Citatur denique Aristo ab Ulpiano in *l. per servum 14. §. 1. D. de usu & habit. in l. certi conditio 9. §. si nummos 8. D. de reb. cred. & à Pomponio in l. pen. D. de rer divis.*

SERVILIUS.

Hujus Servilii nomen depromit Labittus ex *l. eum patronum. 10. D. de jure patron.* cui ego assentior; licet in vulgaribus codicibus *Servius* legatur. Quæ enim fieri potuit, ut Servius, quem longo tempore ante Proculum fuisse Pomponius refert *l. 2. D. de orig. jur.* & ut ex his quæ in *Servio* diximus, satis apparet, Proculi mentionem faciat, ex quibus etiam constat, hunc Servilium alium esse ab illo *P. Servilio* augure, cujus auctoritatem sequutus est Attejus Capito: & cujus mentio fit apud Festum in verbo *Stellam*. Credo autem Servilium nostrum hunc esse cujus meminit Tacitus *lib. xiv. annal. cap. 19.* qui summis honoribus, multaque eloquentia viguit; diuque foro, mox tradendis rebus Romanis celebris fuit. Eum sub Nerone obisse certissimum est.

ARRIANUS.

Alexander Gabardus Tursefanus in quadam
Epistola, ab eo ad Thomam Plonatiatiam
Patritium Constantinopolitanum Jurisconsultum
 scripta, putat hunc Arrianum fuisse Nico-
 mediensem Arrianum, qui *res ab Alexandro ma-*
gno gestas octo libris Græco sermone est profe-
 quutus. Ego quidem aliquando eos diversos
 putavi, & historicum potius existimabam eum,
 quem historiam Græcam scripsisse testatur Ca-
 pitolinus in *Maximino jun. cap. 7. & Gordia-*
nis, cap. 2. eaque ratione movebar, quod sub
 Alexandro Severo vixisset, atque ita ut assen-
 tationis artificio gratiam principis aucuparetur,
 historiam Alexandri Magni scripsisse opinabar,
 præcipuè quod Severus Alexandri nomen ha-
 beret: quod idem dies natalis Severo esset, qui
 Magni fuerit *Alexandri* interitus: quod eum
 magnopere coleret, & inter divos in larario
 majore consecrasset; auctore Lampridio in
Severi Alexandri vita, cap. 31. Verum ab hac
 me dimovit sententia, quod Nicomediensem
 Arrianum cognomento *novum*, ceu *junio-rem*
Xenophontem, non sub Severo Alexandro, sed
 sub Hadriano & M. Antonino Imperatoribus
 vixisse, apud Suidam in Ἀρριανὸς postea lege-
 rim; à quibus multis honoribus, literarum ergo
 au-

auctus, atque honestatus fuit, auctore Raphaelle Volaterrano *lib. xiiii. comment. urban.* Consularem enim dignitatem adeptum fuisse eum testis est Heliconius apud Suidam, & Antonini Pii præceptorem eum facit Genebrardus *lib. 3. chronol.* Romæ eum fuisse sub Hadriano Marco & Antonino Suidas tradit. Hunc Arrianum Severi cognomen habuisse puto, cumque esse quem præfectum ærarii fuisse scribit Valens in *l. 42. D. de jure fisci*, & Flavii prænomen habuisse, ad quem Hadrianus rescripsit auctore Calistrato in *l. 2. §. 1. D. eodem. tit.* Scripsit autem

EPICTETI. PHILOSOPHI. VITAM.

DE. INTERDICTIS. LIB.

quorum *secundus* citatur in *l. pro herede 11. D. de petit. heredit.*

Rescriptorum mentionem facerem, nisi *Arriani* vocabulum in *l. nec novum 5. D. de condict. indeb.* unde illorum memoria eruenda esset, mendose positum cum his existimarem, qui pro Arriano *Arrium* legendum jam pridem admonuerunt.

Gellius etiam *librorum Arriani de dissertationibus Epicteti* meminit *lib. xvii. Noct. Attic. cap. xix.* unde à Suida φιλόσοφος Ἐπικτήτης appellatur.

Arrianum autem nostrum Paulus in *l. Arrianus 47. D. de obligat. & action.* hujus sententiæ au-

auctorem facit *multum interesse an aliquis obligetur, an vero aliquis liberetur, ubi de obligando quæritur propensiores esse debere nos, si habeamus occasionem ad negandum: ubi de liberando ex diverso, ut faciliores simus ad liberationem. Et ex eo intelligi potest quàm miti & sedato ingenio vir ille fuerit. Arriani quoque mentio fit in l. si filium 5. D. de grad. & affinib. in l. ex facto 19. D. de hered. instit. in l. 1. §. quia autem. 4. D. quorum legatorum. cum aliqua suæ commemoratione laudis.*

VARIUS LUCULLUS.

ARisto apud Pomponium in *l. liber homo* 19. D. de acquir. rerum domin. hunc Varium ab oblivione vindicavit, quem refert aliquando dubitasse: *si liber homo qui bona fide serviens hereditatem adierit, an acquiratur mihi per eum.* Scrupulum illi injiciebat quod aliquatenus opera ejus esset in hereditate, quia per ipsum adiretur. Sed tamen verum esse scribit, & non acquiri existimasse. Ex Lucullorum nobili apud Romanos, & antiqua gente originem duxisse, nec multo juniorem Labeone eum fuisse puto.

VITELLIUS.

Vitellii nomen extare apud Ulpianum in *l. si me in vacuum 34. §. ult. D. de acquir. poss.* Labittus putat, tametsi alii ibi *Celsum* legunt. Magni nominis auctor fuit, & tantæ in jure auctoritatis, ut Sabinus ad ejus libros quædam scripserit, ut *Pandectarum* volumina pervolventi cuique occurreret. Sabinus enim in *libris ad Vitellium*, plerumque ab aliis Jureconsultis citatur in *l. 45. D. de legat. 3. l. 8. D. de inst. vel instrum. leg. l. 12. §. 27. D. eodem*, & alibi passim. In dict. tamen §. mendum esse puto, cum in versu *quanto igitur*, sic exaratum est: *quanto igitur hoc legatum uberius sit videndum est, & Sabinus defixit, & Cassius apud Vitellium notat reponendumque & Cassius defixit, & Sabinus apud Vitellium notat.* Cassius enim nullas apud *Vitellium* notas fecit. Hæc autem verba *Sabinus in libris ad Vitellium*, antiquitatem auctoris satis designant. Coelio enim Sabino, consulatum ex destinatione Neronis mansisse in cal. Julias, neque ejus honori Vitellium victorem quidem intercessisse Tacitus refert *lib. 1. hist. cap. 77.* & sub Vespasiano plurimum potuisse Sabinum scribit Pomponius in *l. 2. D. orig. jur. §. ult. vers. Cassio Cælius* Quapropter nostrum Vitellium hunc esse existimo, qui

qui procurator Augusti fuit, auctore Suetonio
in *Vitellio. cap. 2.*

DRUSUS.

Exstat Drusi Jurisconsulti nomen apud Celsum in *l. si venditor 38 §. 1. D. de act. empti*, ejus sententiam non minus probantem quàm Sexti Ælii.

FUFIDIUS.

MEmoriam hujus Fufidii se eruisse Cujacius gloriatur in libris *Observationum*, dubitatque an sit Fufidius ille, quem M. Tullius in *Bruto: cap. 29.* in aliquo patronorum numero fuisse scribit, ad quem M. Scaurus tres libros *de vita sua* scripsit, ut testatur Plinius *lib. 33. cap. 1.* Ejus auctoritate Paulus utitur in *l. Fufidius 29. D. de bon. auctor. jud. possid.* & Africanus in *l. 5. D. de auro & arg. legato.* Arpinas fuit, & Arpini fundum amœnissimum habuit, qui Fufidianus dictus est, quem de eo Cicero *Hs. cccc. emit*, ut ipse testatur *epist. 1. ad Quintum fratrum lib. 111.*

C O E L I U S.

Multos Cœlios fuisse constat, qui juri dedere operam. Fuit *Cœlius Sabinus*, fuit *Cœlius Antipater*, & *M. Cœlius Rufus* orator, quem ab Atratino accusatum elegantissima oratione, quæ adhuc extat, Cicero defendit, & cujus ad iram proclivitatis, memorandum exemplum tradit Seneca *lib. 2. de ira. cap. 8.* *Cœnabat cum eo in cubiculo lectæ patientiæ cliens: sed difficile erat, illi in copulam coniecto, rixam ejus cum quo hærebat effugere. optimum judicavit (cliens) quicquid dixisset sequi, & secundas agere: non tulit Cœlius assentientem, sed exclamavit: dic aliquid contra, ut duo simus.* Quis verò noster Cœlius ex his fuerit, dubitari potest. Antonius Augustinus in indice existimat, *Cœlium* hunc *Sabinum* esse: cò fortasse motus, quod Gellius *lib. 4. cap. 2. Noct. Attic.* citet *librum Cœlii Sabini de edicto Ædilium Curulium*: cui tamen, ut libere fatear, nullo modo assentior; Cœlius enim Sabinus sub Imperatore Vespasiano vixit, ejusque temporibus plurimum potuit auctore Pomponio in *l. 2. §. ult. in fin. vers. Cassio Cœlius. D. de orig. jur.* quod primus ejus consulatus dies, initium faustum Vespasiani principatui dederit, quare alius à Sabino illo, quem Hadriani temporibus vixit.

vixisse refert Suidas: qui tamen, ni fallor, is est quem *Sennium Sabinum* vocat Ulpianus in *l. 1. §. 1. D. de quæstion.* cuique Hadrianum & Antoninum rescripsisse testatur. Cœlium dictis quibusdam pūpugisse Vitellium Imperatorem scribit Plinius *lib. xxxv. cap. xii.* licet ei consulum ex destinatione Neronis mansisse in cal. Julias, neque ejus honori Vitellium quidem victorem intercessisse supra ex Tacito retulerimus. Cœlii autem hujus sententiam probat Labeo in *l. 17. §. 15 D. de ædil. edict.* qui Trebatii discipulus fuit. Fieri itaque non potest ut Cœlium Sabinum Labeo auctorem habeat, cum à morte Labeonis ad Cœlium Sabinum usque, ferè centum anni effluxerint. Præterea cum Sabinum Jurisconsulti citant, *Sabini* nomen *Cœlio* semper jungunt, ut apparet ex Caio *lib. 1. ad edictum Ædil. Curul.* in *l. xx. D. eod.* & ex Papiniano in *l. 72. §. falsam 7. D. de condit. & demonstrat.* quod in hoc Cœlio non faciunt, sed solo nomine Cœlii designant: quamobrem existimavi aliquando Jurisconsultum nostrum *Cœlium Antipatrum* esse: hisque rationibus movebar. Primùm quidem, quod plerique auctores cum de Cœlio Antipatro loquuntur, eodem modo quo Ulpianus, eum solo nomine Cœlii appellant, ut clare patet ex Nonio Marcello in verbo *finem*, in verbo *Paucies* aliisque locis: quod & confirmat Hadrianus

Junius medicus in *elencho auctorum Nonii*, cum ait, *Cœlium* solummodo scribendum esse, non *Cœlium Antipatrum*, cum illud Romani sit juris: hoc vero exotici. Locus deinde Ulpiani huic nostræ sententiæ mirum in modum congruit. Cœlius enim ibi à Labeone citatur: Cœlium autem Antipatrum Labeone antiquiorem esse verissimum est, & perinde non incongruum, si Antipatrum opinionis suæ assertorem habuerit. Cœlius itaque Antipater scriptor fuit luculentus, juris valdè peritus, multorum etiam ut L. Crassi magister, auctore Cicerone in *Bruto* cap. 26. LIBROS ANNALIUM, qui sæpissimè in testimonium adducuntur apud Nonium composuit, quos quidem eos esse puto, quos *de bello Punico ad Lælium* scripsisse apud Ciceronem legimus. Historiam autem eo stylo tractavit, ut eam erexerit, quæ jacebat humilis, addideritque illi majorem sonum vocis: perfectam tamen omnibusque numeris absolutam eam non reddiderit: neque enim rem polivit, ut ædificia bonus architectus, sed tamen dolavit, ut trabes rudis extructor: vitium non hominis, sed temporis fuit. Nemo enim Romanus studebat eloquentiæ, nisi ut in causis, & in foro eluceret. Verùm licet Antipater, homo neque planè doctus, neque maximè aptus ad dicendum fuerit auctore Cicerone; eum tamen plus eloquentiæ, quam scientiæ juris opo-

operam dedisse testatur Pomponius *d. l. 2. §. 40. D. de orig. juris*. Verùm ut hunc Antipatrum à nostro Cœlio diversum faciam, cogit me locus Ulpiani in *l. ædiles 38. §. sed enim 7. D. de ædil. edicto*: Idem, inquit, de Cœlio loquens, *refert Ofilium existimasse*. quibus verbis manifesto apparet, nostrum Cœlium Ofilio cœtaneum, quod Antipatro convenire non potest, qui Ofilio antiquior fuit. Quamobrem non errabimus, si hunc M. Cœlium crediderimus: quod & confirmant tempora, quibus ille vixit Cicerone jam ætatis provectæ, atque ita Ofilio æqualis. Præterea cum Ædilem Curulem factum esse scribit Cicero in *Bruto*, atque ita verisimile est, eum de his quæ ad *ædilitium edictum* pertinebant, accuratè scripsisse. Ejus etiam scripta in *Pandectis* non referuntur, nisi in titulo de *ædilit. edicto*. M. itaque Cœlius præter ædilitatem, tribunatum plebis adeptus est, in quo nemo contra civium perditorum popularem turbulentamque dementiam, à Senatu & à bonorum causa stetit constantius, teste eodem Cicerone in *Bruto*. Postea tamen à sese discessit, & quos tentaverat evertere, imitatus est. Equitis Romani filius fuit, ex Puteolano municipio, quem Puteolani absentem in amplissimum ordinem cooptarunt. Specie & forma in adolescentia fuit adeo liberali, ut libidinis infamiam non effugerit, quam tamen diluere

tentat Cicero *in oratione* quam pro eo scripſiſſe ſupra diximus.

ATTEIUS CAPITO.

C*Apitonum* cognomina à *capite* dicta Cicero auctor eſt *lib. I. de Natura Deorum, cap. 29* Primus *Atteiorum* quod magno capite eſſet, *Capitonis* nomen ipſi tributum, ad poſteros tranſmiſit, peculiari Romanorum more apud quos cognomina ab eventu uni ex quadam familia tradita, ad poſteros ejus familiæ propagabantur. Sic *Silones*, ſic *Scævolas*, ſic *La-beones*, *Syllas*, alioſque immundos dictos fuiſſe apud auctores legimus. Quem quidem morem veteres Galli non retinuerunt: non enim poſteros *Hugonis Capeti Capetos* dictos reperi-mus, licet eadem ratione à Gallis *Capetus*, qua *Atteius* à Romanis *Capito* nuncupatus ſit. Sic *Caroli Martelli* ſucceſſores *Martelli* cognomen non uſurpavere. quod quidem magnæ aucto-ritatis ſcriptores impoſitum ei fuiſſe putant, quia ſicuti malleus qui *martel* Gallice dicitur ferrum confeindit & mollit: ita ipſe multas gentes devicit, earumque vires confregit. Ego verò ſic nuncupatum exiſtimo, quod caput ad ſimilitudinem mallei, quem ut diximus, Galli *martel* vocant, habuerit. Sic *Tuditano* cognomen inditum, quod caput ad mallei formam ha-

haberet. *Tudites* enim mallei sunt, auctore Festo, à *tundendo* dicti. Cæterum Capitonem nostrum, filium fuisse existimo L. Atteii Capitonis, qui Senatusconsulto subscripsit, quod à Cinese refertur *lib. viii. ad famil. epist. 8.* ubi tamen vulgo corrupte legi *L. Atteius L. F. Ancapito* certissimum est. Bernardus quidem Rutilius reponit *L. Atteius L. F. Atteii N. Capito*: vitiose tamen; erat enim & Atteii filius; nec olim cives Romani demonstrari solebant à cognomine avi vel patris, sed tantum à prænominе. Manutius autem sic legendum putat *L. Atteius, L. F. Aniensis Capito*. ut hæc dictio *Aniensis* nomen sit tribus Capitonis. Crederem etiam legi hoc modo posse *L. Atteius, L. F. A. N. Capito*, ut his duabus literis puncto distinctis, significetur *Auli nepos*. Quicquid sit, hic L. Atteius Capito, C. Capitonis Jurisconsulti pater fuit, vir prætorius, & in republica magnæ fatis auctoritatis. Tribunatum plebis exercuit auctore Plutarcho in *C. Cæsare*, Cæsarique familiaritate maximè junctus, apud Ciceronem *lib. xiii. ad famil. epistol. 29.* quam scribit L. Planco. Avus autem nostri Capitonis Centurio Syllanus fuit, auctore Tacito *lib. iii. Annal. cap 75.* Noster verò Capito studiis civilibus principem in civitate locum adsequutus est: hæc enim ætas duo pacis decora & ornamenta tulit, Capitonem & Labeonem: sed

Labeonem incorrupta libertate, & ob id fama celebratiorem : Capitonis autem obsequium dominantibus magis probatum, erat enim voluntatis & potestatis principum, cum hypochrissi assentator. cujus rei extante satis ampla apud scriptores testimonia : ex quibus pauca afferemus. Scriptum est apud auctorem *de illustribus Grammaticis cap. 22.* quum M. Pomponius grammaticus ex oratione Tiberium reprehendisset, affirmasse Atteium Capitonem illud esse Latinum : & si non esset, futurum. unde rectè responsum est à Pomponio : *Mentitur*, inquit, *Capito*, *tu enim Cæsar civitatem dare potes hominibus, verbis non potes*, sic enim legendum esse puto, non ut vulgo legitur *verba non potes*. Scribit etiam Tacitus *d. lib. 3. anal. cap. 70.* L. Ennium Equitem Romanum majestatis postulatum, quod effigiem Principis promiscuum ad usum argenti vertisset. Recipi Tiberius Cæsar inter reos se vetare simulabat, palam aspernante Atteio Capitone, quasi per libertatem. Non enim debere eripi patribus vim statuendi, neque tantum maleficium impune habendum : sanè lentus in suo dolore esset, reipublicæ injurias ne largiretur. Intellexit hæc Tiberius ut erant, magis quàm ut dicebantur, perstititque intercedere. Qua quidem in re Capito multum famæ & existimationis amisit. *Capito*, inquit Tacitus *d. cap. 70.*

insignior infamia fuit, quod humani divinique juris sciens egregium publicum, velut mallet, hac re jus publicum & bonas domi artes debonestavisset. His itaque adulationibus, quibus tempora illa admodum sordida & infecta fuere, consulatum ei Augustus acceleravit, ut Labeonem Antistium iisdem artibus præcellentem dignatione ejus magistratus anteiret, eodem Tacito auctore *d. cap. 75.* Collega autem in consulatu additur ei C Vibius C F. Postumus ab Onuphrio *lib. 2. Fast.* ex quadam antiqua inscriptione, cujus exemplum hic apposui.

IMP. CÆSARE. D. F. AUGUSTO. P.

PONT. MAX. TRIB. POTEST. XXIX.

COS XIII. PP. IMP. XV.

... SPETUS MAG. DD.

... OMNIA. SCRIPTA. SUNT. QUÆ. IN. HOC.

... C. ATTEIO. CAPITONE. C. VIBIO. C. F.

Coss.

POSTUMO.

Atque eos Consules sub eum annum subgerit, quo M Lepidus L filius, L. Aruntius Consules facti sunt, quasi hoc ipso anno suffectos, ut non mirum sit, si à Cassiodoro, cæterisque qui Fastos consulares ad illa usque tempora continuaverunt, produxeruntque, de Capitone Atteio, Caioque Vibio mentio nulla facta sit; quod illi rationem tantum habuerint eorum Consulium, qui initio anni magistratum inierunt. Et

quidem suffectum fuisse Capitonem satis indicat Tacitus, quum ei acceleratum ab Augusto consulatum scribit: id etiam diserte significatur ex Pomponio *l. 2. D. de origine jur.* In consulatu autem suo fertur decrevisse: *invitam libertam patronum uxorem ducere non posse*, auctore Ulpiano *lib. III. ad leg. Jul. & Papiam in l. quod & Atteius 29. D. de ritu nupt.* Quod tamen ita observandum est, nisi patronus ideo eam manumisit, ut uxorem eam ducat. Addendum ex Juliano, ni etiam filius familias ancillam jussu patris manumiserit matrimonii causa, ut refertur à Rufino *l. 51. D. eod.* Hocque ex sententia ejus Senatusconsulti quod factum est Capitone Consule, de quo interpretanda est *l. 21. D. qui & à quib. manumiss.* Capitonem autem Jurisconsultum Consulem fuisse cum Germanico, anno ab Urbe condita 764. apud Cuspinianum scriptum legimus. Sed hallucinatur, vir alioqui antiquitatis Romanæ eruditissimus, collega enim ille Germanici Cæsaris *C. Fonteius Capito* nuncupatur: noster verò *C. Atteius*. Qui quidem non ejusdem nominis nec ejusdem familiæ fuere. Cæterum Atteium libertum habuit Philologum, quem inter Grammaticos Rhetorem, & inter Rhetores Grammaticum appellasse eum, tradit Suetonius Tranquillus de *illustr. Grammat. cap. 10.* Hæc de moribus, & honoribus Capitonis referun-

feruntur : de doctrina autem non minora, principem enim locum in civitate, studia ei civilia dederunt ; in quorum tractatione diversam perpetuo ab Antistio Labeone, ut & in reipublicæ gubernatione sententiam tenuit. Ideoque non malè Pomponius in *l. 2 D. de orig. jur.* eos *primùm in jure civili, quasi diversas sectas fecisse* tradit : *Atteius siquidem Capito in his quæ ei tradita fuerunt, perseveravit : Labeo ingenii qualitate, & fiducia doctrinæ fretus, plurima innovare instituit, Atteioque Capitoni Massurius Sabinus successit, Labeoni verò Nerva, qui adhuc eas dissensiones auxerunt.* Quamvis tamen Capito diversum à Labeone semper senserit ; ejus tamen doctrinam imminuere, aut adimere, scriptis suis nunquam tentavit ; quinimò eam semper plenissimo ore, & cum laudis elogio prædicavit. Testis est Gellius *l. xiiii. cap. xii.* qui in quadam epistola Atteii Capitonis scriptum se invenisse fatetur, Labeonem Antistium, legum atque morum pop. Rom. jurisque civilis doctum apprimè fuisse. Proponant sibi hujusce ævi scriptores, hoc veteris literarum candoris exemplum ; & quod quisque meruerit, liberè & ingenuè profiteantur. Hanc autem tam insignem juris cognitionem accepit totam ab Ofilio Jurisconsulto, de cujus doctrina quædam supra diximus. Cæterùm Capito & honoribus, & scientia florens, tandem sub

Ti-

Tiberio Cæsare senex extremum clausit diem.
Multos tamen libros scriptos reliquit,

COMMENTARIA. AD. XII. TAB.

CONJECTANEORUM. LIB. CCLX.

Affertur quidem à Gellio *lib. XIV. cap. VII. noct. Att.* locus ex *lib. ducentesimo quinquagesimo nono Atteii.*

DE. PONTIFICIO. JURE. LIB. X.

meminit idem Gellius *libri quinti in lib. 4. cap. 6.* & Festus in dictione *mundus.* Ex quo illa sunt quæ à Macrobio *lib. VII. Saturn. cap. XIII. de gestatione annuli, deque Deorum formis non insculpendis* referuntur. Scripsit præterea

COLLECTANEORUM. LIB.

Numerum non indico, eorum tamen *nonus* citatur à Gellio *lib. IV. cap. XIV.* qui inscriptus erat, *de publicis judiciis.*

DE. OFFICIO. SENATORIO. LIB. SING.

teste eodem Gellio *lib. IV. cap. X.* Reliquit etiam

DE. JURE. SACRIFICIORUM. LIB. X.

sicuti apud Macrobius legimus *lib. III. Saturn. cap. 10.*

Plinius de *Artopta* loquens *lib. XVIII. cap. XI.* Capitonem, tanquam locupletem auctorem habet. Ejus sententiam & contrariæ sectæ auctores probarunt, ut Proculus ipse *lib. 2. epist.* Parietem communem incrustare licere in *l. 13.*

§. 1. *D. de servitut. præd. urban.* ubi notandum verba illa : *Cæterum si demolitus sit vicinus, & ex stipulatu actione damni infecti agatur, non pluris quàm vulgaria tectoria æstimari debent, quod observari & in incrustatione oportet, non esse ex Capitonis sententia, sed addita à Proculo: ne quis Capitonis verbis ductus errare hac in re possit. Is aliquando in jure, Atteii nomine tantum vocatur, ut in l. qui quatuor 30. §. ult. D. de legat. III.*

N E R V A.

Cocceiorum familia, Romæ varias habuit stirpes. Fuit *Nervarum*, ex qua stirpe, hi Jurisconsulti, pater & filius orti sunt. Habuit & *Cassianam*, cujus mentio fit à Papiniano in l. 16. §. 1. *D. de his quæ ut indignis aufer.* ubi Cocceius Cassianus vir clarissimus nominatur, qui Rutinam ingenuam amore pleno dilexerat. Sic enim potius quam, *honore pleno*, legendum puto cum iis, qui jam illud notavere. Duo itaque Cocceii Nervæ Jurisc. leguntur, pater & filius: utriusque meminit Pomponius in l. 2. *D. de orig. jur.* Pater Labeonis doctrinam sequutus, dissensiones inter Labeonem & Capitonem cœptas, cum Massurio Sabino Capitonis sequace auxit: is patre Cocceio Nerva natus, propter præstantem juris civilis cognitionem,

Tiberio Cæsari familiarissimus fuit, auctore eodem Pomponio: ita ut Cæsarem in Campaniam secedentem, solus ex Senatoribus sequi meruerit, Consulque ab eo factus est, ut testatur Tacitus *lib. 4. Annal. cap. 58.* Istantæ probitatis vir fuit, ut vitam abstinencia cibi finire maluerit, quam crudelitatem & sævitiam, qua Tiberius in bonos cives grassabatur, diutius perpeti. Quod tamen ita grave Tiberio, ut eum à proposito avertere omnimodo tentaverit, sed frustra: eod. Tac. teste *lib. vi. annal. cap. 26* quamobrem ut ejus manibus quasi parentaret, accusatores celeberrimos, & notos, necari jussit, & viginti quinque sestertiorum millia in publicum contulit, ut ex iis gratuitum mutuum per triennium obæratum præstaretur. Paucae reperiuntur ejus in *Pandectis* sententiæ: nam ea quæ de *Nerva* leguntur, ad filium transferenda sunt, ut plurimum. Qui quidem patris partes in jure sequutus, doctrinæ præstantia maximè floruit: ita ut anno ætatis suæ decimo septimo, aut ætate paulo majore feratur publicè de jure responsitasse, auctore Ulpiano in *l. 1. D. de postul.* Temporibus Proculi vixit: quare sapissimè à Jureconsultis cum Proculo conjungitur, quasi ejusdem ætatis, & scholæ. Ex quo notandum, cum in *l. 3. D. de usufr. earum rerum, &c.* refertur Nervam negasse, usumfructum nominum posse legari, etiam post Senatusc. quo omnium

nium rerum ususfructus legari poterat, ejusque sententiam à Cassio & Proculo reprobata, i. e. ab utraque schola: hoc de Nerva patre interpretandum. Filii tamen aliquando sententia confirmatur, ut ab Ulpiano in *l. 3. §. si servus 8. D. de pecul.* aliquando improbatur, ut à Celso filio in *l. si rem 29. D. de evict.* Scripsit autem Nerva filius quædam

DE. USUFRUCTU.

ut apparet ex *l. 13. §. 7. D. de usufr. & quemad.* Scripsit etiam

DE. USUCAPIONIBUS.

Ab eo Nervam Imperatorem originem traxisse certissimum est. *C. Licinii Nervæ* cujusdam mentio fit apud Ciceronem in *Bruto cap. 34.* quem civem improbum, & non indisertum Trib. pleb. scribit: sed nostros ab eo fluxisse negandum est, cum non *Licinios*, sed *Cocceios* dictos constet. Fortasse tamen non aberrabimus, si nostrorum originem ad Nervam illum referamus, quem familiarem Planco fuisse, docet ejus epistola ad Ciceronem; *lib. x. Ciceronis ad familiares. epist. 18.*

SEXTUS POMPEIUS.

Pomponius in *l. 2. D. de orig. jur.* Sexti Pompeii Jurisconsulti meminit: quem à Manilio, Bruto, & P. Mutio, cum Tuberone, Ru-

Rutilio Rufo, & Virginio profectum scribit. Patrem habuit Sextum Pompeium, fratrem Cneium, Pompeii magni patrem: cumque frater inter oratores aliquem numerum obtineret, ipse præstantissimum ingenium contulit ad summam juris civilis, & ad perfectam geometriæ, & rerum Stoicarum scientiam, auctore Tullio in *Bruto cap. 47.* quem idem Tullius eruditum hominem in philosophia appellat *lib. 1. de Orat. cap. 15.* Meminit etiam Sexti Pompeii Jurisconsulti Pomponius in *l. 41. D. de hered. inst.* alius tamen à primo, qui neque Parthenii, neque *Titi*, vel *Tiberii* (utrumvis legas) mentionem facere potuit, serie temporum repugnante. Sciendum tamen, si ad Tiberium hujus legis exemplum referatur, hunc Sextum Pompeium, eum constituendum esse, quem anno ultimo principatus Tiberii, Consulem Fasti faciunt: sin autem *Titus* hac in lege legatur, sicuti legendum *Alciatus* putat *lib. 11. cap. 11. disjunct.* non ad Titi Vespasiani filii tempora, Sextus hic rejiciendus est: sed ad Antonini Pii principatum, qui Titus quoque appellatus est; quamvis in quibusdam codicibus, pro Sexto *Pompeio*, Sextum *Pomponium* exaratum non ignorem, & corruptè. Hoc enim caput desumptum est ex Pomponii *lib. XII. ex variis lectionibus*: atque ita absurdum est existimare, Pomponium de se ipso ita scripsisse: ut refert *Sextus Pomponius*.

TUSCIANUS.

TUscianum cum Aburnio Valente, Jaboleno Prisco in Sabinianorum scholâ successisse scribit Pomponius *d. l. 2. D. de orig. jur.* Qui autem hic Tuscianus fuerit, non facilis est disquisitionis. Tuscianum quidem eloquentissimum oratorem fuisse tradit Suidas in Τυσκιανός. Quidam tamen locum Pomponii mendosum arbitrantur; quod licet à me probetur, non assentior tamen iis qui pro *Tuscianus*, legendum *Titus Matianus* putant. Nam *Volusius Mæcianus*, quem de jure differentem M. Antoninus Philosophus audivit, non *Titus* appellatur, sed *Lucius*, apud Capitolinum in *Marci Antonini vita. cap. 3.* Propterea Mætiani ætas ad hunc nostrum Jurisconsultum referri non potest. Non incongruè itaque dixerimus, si apud Pomponium loco supra citato pro *Tuscianus* *Tuscius Fuscianus* reponamus. Hoc enim mendum exemplaribus vetustate exesis, librario- rum inscitia, & nominum similitudine, apud Pomponium facile irrepsit. Conjecturam autem nostram juvat, quod is sub Hadriano vixerit, & sub D. Pio legatus Numidiæ fuerit, ad quem D. Pii constitutio refertur, tanquam ad virum peritum juris à Triphonio in *l. 7. D. de legat. præst. cont. tab.*

INDEX RERUM

memorabilium, quæ in hoc opere reperiuntur.

A.

A Burnium Valentem Antoninus Pius in Consilio habuit	p. 92
Accursius notatus	8
Accursii error de Octaviano	286
Adseffores Consilarii appellatur.	118
Africanus, gravis & subtilis in scribendo	98
Africanus qui apud Lampridium, non alius à Jurisc. in Pand.	98
Alphenus reprehenditur à Gellio	56
Alphenus Cremonæ sutribam primum exercuit	55
Alexander præter Ulpianum, neminem solum intra Pasatium vidit	122
Alexander Severus XIV curatores urbis fecit	281
Alexander Imp. Christum in larario suo coluit	124
Alciatus tuetur Africanum	101
Alciatus repehensus	13
Ælius Gallus ex equestri ordine	187
Ælius Gallus primus in Arabiam arma Romana intulit	ibid.
Ælii Spartiani locus corruptus	278
Ælius Tubero Stoicus	193
Æmiliï nomen, Corneliorum gentis fuit	54
Æmilius Macer sub Alexandri imperio floruit	177
Æmilius, Papinianus vocatur	14
Antistius antiquæ libertatis amator	59
Antistius Labeo, veterum Jurisconsultorum princeps	58
Antistius Labeo, prætor tantum fuit	61
Anroninus Imp. lacte Christiano educatus	133
Antonius Augustinus Cartilium ab oblivione vindicavit	260
Aphrica sub Proconsule	75
Aquilius Prætor	223
Aquilius clarior ex domu quam ex juris scientia.	ibid.
Aquilius iudex in causa P. Quintii	221
Aquilius Gallus, præceptor Servii Sulpitii	219
Aquilius Gallus auditor Mutii	ibid.
Arifonis consilio Trajanus usus est	295

Aristo longæ, & pertinacis valerudini fuit	29
Aristo Julianum extrema sua ætate familiarem habuit	298
Arcadius Carisius magister libellorum	179
Arrius Menander Consiliarius Alexandri Severi	163
Arrianus Antonini Pii præceptor	302
Assessores, Consilarii appellatur	118
Assessor insignissimus quid	119
Atteius familiaris Cæsari	311
Athenienses de Salamina contendentes, testem Homeri locum adduxerunt	52
Ateius Pacuvius, Servii auditor	240
Atilicinius de jure respondit cum Ner-va filio	286
Aulus Cascellius	253
Aufidius Namusa inter decem Servii discipulos	239
Auditores Servii qui	ibid.
Augustini judicium	260
Aufidius Tucæ	239

B

B Alduini sententia, de cautione legis	
Miscellæ adjecta, explosa	31
Bernardus Malcius è coriaria ad legum scientiam accessit	56
Beneficiorum origo	73
Berytos urbs, in qua celebre legalis scientiæ gymnasium	5
Berytos legum nutritrix	ibid.
Bernardinus Rutilius reprehensus	172
Bernardinus Rutilius reprehensus	92
Brevia quid	148
Brifsonius reprehensus	82
Brevia Edicta quid	148
Bruto tres fundi fuere	204
Brutus intra Prætutam se continuit	205

C

C Ajus cur sum à Justiniano appellatus	111
Cajus Montani sectator	ibid.
Cassia gens plebeia, sed honorata	268

Cau-

I N D E X.

Cautio Mutiana remedium vocatur	30
Cajus Grammaticis familiaris	108
Caroli Martelli successores	310
Capitonum cognomina à capite dicta	309
Cassius in Sardiniam deportatur	270
Caurio, velut Mutiana	32
Callistratus sub Septimio Severo	8
Antonino filio	159
Cautionis Mutianæ utilitas	32
Cæcilius, juris antiqui conditor	288
Cæcilius studiosus Homericæ lectio- nis	289
Cajus prænomen Auli Osili	236
Cassius luminibus orbatus	274
Cassii tribunal, reorum scopulus	ibid.
Cassius fuit Sabinianæ sectæ	275
Cassius Sabinum excusat	ibid.
Cassius Cassianæ scholæ auctor	276
Cassii domus à Quadrato claro oratore possessa	ibid.
Cælius ad iram proclivis	306
Cælii sententia à Labone probata	307
Cælius Antipater Jurisperitus	ibid.
Cælius Antipater libros Annalium scripsit	308
Capitoni Augustus consulatum accele- ravit	313
Capitoni studia civilia principatum in urbe dedere	315
Capito Osilii auditor	ibid.
Capito senex sub Tiberio moritur	316
Cæcellius tempora Augusti Cæsaris attigit	256
Cæcellius actor causarum probabilis	254
Capitolini locus elucidatus	93
Cassius sæpissimè sub nomine Caii so- lo citatur	51
Cæcili multi docti scriptores	287
Cartilius Marci Imperatoris proavus maternus	269
C. Cassius à C. Cæsare civitate expul- sus	270
Centumviri	152
Cervidius, non Servidius	105
Cervidius Scævola Juris Coryphæus	104
Celsus filius bis Consul fuit	79
Celsus Prætor	81
Christiani non putabant licitum gere- re honores	134
Cinna à Servio processit	241

Cinna consulatu Cæsar Augustus pa- ter patriæ salutat	ibid.
Cinna contra Augustum conjuravit	242
Cinna poëta alius à Jurisconsulto	ibid.
Cinna prætor pater Jurisconsulti	241
Coenataphium quid	166
Contrariæ scholæ auctores in quibus- dam conveniunt	69
Cognomina ab eventu tradita, ad po- steros propagantur	310
Consilium exercere quid sit	75
Columbæ volatus faultum signum	246
Cornelio Gallo primum Ægyptus pro- vincia commissa	183
Crasius responsum morem con- demnat	232
Cur Jurisconsulti membranæ responsa sua apponebant	73
Cur Salvius Julianus in indice primus numeretur	3
Cujacii sententia non probata	183
Cujacius notatus	31
Cur nemo Manliæ gentis Marcus	210
Cujacii emendatio reprobata	84
Cum quid Julianus dicit, & Marcellus consentit, verissimum	104
Cur Pomponius Servium patritium vo- caverit	250
Cujacii sententia damnata	88
Cujacius improbat	141
Culpiniani error	209
Culpiniani error	314

D

Decreta regum apud Gallos manu procerum obsignabantur	87
De quibus causis Centumviri cogno- scebant	152
Detrahi legatum, pro minus esse in le- gato	35
Decreta Frontiniana quid	291
Differentia inter <i>ἀσυνόμους</i> & <i>ἡγεμό- νους</i> , desumpta est ex Platone	24
D. Augustus primus instituit, ut ex au- thoritate ejus responderent	43
Diminuere legatum non dicitur, sed minuere	35
Divi nomen non dabatur Imperatori- bus, nisi post mortem	112
Disceptatio inter Servium, & Mutium	226

INDEX RERUM

memorabilium, quæ in hoc opere reperiuntur.

A.

A Burnium Valentem Antoninus Pius in Consilio habuit p. 92
 Accursus notatus 8
 Accursii error de Octaviano 186
 Adfessores Consilarii appellantur. 118
 Africanus, gravis & subtilis in scribendo 98
 Africanus qui apud Lampridium, non alius à Jurisc. in Pand. 98
 Alphenus reprehenditur à Gellio 56
 Alphenus Cremonæ sutrinam primum exercuit 55
 Alexander præter Ulpianum, neminem solum intra Pasatium vidit 122
 Alexander Severus xrv curatores urbis fecit 281
 Alexander Imp. Christum in larario suo coluit 124
 Alciatus tuetur Africanum 101
 Alciatus repehensus 13
 Aelius Gallus ex equestri ordine 187
 Aelius Gallus primus in Arabiam arma Romana intulit *ibid.*
 Aelii Spartiani locus corruptus 278
 Aelius Tubero Stoicus 193
 Aemilii nomen, Corneliorum gentis fuit 54
 Aemilius Macer sub Alexandri imperio floruit 177
 Aemilius, Papinianus vocatur 14
 Antistius antiquæ libertatis amator 59
 Antistius Labeo, veterum Jurisconsultorum princeps 58
 Antistius Labeo, prætor tantum fuit 61
 Antoninus Imp. lacte Christiano educatus 133
 Antonius Augustinus Cartilium ab oblivione vindicavit 260
 Aphrica sub Proconsule 75
 Aquilius Prætor 225
 Aquilius clarior ex domo quam ex juris scientia. *ibid.*
 Aquilius iudex in causa P. Quintii 221
 Aquilius Gallus, præceptor Servii Sulpicii 210
 Aquilius Gallus auditor Mutii *ibid.*
 Aristonis consilio Trajanus usus est 295

Aristo longæ, & pertinacis valerudinis fuit 297
 Aristo Julianum extrema sua ætate familiarem habuit 298
 Arcadius Carisius magister libellorum 179
 Arrius Menander Consiliarius Alexandri Severi 163
 Arrianus Antonini Pii præceptor 302
 Assessores, Consilarii appellantur 118
 Assessor insignissimus quid 119
 Atteius familiaris Cæsari 311
 Athenienses de Salamina contendentes, testem Homeri locum adduxerunt 52
 Ateius Pacuvius, Servii auditor 240
 Atilicinius de iure respondit cum Nerva filio 286
 Aulus Cascellius 282
 Aufidius Namusa inter decem Servii discipulos 239
 Auditores Servii qui *ibid.*
 Augustini iudicium 260
 Aufidius Tucca 239

B

B Alduini sententia, de cautione legi Miscellæ adjecta, explosa 31
 Bernardus Malcius è coriaria ad legum scientiam accessit 36
 Beneficiorum origo 73
 Berytos urbs, in qua celebre legalis scientiæ gymnasium 5
 Berytos legum nutritrix *ibid.*
 Bernardinus Rutilius reprehensus 112
 Bernardinus Rutilius reprehensus 92
 Brevia quid 138
 Brissonijs reprehensus 85
 Brevia Edicta quid 138
 Bruto tres fundi fuere 204
 Brutus intra Præturam se continuavit 205

C

C Aius cur *sana* à Justiniano appellatus 111
 Casus Montani sectator *ibid.*
 Cassia gens plebeia, sed honorata 268
 Cau-

I N D E X.

Cautio Mutiana remedium vocatur	30	Cinna consulatu Cæsar Augustus pater patriæ salutatus	<i>ibid.</i>
Cajus Grammaticis familiaris	108	Cinna contra Augustum conjuravit	242
Caroli Martelli successores	310	Cinna poëta alius à Jurisconsulto	<i>ibid.</i>
Capitonum cognomina à capite dicta	309	Cinna prætor pater Jurisconsulti	241
Cassius in Sardiniam deportatur	270	Coenataphium quid	166
Cautio, velut Mutiana	32	Contrariæ scholæ auctores in quibuldam conveniunt	69
Callistratus sub Septimio Severo Antonino filio	159	Cognomenta ab eventu tradita, ad posterios propagantur	310
Cautiois Mutianæ utilitas	32	Consilium exercere quid sit	78
Cœcilius, juris antiqui conditor	288	Columbæ volutus sanctum signum	246
Cœcilius studiosus Homericæ lectionis	289	Cornelio Gallo primum Ægyptus provincia commissa	188
Cajus prænomen Auli Ofilii	236	Craſſus responſorum morem condemnat	23
Cassius luminibus orbatus	274	Cur Jurisconsulti membranis responsa sua apponebant	73
Cassii tribunal, reorum scopulus	<i>ibid.</i>	Cur Salvius Julianus in indice primus numeretur	31
Cassius fuit Sabinianæ sectæ	273	Cujacii sententia non probata	183
Cassius Sabinum excusat	<i>ibid.</i>	Cujacius notatus	31
Cassius Cassianæ scholæ auctor	276	Cur nemo Manliæ gentis Marcus	210
Cassii domus à Quadrato claro oratore possessa	<i>ibid.</i>	Cujacii emendatio reprobata	84
Cælius ad iram proclivis	306	Cum quid Julianus dicit, & Marcellus consentit, verissimum	104
Cælii sententia à Labeone probata	307	Cur Pomponius Servium patritium vocaverit	230
Cælius Antipater Jurisperitus	<i>ibid.</i>	Cujacii sententia damnata	68
Cælius Antipater libros Annalium scripsit	308	Cujacius improbat	141
Capitoni Augustus consulatum acceleravit	313	Culpiniani error	269
Capitoni studia civilia principatum in urbe dedere	315	Culpiniani error	314
Capito Ofilii auditor	<i>ibid.</i>		
Capito senex sub Tiberio moritur	316		
Cascellius tempora Augusti Cæsaris attigit	256		
Cascellius actor causarum probabilis	254		
Capitolini locus elucidatus	93		
Cassius sapissime sub nomine Caii solo citatur	51		
Cæcilii multi docti scriptores	287		
Cartilii Marci Imperatoris proavus maternus	262		
C. Cassius à C. Cæsare civitate expulsus	270		
Centumviri	152		
Gervidius, non Servidius	105		
Cervidius Scævola Juris Coryphæus	104		
Celsus filius bis Consul fuit	79		
Celsus Prætor	81		
Christiani non putabant licitum gerere honores	134		
Cinna à Servio processit	241		

D

Decreta regum apud Gallos manu procerum obſignabantur	83
De quibus causis Centumviri cognoscabant	152
Detrahi legatum, pro minus esse in legato	35
Decreta Frontiniana quid	291
Differentia inter <i>ἀσυνόρους</i> & <i>ἀγρονομους</i> , desumpta est ex Platone	24
D. Augustus primus instituit, ut ex auctoritate ejus responderent	43
Diminuere legatum non dicitur, sed minuere	35
Divi nomen non dabatur Imperatoribus, nisi post mortem	112
Discepratio inter Servium, & Mutium	226

I N D E X.

D. Cyprianus exilio multatus sub Paterno Proconsule Carthaginen 1176
 Differentia inter tractatum & questionem 21
 Digestorum nuncupatio Jurisconsultis familiaris 12
 Duo pacis decora, Antistius, & Capito 161

E

Edictum perpetuum anno 15. Imperii Hadriani à Juliano ordinatum 8
 Edictum perpetuum vocatur, jus perpetuum 7
 Equites inter plebejos numerantur 230
 Error eorum qui Q. Mutium Scævola P. M. eundem cum Murio Augure credunt 27
 Everriculum maliciarum omnium 222
 Exilium, & deportatio in insulam differunt 273
 Ex Trebatio secta Proculiana nata 249

F

Favius Mela à Modestino reprehensus 293
 Fiscus privatus, ærarium publicum 162
 Florentinus in consilio Alexandri 108
 Formula qua posthumi heredes institui possunt 222
 Fronto Emissenus 292
 Frontonis cognomen à fronte impostum 290
 Fronto insignis orator ibid
 Fusidii memoriam eruit Cujacius 305

G

Gallinaceus Vitellio, infelix augurium 246
 Græchanus Historicus 191
 Gravius Flaccus 259

H

Hadrianus in jure sapere pro Antonino Pio sumitur 109
 Harmenopolus notarius 162
 Homeri opera, à juris auctoribus magno in precio habita 252
 Hotomani error de Publicio 244

Hippocratis locus restitutus 13

I.

Iabolenus, Trajani, Hadrianique temporibus 174
 Jacobi Cujacii error 108
 Iabolenus contrariæ sectæ à Labeone fuit 178
 Iabolenus præceptor Juliani 18
 Iactus, caput tantum leg. Rhodia 95
 Imperatores subscribere solebant libellis, & cum iis Promagistri 83
 In omni questione tractatus præmittitur 20
 In libris questionum Jurisconsulti non utuntur verbo, constat 222
 Index Jurisconsultorum 2
 Index philosophorum ibid.
 In indicibus, numerus librorum scriptorum continebatur ibid.
 Indices fiebant è membranulis ibid.
 Iusti Lipsii error 170
 Juris civilis scientia, patrimonium Scævolarum 26
 Jurisperiti, sapientes appellati 163
 Jurisperiti, juris studiosorum nomen minus arrogans sumunt ibid.
 Jus populi, idem quod jus ærarii 161
 Julius Africanus orator 100
 Junius, Gracchi ab amicitia Græchanus appellatus 200
 Julius Aquila 109
 Junius Blæsus Africa præfuit 108
 Juvenius L. Mutii auditor 24
 Julianus quæstiones tractavit 199

L.

Lampridii error de Ulpiani libris ad Sabinum 138
 Lælius Hadriani temporibus vixit 184
 Lampridius defensus 159
 Lampridii locus de Martiano, mendo purgatus 94
 Lex Miscella παλαιὸς νόμος nuncupatur 31
 Lex scribit de auro arg. leg. explicata, & Cujacii emendatio non probata 33
 Lex Rhodia, domina maris 96
 Legum Σωματοποιία. 63
 Legis Julia de vicesima caput ante Justinianum sublata 178
 Lex

I N D E X.

Lex 1. de resp. prud. Cod. Theod. restituta	17	M. Cælius Tribunus plebis	329
Lex xi. D. de minor. mendosa	281	M. Pomponius Grammaticus ex oratione Tiberium reprehendit	312
Lex Cincia	153	Mamina Alexandri mater Origenis studiosa	124
Lex <i>sensu fructus</i> D. de jur. dot. explicata	30	Martianus sub Antonino non parvæ auctoritatis	164
Libertas nimia Cæcellium intra quæsturam retinuit	255	Massurius Sabinus Labeoni successit	315
Licinius Proculus vir pravus, & callidus, urbanæ militiæ impiger	47	Minutius, sive Minutius	266
L. 32. D. de leg. 1. mendo purgata	88	Minutius de re nautica scripsit	267
L. 1. per errorem D. de jurid. restituta	129	Minutius Sabini sectam sequutus	267
Licinius Rufinus Severi Alexandri temporibus claruit	180	Minutius Felix Romæ insignis caufidicus	ibid.
L. cum servus D. de leg. 1. explicata, & emendata	100	Moris erat quum quis testamentum conderet, jurisperitos vocare	68
Liber Beneficiorum	73	Modestinus poëseos amator	162
Liber Assessorum	261	Modestini locus restitutus	170
L. 1. C. si rector provinc. restituta	76	Mos subscribendi libellis desumptus à Julio Cæsare	83
Libri responsorum Papiniani in scholis legendi proponebantur	22	Modestinus sub Alexandro Severo	171
L. Tubero Prætor Urbanus	245	Modestinus Maximini junioris præceptor	172
Locus Taciti restitutus	272	Multi Mutii Jurisperitissimi	26
Locus Vatronis emendatus	245	Q. Mutius Scævola à Crasso Jurisperitorum eloquentissimus, & eloquentium juris peritissimus appellatur	25
Lucius Lentulus primus codicillos introduxit	69	Multi ex Servio, tanquam ex officina Jurisprudentiæ profecerunt	282
M.		Multa quæ olim prænomina fuerunt, cognomina postea facta sunt	236
Mauritianus in Alexand. consil. 96	96	Mutius jus civile in artem redegit	33
Massurius Sabinus annorum fere 50. inequestrem ordinem relatus	39	Mutius primus cautionum formam introduxit	30
Massurii rubrica	40	Mutius Augur, legum vates dicitur à Valerio	28
Massurius à Paulo reprehensus	40	Mulier quinque lib. uno foetu enixa	109
Massurius Tyberii temporibus floruit	41	Mutius Scævola ludum scuprorum amavit	26
Marcellus Antonino Pio familiaris	101	Mutius Scævola optime pila ludit	ibid.
Marcellus homo modestus, & frugi	102	N.	
Marcellus vigilantix suæ ostentator	ibid.	Nerva filius 17. anno ætatis suæ, de jure responsavit	318
Marcellus Cassianæ sectæ	103	Nerva filius Proculi temporibus vixit	318
Mecius Jurisc. eadem ætate, qua Papinianus vixit	294	Nervæ Jurisconsulti Cocceii dicti, non Licinii	319
Manilius, verus Jurisconsultus	208	Nerva pater Tiberio familiarissimus	318
Manilii consulatu, M. Cato mortem obiit	209	Nemō Scævolarum Censor fuit	27
Martianus Consul successus	94	X 3	
Martianus Cassianæ sectæ	ibid.	Neo-	
Massurius Capitonis sectam sequutus est	44		
Manilianæ leges	211		

I N D E X.

Neotericus Jurisconsultus in libris de	139	stitutiones compilavit	139
Republ. Papiniani responsum dam-	19	Papin. responsa Paulianis difficiliora	23
nans, reprehensus	19	Papinianus Bassiani jussu necatus	18
Neratius Pegasi sectator	79	Papinianus multos discipulos habuit	
Neratius Traiano charus	<i>ibid.</i>		
Neracius sub Hadriano Consul	71	Pactumejus Clemens Jurisc.	97
Nicephorus explicatus	5	Patrii per multi in plebeias transi-	
Notati, qui Pandectarum opifices, in-		erunt familias	231
regros non habuisse libros Juriscon-		Patrii inter pedites militare, igno-	
sultorum putant	3	minia nota	232
Nobiles, boni appellati	122	<i>Περὶ τῶν</i> libri quid	65
O.		Periculum, si servos à liberis cultus	
		distingueret	119
O Filius Trebatio, & Cascellio do-		Pedius Orator	283
ctior	237	Picus Martius	248
Otilius verborum proprietati anxie hu-		Plautius, Sylvanorum nomen	277
duit	238	Pomponii verba suo loco reddita	219
Officium Consulis	75	Pont. Max. fuit Mutius	29
Omi. osuni in locum mortui Consulis		Pomponius Labconis sectam minime	
vocari	61	probavit	89
Omnia maritima negotia, Rhodia de-		Pomponii verba transposita	194
finiuntur lege	96	Pomponii cum Cicerone conciliatio,	
Optimi & Maximi Principes	122	de Bruti libris	206
Optimas quid	123	Posteri Hugonis Capeti, non dicti sunt	
Operis verbum apud Rom. explicatum	62	Capeti	310
P.		Pomponius 78. anno scripsit	87
		Pomponius Philosophus Stoicens	<i>ibid.</i>
Paterius rei militaris diligentissi-		Postiores Jurisconsulti nullo secta-	
mus.	176	rum studio tenebantur	53
Papirius Fronto nepos Oratoris	200	Proculi sententia in omnibus ferè sen-	
Paulus non Patavinus sed Tyrius	143	tentiis prævaluit	<i>ibid.</i>
Paulus homo Græcus	141	Proculus sub Othone præfectus præto-	
Paulus Christianis inensus	142	rio	47
Paulus assessor Papiniani fuit	143	Proculi tempore juris scientia in duas	
Patrii tantum Senatores, vel Senato-		divisa familias	49
rii ordinis	230	Proculiani, diversæ scholæ auctores	
Paconius legatus C. Sylvani	208	vocati	<i>ibid.</i>
P. Mutius obiit morbo pediculari	201	Prædator Cascellius	255
Papiniani quicquid scriptum erat		Princeps lentus in suo dolore, Reip.	
Impp. retinuerunt	16	injurias largiri non debet	312
Papinianus, Papiniano Hostilio patre,		Præfagistri officium	83
& matre Eugenia Gracili natus	14	Præf. urbi amici vocantur ab imperato-	
Papinianus Cærbidi Scævola discipulus		ribus	121
<i>ibid.</i>		Principes civitatis P. Mutius, Manilius,	
Papinianus disertissimi nomen meruit		Brutus	202
<i>ibid.</i>		Publicius prætor	244
Papinianus ex Pompeio Trogo respon-		Publicianum Edictum	<i>ibid.</i>
sam Bassiano factum desumpsit	19	Puteolan. libros assessoriorum scripsit	
Papinianus securi percussus, non gladio			261
<i>ibid.</i>		Publica judicia quid	168
Papirius Justus Antonini & Veri con-		Purpura adorabatur	118
		Pythagoreorum αὐτὸς ἴσα.	142

Q.

Quod offerebat preces Imperatori,
 apponere solebat sententias Ju-
 rific. qui pro eo sentiebant 48
 Quid aurei libri 113
 Qui Saturnini in scholis appellentur
 269
 Quid sit corpus Civile, & corpus Ca-
 nonicum 63
 Qui preces Imperatori offerebant, sen-
 tentias Jurific. apponebant 172
 Quid sit è patritiis exire 231
 Quæstionum tractandarum modus
 gratus Jurificonsultis 20
 Q. Gravius præco 259
 Quis Brutus fuerit Jurificonsul 203
 Q. Mutius Scævola à Mario interf. 29

R.

Regulæ Catonianæ quis autor 193
 Romæ, viri tantum magnæ au-
 thoritatis, secessibus utebantur 62
 Rutilius vir doctus 212
 Rutilii orationes jejunæ ibid.
 Rutil. rei militaris scientia præstitit 213
 Rutili à quo appellati 214
 Rutilius à Scauro in consulatus peti-
 tione superatus 215
 Rutilius Rufi coloris 218

S.

Salvius Julianus *νομικὸς φάος* 4
 Salvius Julianus vixit temporibus Pii
 91
 Salvius Julianus Insuber Mediolan. 10
 Salvius Julianus, proavus Juliani Aug.
 11
 Saturn. libros ad Edictum composuit
 263
 Salvius Julianus perpetuum composuit
 Edictum 3
 Salvius Julianus Aristonem per episto-
 lam consuluit super parte Edicti 7
 Scipio à Manilio obsidionali corona
 donatus 209
 Scævola à Claudio derisus 106
 Scævola variavit aliquando 108
 Sextus Ælius cordatus appellatur 108
 Serapia mulier quatuor liberos eodem

tempore enixa 109
 Sext. Aurelius Victor restitutus 11
 Servius Sulpitius notas in Mutii libro
 scripsit 102
 Sextus Pomponius inter Papiniani di-
 scipulos 86
 Senatusconsulti à Cicerone relati verba
 restituta 311
 Servius Sulpitius Lemoniæ tribus 223
 Senatusc. Rubrianum 148
 Sextus Pompeius Jurific. patruus Cn.
 Pompeii 320
 Sextus Pompeius eruditus in Philoso-
 phia ibid.
 Sextus Cæcilius in area Palatina saluta-
 tionem Cæsaris operitur 288
 Servilius, alius à P. Servilio augure 300
 Servilius Jurific. sub Nerone obiit ibid.
 Servius ad Q. Mutium accedere non re-
 culavit 226
 Servius Consul cum Marcello 228
 Servii consilia ad concordiam spectant
 ibid.
 Servius consulatus repulsam tulit 227
 Servius in legatione obiit 229
 Sextus Pedius Jurific. ante Ulp. vixit 282
 Seneætutis non inertis honestum mu-
 nus, consulentibus respondere 42
 Soror appellata, quod seorsum nasci-
 tur 66
 Stipendia pedibus facere, plebeium 232
 Statua Servii Sulpi. pro rostris posita 230
 Stola sacerdotalis Pontif. Judæorum
 274
 Subscriptio libellis appositæ, annotatio
 vocatur 83
 Sutrinam ingenui homines olim disce-
 bant 33
 Suetonii de Antistio Labeone judicium
 non probatur 60

T.

Tam formosus, quam Mecius sibi
 videtur 294
 Ter. Clemens Consul cum Tertull. 97
 Tertullianum S. C. sub D. Pio factum 10
 Tertii anni auditores, Papinianistæ vo-
 cabantur 16
 Trebatii ostentatio in respondendo
 251
 Terullianus maximus juris interpres
 135

I N D E X.

Tertullianus Jurisc. non autor Chri-
 stianus 137
 Tertullianus Christianus sub Septimio
 Severo floruit ibid.
 Tertullianus Christianus, cum Jurisc.
 affinitate conjunctus 138
 Trebatius in Britanniam cum Caesare
 profectus 1248
 Treviri Galliae Belgicae populi ibid.
 Treviri capitales ibid.
 Trebatii in Jure civili singularis me-
 moria 1249
 Triphoninus Papiniani discipulus 137
 Tribunalia magistratuum erant 129
 Tribonianus error 110
 Tuberonis auctoritas magni ponderis
 apud Celsum 1095
 Tubero causis agendis operam dedit
1097
 Turpe patritio & nobili viro causas
 oranti, jus ignorare 1227
 Tuscanus orator eloquentissimus 128
 Tuscus Fuscianus, Legatus Numidia,
 sub D. Pio 1321
 Tudites, mallei sunt 1311

V.

Valerii Veranii meminere auctores
1280
 Valerius Severus sub Ant. Pio vixit 279
 Vastitudo quid sit 55

Varius Lucullus, non multo junior
 Labeone 303
 Verbo, *quidem*, utuntur Jurisc. cum
 alios notant 146
 Verba 16. D: mand. restituta 1263
 Venuleius græcis litteris operam dedit
116
 Velleianum S. C. de intercessionibus
 appellatur 1155
 Venuleius Saturninus sub Alexandro
 Severo 116
 Vindius Varus Siciliae legatus 1279
 Vivianus ætate Proculi vixit 1263
 Vitellius, magni nominis auctor 1304
 Vitellius procurator Augusti 1305
 Vindii consilio Anton. Pius usus est
1378
 Ulpiani prudentia 19
 Ulpianus sacrorum scriniorum magi-
 ster 120
 Ulpianus præf. prætorio ibid.
 Ulpianus à militibus interfectus ibid.
 Ulpianus ex Phœnice Tyrjorum Colo-
 nis 117
 Ulpianus Christianis infensus 1124
 Volcatius præceptor Castelli 123
 Volusius Mærianus Antonini Pii præ-
 ceptor 93
 Urseius Ferox, Proculianus 1290
 Utilitas cautionis Mutianæ 130
 Uxor Catonis Jurisc. filia Pauli 1192

NOTÆ ET ANIMADVERSIONES AD BERTRANDUM.

Pag. 1. lin. 1. *Spartianum*] locus is est in *cap. 23.*

l. 14. *inquit* :] in l. 2. *C. de vet. jur. enucl. §. 20.*

l. 22. *eundem Cicer.*] locus Ciceronis est libr. 4. *ad Attic. epist. 4. iisque (librariolis) imperes, ut sumant membranulam, ex qua indices fiant, quos, vos Græci (ut opinor) συλλεξις appellatis.* Ex quo apparet indicem à Cicerone non eo sensu quo hic ab auctore nostro accipi, sed pro cujuscvis libri titulo, aut inscriptione. Ita *Sueton. in Calig. cap. 49. in secretis ejus reperti sunt duo libelli, diverso titulo: alteri gladius, alteri pugio index erat.* Item *Martial. lib. 3. epigr. 2.*

Et te (libelle) purpura delicata velet,

Et cocco rubeat superbus index.

p 4. lin. 18. & seqq. *Male Alciatus lib. 2. diffunct. cap. 27. & cum imitatus vir celeberrimus auctor noster Salvio Juliano tribuunt id epigramma, quod extat libro 4. Anthol. qui εἰς εἰκόνας ἀνδρῶν ἀγαθῶν inscribitur ep. 2. quodque Theætetus, recens poëta in honorem Juliani Antecessoris (novellarum Justiniani interpretis & epitomatoris) composuisse videtur; cum temporibus Hadriani, & Salvii Juliani jus civile Romanorum Beryti floruisse non constet. quod & animadvertit Fabrottus in not. prior. ad Theoph. & ante cum Pithæus.*

l. 22. *Ῥώμη*] intelligit ἡ νέα Ῥώμη sive Constantino-
polin. vid. *proæm. digest. §. 9.*

l. 24. *Βερον*] eadem quæ *Berytus* uti observavit Jos. Scaliger ad Euseb. p. 121. ex hoc Nonni loco, qui est *Dionys. lib. XL I. vers. 364.*

Πρωτοφανὲς Βερόη πέλε σύγχρονον ἤλικι κόσμῳ,
 Νύμφης ὀψιγόνῳ φερόνυμον, ἣν μελανάσαι
 Ὑιᾶς Αὐσονίων ὑπατῆα φέγγεα Ρώμης
 Βηρυτὸν καλέεσιν, ἐπεὶ Λιβάνῳ πέσε γείτων.
Prima apparens Berœ fuit coæva aequali mundo,
Nympha serogenita nomen habens, quam exules
Filii Ausoniorum, eximia lumina Romæ
Berytum appellant, postquam Libano cecidit vicina.

vide Menag. cap. 24.

παντὰ θεός] lege πάντα φύσις, juxta edit.

p. 5. l. 13. Nov. const. 10.] in aliis edit. est 1x.

p. 6. l. 18. Gellius] libro x. cap. 15,

l. 21. Sacerd. vestalem] adde in omni mea jurisdictione ju-
 rare &c.

p. 7. l. 1. met. causa,] adde in l. 1.

l. 20. lege: tabulas bonorum poss.

p. 10. l. 18. Cassiodorus] adde & Lampridius in Commo-
 do cap. 12.

p. 13. l. 5. & ex l. Plautius. 49. D. ad leg. Falcid. & l. si pro-
 prietarius. 22. §. ult. D. de damno inf.] utraque hæc lex
 aliena est à proposito; neutra enim Minutii, aut Ju-
 liani meminit. Videtur tamen id voluisse vir nobi-
 lissimus, pari ratione ac Julianus ad Minutium, ita Pau-
 lum ad Plautium libros scripsisse (uti paret ex inscrip-
 tione harum legum) commentarios scilicet, vel no-
 tas; neque tamen Paulum hosce libros Plautio aut
 dedicasse, aut dedicare potuisse quod hic Pauli tem-
 pora non attigerit.

l. 13. lege: l. tenetur 6. §. si eas 4.

p. 15. l. 2. lege: quod ex l. manifestissimi 22. §. sed -

l. 23. sic transponend. instit. de fideic. hered. & in l. gene-
 raliter vers. cum autem C. de instit. & substit. hominem ex-
 celsi ingenii. Nov. 4. maximum Papinianum. in Nov. 108.
 Sapientissimum.

l. 18.

p. 18. l. 21. *nece* : lege *cade*.

l. 24. *ad hoc*] lege & *huic*.

l. 28. *Fratrum*] adde *Antoninorum*.

p. 19. l. 8. *noluerit rationem*] multa hic defunt, quæ vide apud Spartianum cap. 8.

l. 21. *nulla*] adde *satis iusta*.

p. 20. l. 15. *Q. Mutio Scavola*] male. *Cervidius enim Scavola* quæstiones scripsit.

l. 25. locus *Isidori* est in libro 6. cap. 8.

p. 22. l. 23. *alius*] adde item à *Justiniano* in d. l. *cum acut*.

p. 24. l. 2. lege: *Ad secundum l. Divus Hadrianus 8. D. de divort.* nam l. *si pœnituit* est ex libro primo.

l. 3. *notas scripsit Matianus*] male. nam ipse *Martianus*, uti paret ex l. *qui pupillam*, auctor est harum notarum.

p. 27. l. 24. lib. 8. cap. 5.

p. 28. l. 1. lege à *Quinto Mutio*. nam & augurem *Q.* appellatum fuisse constat ex *Cic. lib. de amicis. in princ.*

l. 4. lege *Q. Scavola tradit Valer. Max. lib. 8. cap. 12.*

l. 5. *pro Balbo* cap. 20.

p. 31. lin. 5. lege 62. adde *D. de cond. & dem.*

l. 17. *male trahit* adde in paratitl. ad tit. *C. de indict. viduit.*

p. 35. l. 20. *deminuere ex legato*] adde *vel detrahere* uti est in l. *Si peculium. 10. D. de pecul. leg. vide & l. denique 8. pr. eod. tit.*

p. 36. l. 2. *eodem verbo usus est*] adde *Ulpianus*, nisi malis *Julianus* in l. *si ususfructus 14. §. 1. &c.*

l. 18. §. *commodatum*] in hoc §. nihil de *Mutuo* occurrit, puto *Bertrandum* respicere ad §. *quinimo 8.* qui tamen & ipse *Juliani* non *Mutii* verba refert.

p. 38. l. 4. *Lampridius* cap. 16.

p. 39 l. 9. lege: in l. *quæsitum 12. §. sed si fundus 27. D. de instr. vel instr. leg.*

p. 41.

p.41. l.13. cum Pato &c. apud Cassiodorum est Pio.

l.11. Turpilianus enim collega &c. non diversorum, sed unius III. viri A. A. A. F. F. nomen est Sabinus Turpilianus.

p.43. l.9. Pomponio auctore] adde in d. l. 2. D. de orig. jur. §. 47.

p.46. l.22. lege: Gellius librum undecimum.

l.24. lib. 8.] in vulg. Nonii editionibus est lib.7. & rectius, nam & ita apud Gellium lib. 4. cap.20. legitur; ex quo hunc locum Nonius desumpsit.

p.47. l.17. auctore Tacito] lib.1. histor. cap. 87.

p.48. l.8. lege: lib.18. annal. lib.2. histor. cap.60.

l.11. lege: Tacitus lib. 1. hist. cap.82.

l.20. ex l.47. de legat. 2. malè colligitur Proculum Sempronii nepotem fuisse.

p.51. l.11. Iliad. 3. vers. 234. & 4. vers. 482.

p.52. l.13. male existimat Bertrand. verba: Et suos autem &c. in l.65. §.4. ff. de leg. 3. tribui debere Cassio non Martino; nihil enim aliud ex Cassio in d. l. retulit Martinus, quam pecoribus legatis eum existimasse etiam quadrupedes quæ gregatim pascuntur, contineri. Addidit vero de suo Martinus: Et suos autem & quæ sequuntur. Menag. cap.31. p.125.

p.54. l.3. Æmilii si quidem nomen Cornel. gentis fuit.] Proculos ex Cornelia gente ortos esse vix crediderim, quid enim Cornelii Proculi patre Claudio Proculo, quid nostro Licinio Proculo facias? Et nescio utrum verum sit Æmilii nomen gentis Cornelia fuisse. Verum quidem est Scipionem Africanum Æmilii Pauli F., postquam in Scipionum familiam adoptione transivisset, appellatum fuisse P. Scipionem Æmilianum. (Valer. Max. lib. v. cap. 10.) Ex Æmiliorum gente fuere potissimum Pauli, Scauri, Lepidi.

p. 55. l. 5. *Vell. Patereulus lib. 2. cap. 103.*

l. 9. lib. 18:] lege: 2. *hist. cap. 29. & 3. hist. cap. 36.*

l. 18. *Sat. 3. vers. 130.*

p. 58. l. 8. *solum*] add. l. 21. *de contrah. empr.*

l. 17. *Appianus lib. 4. ἐμφυλ. in fin.*

p. 60. l. 21. *eodem Tacito*] dict. lib. 3. cap. 70.

p. 61. l. 6. *Livius lib. 5.*] cap. 31. & lib. 6. cap. 27.

p. 68. l. ult. l. 9. *D. pro socio:*] puto legendum in l. 23. *D. pro socio*, vel 52. §. 8.

p. 70. l. ult. *Hadriano cap. 4.*

p. 72. l. 13. *Spartianus in Hadr. cap. 15.*

p. 73. pr. *Plin. lib. 7. cap. 21.* quibus visus erat infirmior, iis membranarum usum familiarem fuisse non docet; verum refert, fuisse, qui in nuce inclusam *Iliada* Homeri in membrana scriptam habuerit.

l. 24. *hodie*] adde à principe.

p. 77. l. 19. lege: l. non ex omnibus 39. *D. de recept.* Ex duodecimo l. 33. *de pecul.* Ex decimotertio l. 22. *D. de acquir. possess.* Ex decimoquarto, & decimoquinto l. morbus. 113. l. solvendo 114. *de verb. sign.*

p. 79. l. 14. lege: Anno V. C. 866. vid. *Onuphrium in Fast.*

l. antep. *antiq. inscript.*] eam exhibet *Onuphr. in comment. ad A. V. C. DCCCXXCI.*

p. 85. l. 4. male Labeonem in l. 30. *de usurp.* de Domitio interpretatur quem & J. C. fuisse, & libros epistolarum scripsisse contendit ex verbis l. 28. *qui test. fac. poss. Domitius Labeo Celso suo salutem.* Ego quoque cum *Bertrand.* nihil mutandum in d. l. 30. §. 1. existimo, sed longe alia de causa: sc. quia adduci non possum ut credam, Domitium illum Labeonem fuisse J. C., cujus ut *Jurisperiti* meminit nemo. *Cellum* quidem consuluit, sed non inde sequitur pro-

protinus eum juris auctoribus esse annumerandum: quanquam juris auctores sese invicem consulebant, sed alii eos etiam consulebant, ut patet ex l. 3. §. 1. D. de min. l. 18. de jur. cod. Etiam J. C. non fuisse Labeonem illum apparet ex stulta, & plusquam ridicula quæstione quam Celso proposuit. Menag. cap. 20.

l. 25. INSTITUTIONUM] hi libri apud Labitum non citantur, & dubito an *institutiones* Celsus scripserit.

p. 87. l. 15. Frustra Bertrand. in l. 64. §. 9. D. pro soc. legendum existimat: *Et ait Sextus Pomponius Julianum referre Sabinum respondentem* &c. & in vita Pedii (dum ipse sibi non constat) & ait *Julianus Sextum Pedium*. Breviter autem monuisse sufficiat libros xxxv. ad Sabinum scripssisse Pomponium, ut verisimilius sit, quod in d. leg. 64. sequitur, de Sabino id Pomponium retulisse, quam Julianum, qui ad Sabinum nullos libros scripsit. Menag. cap. 20.

p. 89. l. 26. ad hunc * transferenda sunt verba pag. seq. asterisco (*) simili notata AD SABINUM LIB. xxxv.

p. 91. l. 10. Pomponium scripssisse *librum singularem de tacitis fideicommissis*, ex l. pupillus 239. D. de verb. sign. non rectè colligitur, cum d. l. pupillus sumpta sit ex Pomponii libro *singulari Enchiridii*.

p. 94. l. 22. lib. 4. epist. 24.

p. 95. l. 5. & seqq. *Marcum Metium &c.*] in inscript. quæ est apud Onuphr. lib. 2. Fast. ad A. V. C. DCCCCLXXVI II. legitur *Marcum Macium Rufum &c.* porro notandum Ulpianum auctorem esse l. 5. D. de jure Fisci, non vero Metium. puto ita sensisse Virum Clar. ut intelligatur de Metio, jurisconsulto illo, qui auctor est novæ sententiæ in l. 50. D. de jure fisc. ubi tamen in vulg. edit. legitur *Messius*.

l. 15. *Qui alius à libris fideicommissorum est*] Fallitur hic Bertrand. dum putat libros *questionum de fideicommissis* alios esse à libris *fideicommissorum*; Ego sane non diversos crediderim. Et ita Anton. Augustino videbatur. *Menag. cap. 5. aman. jur. civ.*

p. 97. l. 14. 944:] apud Onuphr. est 948.

p. 98. l. 4. Ad locum Lampridii quod attinet, omnino mendosus est, siquidem præter Africanum, multi alii Jurisperiti inter consiliarios Alexandri ibi numerantur, qui ætate Alexandrum antecesserunt, quales sunt Pomponius, Alphenus, Mæcianus &c. neque etiam hæc nomina in vetustis membranis comparent, quarum ope Claud. Salmas. hunc locum integrum restituit, quem vid. *Menag. cap. 23.*

p. 101. l. 1. Putat quidem Bertrand. in inscript. *leg. 42. de fideic. libert.* legi debere Marcellus non Martianus, quia sc. Marcianus sub Alexandro vixit, auctor vero dictæ leg. Pium Imper. appellat suum: sed omnino ibi legend. ut in *Pandectis Flor.* legitur; *Macianus lib. 7. Fideicommissorum.* Ille enim libros fideicomm. scripsit, non item Marcellus. *Menag. cap. 5.* Et dato Martiani esse hanc, nihil propterea mutandum, non obstante temporum ratione; extat enim rescriptum Antonini ad eundem hunc Martianum in §. 2. *Inst. de his qui sui vel alien. jur.* Vide ipsum Bertrandum pag. 164. & intellige, quam malè habitus sit ab heredibus auctoris nostri fœtus ejus postumus, quamque negligenter in lucem editus.

p. 103. l. 9. l. 85. *D. de cond.*] lege: in l. 86. quæ tamen & ipsa huc non spectat, cum Mæciani sit, non Marcelli.

l. 10. *Scauro*] in vulg. edit. *Gauro.*

p. 104. l. 7. & ex inscriptione l. 11. quod met. caus.] male; hæc enim lex non Marcelli, sed Pauli est.

p. 108. l. 18. ut ex illius verbis &c.] verba Servii hæc sunt: *Manifesti eum furti arguit, dicendo, vidi.* Eadem allegat Cujac. lib. xi. obs. cap. 38. ubi addit: *ad illum, opinor, respexit locum, eumque ex Cajo sumpsit Tribonianus, legit in Cajo Servius &c.* Hæc cum apud Cujacium legeret auctor, quæ Cujacii sunt verba, Servii esse ratus est.

l. pen. lege: interpretis ad lib. 3. Georg. vers. 307.

p. 114. l. pen. ex lib. sing. &c.] male. nam l. si quis. Paulum auctorem habet, non Cajum.

p. 115. l. 1. ejusdem &c.] & hæc lex non benè Cajo tribuitur, cum sit Pauli.

l. 21. & 4. seqq. Omnia quæ hic de Cajo proferuntur Scævola competunt, cui & ipse auctor ea tribuit

p. 107 l. 22. & seqq. non tamen id ejus, verum operis postumi editorum ἀμάρτυρα crediderim.

p. 116 l. 7. C. Cassium:] atqui in vulg. edit. est Cajum & Cassium.

l. pen l. x. C. ex quib. caus. inf. irrog.] in toto hoc titulo Venulejo lex inscripta non occurrit: imposuit Bertrando similitudo vocum Venerii, aut Venustiani, quæ leguntur in inscript. l. 2. & l. 4 d. t.

p. 117. l. 1. l. xvi. D. de pæn.] hæc l. Claudii Saturnini est, quem diversum à nostro Venulejo facit Labitatus, eundem vero cum eodem Venulejo faciunt Merrillus, & Bertrandus. Complures Venuleji libri memorantur in indice D. Florentino, quorum quia nullos hic recenset, contra quam solet auctor noster, conficere licet quam minus perfectum opus hoc, quam destinaverat, morte præventus nobis reliquerit.

p. 119. l. 15. *Lampridio cap. 27.*

p. 122. l. 12. lege: *tradit Athenæus lib. 1. Deipnosoph. in arg. oper.*

l. seq. *vocatur ab eod. ὄνομ.*] verius si dixisset *κρίτης*, vid. *loc. cit.* Non enim Ulpianus Sophista, verum ejus *ζήλωτής* Pompejanus Philadelphensis *ὀνομασθηρὰς* vocatur ab *Athen. lib. 3. cap. 19.* Non satis recte etiam confunditur Ulpianus Sophista, cum nostro Jurisconsulto Ulpiano.

l. 20. libro 2. *excus.*] adde in l. 4. in fin. *D. de excus.*

p. 129. l. 6. *Novella nondum edita; jam autem edita est.*

l. 6. Videtur in l. 9. *de jur. cod.* Ulpian. notasse apud Marcellum non apud Aristonem.

p. 133. l. 10. lege: *militum impetrato imbre discussam contestatur.*

l. 23 *testimonio*] adde *exornavit &c.*

l. pen. *Spart. in ejus vita cap. 1.*

p. 134 l. 1. lege: *collusorem suum puerum.*

l. seq. lege: *neque patrem suum, neque patrem pueri.*

l. 11. lege: *Zeno apud Prienenses.*

p. 135. l. 4. & in l. *servum 27. D. de pignor.*] hæc verba transferenda sunt ad lin. 7. ubi lege: *ad Marcellum ex l. servum 27. D. de pignor. & l. tutor 28. &c.* in d. enim l. *servum* non ad Papinianum, sed ad Marcellum Ulpianus rotat.

l. 8. *non pauca ad Minitii &c.*] male: lex enim *vinaria 206. de verb. sign.* Juliani est, non Ulpiani.

p. 136. l. 2. *quadam decrevisse Ulpianus scribit in l. 2. §. sed & si quis 9. &c.*] & hic editores peccasse puto, nam in d. §. *Juliani*, non *Pomponii* meminit Ulpianus. Sensus erit commodus, si ita legas: *quadam scripsisse apparet ex l. ult. D. ad Sen. Tert. Ulpianus etiam meminit hujus Tertulliani in l. sive ingenua &c.*

- l. ult. in l. 41. non fit mentio Pompeii sed Pomponii.
- p. 138. l. fin. *eiusque mentionem illum facere &c.*] atque id ob temporis diversitatem fieri non potuisse antea demonstravit auctor.
- p. 141. l. 4. in l. 9. de supell. leg.] male: cum lex hæc Papiniani sit, non Pauli.
- p. 143. l. 4. *Justinianus*] male: est enim Gordiani; quare & id falsum quod sequitur, *imitatus Diocletianum*, nam cum Gordianus antecessit.
- l. 7. lege: *Modestinus libro iv. de excusat. tut. in l. 13. §. 2. D. de excus. tut. &c.*
- p. 147. *Justinianus*:] adde in l. 33. §. 1. C. de inoff. test.
- p. 161. l. 18. vide Marcellum Donatum ad Tac. 1. Annal. cap. 37.
- p. 162. l. 6. male *Harmenopulus ad l. 11.*] ea quæ adducit Scholiastæ, non Harmenopuli sunt verba (*lib. 1. tit. 2. §. 46.*) quamobrem non jure Harmenopulus reprehenditur.
- p. 167. l. 20. & seqq. Quod dicit auctor per capita Martianum libb. Instit. divisisse, absolum est, multoque magis quod confirmare id vult ex inscript. leg. 19. de rit. nupt. Nam non est ea de capite Institutionum Martiani accipienda, verum de capite leg. Julix.
- p. 169. l. 14. *notas in Julianum conjicio &c.*] atqui in d. l. §. 2. Mauricianus, non Martianus commemoratur; & hic variat ipse Bertrandus (confer p. 97.) aut potius hi, qui illotis manibus tanti viri opus perficiendum suscipere.
- p. 170. l. 2. in quo *rescriptum*] scilicet in aliquibus tantum editionibus. vid. Ant. August. ad d. l. 15. *Modestini*.
- p. 173. l. 10 *probat l. 35.*] male: est enim hæc l. Mæciani.
- p. 174. l. 22. *fit mentio &c.*] atqui hæc leges, quibus probare nititur Modestinum ad *Casium* scripsisse Javoleni sunt. confer p. 77. l. fin.

l. fin. in inscript. leg. homo liber de adq. rer. dom. non fit mentio lib. 35. nec Modestini sed Pomponii lib. 3. ad Sabinum.

p. 177. l. 11. Theogoniam ut perp. script. est apud P. Crin.] Æmilius Macer Theogoniam scripsit (Non. in Picumnus) Licinius vero Macer Ornithogoniam, teste eod. Nonio in profecta. Non bene ergo Crinitus notatur.

p. 180. l. antep. Rufini meminuit &c.] in d. l. Junii Rufini, non nostri Licinii fit mentio.

l. ult. & p. seq. consulum etiam exercuit &c.] Titius Rufinus Col. A. V. C. 950 uti apparet ex inscriptione quam adfert Onuphrius in Fast. ad d. ann. V. C. Confundit ergo Bertrandus Licinium, Junium, & Titium Rufinos.

p. 181. in fin. Collationem legum Mosaicarum & Romanarum Licinius Rufinus non scripsit. At Licinium Rufinum illius collationis auctorem alium esse ab hoc nostro certissimum est. Illic enim tit. v. & vi. &c. referuntur constitutiones ex tribus Codicibus, Gregoriano, Hermogeniano & Theodosiano, quas Licinius Rufinus Julii Pauli J. C. æqualis legere per ætatem non potuit. Menag. cap. 7.

p. 182. l. 2. Christianum fuisse] hæc sententia jam dudum explosa à Frehero lib. 1. parerg. cap. 9.

l. 22. l. 29. de liberali causa] hæc l. non Antini est sed Arrii Menandri, in vet. edit. Arriani.

p. 183. l. ult. inscr. duar. legum si heres &c.] quatuor ll. si heres in d. t. occurrunt l. 35. quæ Pauli est. l. 73. Caji. l. 110. Africani. l. 125. Rutilii Maximi. Fallitur ergo Bertrandus, primum, quod neget esse in h. t. legem quæ inscribatur Rutilio Maximo, deinde, quod alteram harum ll. Juliano tribuat. Imposuit forte

illi hæc, nescio, quâ usus est, editio, cujus etiam vitio pleraque hujusmodi menda commissæ fuissent.

p. 184. l. 18. Cornelium Maximum ad *L. Falcidiam* scripsisse mihi non sit verosimile, repugnante temporum ratione: Trebatius enim cum jam hujus discipulus esse desisset; insignisque ipse juris scientia haberetur, bello Gallico Cæsarem secutus est: lex vero Falcidia sub Augusti demum III. viratu lata est.

p. 185. l. propen. Male Bertrand ex *leg. 60. ff. de donat. inter vir. & ux.* colligit Hermogenianum J. C. fuisse Christianum. Verum quidem est veteres Christianos, qui uxorem habentes ad sacerdotium vocabantur, ab uxoribus divorcasse: verum hoc ante Imp. Christianos, quos ante vixisse Hermogenianum non dubitamus, legibus statutum fuisse, minus est verosimile. Igitur aut hæc vox *Sacerdotium* est à manu Tribon. aut, si est Hermogeniani, quod magis puto, de sacerdotio paganorum accipienda videtur. Paganorum quosdam sacerdotes non solum à Venere ante sacrificium abstinuisse; verum etiam matrimonium in totum abdicasse constat ex Tertulliano. *Menag. cap. 11.*

p. 187. l. 25. *ejusdem Galli meminit Virgil. &c.*] In eo graviter etiam errat Servius ad *d. eclog.* cum hunc Asinii Pollonis filium facit: rectius Ammianus Marcell. *loc. hic cit.* Gallus is, de quo Virgilius, *Cornelius Gallus* est, de quo & Ovid. *lib. 1. amor. el. ult. & lib. 3. el. 9. & 2. Trist. vers. 445.* nec non Propert. *lib. 2. in fin.* item Sueton. *in Aug. c. 66.* unde paret non convenire inter auctores de ejus morte. Circumferuntur quædam Maximiani Elegiæ, hujus Corn. Galli nomen præferentes. Celebris illa cujus princ.

Non fuit *Arsacidum* tanti expugnare *Seleucen* &c.
 cui larvam detraxit Jos. Scaliger in *opusc. postum.* C.
Asinius Pollio Virgilii & Horatii amicus (vid. *Horat.* 2.
carm. od. 1.) Cos. fuit A.V.C. DCCXI V. cum Cr. Do-
 mitio Calvino. Hujus filius C. *Asinius Gallus* Cos. fuit
 A.V.C. DCCXLVI qui dimissam à Tiberio Vipsaniam,
 Agrippæ F., Pomp. Attici N. uxorem duxit auctore
 Tac. l. 1. ann. c. 12. à Tiberio egestate cibi refertur
 peremptus ab eod. Tac l. 6. ann. c. 23. Hujus Filius,
 Pollionis N., *Asinius Gallus* A. V. C. DCCCLXXV. nono
 principatus Tiberii anno Cos. fuit (teste *Plinio lib.*
33. cap. 2.) cum Antistio Vetere. Hic sub Claudio ad
 res novas conspiravit. Suet. in *Claud. cap. 13.*

Cæterum nostrum *Ælium Gallum*, qui de verbo-
 rum significatione scripsit, eundem puto, cum eo, qui à
 Festo citatur, quique Varronis ætate vixit, eo tamen
 ætate grandior. vid. Varr. de *L.L. p. 9. & 55.*

p. 187. l. antep. lege Tiberio Claudio Donato.

p. 188. l. 8. libenter colligerem &c.] vid. *Valesium ad*
Ammian. Marcell. p. 136.

p. 189. l. 2 in verbo *Tribunitia* &c.] is locus extat in edit.
Rom. Fulvii Ursini (quam & *Gothofredus in Auct.*
L.L. exhibet) p. 159. in Ant. Augustini & Scaligeri
 editione eum suo loco non reperiō.

p. 191. l. 21. præter Josephum Scaligerum, idem Sena-
 tus consultum emendavit Villalpandus in *Ezechiel.*
tom. 3. part. 2 lib 3. cap. 19.

p. 200. l. ult. & p. seq. Frater Mutii non L. Crassus fuit, sed
P. Crassus Dives, Cic 1. de orat. cap 37. & in Brut. cap. 26.
 unde nota Pomponii errorem in §. 40. l. 2. de orig. jur.

p. 219. l. 13. dicendi: ita Bertrandus. in vulg. tamen edi-
 tionibus, veluti Gruteri &c. discendi est: nihil ergo
 hic mendi apud Pompon.

l. 21. *consensu omnium qui ea aetate vixerunt.*] hæc verba apud Vi-
ctorem non occurrunt. Puto id voluisse auctorem nostrum; habuisse
Aquilium jurisconsultum domum in colle Viminali, ut scribit P. Vi-
ctor *in quinta urbis regione*, quam pulcherrimam consensu omnium
ea ætate fuisse, ita ut ex ea clariorem, quam ex juris civilis scientia
Aquilium evasisse Plinius dicere non dubitaverit.

p. 227. l. 20. *prætura ejus &c.*] teste Cic. *pro Muran. cap. 20.*

p. 231. l. 4. locus is Suetonii mendosus est, quem ita emendavit Manu-
tius in *lib. de Senat. Rom: rege inter Romanas gentes allocia, mox
à Servio &c.*

l. 17. non videtur Gruchius rectè reprehendi ab auctore nostro; nam
ob censum patritii aliquando equitibus, & hi plebi accensebantur:
ut notum ex illo Horat. *l. epist. 1. vers. 57.*

Si quadringentis sex septem millia desunt

Plebs eris.

p. 241. l. 22. *in Fastis:*] *lib. 2.*

p. 249. in med. Magnopere à vero aberrat Bertrandus, quod ex verbis
Ciceron. *lib. 7. ep. 5.* colligit Trebatium Sæctæ Principem fuisse.

Quod familiam ducit, proverbialis est loquendi modus significans
quod præcipuum est. Quo usus etiam idem Cicero *lib. de fin. 4.*

*Sed primum illud vide, gravissimam illam sententiam, qua fami-
liam ducit &c.* Traductus autem hic loquendi modus à ventalium
servorum familiis, in quibus pulchriora mancipia reliquum duce-
bant gregem, ut vendibiliorem redderent, ut rectè Turneb. ob-
servat, *Menag. cap. 14.*

p. 253. l. 1. LIB. DUOS: à Macrobio tamen *d. loc.* citatur *decimus*.

p. 254. l. 8. *minime tamen cum Mess.*] non bene percepit Horatii men-
tem Bertrandus, non enim ab eo Messala cum Cascellio compo-
nitur.

p. 269. l. 20. *extraordinariis:*] fuit quidam Longinus consul suffectus.
vid. Onuphr. ad A. v. c. 764. ad quem forte respexit Cuspinianus,
non jure eo nomine hic reprehensus.

p. 278. l. 16. rectè in d. l. *Numidius* emendavit Cuspinianus, nam ex
Numidia gente *Quadrati* fuere vid. Casaub. ad loc. cit.

lin. penult. Viadius Varus l. 3. *de test.* ibi legitur Vivius Varus, in
corp. gloss. Junius Varrus.

p. 279. l. 22. & 24. non bene *Salvio Juliano*. in Capitolino est *Salvio
Valente*. de quo Ulpian. in l. 7. §. 2. *de accusat.*

p. 280. l. ult. in l. 11. §. 2. *de min.* sic mentio Ætii Severi. in *corp.
gloss.* Decii Severi.

p. 292. ad fin. Bertrand. hoc loci *Emiseno Frontoni* emendat: *Emisa*
autem sive *Emissa*, sive *Emessa*, aut *Emesa* (namque omnibus his
modis

mod
fuit.
quo
lis,
rem
An
cap.
p. 293.
p. 295.
& Se
sed u
panc
Just
prun
que l
oper
fuisse
toni
p. 308.
bat
p. 321.
vixit
conf
ptor
gust
Men

Errat

pag. 8.
p. 11. l.
p. 2. l. 1.
p. 5. l. 7.
p. 7. l. 6.
l. 8. l.
p. 8. l. 2.
l. 7. l.

modis hujus urbis nomen à scriptoribus effertur) Phœnicia uis fuit, de qua Ulpian. l. 1. *de cens.* & l. 8. *tit. eod.* Sed præterquam quod nomen patriæ adjungi non solet nominibus propriis in epistolis, verisimile non est de testamento militis Imperatorem ad rhetoricam rescripsisse. Quare in l. 52. *de man. testam.* nihil mutandum. Aut si quid mutandum, legendum forte *Messieno Frontoni. Menag. cap. 31.*

p. 293. l. 3. *lex Mela* 14. *de alim. leg.* est lex Ulpiani.

p. 295. Campanum jurisconsultum ex Cœceiorum familia ortum fuisse & Severi atque Antonini vixisse temporibus, scribit hic Bertrand; sed utrumque falso. Alius est JC. Campanus à Cœceio illo Campano ad quem apud Marcian. in l. si quis 29. *ad S. C. Treb.* & apud Justinian. in institut. tit. quib. mod. testam. infirm. extat rescriptum Impp. Severi & Antonini. Jurisconsultum citant Valens atque Pomponius: hic in l. 34. §. 1. *de fideic. libert.* ille in l. 47. *de oper. libert.* Unde apparet Severo & Antonino antiquiorem multo fuisse. Siquidem & Pomponius & uterque Valens Hadriani & Antonini Pii vixere temporibus. *Menag. cap. 37.*

p. 308. l. 1. *Junius &c.* Idem tamen priorem suam sententiam reprobabat in erratis ad calcem libri.

p. 321. l. 18. *Tuscius Fuscianus* reponit Bertrand. Is sub Hadriano vixit, & sub Pio legatus Numidiæ fuit, & ad eum extat hujus Imp. constitutio in l. 7. *de leg. prest.* Sed cum Fuscianus ille à nullo scriptorum inter Jurisconsultos reponatur, accedo lubens Anton. August. sententiæ, qui scribendum putat *Macianus* in l. 2. *de offi. jur.* *Menag. cap. 5.*

F I N I S

Errata, quæ festinantes opera ex Tolosana editione superstitiose nimis, dicam, an oscitanter, expressere, benevolus Lector ita emendabit.

In vita Bertrandi.

pag. 8. lin. 15. lege: *vultu.*

p. 11. l. 9. *nobilitate.*

p. 2. l. 10. lege: *Justinianus.*

p. 5. l. 7. lege: *qui ac. vel profess. se excus.*

p. 7. l. 6. l. 1. *D. de jur. fise. lege.*

l. 8. lege: *quisitum est?*

p. 8. l. 2. lege: *pet. part.*

l. 7. lege: *l. 57. D. de acq. her.*

l. antep. & *tit.* adde *πρεσβ. π.*

p. 9. l. 23. lege: *ex lib. 64.*

l. 24. lege: *l. 58. D.*

p. 13. l. 4. lege: *cui res. 29.*

l. 16. adde: *D. col. tit.*

l. 18. lege: *Nov. comp. 27.*

l. 19. lege: *utere.*

p. 21. l. 6. lege: *l. 58. D. de sociis.*

p. 22. l. 17. lege: *ex S. hanc. no antep. p. 16.*

l. 26. §. *cum autem* adde C.
 p. 23. l. 2. §. *illud* adde C.
 p. 24. l. 1. lege: l. *etiam* 12. D.
 l. 7. lege: Α' *συνοψία*.
 l. 23. lege: α' *συνοψία*.
 p. 26. l. 14. lege: Quintiliano lib XI.
 p. 27. l. 16. lege: pro C. Cornelio *majestas*
in reo.
 p. 29. l. 9. lege: *ὁ γὰρ*.
 p. 30. l. 11. lege: l. *Mutianæ* 7. & in
 l. 79. D. de cond.
 p. 31. l. 10. lege: libro 4. *obf.*
 p. 32. l. 20. lege: l. *is cui* 18 D. de cond.
 l. 25. lege: *quandam*.
 l. ult. lege: ὍΠΩΝ.
 p. 33. l. 6. lege: in l. *qui penum* 3. D. de
pen. leg. in l. 19. §. 9.
 l. 25. lege: *obseru.* cap. 39.
 p. 37. *Annullina*.
 p. 38. l. 20. lege: *quid ex princ. de her.*
 l. 26. lege: lib. XI. cap. ult.
 p. 39. l. antep. lege: *comperendinationi-*
busque.
 l. seq. & ex Sabini.
 p. 40. l. 1. *communiti*, & *admin.*
 p. 44. l. 25. leg. ad Claudianum Julianum.
 p. 45. l. 16. lege: lib. 4. cap. 9.
 p. 47. l. 1. lege: *facies*.
 p. 50. l. 4. lege: l. 40. D. de petit.
 p. 53. l. pen. lege: l. 5. D. de jur. immi.
 p. 55. l. 2. lege: P. *Vinitio-*
 p. 57. l. 6. lege: in l. *in summa* 2.
 l. 9. lege: *Javolenus* in l. *si is qui* 25.
 l. 12. lege: *ut in l. in lege locationis* 29.
 D. locat. l. *Casar vel censor* 15. D.
de public.
 l. 23. lege: l. *Scapham* 44. l. *qui fundum*
 55. D.
 l. 27. lege: l. *actione* 65. §. *item scri-*
ptum 8.
 p. 58. l. 14. lege: in l. *pediculis* 32. §. 6.
 l. 21. lege: *ὡς περὶ Φοῦδῳ*.
 p. 61. l. 20. lege: *proconsulatu*.
 p. 63. l. 3. lege: *ὡς αὖτε*.
 p. 66. l. 15. lege: l. *si pater* 9. D. de vul-
gar. & pupill. subst.
 p. 67. l. 19. lege: *si quis* 9. §. 4. *vers.*
hæc.

p. 68. l. 13. lege: in l. 88. §. *Lucius Titius*
 17. D.
 l. pen. lege: in l. 14. *int. adiles* 38. D.
 p. 71. l. 14. *qui servum* 6. D. ad leg. *Corp.*
de Sicar. SC. quod.
 p. 72. l. 1. lege: in l. *quasitum* 12. §. 43.
vers. denig. D. de instr. vel instr. leg.
 p. 74. l. 6. lege: *sed addes* 19. §. 2.
 l. pen. lege: *an apud se manumittere* 5.
 p. 76. l. 23. lege: in l. 37. D. de excus.
 p. 77. l. 17. lege: l. *si is* 14. de interrog. in
jur. fac.
 p. 80. l. 16. lege: Q. JULIUS.
 p. 81. l. 10. lege: *emend.* 3. cap. 4.
 l. ult. *hiperio* adde, *constat vel simile*
quid.
 p. 94. l. 25. lege: *te vel praeceptis*.
 p. 99. l. 23. lege: l. *cum servus* 39. D.
 p. 107. l. 23. lege: *si pactus* 54.
 p. 120. l. 3. lege: *ὡς ἂν ἴσως οὐδὲν*.
 p. 131. l. 25. lege: REGULARUM.
 p. 132. l. 2. lege: *sancimus*.
 p. 139. l. 1. lege: *quidam*.
 l. 2. lege: *styli sui*.
 p. 144. l. 19. lege: *lecta* 40. *vers. dicebam*.
 p. 149. l. 23. FIDEICOMM.
 p. 151. l. 25. SILAN.
 p. 153. l. 14. ORATIONEM.
 p. 158. fin. lege: lib. 1. *disposit.* cap. 14.
 p. 159. l. 23. lege: *verbo* adde *nostri*.
 p. 168. l. 3. lege: lib. 1. *definitionum* in
 l. 1. *ed. tit.*
 l. 8. lege: *ὡς ἔμεν*.
 p. 185. l. 10. & 11. *Camelia*.
 p. 198. l. 23. lege: *Ælius Q. F.*
 l. 25. lege: L. *Pauli*.
 p. 202. l. 1. lege: *ὡς ἔμεν*.
 p. 211. l. 1. *differentem*.
 p. 224. l. pen. lege: *nimis quidem lentus*
in dic.
 p. 228. l. 8. lege: *ipsi*.
 p. 241. l. 7. lege: *quod cum is*.
 p. 245. l. 23. lege: *capite ejus aff.*
 p. 248. l. 3. lege: *etiam*.
 p. 259. l. 10. lege: *Grami*.
 p. 280. l. 6. lege: *Antonini*.
 p. 283. l. 10. lege: *repetundarum*.
 p. 311. l. 4. lege: *Cicerone*.
 p. 312. l. 5. lege: *extant*.

F I N I S.

